

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่องรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2555 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการผู้พิจารณาการให้ทุนที่เล็งเห็นถึงคุณประโยชน์ของงานวิจัยชิ้นนี้ ตลอดจนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของสำนักวิจัยฯ และเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงาน โครงการฯ ที่ให้คำแนะนำตลอดจนคำปรึกษาด้านต่างๆ

สำคัญที่สุดงานวิจัยชิ้นดังกล่าวจะสำเร็จไม่ได้เลยหากไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน หมู่บ้านแม่ขานใต้ ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ และชาวบ้านในหมู่บ้านสบลาน ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องข้อมูล ที่พักและอาหาร ระหว่างทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ตลอดจนขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่ให้คำแนะนำสำหรับการวิจัย รวมทั้งคณะผู้บริหาร บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่อนุเคราะห์สถานที่และอุปกรณ์บางส่วนสำหรับใช้เพื่ออำนวยความสะดวก ตลอดจนมีส่วนในการทำวิจัยให้สำเร็จสมบูรณ์

ในการนี้คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯ ได้ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการฯ เพื่อหาแนวทางออกที่ดี เหมาะสม และเป็นธรรมที่สุดกับทุกๆฝ่ายต่อไป

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	ก
สารบัญภาพ	ง
บทคัดย่อ	1
Abstract	2
บทที่ 1 บทนำ	4
ความสำคัญของปัญหา	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	8
แนวคิดและทฤษฎี	8
แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรและการจัดการทรัพยากร	5
ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง	15
แนวคิดและพัฒนาระบบชลประทาน	36
แนวคิดและพัฒนาระบบการเรือ่งเขื่อน	40
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	47
การศึกษาวิจัยเรื่องเขื่อนในประเทศไทย	47
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านแม่จนิลใต้/หมู่บ้านสบลานและลุ่มน้ำขาน	60
กรอบแนวคิดของการวิจัย	63
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	64
ประชากร	64
กลุ่มตัวอย่าง	64
เครื่องมือในการวิจัย	67
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	76
การวิเคราะห์ข้อมูล	76

สารบัญ(ต่อ)

บทที่ 4 ผลการวิจัย	78
ผลการศึกษาเชิงปริมาณ	97
ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ	91
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	133
สรุปผลการวิจัย	133
สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ	134
สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ	136
อภิปรายผล	144
ข้อเสนอแนะ	145
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	146
เอกสารอ้างอิง	147
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก: ความเป็นมาและรายละเอียดโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จ.เชียงใหม่	155
ภาคผนวก ข: ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง	188
ภาคผนวก ค: ไร่มุญเวียน	193
ภาคผนวก ง: การใช้ประโยชน์จากป่า	200
ภาคผนวก จ: การจัดการป่าชุมชน	209
ภาคผนวก ฉ: แบบสัมภาษณ์(รายบุคคล)	211
ภาคผนวก ช: คำถามเพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรของคนในพื้นที่ตลอดจนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้มีส่วน เกี่ยวข้องในโครงการฯ เรื่อง รูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จ.เชียงใหม่	217

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2-1 มุมมองเปรียบเทียบเกี่ยวกับความขัดแย้ง	16
ตารางที่ 3-1 Table for Determining Sampling Size from a Given Population	65
ตารางที่ 4- 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตาม ประชากร สังคม และเศรษฐกิจ	78
ตารางที่ 4-2 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน	84
ตารางที่ 4- 3 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านอาชีพ	85
ตารางที่ 4- 4 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านการบริการขั้นพื้นฐาน	86
ตารางที่ 4-5 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน	88
ตารางที่ 4- 6 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน	90
ตารางที่ 4- 7 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านทัศนคติ (ผลได้ผลเสียจากโครงการ)	92
ตารางที่ 4- 8 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต	94

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2-1 ความสัมพันธ์ของแนวความคิดการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9
ภาพที่ 2-2 วิธีการจำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholder)ตามความสำคัญและอิทธิพล	14
ภาพที่ 2-3 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในมิติต่างๆ	24
ภาพที่ 2-4 อำนาจและทิศทางการใช้อำนาจของรัฐ	30
ภาพที่ 2-5 การมีส่วนร่วมของประชาชนสังคมและการใช้อำนาจที่แท้จริง	31
ภาพที่ 2-6 กรอบแนวคิดกระบวนการจัดการความขัดแย้ง	33
ภาพที่ 2-7 กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง	34
ภาพที่ 4-1 แผนที่โดยสังเขปแสดงการตั้งบ้านเรือน แหล่งน้ำ ที่นา	99
ภาพที่ 4-2 วัฏจักรอาหารผลผลิตจากป่าในรอบปีของชุมชน	102
ภาพที่ 4-3 ความสัมพันธ์: 11 ตระกูล(นามสกุลหลัก)กับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน (ตระกูลที่ 1-4)	103
ภาพที่ 4-4 ความสัมพันธ์: 11 ตระกูล(นามสกุลหลัก)กับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน (ตระกูลที่ 5-8)	103
ภาพที่ 4-5 ความสัมพันธ์: 11 ตระกูล(นามสกุลหลัก)กับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน (ตระกูลที่ 9-11)	104
ภาพที่ 4-6 ประเพณีและวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแม่ชนิดใต้	106
ภาพที่ 4-7 การแบ่งพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน	107
ภาพที่ 4-8 พัฒนาการผู้นำทางจิตวิญญาณ(ฮีโร่)และผู้นำทางการของชุมชน	109
ภาพที่ 4-9 การเข้ามาของนายทุนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน	110
ภาพที่ 4-10 ผลกระทบที่อาจเกิดกับชาวบ้านหากเกิดโครงการ	119
ภาพที่ 4-11 กระแสของข่าวลือที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่เกี่ยวกับโครงการ	120
ภาพที่ 4-12 บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการขับเคลื่อน	121
ภาพที่ 4-13 หกประเด็นหลักที่ชาวบ้านในหมู่บ้านสบตานมีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อน	124

**รูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น:
กรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขานจังหวัดเชียงใหม่**

Local Conflict Management Model:

a Case Study of Maekhan Dam Project, Chiang Mai Province

วาสนา สุขกุล¹ และ น้ำเพชร วินิจชัยกุล¹

Wassana Sukkul¹ and Numpet Winischaikul¹

¹คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ด้าน คือ 1) การศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่นกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน และ 2) ศึกษาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้จากการรวบรวมหนังสือราชการ รายงานการประชุม รายงานการวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ผ่านเครือข่าย ระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Internet) ผนวกกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในรูปแบบของแบบสอบถามรายบุคคลและการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยการนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบพรรณนา (Descriptive Analysis) และกำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมาย (Target Population) จากกลุ่มชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ขานใต้ ตำบลน้ำแพร่ อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านสบลาน ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย พบว่า จากสภาพการดำรงชีวิต วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ที่ผูกพันและพึ่งพิงทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งในและนอกชุมชน สำหรับเป็นแหล่งปัจจัยสี่และอาชีพ เป็นต้น ดังนั้นจึงส่งผลให้ระดับทัศนคติที่แสดงถึงความพึงพอใจในภาพรวมของแต่ละด้าน(ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ และด้านการบริการขั้นพื้นฐาน ตลอดทั้งทัศนคติ

ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต(ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และด้านวัฒนธรรมประเพณี)) อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด แต่สำหรับประเด็นด้านโครงการฯ การจัดการและรูปแบบการจัดการ โครงการฯและแนวทางออกสำหรับการแก้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวชาวบ้านสะท้อนว่า ที่ผ่านมา(จากอดีต-ปัจจุบัน)ชาวบ้านมีรูปแบบการต่อสู้ 5 แนวทางได้แก่ **แนวทางที่ 1:** ยื่นหนังสือ คัดค้านการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน **แนวทางที่ 2:**ชุมนุม/ประท้วง **แนวทางที่ 3:** เวทีการเจรจา **แนวทางที่ 4:** นำวาระเข้าที่ประชุม **แนวทางที่ 5:** เวทีสาธารณะ ส่งผลให้ ณ ปัจจุบันโครงการฯอยู่ระหว่างการชะลอโครงการฯ ซึ่งแต่ละรูปแบบของกระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านที่ผ่านมาเป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลายาวนานตลอดจนต้องอาศัยภาคีเครือข่ายกลุ่ม/องค์กร อย่างไรก็ตามในทัศนะของชาวบ้านยังมีความหวังว่าโครงการฯนี้สามารถยุติได้และเสนอแนวทางออกที่ดีที่สุดเพื่อยุติปัญหาโครงการฯดังกล่าวคือ **“การถวายนฎีกา”** ซึ่งผลจะเป็นเช่นไรชาวบ้านพร้อมสนองพระราชดำริ

อย่างไรก็ตามในกระบวนการแก้ปัญหาหรือยุติความขัดแย้งภายใต้โครงการฯ ดังกล่าวสิ่งสำคัญสำหรับหน่วยงานและบุคคลควรมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ ต้องเป็นบุคคลหรือหน่วยงานที่มีความเป็นธรรม **“ยุติโดยธรรม”** มีอำนาจในการตัดสินใจ ตลอดจนเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญด้านเงื่อนไขและโครงการฯเป็นอย่างดี

คำสำคัญ: รูปแบบ การจัดการ ความขัดแย้ง โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

Abstract

The research objective of this research two areas: 1) the study of conflict management, local case the reservoir Mae Khan, and 2) to study alternative water resources management process, the participation of citizens in area by way of conducting both quantitative and qualitative. Using the methods of document study (Documentary Research), which has a collection of official book. Minutes. Research reports, articles and various theses. Including data over a network. Systems, electronic devices (Internet), together with the collection of quantitative data in the form of a questionnaire, individual and collected qualitative data using activity group (focus group discussion) depth interviews (in-depth interview.) and participatory observation. The comparative analysis presented in the form of descriptive (Descriptive. Analysis) and the target demographic (Target Population) of all residents are expected to be affected by the project. The

mother who lived in the village of Jasper Water District, Hang Dong District, Chiang Mai, Phrae and villages arose yard District Southern District, Chiang Mai Province.

The results showed that the living conditions of life , traditions and culture of the two houses of the village are dependent on the commitment and the resources available both inside and outside the community . For a factor of four , and so on, so as a result, the professional attitude shown to the satisfaction of an overview of each side (the housing profession and the basic service . Attitudes throughout the use of the resources in the area. Culture and lifestyle (soil, water, forests and cultural traditions))in moderate to most But for issues of the project. Management and project management models and approaches for resolving the conflict, the villagers reflected that. Ago (from the past - present) The villagers are fighting styles 5 Guidelines include guidelines first: filed opposing the construction of the reservoir mother styled approach 2: Rally/ Protest approach 3: stage negotiation approach 4. the agenda at the meeting of the five; the public , the current project is under slowing the project. Each form of the struggle of the people of the past, long-term process and requires the Parties to the group/ organization. However, in the opinion of the people still have hope that this project can be completed and the best way to end such a project. A "petition" which would be like the locals and the works.

However, in the process of solving a problem or dispute settlement under the project. It is important for agencies and individuals should have a feature that is important to a person or entity that is fair. "Fair settlement" with the power to decide. As well as people with a learning disability. And expertise and dam projects as well.

Keywords: conflict management styles, Maekhan Dam Project

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยอยู่ในเขตรมรสุมจึงทำให้มีฤดูแล้งที่ยาวนาน ประกอบกับแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีอยู่ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้อย่างเพียงพอกับความต้องการตลอดทั้งปี ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง ดังนั้น จึงต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้เพียงพอกับความต้องการให้มากที่สุด นโยบายการจัดหา การกักเก็บและการจัดสรรน้ำ เป็นนโยบายที่มีความสำคัญในลำดับต้นๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้การจัดหาและการพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำมีหลายรูปแบบ เช่น การขุดลอกคูคลอง การขุดเจาะน้ำบาดาล การจัดทำระบบเหมืองฝาย การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ เป็นต้น แต่เนื่องจากการสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำนับว่าเป็นรูปแบบที่สามารถเก็บกักน้ำได้ในปริมาณมาก และวัตถุประสงค์หลักของการสร้างเขื่อนส่วนใหญ่ก็เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การเกษตร การผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ การอุปโภคบริโภค รวมทั้งการช่วยบรรเทาอุทกภัยในฤดูน้ำหลากด้วย ดังนั้นการสร้างเขื่อนจึงเป็นวิธีการที่นิยมนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในปัจจุบัน (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2544)

จากอดีตเขื่อนเคยถูกนำเสนอว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญและการพัฒนา แต่ต่อมาได้มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับเขื่อนในหลายๆด้าน ทั้งในด้านประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ และในเชิงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำโดยวิธีการสร้างเขื่อนกำลังเป็นประเด็นของการถกเถียงมากถึงผลประโยชน์และผลกระทบจากการสร้างเขื่อน นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชนที่ได้รับผลกระทบ และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น

กระแสการคัดค้านการสร้างเขื่อนได้ขยายตัวกว้างขวางขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะหลังจากกรณีการคัดค้านเขื่อนน้ำโจนเรื่อยมา ประเด็นที่ถูกหยิบยกมาใช้ในการคัดค้านมีตั้งแต่ความไม่เป็นจริงจนถึงผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนปากมูล ไปจนถึงความไม่เหมาะสมของสภาพพื้นที่ และการถือราษฎรบังหลวงของเจ้าหน้าที่ราชการที่จะได้รับประโยชน์จากการตัดไม้ในป่า เป็นต้น (ยศ สันตสมบัติ, 2542 อ้างถึงใน มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2544)

ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จะกำหนดให้เขื่อนขนาดใหญ่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ก็ตาม แต่ในปัจจุบัน ยังพบว่ามิมีประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนที่สร้างเสร็จแล้ว เช่น กรณีของเขื่อนปากมูล เขื่อนสิรินธร และเขื่อนราษีไศล เป็นต้น

โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานตั้งอยู่บริเวณเหนือบ้านห้วยโง้ง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อพัฒนาแหล่งเก็บน้ำแม่ขานให้ปริมาณเพียงพอต่อการเพาะปลูก อุปโภค บริโภคของราษฎรในพื้นที่ชลประทานราษฎรแม่ขานที่มีระบบเหมืองฝายแล้ว 25,000 ไร่ เป็นแหล่งเสริมน้ำให้กับพื้นที่ตอนล่างโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 4 (คลอง 23) ครอบคลุมพื้นที่ 43,370 ไร่ และช่วยบรรเทาอุทกภัยบริเวณตอนล่างของกลุ่มน้ำขาน นอกจากนี้โครงการดังกล่าวยังมีเป้าหมายที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ (ในรูปผลประโยชน์หลักของโครงการ) ด้านการเกษตรกรรมและชลประทาน โดยการส่งน้ำเข้าพื้นที่ชลประทานฤดูฝน 68,370 ไร่ และฤดูแล้ง 54,298 ไร่ ความหนาแน่นของการปลูกพืช 179.27 % คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ 359.9 ล้านบาท/ปี ผลประโยชน์ทางอ้อมอื่นๆ เช่น การประมง 0.96 ล้านบาท การบรรเทาอุทกภัย 0.31 ล้านบาท และการนำไม้ออกคิดเป็นมูลค่าของเศรษฐกิจ 28.55 ล้านบาท/ปี (กรมชลประทาน, 2540)

เนื่องจากที่ผ่านมาพบว่าโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานได้ผ่านการพิจารณารายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) แล้วเมื่อปี 2540 ทั้งนี้คณะกรรมการผู้ชำนาญการด้านแหล่งน้ำได้บรรจุโครงการดังกล่าวไว้ในการจัดทำแผนรวม (Integrated Plan) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานยังไม่สามารถก่อสร้างและดำเนินการตามโครงการได้ เนื่องจากมีประเด็นที่ชาวบ้านบางส่วนไม่เห็นด้วยกับโครงการ คือ 1) หากเกิดโครงการน้ำอาจท่วมหมู่บ้าน 2) ทำลายอาชีพหลักและอาชีพเสริมของชาวบ้าน 3) ทำลายวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นและ วัฒนธรรมท้องถิ่น 4) กระทบต่อแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุ 5) กระทบต่ออุทยานแห่งชาติออบขาน และ 6) ประเด็นความไม่เป็นธรรมของภาครัฐในการดำเนินการโครงการรวมทั้งการเข้ามาของกระบวนการหากินกับค่าชดเชยของกลุ่มนายทุน (วาสนา สุขกุล, 2549)

จากประเด็นดังกล่าวทำให้กรณีความขัดแย้งยังมีความยืดเยื้อและยังไม่ได้รับการแก้ไขสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2540-2556) และนับเป็นโจทย์ที่คณะผู้วิจัยให้ความสนใจ ต่อโครงการซึ่งนับว่าเป็นโครงการของรัฐที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยสิ่งที่คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษา คือ การศึกษาถึงรูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่นกรณีความขัดแย้งของชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกรณีชาวบ้านกับชาวบ้าน(ภายใต้โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน) โดยวิเคราะห์จากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ(ผู้ที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ)และสุดท้ายคือแนวทางการจัดการความขัดแย้ง เพื่อการจัดการน้ำโดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบ

ทั้งนี้สิ่งที่คณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งคืองานวิจัยชิ้นนี้จะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจด้านโครงการสำหรับผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการและโครงการอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึง

กับโครงการดังกล่าว รวมทั้งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับทางเลือกในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยกระบวนการการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงกับประชาชนและคนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่นกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน
- 2) เพื่อศึกษาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านแม่ขนิลใต้ ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง และหมู่บ้านสบลาน ตำบลสะเมิงใต้ จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น

2) ขอบเขตด้านประชากร

2.1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น

(1) ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่ในพื้นที่โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน (ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ขนิลใต้และหมู่บ้านสบลานซึ่งเป็นกลุ่มที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯ โดยตรง)

(2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ อันประกอบด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการในพื้นที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (นักการเมืองท้องถิ่น) ในหมู่บ้าน

(3) ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางจิตวิญญาณ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น : กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบถึงรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่นจากบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อแนวทางการวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำในปัจจุบันเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ รวมทั้งมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการตัดสินใจสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับโครงการ อันประกอบด้วย ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ กรมชลประทาน(หน่วยงานผู้รับผิดชอบโครงการ) คณะกรรมการผู้ชำนาญการด้านแหล่งน้ำ และ กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นิยามศัพท์

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในการศึกษา ดังนี้

โครงการฯ หมายถึง โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ รับผิดชอบโครงการโดยกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้ผ่านการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม(EIA) เรียบร้อยแล้วในปี 2540 โดยบริษัทปัญญาคอนซัลแตนท์ จำกัด บริษัท พีริ ดีเวลลอปเม้นท์ กอลซัลแตนท์ จำกัด และบริษัทชั้นยูคอนซัลแตนท์ส(ประเทศไทย) จำกัด

กลุ่มชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯ หมายถึง ประชาชนหรือกลุ่มชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบหากเกิดโครงการขึ้น (ข้อมูลจากรายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโดยบริษัทที่ทำการประเมินและจากประสบการณ์ของชาวบ้าน) ซึ่งครอบคลุมในสองหมู่บ้านคือชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ขานใต้และหมู่บ้านสบลาน

รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การสร้างและการพัฒนาทัศนคติ เพื่อหาแนวทางตลอดจนวิธีการที่เหมาะสมในการลดปัญหาความขัดแย้งหรือยุติความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น หรือสิ่งที่ชาวบ้านต้องเผชิญหากเกิดโครงการฯขึ้นในอนาคต จากทัศนะของผู้ที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ

บริบทชุมชน หมายถึง สภาพการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงความเป็นชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ประเพณีและวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีในท้องถิ่นและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

ผลได้และผลเสียจากโครงการ หมายถึง การที่คนในชุมชนทั้งสองหมู่บ้านคือหมู่บ้านแม่ขานใต้และหมู่บ้านสบลาน ได้ตระหนักถึงสิ่งที่จะได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์หากเกิดโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานโดยสะท้อนออกมาถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง ชุมชน สังคม และต่อสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่” นี้เป็นการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องอันเป็นพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา โดยคณะผู้วิจัยได้แบ่งสาระสำคัญออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- 1) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรและการจัดการทรัพยากร
- 2) ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง
- 3) แนวคิดและพัฒนาระบบชลประทาน
- 4) แนวคิดและพัฒนาร่องเขื่อน

แนวคิดและทฤษฎี

1) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรและการจัดการทรัพยากร

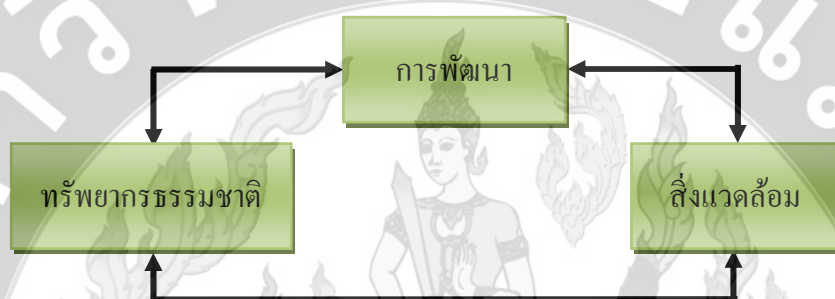
การพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะกระบวนการในการพัฒนานั้นมักมีความหมายและแนวทางการปฏิบัติการที่เป็นไปตามของผู้ให้ความหมายหรือผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งกระบวนการพัฒนาที่มักใช้ทรัพยากรเป็นปัจจัย ในขณะที่สิ่งแวดล้อมมักเป็นสิ่งที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการพัฒนา

ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไว้ว่า การพัฒนา (Development) มีการดำเนินการ โดยทั่วไปการพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปทัสฐาน (Normative Concept) หมายถึงความผันแปรไปตามความต้องการและหรือพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของผู้กำหนดความหมาย ในด้านเศรษฐกิจ จะเห็นได้จากการพัฒนา หมายถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) และใช้ประมาณการผลิตรวมของชาติในปีหนึ่ง (Gross National Product: GNP) เป็นเครื่องวัดการพัฒนา กล่าวคือ ประเทศใดมีความสามารถในการผลิตสูง ก็หมายความว่าประเทศนั้นพัฒนา ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ว่าประชากรของประเทศต่างๆในโลกส่วนมากได้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา จึงทำให้การเพิ่มผลผลิตเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเพิ่มขึ้นด้วยเป็นเงาตามตัว เพราะฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงการพัฒนาจึงเป็นการยากที่จะไม่คำนึงถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย เฉลิมชัย ปัญญาดี (2542) อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535)

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) และแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Environment) ส่วนใหญ่จะควบคู่กัน ทั้งนี้เพราะคำว่าทรัพยากรธรรมชาตินั้นโดยทั่วไปหมายถึง สิ่งปรากฏอยู่ตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์สามารถ

นำมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นุชนและสภาวะธรรมชาติด้วยกันเองได้ เช่น น้ำ ประมง ป่าไม้ ดิน แร่ธาตุ ทุ่งหญ้า รวมทั้งมนุษย์ด้วย โดยแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีจุดเริ่มต้นมาจากการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและการเกิดภาวะแวดล้อมที่เป็นพิษ อันส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ สรุปได้ว่า แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เกี่ยวข้องกับแนวความคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม และแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาซึ่งต่างส่งผลกระทบถึงกันและกันได้ (รายละเอียดดังภาพที่ 2-1 ประกอบ)

ภาพที่ 2-1 ความสัมพันธ์ของแนวความคิดการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่มา: วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2535

1.1) แนวคิดเกี่ยวกับกลไกในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร ดังมีรายละเอียด ดังนี้

(1) การสำรวจสาธารณะ (Public Survey) ได้นำมาใช้ในรัฐบาลหลายๆ ประเทศ ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูล และจากการใช้วิธีดังกล่าวก่อให้เกิดกลไกสำคัญที่จะรวบรวมปฏิกิริยาการตอบสนองของประชาชนต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์ที่มีความละเอียดรอบคอบจะช่วยให้ข้อมูลจากการสำรวจดังกล่าวเกิดความเที่ยงตรง และชี้แนะทิศทางให้แก่ข้าราชการในการวางแผนและตัดสินใจ ยิ่งไปกว่านั้นสิ่งที่ค้นพบจากการสำรวจจะช่วยกำหนดการจัดสรรทรัพยากร การลำดับความสำคัญด้านงบประมาณ ชี้ให้เห็นความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการดำเนินงานของรัฐและกำหนดพื้นที่ที่จะดำเนินโครงการการสำรวจที่มีเป้าหมายเฉพาะ และการปรับปรุงโครงการต่างๆ ของรัฐ

(2) การฟังเสียงประชาชน (Public Hearing) เพื่อความเข้าใจในความคิดเห็นของประชาชน ในกรณีนี้คือเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรับฟังความคิดเห็นเป็นการเปิดโอกาสให้มีการเสาะหาข้อมูลเพื่อพิจารณาแผนการดำเนินงานต่างๆ โดยธรรมชาติแล้วการรับฟังความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับการวางแผนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกหยิบยกขึ้นมาอย่างกว้างขวาง และจากการฟังเสียงของประชาชนในหลายกรณีได้กลายเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานราชการเพื่อสะท้อนทัศนะของประชาชน อย่างไรก็ตามการฟังเสียง

ประชาชนนับเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และถกเถียงเกี่ยวกับแผนและโครงการด้วยตนเอง จึงนับเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการสังเคราะห์ในการวางแผน ข้อดีของการฟังเสียงประชาชน มีดังนี้

(2.1) ช่วยสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ของรัฐในด้านที่รัฐได้แสดงให้เห็นว่าได้พยายามอย่างจริงจังที่จะให้ประชาชนมีโอกาสมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้ด้วยตนเอง

(2.2) ช่วยให้รัฐได้ทราบและตระหนักถึงความไม่เห็นด้วยและข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับโครงการของรัฐ และเปิดโอกาสให้รัฐได้ชี้แจงข้อเท็จจริงและอธิบายถึงเหตุผลที่ว่า ทำไมข้อเรียกร้องคัดค้านจากประชาชนเรื่องใดบ้างที่รัฐสามารถดำเนินการได้ เรื่องใดไม่สามารถดำเนินการได้

(2.3) การรับฟังความคิดเห็นเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้มีการแสดงออกต่อข้อเสนอและโครงการของรัฐ

(2.4) สำหรับประชาชนที่ได้เข้าร่วมในการรับฟังเสียงประชาชน มีความเป็นไปได้ว่าพวกเขาอาจมีความพอใจในความรูสึกที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในบางระดับของกระบวนการตัดสินใจของรัฐ

(2.5) การรับฟังเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ดีแหล่งหนึ่ง ที่จะรับรู้ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม รายงานทางเทคนิคและวิชาการบางเรื่องที่เสนอต่อประชาชนนั้นอาจมีประโยชน์หรือมีคุณค่าเพียงพอต่อประชาชนบางส่วนที่มีความรู้พื้นฐานพอที่จะเข้าใจเทคนิค และวิชาการเหล่านั้นได้

(2.6) การรับฟังเป็นการสนับสนุนเบื้องต้นต่อความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ในส่วนต่างๆ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในการดำเนินการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(3) การเจรจาต่อรอง (Mediation and Negotiation) แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและแก้ไขปัญหาที่สามารถลดข้อขัดแย้งลงได้ สามารถที่จะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ในกรณีการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางและวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวอาจมาจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากแผนงานและโครงการของรัฐนั่นเอง อันทำให้แนวทางและวิธีการนั้นๆ เกิดความชอบธรรมที่จะเป็นหลักประกันว่าจะประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติ

(4) การคัดค้าน การเคลื่อนไหว และการประท้วง (Resistance, Movement and Protest)

ความสำคัญของการคัดค้านการวางแผนและการดำเนินการตามแผนสามารถเห็นได้จากปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะปัจจัยสำคัญ ต่อไปนี้

(4.1) ความถี่ซึ่งกิจกรรมคัดค้านเกิดขึ้นต่อแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(4.2) ขอบเขตของความไม่พอใจที่เกิดขึ้นต่อข้อมูลในแผนซึ่งแสดงให้เห็นถึงความลำเอียงบางประการในด้านของสังคมการเมือง

(4.3) ผลกระทบต่อการคัดค้านที่มีต่อต้นทุนที่อาจเพิ่มขึ้นในการก่อสร้างตามโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การขุดลอก การสร้างเขื่อน และอ่างเก็บน้ำ ฯลฯ

(4.4) ค่าใช้จ่ายในการคัดค้านของกลุ่มคัดค้าน

(5) การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment) เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญประการหนึ่งมากกว่าที่จะมองว่าเป็นเพียงวิธีการวางแผน ซึ่งมีดำเนินการที่ขั้นตอนเริ่มแรกของการออกแบบ หรือกำหนดความเหมาะสมในการดำเนินการ และเสร็จสิ้นการประเมินเมื่อเกิดการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในเรื่องนั้นๆ ทางเลือกในการกำหนดคุณค่าของโครงการ และแผนได้หยิบยกขึ้นมาพิจารณาโดยผ่านกระบวนการ วิธีการต่างๆ เพื่อสนับสนุนทางเลือกต่างๆ โดยอาศัยพื้นฐานการวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ หรือด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ หรือการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาในแต่ละด้าน ในหลายๆ กรณีวิธีการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมักไม่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ข้อมูลความคิดเห็น หากแต่มุ่งเน้นหนักไปที่ข้อมูลและการวิเคราะห์ของผู้เชี่ยวชาญ

(6) การมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนในการตัดสินใจ (Direct Public Participation in Decision-making) ในขณะที่ภาคราชการมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคที่เพิ่มขึ้น ช่วยให้ข้อมูลและการวิเคราะห์ที่เสนอต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจในปัญหาต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนและเพิ่มจำนวนขึ้นนั้น วิวัฒนาการบทบาทของผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้อาจมีความสำคัญเหนือการมีส่วนร่วมของประชาชนในบางระดับ ขณะเดียวกัน กระแสของความต้องการของประชาชนที่จะมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และผลประโยชน์ของพวกเขาสูงขึ้นด้วยเช่นกัน หากรัฐไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาดังกล่าวอย่างเหมาะสม ประชาชนจะมีความรู้สึกว่าพวกตนไร้ซึ่งอำนาจ ถูกทอดทิ้ง ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และปราศจากความสำคัญในสังคม ดังนั้นในขณะที่ภาคราชการขยายตัวนั้น จึงสมควรที่จะขยายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน

1.2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของประชาคมในการจัดการประเด็น

สาธารณะ

สำหรับ George Simmel (1955) เชื่อว่าสันติภาพและความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ผูกพันซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อสันติภาพมีมากความขัดแย้งก็จะมีน้อยในทางตรงกันข้าม เมื่อสันติภาพมีน้อยความขัดแย้งก็จะมีมาก และเขาชี้ให้เห็นว่ามีวิธีอยู่ 4 วิธีที่จะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง ซึ่งได้แก่

(1) ทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไป เป็นวิธีการที่ให้ผู้ขัดแย้งแยกออกมาจากความขัดแย้งซึ่งอาจทำให้มีความขัดแย้งต่อเนื่องในแง่ของจิตวิทยาและมีพฤติกรรมความขัดแย้งต่อไปอีก โดยความขัดแย้งจะค่อยๆ ลดหายไปตามอารมณ์ที่ลดลงของกลุ่ม แต่ทั้งคู่ก็อาจมีความขัดแย้งต่อไปอีกโดยสร้างเหตุแห่งความขัดแย้งอย่างใหม่ขึ้น

(2) ให้ฝ่ายหนึ่งชนะ การให้ฝ่ายหนึ่งชนะเป็นผลมาจากการที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายอ่อนแอกว่าจะต้องยอมรับความพ่ายแพ้ทั้งทางจิตวิทยาและพฤติกรรม ถ้าหากฝ่ายอ่อนแอกว่าไม่ยอมพ่ายแพ้ก็อาจสร้างความขัดแย้งต่อไปใหม่ โดยการดำเนินวิพากษ์วิจารณ์หรือการต่อสู้ลับหลัง

(3) การประนีประนอม กลุ่มจะต้องตกลงที่จะไม่ให้ฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมด เป็นวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายแบ่งเหตุแห่งความขัดแย้ง ซึ่งเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างก็ไม่สามารถแบ่งได้เช่นความขัดแย้งที่เกิดจากต่างฝ่ายต่างชอบผู้หญิงคนเดียวกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม Simmel ก็เห็นว่า การประนีประนอมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่ช่วยให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงก่อนที่จะเกิดสงครามหรือการใช้กำลัง

(4) การคืนดีกัน เป็นการปรับทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการคืนดีกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสียสละอย่างไม่ว่างมีเหตุผล และไม่ตรีจิตของบุคคล เป็นความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย เช่น การเลิกกรากันไปของกลุ่มสมรสโดยเกิดจากความขัดแย้ง การปรับทัศนคติจะทำให้กลุ่มสมรสคืนดีกันได้

การลดความขัดแย้งเชื่อมโยงกับอำนาจระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ “อำนาจ” เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์และสังคมนั้นมีความสามารถทั้งในเชิงการให้บรรลุลผล หรือ การกำหนดให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ นักคิดอย่าง Max Webber(1968) มองอำนาจว่าเป็นความเป็นไปได้ ที่บุคคลผู้มีสถานภาพในความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งสามารถควบคุมคนอื่น ควบคุมสถานการณ์และทรัพยากรใดๆ เพื่อให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ ไม่ว่าจะเป็นอุปสรรคหรือการต่อต้านหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นอำนาจมักจะเป็นสิ่งที่ติดอยู่กับสถานภาพของบุคคล แนวคิดนี้เรียกว่า อำนาจเหนือกว่า (Power-Over) ซึ่งแสดงนัยยะของระบบสังคมที่จัดความสัมพันธ์

กันในรูปแบบสูงต่ำและขัดแย้งกันระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ไร้อำนาจ จากคำอธิบายนี้ แสดงให้เห็นว่า Max Webber เน้นความสำคัญของตัวบุคคลมาก

อำนาจในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการมองว่าอำนาจเป็นสภาวะหรือเงื่อนไขในการกำหนดความสัมพันธ์ของสังคม ไม่ได้มองอำนาจอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล แต่เน้นถึงความขัดแย้ง โดยมองว่าอำนาจเป็นสภาวะที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ขัดแย้งของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยเฉพาะการบังคับครอบงำระหว่างชนชั้นของสังคม (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2538)

(1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในส่วนที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รัฐซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนย่อมมีหน้าที่ที่จะกำหนดรูปแบบและนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในโครงสร้างส่วนล่างของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ ที่ผ่านมาความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรจะเป็นไปโดยอิสระ โดยผ่านรูปแบบของจารีตประเพณีท้องถิ่น แต่ปัจจุบันรัฐเข้ามาแทรกแซงระบบการจัดการและการใช้ประโยชน์มากขึ้น มีการตั้งระเบียบกติกาเข้ามาควบคุมชุมชน ดังเช่น กรณีกฎหมายป่าไม้หลายฉบับ (เสนห์ จามริกและคณะ, 2536) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน เป็นการใช้อำนาจของรัฐเข้ามาแทรกแซง ในหลายกรณีที่ย่อยครั้งที่มีอำนาจหรือรัฐเป็นผู้ได้รับประโยชน์ และชุมชนกลับตกเป็นผู้เสียประโยชน์

(2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย

กระบวนการเชิงประชาสังคมเป็นการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลากหลายกลุ่ม ดังเช่นการให้นิยามความหมายของประชาคมส่วนหนึ่งว่าเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนในสังคมที่มีกระบวนการทัศน์คล้ายคลึงกัน ท่ามกลางความขัดแย้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกลุ่มต่างๆ ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นสาธารณะที่เกิดขึ้นในสังคม

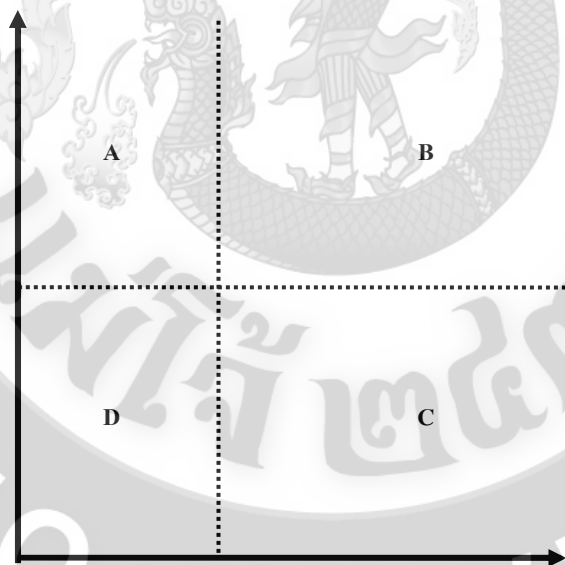
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholder) หมายถึง กลุ่มคน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ร่วมกัน หรือเกี่ยวข้องในประเด็นหรือระบบเดียวกัน กลุ่มคนที่มาร่วมตัวกันอาจมาจากหลายชนชั้นของสังคม

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่มีประสิทธิภาพมากในการใช้วิเคราะห์นโยบายและแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายและโครงการพัฒนาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความเข้าใจในรูปแบบและเปลี่ยนแปลงในการจัดการทรัพยากรโดยการจำแนกกลุ่มผู้ที่มีบทบาทสำคัญ (Key Actors) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholder) ดังนั้นการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงทำความเข้าใจระบบและประเมินผลกระทบของการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบนั้นๆ โดยระบุ/ชี้ถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก และประเมินถึงผลประโยชน์ของคนเหล่านั้นที่มีในระบบ ผลประโยชน์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับขึ้นอยู่กับระดับของการเข้าถึง นอกจากนั้น การได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ขึ้นอยู่กับบทบาทและเงื่อนไขเชิงนโยบาย (Grimble and Wellard, 1997)

ในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กลุ่มเป้าหมายในการวิเคราะห์ แบ่งเป็น ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ในบางกรณีคนบางกลุ่มเป็นทั้งผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ เช่น ในกรณีของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในบางกรณี คนที่ขาดแคลนทรัพยากร หรือคนในท้องถิ่นถูกจัดให้เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องลำดับแรก (Primary Stakeholder) และนอกจากนั้นเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องลำดับที่สอง (Secondary Stakeholder) ซึ่งการจำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบว่าใครมีอิทธิพล (Influence) และความสำคัญ (Importance) โดย Grimble and Wellard (1997) ความสำคัญ (Importance) หมายถึง คนที่มีความจำเป็นก่อนหรือหลังในการเข้าถึงความต้องการและผลประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือ ในขณะที่อิทธิพล หมายถึง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีอำนาจต่อความสำเร็จของโครงการ สามารถอธิบายโดยใช้ภาพ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2-2 วิธีการจำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholder)ตามความสำคัญและอิทธิพล

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกลุ่ม A เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญ จำเป็นต้องเข้าถึงผลประโยชน์ของโครงการหรือกลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการ แต่มีอิทธิพลในพื้นที่น้อย ยกตัวอย่างเช่น คนที่มีฐานะยากจนในชุมชน ส่วนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกลุ่ม C มีอิทธิพลค่อนข้างสูงในการกำหนดความสำเร็จของโครงการ แต่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายเพราะอาจมีฐานะดีไม่ยากจน เป็นต้น

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้กำหนดให้มี การจำแนกกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดย การประเมินและเปรียบเทียบในส่วนของการใช้ประโยชน์และการเสียประโยชน์ของแต่ละกลุ่มการตรวจสอบลักษณะความขัดแย้ง (Conflict) ระดับการมีส่วนร่วมและการได้รับผลกระทบจาก

ผลประโยชน์ที่ได้รับ (Trade-Offs) รวมไปถึงกระบวนการพัฒนา การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย-ผลประโยชน์ (Cost-Benefit Analysis) กระบวนการตัดสินใจ วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และทักษะที่มีต่อบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางสังคม

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากต้องมีการจำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแล้ว ยังต้องเน้นลักษณะความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่าง ประสิทธิภาพทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Efficiency) กับดุลยพินิจที่เกี่ยวข้องในการจัดการสิ่งแวดล้อมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เช่น กลุ่มผู้ใช้และวิธีการใช้ทรัพยากร สิทธิในการใช้เป็นแบบโปร่งใสหรือเป็นการใช้แบบทรัพยากรเปิดเสรี (Open Access) การได้ผลประโยชน์นั้นทำให้มีการสูญเสียทรัพยากร (Trade-offs) ทั้งชั่วคราวและถาวร การแข่งขันโดยเสรีหรือไม่ของระบบตลาด เป็นต้น

2) ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง

2.1) แนวคิดของความขัดแย้ง

เทพพนม เมืองแมนและสวึง สุวรรณ (2540) กล่าวถึงแนวคิดของความขัดแย้งว่ามี 2 ชนิดด้วยกัน อันประกอบด้วย

(1) แนวคิดดั้งเดิม: มนุษยสัมพันธ์ (Old View: Human Relations)

บุคคลส่วนมากได้รับการสอนให้รู้จักคุณค่าของการเข้ากับคนอื่นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในบ้าน โรงเรียน วัด ล้วนแต่มีการเพาะนิสัยให้ต่อต้านการมีความขัดแย้งกับคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะที่กำลังมีการพัฒนาการในเรื่องของชีวิต ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ การกลัวต่อความขัดแย้ง ความไม่ตกลงกันหรือการต้องเป็นปรปักษ์ต่อกัน ความขัดแย้งกลายเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องมีการกำจัดให้หมดไป ต้องเก็บกดไว้หรือต้องหลีกเลี่ยง ในระยะแรกๆ ผู้เขียนหนังสือทางด้านการบริหารได้ยึดสภาพการณ์ว่า ความขัดแย้งเป็นการทำลายและควรจัดไม่ให้มีเหลืออยู่ภายในองค์การ ต่อมาวิธีการดำเนินงานแบบมนุษยสัมพันธ์คงไว้ซึ่งความเชื่อว่า การมีความขัดแย้งชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของปฏิสัมพันธ์ที่มีระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม

(2) แนวคิดใหม่ (New View)

เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และเป็นที่พึงปรารถนาและกล่าวว่าควรจะมีการกระตุ้นให้เกิดขึ้นในปริมาณที่จำกัด ผู้สนับสนุนแนวความคิดแบบนี้คงไว้ซึ่งความเชื่อว่าเป้าหมายของบริหารก็คือ การให้ได้มาซึ่งประสิทธิภาพ ดังนั้น ความขัดแย้งแบบสร้างสรรค์จึงจำเป็นสำหรับสิ่งท้าทายใหม่ๆ เพราะเป็นการกระตุ้นความคิดและวิธีการแก้ปัญหาให้ความสำเร็จของการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงและความอยู่รอด

ตารางที่ 2- 1 มุมมองเปรียบเทียบเกี่ยวกับความขัดแย้ง

แนวคิดดั้งเดิม	แนวคิดปัจจุบัน
1. ความขัดแย้งควรจะถูกลำดับให้หมดไปจากองค์กร ความขัดแย้งจะทำให้องค์กรเกิดความแตกแยก และเป็นตัวการทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพ	1. ความขัดแย้งอาจเป็นการดีที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติงานในองค์กร ดังนั้น ควรบริหารความขัดแย้งให้เกิดผลดีที่สุด ความขัดแย้งอาจจะมีประโยชน์ หรืออาจมีโทษ ขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารความขัดแย้ง
2. ในองค์กรที่มีการบริหารที่ดี จะไม่มีความขัดแย้ง	2. ในองค์กรที่ดีที่สุด จะมีความขัดแย้งในระดับที่มีความเหมาะสม ที่จะช่วยกระตุ้นและจูงใจ ให้คนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
3. สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้	3. ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร
4. ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความผิดพลาดของการบริหาร	4. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากความแตกต่างของสิ่งจูงใจที่ได้รับ เป้าหมายและค่านิยมในองค์กร ความขัดแย้งอาจเกิดจากความก้าวร้าว ตามธรรมชาติของมนุษย์
5. ความขัดแย้งเป็นของเหลว เพราะนำไปสู่ความเครียด ความเป็นศัตรูกันของบุคคล	5. ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะช่วยกระตุ้นให้คนพยายามแก้ปัญหา
6. โดยการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแล้วผู้บริหารสามารถควบคุมและปรับพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เช่น การก้าวร้าว	6. มีปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลต่อการทำงานของคน ปัจจัยเหล่านี้ผู้บริหาร ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

ที่มา: พรนพ พุกกะพันธุ์, 2542

2.2) ความหมายของความขัดแย้ง

วิเชียร วิทยอดม (2555) กล่าวถึงความหมายของความขัดแย้งไว้หลายประการ ดังนี้

“ความขัดแย้ง” เป็นพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่นี้หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งที่ตั้งใจไปยับยั้งสกัดกั้นหรือสร้างความคับข้องใจให้อีกฝ่ายหนึ่ง

“ความขัดแย้ง” หมายถึง ความไม่เห็นด้วยระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปหรือกลุ่มบุคคล เกิดขึ้นจากความจริงที่ว่าเขาต้องการแบ่งปันส่วนทรัพยากรต่างๆ หรือกิจกรรมการทำงานหรือเกิดจากความแตกต่างในฐานตำแหน่ง เป้าหมาย คุณค่าและการรับรู้

“ความขัดแย้ง” เป็นการเร่ร้าวของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “ขัดแย้ง” หมายถึง การไม่ลงรอยกัน ซึ่งได้อธิบายคำว่า “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ และคำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรง หรือลงรอยเดียวกัน ด้านไว้ ทานไว้ สำหรับพจนานุกรมของเว็บสเตอร์ ได้กล่าวว่า ความขัดแย้ง(Conflict) มาจากภาษาละตินว่า Confligere แปลว่าการต่อสู้ การสงคราม ความพยายามที่เป็นเจ้าของ การเผชิญหน้าเพื่อมุ่งร้าย การกระทำที่ไปด้วยกันไม่ได้ในลักษณะตรงข้าม การไม่ถูกกันเมื่อมีความสนใจ ความคิด หรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ , 2540)

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม แต่กระบวนการทางสังคม (Social Process) เห็นว่าความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมปัจเจกชน บางครั้งไม่สามารถจะคลี่คลายลงได้ จึงจำเป็นต้องรวมกลุ่มกับปัจเจกชนอื่นๆ ที่ไม่ได้รับความพึงพอใจ ฝ่ายที่มีความขัดแย้งจึงรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นการต่อรองหรือเข้าต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง (สุวิทย์ รุ่งวิสัย, 2542)

ความขัดแย้ง คือ สภาพการณ์ที่คนต่างๆ มีเป้าหมายหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า การบรรลุเป้าหมายหนึ่งจะทำให้ไม่บรรลุอีกเป้าหมายหนึ่งในบางส่วนหรือทั้งหมด เป้าหมายที่วุ่นวาย อาจมีลักษณะเป็น “คุณค่า” ที่คนรู้สึกรู้ว่าต้องการ เช่น ความเป็นธรรมหรือเป็นประโยชน์แน่ชัด (ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล, 2534)

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้ง เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมดาในบุคคล สังคม (กลุ่มบุคคล) ที่มีความรู้สึกรู้ว่าตนเองหรือกลุ่มไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งหรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ตราบดีที่มนุษย์ยังเป็นผู้มีการรับรู้ ความสนใจ ความคิด และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน(ภายใต้โอกาสเสนาหรือกระทำเพื่อตอบสนองต่อกิเลสของตนและบุคคลอื่น) ดังนั้น กรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะเกิดโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นกรณีปัญหาความขัดแย้งอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงและไม่สามารถยุติได้จนถึงปัจจุบัน

2.3) สาเหตุของความขัดแย้ง

อภิญญา จันทรอินทร์(2547) อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2540) อ้างถึงใน Karl Marx (1976) เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้น เพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจตรงข้ามกัน ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก และจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง โดยกลุ่มหนึ่งพยายามสนองประโยชน์ของตน ซึ่งอีกกลุ่มหนึ่งจะต้องเสียประโยชน์ ในทำนองเดียวกันสมาชิกของกลุ่มก็

พยายามสนองประโยชน์ของตนซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่ม และขัดแย้งกับกลุ่มอื่นที่มีความสนใจหรือประโยชน์ขัดกัน นอกจากนี้ Karl Marx ยังเห็นว่า ความขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ปกติของสังคม จุดเน้นในแนวคิดของ Karl Marx อยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาประโยชน์

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2540) อ้างถึงใน Max Weber (1968) เชื่อว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคลพบได้ทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตน เกิดการปะทะการต่อต้านอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลายๆกลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับ ทำให้อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้

อภิญา จันทรอิน (2547) อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2540) กล่าวถึง สาเหตุของความขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งภายในบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งภายในองค์กรหรือความขัดแย้งระหว่างองค์กร โดยมีสาเหตุสำคัญมาจาก 4 F คือ

(1) Fear ความกลัว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะเกิดในอนาคต เป็นปัจจัยที่มีอำนาจมากเพราะเกิดได้อย่างถาวร ความกลัวเป็นแรงผลักดันทำให้เกิดสิ่งอื่นๆ ความขัดแย้งอาจลดลงได้ด้วยการเจรจา แต่ก็กลัวจะต้องเจรจา จึงทำให้เกิดความขัดแย้งสิ้นสุดไม่ได้

(2) Force การใช้กำลัง เป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งที่รุนแรง กำลังในที่นี้ ได้แก่ กำลังทางกาย กำลังทางอาวุธ กำลังทางคุณธรรม กำลังทางอารมณ์ การจะให้ความร่วมมือหรือไม่ร่วมมือ เป็นต้น การใช้กำลังทำให้เกิดความเจ็บปวดทั้งแก่บุคคลและระบบ

(3) Fair ความเป็นธรรม เมื่อใดที่บุคคลหรือองค์กรมีความรู้สึกว่าได้ไม่ได้รับความเป็นธรรม อาทิ การปฏิบัติงาน การบรรลุเป้าหมายส่วนตน ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น ซึ่งความเป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับสิ่งที่บุคคลหรือองค์กรควรจะได้ ความเป็นธรรมจึงเกิดจากความพอใจของคน

(4) Fund ทุน ซึ่งหมายถึง ทรัพยากรการบริหาร ได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และการจัดการ ในปัจจุบันทรัพยากรมีไม่เพียงพอ ทำให้เกิดการแข่งขันเพื่อจะได้มาทรัพยากรที่จำกัด เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง

2.4) รูปแบบเชิงการบริหารของความขัดแย้ง (เทพพนม เมืองแมนและสวิง สุวรรณ, 2540)

ผู้บริหารจะดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล เมื่อเผชิญกับความขัดแย้งบุคคลนั้นจะมีแนวคิดพื้นฐานอยู่ 2 ลักษณะ คือ ใครเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในความขัดแย้งนั้น และผลที่จะเกิดขึ้นจากการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งนั้น การดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไข

ปัญหาจะสืบเนื่องหรือขึ้นกับองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งหากแบ่งตามลำดับความสำคัญมากน้อยที่ให้อำนาจบุคคล และผลที่เกิดจากการแก้ปัญหา

(1) รูปแบบของความขัดแย้งแบบ 9,1 (The 9,1 Conflict Style) รูปแบบนี้เชื่อว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะเกิดขึ้น ดังนั้นจึงถูกควบคุมโดยการกำจัดหรือจัดไม่ให้ความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้น ปัญหาความขัดแย้งจะหมดไปโดยการใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชา-การเชื่อฟัง การใช้หลักการผู้บังคับบัญชาไม่มีสิทธิ์จะถามคำถามว่า “ทำไม” วิธีการนี้จะลดความเหนียวแน่นของกลุ่มลง ในสภาพการณ์ของการทำงานจะเห็นว่าวิธีการนี้ความสัมพันธ์จะเป็นในลักษณะ ชนะ-แพ้ ซึ่งผู้ชนะคือผู้บริหารและผู้แพ้คือลูกน้อง

(2) รูปแบบของความขัดแย้งแบบ 1,9 (The 1,9 Conflict Style) รูปแบบนี้เป็นความสัมพันธ์ในด้านบวก เน้นการเกิดความสามัคคีปรองดองระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และการยอมรับระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยการหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีและความไม่ลงรอยกัน ทุกคนที่มีความจริงใจจะมีโอกาสได้ระบายออก ทุกคนเกิดความพอใจ

(3) รูปแบบของความขัดแย้งแบบ 1,1 (The 1,1 Conflict Style) ในรูปแบบนี้ความขัดแย้งจะถูกแก้ไขโดยการหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงจากความขัดแย้งนั้น โดยการปิดหู ปิดตา ไม่นำพาต่อปัญหานั้นก็จะทำให้ความขัดแย้งหายไปเอง แต่จะต้องใช้เวลา วิธีการเน้น “การมองไม่เห็นความขัดแย้ง การไม่ได้ยินความขัดแย้ง และการไม่พูดถึงความขัดแย้ง”

(4) รูปแบบของความขัดแย้งแบบ 5,5 (The 5,5 Conflict Style) วิธีการแบบนี้เป็นการเดินทางสายกลาง โดยการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งจะคงตัวโดยการต่อรองและประนีประนอม การประนีประนอมนี้จะทำให้ความขัดแย้งหายไป ถึงแม้บางครั้งต้องต่อสู้ แต่ระดับของการประนีประนอมนี้จำกัดเฉพาะการประนีประนอมที่สามารถทำได้เท่านั้น

(5) รูปแบบของความขัดแย้งแบบ 9,9 (The 9,9 Conflict Style) รูปแบบของความขัดแย้งชนิดนี้เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ก็สามารถแก้ไขได้ ดังนั้น การแก้ปัญหาความขัดแย้งจึงเน้นที่การเผชิญหน้าความขัดแย้งนั้น ประเด็นของปัญหาได้ถูกนำมาพิจารณาโดยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และมีการประเมินประเด็นเหล่านั้น กลุ่มจะร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาและติดตามผล

2.5) ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

การศึกษาทัศนคติและแนวคิดของนักวิชาการที่มีต่อความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2535) ศึกษาเรื่อง “สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง: ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร” โดยการสร้างตัวแบบ “ห่วงโซ่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาสังคม” เพื่อนำมาอธิบายภาพของความขัดแย้ง

และการจัดการความขัดแย้งของรัฐที่มีต่อชาวบ้านซึ่งเป็นชนชายขอบของสังคม โดยให้ความสำคัญในสามมิติ คือ มิติความมั่นคงการพัฒนา และการมีส่วนร่วม

แนวคิดดังกล่าวนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความมั่นคงของรัฐในความหมายที่แคบนั้น ได้แก่ ความมั่นคงทางทหาร และการเมือง เป็นหลัก ส่วนความมั่นคงของชาติ ได้แก่ ความมั่นคงของรัฐ+ความมั่นคงของราษฎร รวมถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นหลักด้วย

ดังนั้นความมั่นคงของรัฐที่เน้นความมั่นคงทางทหาร และการเมืองมากเกินไป โดยละเลยหรือให้ความสำคัญแก่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคมน้อยเกินไป ย่อมนำไปสู่ความมั่นคงของชาติซึ่งในความหมายกว้าง ถ้า ชาติ หมายถึง ประชาชน ไม่ใช่แค่เพียงรัฐเท่านั้น จึงพิจารณาได้ว่านโยบายความมั่นคงของรัฐก็ย่อมมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ และส่งผลถึงความไม่มั่นคงของรัฐด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามกรณีศึกษาในประเทศไทยนั้นมีความซับซ้อนมากกว่าประเทศอื่นๆ ในแง่ที่เสื่อมโทรม และความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อมเป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าการตกต่ำทางเศรษฐกิจ และชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันการแลกเปลี่ยนความมั่นคงทางทหารกับความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นผลเสียระยะยาวซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในที่สุด

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าประเทศกำลังพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปใช้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพื่อเป็นการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเป็นตัวนำสำคัญ แต่การยึดถือการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ปกครองนั้นย่อมมีความเสี่ยงอยู่ในตัวเช่นกัน เพราะเนื่องจากกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernizing Process) ย่อมเป็นการเปิดทางให้เกิดปัญหาที่เรียกว่า “ความรู้สึกอดอยากเชิงเปรียบเทียบ” (Relative Deprivation) ซึ่ง Ted Robert Gurr อธิบายว่าสิ่งนี้จะปรากฏเมื่อเกิดความแตกต่างมากขึ้น ระหว่างความคาดหวังกับที่ตนเห็นว่าได้อะไรอยู่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่สุด ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ปัจจัยตัวเดียวที่ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น ทั้งนี้อาจแบ่งได้สองตัวแปรคือ (1) ความเสื่อมของสิ่งแวดล้อมถึงขั้นที่ไม่อาจคงอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ได้ และ (2) ความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

(1) ความเสื่อมของสิ่งแวดล้อมถึงขั้นที่ไม่อาจคงอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไว้ได้ ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ ดังนี้

(1.1) ความกดดันจากภายนอกประเทศ: ประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ มักหารายได้เข้าประเทศด้วยการส่งออกสินค้าปฐมภูมิ ซึ่งเมื่อรวมเข้ากับอุปกรณ์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรจนเกินควร และส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เกิดการเสื่อมโทรมของดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น

(1.2) การเพิ่มของประชากร: การใช้ทรัพยากรจนเสื่อมสภาพมักถูกโยงเข้ากับการเพิ่มของจำนวนประชากร ซึ่งทำให้ต้องมีการบุกรุกที่ทำกิน ซึ่งมักเป็นสภาพการณ์ของประเทศที่กำลังพัฒนา

(1.3) โครงสร้างทางอำนาจการเมืองการปกครอง: ในระบอบการปกครองที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง “การเข้าถึง” ชนบท โดยส่วนกลางจึงอยู่ในรูปของการขยายโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ถนน ไฟฟ้า และบริการต่างๆ รวมถึงการขยายอำนาจกรรมสิทธิ์ และการแสวงหาประโยชน์ของสถาบัน และบุคคลจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ พ่อค้า นักธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในเมืองและมีอิทธิพล เพื่อเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรในชนบท

(1.4) รูปแบบการถือครอง: “การเข้าถึง” ชนบทโดยส่วนกลางอาจมีผลกระทบต่อการถือครองที่ดินของชาวชนบทโดยคนส่วนกลางจะเข้ามามีหรือกว้านซื้อที่ดิน

(1.5) การบริหารสิ่งแวดล้อมที่ขาดประสิทธิภาพ: ประการแรก คือ ส่วนกลางมักมองการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรในระยะสั้น เนื่องจากรัฐบาลมีแนวโน้มที่แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อความอยู่รอดทางการเมืองเท่านั้น หรือ รัฐบาลที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมีค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความคิดของคนส่วนกลางที่มักคิดว่าตนรู้ดีกว่าคนในชนบท ทำให้มีการวางแผนจากเบื้องบนลงเบื้องล่างเสมอ ซึ่งหมายถึงการนิยมใช้เครื่องจักรกล เทคโนโลยีระดับสูง เน้นการใช้ทุน (Capital Intensive) นิยมโครงการขนาดใหญ่ เป็นผลให้หลายโครงการขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากการหวงอำนาจหน้าที่และความเชี่ยวชาญเฉพาะของแต่ละหน่วยงาน ทำให้ขาดการวางแผนที่มีบูรณาการ

(2) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจาก “ความรู้สึกถูกกดขี่เชิงเปรียบเทียบ” เพราะความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม ดังนี้

(2.1) ความไม่เท่าเทียมกันระหว่าง “ส่วนกลาง” กับ “ส่วนนอก” หมายถึง การเข้าถึง ชนบทโดยส่วนกลาง คือ การที่องค์กรรัฐบาล บริษัทขนาดใหญ่ บุคคลผู้ทรงอิทธิพล เป็นต้น เข้ายึดครองทรัพยากรในชนบท ซึ่งเท่ากับเป็นการเอื้อประโยชน์ให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างชนชั้นนำของส่วนกลางดังที่ Mancur Olson เรียกว่า “Distribution Coalition” หมายถึง การร่วมกันผลักดันชาวชนบทที่ยากจน และปราศจากทรัพยากร เช่น การสร้างเขื่อน และการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(2.2) ความไม่เท่าเทียมกันทางชาติพันธุ์: คือการที่ชนกลุ่มใหญ่ที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองได้กีดกันหรือละเลยชนกลุ่มน้อยในการแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมหรือกรณีการบังคับให้ชนกลุ่มน้อยอพยพออกจากถิ่นฐานเดิมเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันได้

ดังนั้น ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Conflict) หมายถึงความขัดแย้งในทาง เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม อันมีที่มาจากการเข้าถึง (Access) หรือการเป็นเจ้าของหรือไม่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์และรวมถึงการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงจึงเท่ากับการศึกษามูลเหตุแห่งความขัดแย้ง (Conflict) ที่เกิดจากการแย่งชิงและการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งในสถานะของการมีทรัพยากรที่จำกัดขาดแคลนและมีสภาพเสื่อมโทรมลง ย่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนด้วยกัน และ/หรือระหว่างรัฐกับกลุ่มชน อันรวมถึงระหว่างรัฐต่อรัฐ

ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมนับเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้นำทุกรัฐบาลสามารถหลีกเลี่ยงได้เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและกระบวนการพัฒนาทางการเมืองอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากในขณะที่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ก่อให้เกิดลักษณะทางกรรมสิทธิ์และความสามารถในการใช้ปัจจัยการผลิต ซึ่งรวมถึงการเข้าถึงและการเป็นเจ้าของทรัพยากรชาติด้วยดังนั้นเท่ากับว่า “การพัฒนาทางการเมืองเป็นมิติของการลด หรือเพิ่มความขัดแย้งที่อาจเกิดจากการใช้ทรัพยากร”

โดยหลักฐานชิ้นสำคัญพิจารณาได้จากประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย คือ เมื่อเกิดการขยายตัวหรือการตกต่ำทางเศรษฐกิจที่สลับกันไปมาและมีระยะเวลาที่ยาวนานขึ้น ย่อมก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ประกอบกับระบอบการเมืองที่ไม่ได้มีส่วนช่วยให้เกิดการกระจายอำนาจซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชน ยังผลให้ความสามารถในการต่อรองอยู่ในทางที่เสียเปรียบ และด้วยเหตุผลประกอบสำคัญเหล่านี้จึงนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด

ดังนั้นไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าทศวรรษแห่งการพัฒนาตามที่สหรัฐอเมริกาชั้นนำประเทศไทย จึงนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ โดยละเลยการสงวนหรือรักษาทรัพยากรธรรมชาตินอกจากนั้นองค์กรของรัฐยังไม่มีที่ดินตั้งตัวเรื่องดังกล่าวเช่นกัน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่อยู่ในรูปของโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ตามแนวของสหรัฐต่อไป

ชัยอนันต์และกุสุมาได้เสนอตัวอย่างการวิเคราะห์โดยใช้ทรัพยากรป่าไม้เป็นหลักเนื่องจากต้องการชี้ให้เห็นความหมายของป่าที่มีนัยแตกต่างกัน โดยเฉพาะเป็นส่วนประกอบของระบบนิเวศน์และให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ การใช้ศักยภาพต่างๆ รวมถึงการผลิตในครัวเรือน ชุมชน และการพาณิชย์อื่นๆ แต่นัยทางการเมือง “ป่า” กลับกลายเป็นดินแดนแห่งความป่าเถื่อน ล้าหลัง และมีนัยต่อนโยบายของรัฐ

ชัยอนันต์และกุสุมาได้นำเรื่องปามาเปรียบเทียบกับระหว่าง “คนเมือง” และ “คนป่า” ซึ่งบ่งบอกว่าคนเมืองกับคนป่านั้นมีความหมายที่แตกต่างกันอย่างไร เช่นเดียวกับนัยของป่าที่มีความหมายแตกต่างกัน ซึ่งเมื่อเรากล่าวถึงคนเมืองก็มักจะนึกถึงการขยายตัวของสังคมที่มีความเจริญ (Civil Society) ที่ผู้คนต่างก็อยู่ในเทคโนโลยีที่ล้ำหน้าและทันสมัย แต่หากกล่าวถึง “คนป่า” เราก็นึกถึงคนที่อาศัยอยู่ในป่าซึ่งเป็นดินแดนที่มีแต่ความป่าเถื่อนและเต็มไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ เป็นต้น

เหล่านี้ยิ่งตอกย้ำให้เห็นแล้วว่า “ป่ากับคน” ป่าเป็นสิ่งที่ล่าหลัง ล่ามากยากแค้นและมีวัฒนธรรมที่ต่ำกว่าเมือง มีอาณาบริเวณที่ห่างไกลทุรกันดาร ซึ่งเท่ากับว่าป่า คนป่า หรือชนบทจึงเป็นสิ่งที่ล่าหลังเพราะถูกทอดทิ้งโดยผู้มีอำนาจรัฐซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่ในเขตเมือง

สำหรับนัยทางเมือง ป่าและชนบท จึงมีความหมายที่ควบคู่กันไป การต่อต้านอำนาจรัฐซึ่งสะท้อนได้ทั้งทางตรงด้วยการลุกขึ้นสู้เป็นระยะๆ กับการต่อต้านทางอ้อมในรูปแบบต่างๆ เช่นการระบายออกทางอารมณ์ จิตสำนึกทางภาษา คนตรี และท่าทาง หรือไม่ก็ด้วยการหลีกเลี่ยง หลีกหนีอำนาจของรัฐ ซึ่งทำให้ป่ากลายเป็นแหล่งที่มีศักยภาพของการต่อต้านอำนาจรัฐมากที่สุด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของพลเมือง ข้อจำกัดทางเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งนำไปสู่การขยายพื้นที่การทำมาหากินมากกว่าการเพิ่มผลผลิตในที่ดินหน่วยเดิม ล้วนแต่มีผลทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติรุนแรงต่อเนื่อง ปฏิกริยาถูกใช้ที่เกิดจากความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาเมือง-ชนบท กับปัญหาความไม่มั่นคงทางทหาร ที่นำไปสู่ปัญหาความไม่มั่นคงหรืออันตราย ใหม่ที่มีใช้ภัยอันตรายทางทหาร แต่กลับเป็นปัญหาลี้ภัยแวดล้อมซึ่งมีสาเหตุมาจากมิติทางเศรษฐกิจความมั่นคงภายใน ดังแสดงเห็นความสัมพันธ์ในภาพที่ 2-3

จากภาพศูนย์กลางคือรัฐและประชาชน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ประชาชนอาจแสดงได้ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคมของประชาชนว่าจะมีมากน้อยเพียงใด หรือถือว่าการมีส่วนร่วมเป็นแกนหลักที่มีปัญหาซับซ้อนหลายแง่มุมหม่นอยู่รอบๆ ปัญหาเหล่านี้ แม้จะแยกแยะให้เห็นตามภาพได้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริง ตามธรรมชาติของปัญหาแล้วจะไหลวนกันอย่างแยกไม่ออก เพราะปัญหาความมั่นคงเป็นทั้งเหตุและผลของการพัฒนาได้ในเวลาเดียวกัน ในขณะที่การพัฒนากับความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อมก็เป็นเหตุและผลได้ในเวลาเดียวกัน การแบ่งและการใช้ทรัพยากรกับความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อมก็เป็นเหตุและผลต่อกัน เช่นเดียวกับสภาวะแวดล้อมกับปัญหาความมั่นคงหรือแม้แต่การมีส่วนร่วมซึ่งเป็นมิติด้านต่างๆ (ความมั่นคง, การพัฒนา, การใช้ทรัพยากร และการเมือง)

ภาพที่ 2-3 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในมิติต่างๆ

ที่มา: ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, (2535)

แม้ว่าประเด็นปัญหาเหล่านี้จะผูกพันเป็นลูกโซ่ก็ตาม แต่ในห้วงเวลาต่างๆ ประเด็นเฉพาะเจาะจงอาจเป็นประเด็นปัญหานั้นที่ส่งผลให้เกิดปฏิกริยาลูกโซ่นั้นก็ได้ ซึ่งชัยอนันต์และกุสุมาถือว่าปัญหาความมั่นคงเป็นสิ่งที่ได้จุดปฏิกริยาลูกโซ่ เหมือนหนึ่งนิวตรอนซึ่งยิงไปยังนิวเคลียสของอะตอมซึ่งก่อให้เกิดปฏิกริยาลูกโซ่แบบฟิชชัน โดยถือว่าการที่รัฐเข้าแทรกแซงในวิถีชีวิตของมนุษย์(ด้วยการพัฒนา) ก็เหมือนหนึ่งการยิงนิวตรอนเข้าสู่นิวเคลียสของอะตอมนั่นเอง

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2538) ได้เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจากอดีตถึงปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งชุดใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

ในอดีตความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับประชาชนมีลักษณะของจารีต คือ สามารถบังคับใช้กฎหมายได้เฉพาะพื้นที่พระนครเท่านั้น และถ้าห่างไกลออกมาความสัมพันธ์จะอยู่ในรูปแบบของการใช้เครื่องบรรณาการ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับประชาชนจึงอยู่ในรูปแบบของการใช้กำลังแรงงานเพื่อการผลิตเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชุมชนชนบท หรือในพื้นที่ห่างไกลมีความเป็นอิสระในการปกครองตนเองเป็นอย่างมาก รวมถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนได้อย่างอิสระเช่นเดียวกัน กระทั่งเกิดการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับ ประชาชนเปลี่ยนแปลงไป

หลังปฏิรูปการปกครอง เกิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางมากขึ้น โดยเฉพาะอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน ได้ตกอยู่ในมือของตำรวจ ทหาร และพลเรือนที่มีแนวคิดในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงผูกขาดไว้ที่ส่วนกลางอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ตลอดจนกีดกันไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในอำนาจดังกล่าว โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง เว้นแต่อำนาจหรือสิทธิชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้นที่กฎหมายของรัฐยังคงให้การยอมรับ และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก ทำให้ยุทธศาสตร์สร้างความเจริญของประเทศเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ส่งผลให้อำนาจรัฐเข้าไปแทรกแซงเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้เกิดการต่อต้านอำนาจรัฐจากชาวบ้านในชนบท

ดังนั้นแนวความคิดและทัศนะของรัฐที่มองว่า “คนเป็นศัตรูกับป่า” จึงสวนทางกับแนวคิดของชาวบ้านในชนบทที่ว่า “คนอยู่ร่วมกับป่าและพึ่งพากัน” ความแตกต่างทางแนวคิดของทั้งสองกลุ่มจึงนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ และส่งผลให้รัฐบังคับใช้กฎหมายเพื่อผลักดันให้ชาวบ้านออกนอกพื้นที่ของการจัดการทรัพยากรในชุมชนมากขึ้นทุกขณะเช่นกัน

ประกาศ ป้นดบแต่ง (2542) ได้อธิบายภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมออกเป็น 2 ช่วง เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่าแต่ละช่วงเวลาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยในช่วงที่หนึ่ง เป็นความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ ซึ่งพิจารณาได้จากการชุมนุมประท้วง โดยเฉพาะในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นช่วงเหตุการณ์ที่อธิบายภาพความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนเชิงอุดมการณ์ได้เป็นอย่างดี และช่วงที่สอง เป็นความขัดแย้งเรื่องการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า โดยพิจารณาจากการเคลื่อนไหวตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงการพัฒนาที่รัฐกับภาคธุรกิจเอกชนเข้าไปรุกกล้า และแสวงหาประโยชน์ในชนบท ภายใต้การพัฒนาตามนโยบายที่เรียกว่า “พัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก” ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวและเรียกร้องของชาวบ้านในชนบท เพื่อให้ได้สิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

ช่วงที่หนึ่ง: นั้นเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนเชิงอุดมการณ์ เริ่มขึ้นจากแนวคิดทฤษฎี อมาตยาธิปไตย และ/หรือทฤษฎีระบบราชการ ที่มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของชนชั้นปกครองเท่านั้น ดังนั้นอำนาจต่างๆ จึงตกอยู่แก่ฝ่ายรัฐซึ่งประกอบด้วย ตำรวจ ทหาร และพลเรือน ซึ่งตลอดช่วงเวลาที่ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้การนำของเผด็จการทหาร มีการใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงและเอารัดเอาเปรียบประชาชนเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนลุกขึ้นต่อต้านและเรียกร้อง

ประชาธิปไตยแบบผู้แทน กระทั่งนำไปสู่การชุมนุมประท้วง การเรียกร้องประชาธิปไตยแบบผู้แทน กระทั่งนำไปสู่การชุมนุมประท้วง การเรียกร้องของนิสิต นักศึกษา และประชาชนจำนวนมาก

ช่วงที่สอง: เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน เรื่องการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ซึ่งพิจารณาได้จากการเคลื่อนไหวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงแห่งการพัฒนาที่รัฐกับภาคธุรกิจเอกชนรุกเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในชนบท ภายใต้นโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก กระทั่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ชาวชนบทได้มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และต่อมากระแสการเรียกร้องของชาวบ้านในชนบท ได้เพิ่มสัดส่วนในอัตราที่สูงขึ้นเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามการมองความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนว่า ในลำดับแรกต้องทำความเข้าใจกับพื้นฐานความคิดของคนในสังคมไทยที่เป็นคนในสังคมพุทธเสียก่อน เพราะหากเกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม มักจะแก้ไขหรือยุติความขัดแย้งกันด้วยวิธีการเจรจาและไม่นิยมการปะทะ หรือการเผชิญหน้ากัน

แม้สังคมไทยไม่นิยมการเผชิญหน้าและใช้วิธีการเจรจากันมาโดยตลอดก็ตามแต่ความใหม่ของการจัดการความขัดแย้งอยู่ตรงที่อดีตใช้วิธีการเจรจาเป็นวิธีแรกเพื่อคลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมการปกครองของไทยโดยรัฐ ก็พร้อมที่จะใช้วิธีการอื่นถ้าวิธีการเจรจาไม่ได้ผล

ดังนั้นการเจรจาจึงเป็นวิธีการแรกที่ใช้ทดลองแก้ปัญหาคุกก่อนเท่านั้น และหากการเจรจาไม่ได้ผลก็ใช้กำลังแทน ซึ่งทำให้พบการใช้กำลังและความรุนแรง เพื่อยุติความขัดแย้งมาทุกยุคทุกสมัยรวมถึงปัจจุบันด้วยเช่นกัน

ดังนั้นหากจะกล่าวถึงการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย จึงต้องเข้าใจพื้นฐานความขัดแย้งในสังคมไทยเสียก่อน ประการสำคัญคือ ต้องเข้าใจความเป็นมา สาเหตุของความขัดแย้ง รวมถึงความเข้าใจประวัติศาสตร์การจัดการความขัดแย้งในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอเมริกาเหนือและยุโรปควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากเมื่อเกิดความขัดแย้งในสังคมไทยมักหิบบัณฑิตรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของชาวตะวันตกมาใช้โดยละเลยพื้นฐานแนวคิดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยซึ่งมีความแตกต่างจากชาติตะวันตก

การทำความเข้าใจการจัดการความขัดแย้งของชาติตะวันตก โดยเฉพาะคำว่า “Conflict Resolution”, “Conflict transformation” และคำว่า “Alternative Dispute Resolution” (ADR) ในอเมริกาเหนือ และยุโรปจะเลือกใช้คำว่า “Dispute” แทนคำว่า “Conflict” เพราะคำว่า “Dispute” มีความหมายถึงความขัดแย้งเนื่องมาจากความเห็นที่ไม่ตรงกัน รวมถึงการให้ความสำคัญกับคำว่า

“Alternative” เนื่องจากเป็นคำที่สามารถทำให้เข้าใจกระบวนการจัดการความขัดแย้งของชาติตะวันตกได้เป็นอย่างดี

Alternative หมายถึงทางเลือกหลายๆทาง ซึ่งเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นก็หาทางเลือกอื่นแทนการใช้ระบบศาล ในประเทศตะวันตกเมื่อเกิดความขัดแย้งหลายกรณีจะต้องไปศาล ทำให้มีคดีค้างที่ศาลเป็นจำนวนมาก และศาลไม่สามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยเวลาอันรวดเร็ว ดังนั้นกระบวนการจัดการความขัดแย้งของชาติตะวันตก จึงใช้วิธีอื่นแทนการไปขึ้นศาล

ในสังคมไทยการใช้คำว่า “Alternative” (ทางเลือก) อาจเป็นวิธีการที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้ในอนาคต แต่ความขัดแย้งที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นก็หาทางเลือกอื่นแทนการขึ้นศาลเช่นเดียวกับชาติตะวันตก แต่ความต่างอยู่ตรงที่เราไม่ใช่ Alternative (ทางเลือก) ต่อกระบวนการยุติธรรม แต่เป็น Alternative ต่อความรุนแรง (Violence)

ดังนั้นรูปแบบที่สังคมไทยต้องการในขณะนี้ เพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งจึงต้องคำนึงถึงลักษณะพื้นฐานความขัดแย้งในสังคมไทย ไม่ใช่เอาของชาติตะวันตกมาใช้ทั้งหมด เพราะ Alternative ของชาติตะวันตก หมายถึง ทางเลือกอื่นแทนการไปขึ้นศาล แต่ในสังคมไทย Alternative มีไว้เพื่อทางเลือกอื่นแทนการใช้ความรุนแรง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2532) ได้เสนอทัศนะที่คล้ายคลึงกันว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ผ่านความขัดแย้ง และกระบวนการจัดการความขัดแย้งมาอย่างหลากหลาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจถึงพื้นฐาน และพัฒนาการของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยก่อน แล้วค่อยมาพิจารณาถึงทางเลือกต่างๆ ในการจัดการความขัดแย้ง

นอกจากการไกล่เกลี่ยหรือการจัดการความขัดแย้งด้วยประเพณี พิธีกรรมภายในท้องถิ่นของตนเองแล้ว ยังมีการใช้ “อำนาจอธิปไตย” (Authority) ซึ่งหมายถึง พระ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่ชาวบ้านนับถือ เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย

แต่ปัจจุบันความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นลักษณะที่แตกต่างจากอดีต เพราะความขัดแย้งที่พบในปัจจุบัน เป็นความขัดแย้งที่มีลักษณะซับซ้อน การใช้อำนาจอธิปไตย หรือพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่เดิมเพื่อยุติปัญหาจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ดังนั้นอำนาจอธิปไตย และพิธีกรรมจึงหมดอิทธิพล หรือหมดพลังที่จะเป็นตัวกลางเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การจัดการความขัดแย้งยังจำเป็นต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมไทย และบุคลิกภาพของคนไทยประกอบด้วย เนื่องจากในวัฒนธรรมไทย เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมามักจะพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งแบบเผชิญหน้า (Face to Face Conflict) แต่จะใช้กลไกอื่นแทน เช่น

(1) **การนิโทษ:** เป็นวิธีที่มีมาตั้งแต่อดีต และปัจจุบันในสังคมชนบท ยังพบการจัดการความขัดแย้งในลักษณะเช่นนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่าง เช่น การกู่ฮึมจะมีวิธีการทวงหนี้โดยใช้การนิโทษเป็นการบีบบังคับให้ลูกหนี้เร่งชำระหนี้

(2) **การกล่าวร้าย:** กรณีที่เกิดความขัดแย้ง และไม่สามารถหาข้อยุติได้ง่าย ในอดีตชาวบ้านจะรวมตัวและใช้วิธีการกล่าวร้าย เช่น กล่าวว่าเป็นผีปอบ โดยเฉพาะหลายหมู่บ้านของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ใช้วิธีการกล่าวร้ายว่าในลักษณะดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกำจัดผู้ที่ไม่ร่วมมือกับสังคม เป็นศัตรูกับชุมชน และไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนในสังคม

(3) **การพึ่งนาย:** ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในสังคมไทย (นาย-ไพร่/ผู้ใหญ่-ผู้น้อย) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมา มักจะเข้าหาผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจเหนือกว่า ช่วยจัดการความขัดแย้งให้แต่ปัจจุบัน ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มีความแตกต่างจากอดีตเป็นอย่างมาก เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในปัจจุบันไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความไว้น้ำใจ หรือช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ หรือมีลักษณะการใช้ใจซื้อใจ แต่เป็นไปเพื่อช่วยเหลือแล้วได้ผลตอบแทนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในรูปของเงิน สิ่งของ หรืออำนาจ เป็นต้น

(4) **การพึ่งอำนาจรัฐ:** การพึ่งอำนาจรัฐในประเทศไทยนั้นมีความไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้พบว่าในแต่ละภาคของประเทศไทยมีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เช่น ภาคกลาง รัฐมีบทบาทเข้าไปแทรกแซงกรณีพิพาท ความขัดแย้งต่างๆ ทั้งในระดับบุคคล และระดับประเทศได้สูงกว่าภาคอื่นๆ แต่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ การพึ่งอำนาจรัฐในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นพึ่งได้น้อยกว่าเมื่อเทียบกับภาคกลาง ดังนั้น ประชาชนของแต่ละภาคจะเคยชินในการใช้อำนาจจากรัฐไม่เท่ากัน

ทั้ง 4 ประการนี้พบว่า ไม่มีกลไกหรือกระบวนการใดที่จะนำไปสู่การเจรจาต่อรองแบบเป็นทางการ หรือการไกล่เกลี่ยโดยตรงมากนัก แต่สังคมไทยก็สามารถดำรงอยู่ได้ อย่างน้อยที่สุดเพราะทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อเกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากร และการเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์แบบเก่าที่พึ่งพาช่วยเหลือกันแบบใจซื้อใจได้หมดไป อาญาสิทธิ์ ประเพณี พิธีกรรมที่เคยใช้อยู่ก็ลดความสำคัญลงไปด้วย พร้อมกับการเริ่มต้นของอาญาสิทธิ์ตัวใหม่โดยรัฐที่อาศัยความชอบธรรมจากการใช้กฎหมายเข้าแก้ไข หรือยุติความขัดแย้งที่มีในทุกระดับ

กระนั้นศักยภาพของรัฐบาลกลับไม่สามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากความด้อยประสิทธิภาพในการแก้ไขความขัดแย้ง จากอดีตที่ผ่านมาเมื่อเกิดความขัดแย้ง รัฐจะใช้อำนาจเป็นเครื่องมือในการยุติความขัดแย้ง และตลอดมารัฐก็เรียนรู้แต่เพียงว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นก็จะใช้อำนาจ หรือกฎหมายเข้าจัดการความขัดแย้งตลอดเวลา

วิธีการที่รัฐใช้อำนาจ หรืออาญาสิทธิ์ในการจัดการความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบัน คือ

(1) **การใช้สื่อ:** เมื่อรัฐเกิดความขัดแย้งกับประชาชนมักใช้สื่อเป็นตัวกลางเพื่อยุติปัญหาความขัดแย้ง แต่ขณะเดียวกันสื่อดังกล่าวกลับทำหน้าที่อย่างไม่ค่อยเป็นกลางมากนัก เนื่องจากสื่อส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของรัฐ ส่วนสื่อที่ดำเนินการโดยเอกชนก็พบปัญหาเรื่องการเกรงใจ และการใช้อำนาจรัฐในการคุกคาม ดังนั้นการ ใช้สื่อเพื่อกล่าวพาดพิงผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐจึงเป็นสิ่งที่มีการนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง และเกิดผลสัมฤทธิ์มากที่สุด

(2) ใช้วิธีการปราบปรามด้วยความรุนแรง

(2.1) **การสังหารผู้นำ:** เป็นวิธีที่ใช้กัน ด้วยความเชื่อว่าผู้นำเหล่านี้ เป็นหัวขบวนหรือเป็นแกนนำของชาวบ้าน ดังนั้นถ้าไม่มีหัวขบวน หรือแกนนำความขัดแย้งก็จะยุติลง อาทิกรณีการลอบสังหาร ครูประเวียง บุญหนัก แกนนำสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (สทช.อ) และกรณีผู้นำชาวบ้านสหพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้ถูกลอบยิงเสียชีวิต เป็นต้น

(2.2) **การใช้อาวุธจากกำลังเจ้าหน้าที่:** ทำให้ได้รับบาดเจ็บทางร่างกาย เช่น กรณีกลุ่มชาวบ้านปากมูลบุกเข้าไปบริเวณทำเนียบรัฐบาล กระทั่งเกิดปะทะกันกับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในวันอาทิตย์ที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2543

(2.3) **การข่มขู่ คุกคามด้วยอาวุธ จากกองกำลัง มือปืน และนักเลงหัวไม้:** เพื่อสร้างความหวั่นเกรงแก่ผู้นำ และผู้เข้าร่วมขบวนการที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น กรณีการนำกองกำลังเข้าบังคับให้มีการอพยพชาวบ้านออกจากเขตอุทยานคลองวังเจ้า จังหวัดกำแพงเพชร หรือกรณีทหารนำกำลังเข้าบังคับให้ชาวบ้านอพยพออกจากพื้นที่ป่า เป็นต้น

(2.4) **การจัดตั้งกองกำลังเจ้าหน้าที่ และอาวุธเผชิญหน้ากับขบวนการประชาชน:** กรณีการเผชิญหน้าระหว่างรัฐ (รัฐ+ทุน) กับชาวบ้านในช่วงที่ขบวนการชาวบ้านเคลื่อนไหวเช่นการบุกเผาป่ายูคาลิปตัส และบุกยึดสถานที่ราชการ (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตอุทยานแห่งชาติ)

(2.5) **การจับกุมผู้นำชาวบ้าน (NGOs):** โดยกักขังหน่วยงานเหี่ยวไม่ให้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว หรือไม่ให้เข้าดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อาทิ กรณีการจับกุม นายบำรุง คะโยธา หรือ นางสาวนิดา ดันติวิทยาพิทักษ์ แกนนำกลุ่มชาวบ้านปากมูล เป็นต้น

(2.6) **การใช้กลุ่มพลังมวลชนเผชิญหน้ากัน:** หรือที่เรียกว่า “มือชนมือชน” เมื่อเกิดการชุมนุมประท้วง การเรียกร้องของประชาชน รัฐได้สร้างกลุ่มมวลชนฝ่ายรัฐขึ้น ที่เรียกว่า “มือบจัดตั้ง” ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ส่วนราชการ เป็นต้น โดยเฉพาะการจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่เดียวกัน แต่มีความเห็นไม่ตรงกันให้เผชิญหน้ากัน

(3) การใช้กลไกราชการท้องถิ่นตอบโต้ และขัดขวางการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

นอกจากการให้ข้อมูลข่าวสารเพียงฝ่ายเดียวจากรัฐบาลแล้ว พบว่าในระดับท้องถิ่นรัฐได้อาศัยกลไกดังกล่าว ผูกขาดการให้ข้อมูลข่าวสาร และยังปิดกั้นประชาชนไม่ให้เข้าไปในพื้นที่

ดังนั้นวิธีการจัดการความขัดแย้งของรัฐบาลต่อประชาชน จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้ความรุนแรงมาตั้งแต่อดีตและปัจจุบัน ภาพความรุนแรงทั้งหมดที่เกิดขึ้น ล้วนมีสาเหตุมาจากสังคมไทยไม่พยายามที่จะสร้างสถาบัน สร้างกระบวนการและกลไกต่างๆ ที่จะทำให้เกิดการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายอย่างสันติวิธี โดยเฉพาะในระบบการเมืองไทยทุกวันนี้ ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนได้ เพราะวาระบบการเมืองไทยไม่ได้ให้ทางเลือกต่อการใช้ความรุนแรง กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเลย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541)

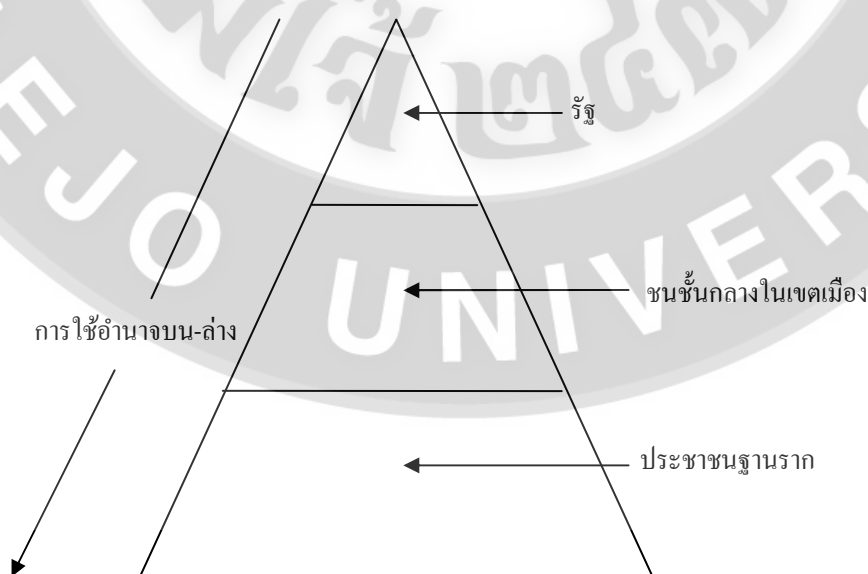
ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2546) ได้เสนอแนวคิดที่คล้ายคลึงกันถึงความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจพื้นฐานความขัดแย้งในสังคมไทยเป็นอันดับแรกโดยแบ่งความขัดแย้งออกเป็น 2 มุมมองคือ

(1) มองความขัดแย้งเป็นปัญหาใหม่ ดังนั้นจึงต้องจัดการความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปและมองว่าความขัดแย้งมีลักษณะเป็นลบ เป็นสิ่งที่ไม่ดี และไม่ควรดำรงอยู่ต่อไป

(2) มองความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ หมายความว่า เราจัดธรรมชาติไม่ได้ ขณะเดียวกันความพยายามที่จะทำให้ความขัดแย้งหมดไป จึงเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติ และเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องหาวิธีอยู่กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้ได้

เมื่อเข้าใจพื้นฐานความขัดแย้ง และยอมรับกับเหตุผลข้างต้นแล้ว ขึ้นต่อมา คือการพิจารณาแนวทางในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการใช้สันติวิธี หรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (Non-Action)

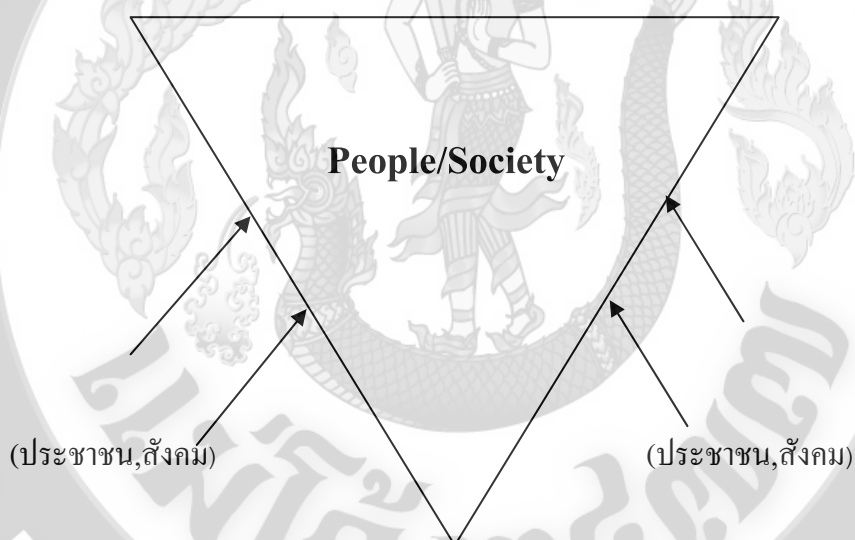
ภาพที่ 2-4 อำนาจและทิศทางการใช้อำนาจของรัฐ

ที่มา: ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2546

จากภาพที่ 2-4 ทิศทางการใช้อำนาจมีลักษณะจากบนลงล่าง ซึ่งเป็นการมองความขัดแย้งแตกต่างจากแนวอื่น คือ เมื่อสร้างภาพจำลองของอำนาจให้มีลักษณะคล้ายรูปสามเหลี่ยม โดยอำนาจสูงสุดอยู่บน ยอด (รัฐผู้ใช้อำนาจสูงสุด) แล้วไล่ลงมาที่ฐานของสามเหลี่ยมพบว่าชนชั้นกลางและชาวบ้านในชนบทเป็นผู้ถูกบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมายในลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นการบีบคั้นให้ชาวบ้านต้องออกมาปกป้องสิทธิของตนเองทางด้านต่างๆ อาทิ สิทธิร่วมในทรัพยากรท้องถิ่นของตน เป็นต้น และเมื่อทิศทางการใช้อำนาจยังอยู่ในลักษณะจากบนลงล่างย่อมเป็นความลำบากที่รัฐจะยอมรับในสิทธิร่วมของชาวบ้านต่อทรัพยากรท้องถิ่น จนกระทั่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้าน แต่ในทางกลับกันหากลองกลับหัวสามเหลี่ยม โดยนำยอดอยู่ข้างล่างเอาฐานอยู่ข้างบน จะได้ภาพที่ไร้เสถียรภาพและไร้ความมั่นคง ซึ่งต้องอาศัยเสาหลายตัวเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสามเหลี่ยม

ภาพที่ 2-5 การมีส่วนร่วมของประชาชนสังคมและการใช้อำนาจที่แท้จริง

ที่มา: ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2546

จากภาพที่ 2-5 หากมองแบบสันติวิธีส่วนที่จะมาค้ำยันให้อำนาจอยู่ได้ คือ ประชาชนหรือสังคมซึ่งเป็นสภาพโดยทั่วไปของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ดังนั้นการใช้อำนาจที่แท้จริงจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำลัง (Force) หรืออำนาจจากรัฐเพียงฝ่ายเดียว เพราะกำลัง หรืออำนาจใช้ได้ชั่วคราว ซึ่งในสายตาของนักรัฐศาสตร์ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การใช้อำนาจนั้นชอบธรรมหรือไม่ トラบใดที่ผู้ใช้อำนาจ หรือระบบมีความชอบธรรม เสาที่ค้ำยันอำนาจ ซึ่งมาจากประชาชนกลุ่มต่างๆ ก็จะมีมั่นคง แต่ตรงกันข้ามถ้าผู้ใช้อำนาจหรือระบบไร้ความชอบธรรมกลุ่มคนที่สนับสนุนผู้นั้นก็จะไม่สามารถอยู่ในอำนาจได้นาน ดังนั้นการจัดการความขัดแย้ง จะเป็นเรื่องที่ยากขึ้นหากรัฐมีความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของความขัดแย้ง และยอมรับอำนาจของตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากผู้ให้ คือ “ประชาชน”

อีกหนึ่งทางเลือกต่อการใช้ความรุนแรงในสังคมไทย ซึ่งเป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการมีส่วนร่วม และให้ความสำคัญต่อทิศทางการใช้อำนาจร่วมกันระหว่างรัฐกับชาวบ้าน โดยเสนอคำว่า “ประชาพิจารณ์” (Public Hearing) หรือ “การไต่สวนสาธารณะ” ซึ่งหมายความว่าโดยรวมแล้วคล้ายคลึงกันคือ การรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะชน หรือในอีกความหมายหนึ่งคือ เมื่อรัฐต้องการพัฒนา โครงการในพื้นที่ใดจะต้องขอรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านในพื้นที่นั้นก่อนเริ่มดำเนินโครงการ และเมื่อรัฐรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะชนแล้วก็นำไปพิจารณาปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสมซึ่งหมายถึง การเดินหน้าต่อไปหรือหยุดการดำเนินการโครงการ และไม่ว่ากรณีดังกล่าวรัฐจะตัดสินใจอย่างไร จะตรง หรือไม่ตรงกับความคิดเห็นของสาธารณะชนหรือไม่ รัฐจะไม่มีข้อผูกพันใดๆ ถ้ารัฐตัดสินใจตรงกับความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ก็จะเป็นความสบายใจของทุกฝ่าย แต่ถ้ารัฐตัดสินใจแตกต่างไปจากความคิดเห็นที่ได้รับฟัง แม้ว่าจะสามารถทำได้ แต่ก็มีความเสี่ยงหากเกิดปัญหา หรือผลเสียตามมา

สำหรับทางเลือกของการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยระหว่างรัฐกับประชาชนมีอยู่สองวิธี คือ (1) การทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) และ (2) การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง หรือ Mediation โดยวิธีการสร้าง หรือกำหนดมติร่วมที่เรียกว่า Consensus Building

การทำประชาพิจารณ์ และการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง (Participation Continuum) ซึ่งหากเข้าใจกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องจะทำให้สามารถเข้าใจความขัดแย้ง และสามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชนได้โดยนำเสนอในภาพที่ 2-7

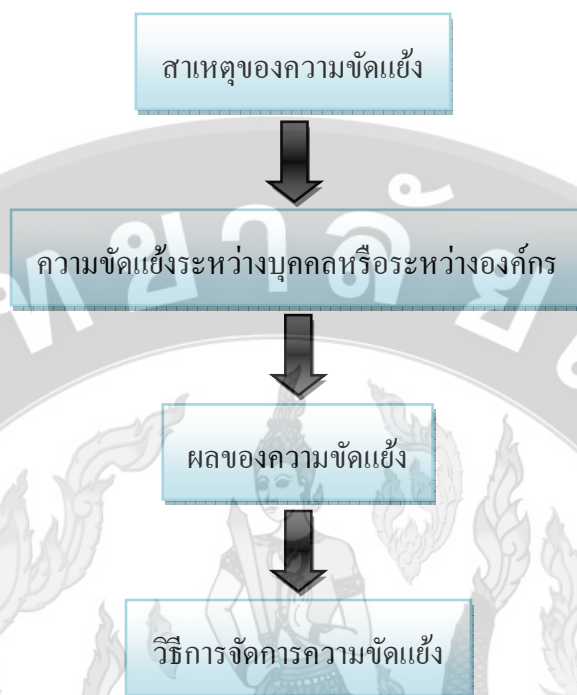
ในการนี้ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) ได้เสนอกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิด (ภาพที่ 2-6) เสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้ 3 วิธี คือ

(1) การเอาชนะ (Domination) เป็นการจัดการกับความขัดแย้งโดยที่ฝ่ายหนึ่งมีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดและรวดเร็วที่สุด แต่เป็นวิธีที่ได้ผลน้อยที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้ง

(2) การประนีประนอม (Compromise) เป็นวิธีที่ใช้กันมากที่สุด เป็นวิธีที่แต่ละฝ่ายลดความต้องการของตนลง เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสันติสุข แต่ทั้งสองฝ่ายยังไม่ได้รับผลเต็มตามความต้องการ

(3) การบูรณาการ (Integration) เป็นวิธีแก้ปัญหาที่ผสมผสานเอาความต้องการของทั้งสองฝ่ายมาเข้าด้วยกัน วิธีนี้จะได้ผลดีที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้ง

ภาพที่ 2-6 กรอบแนวคิดกระบวนการจัดการความขัดแย้ง

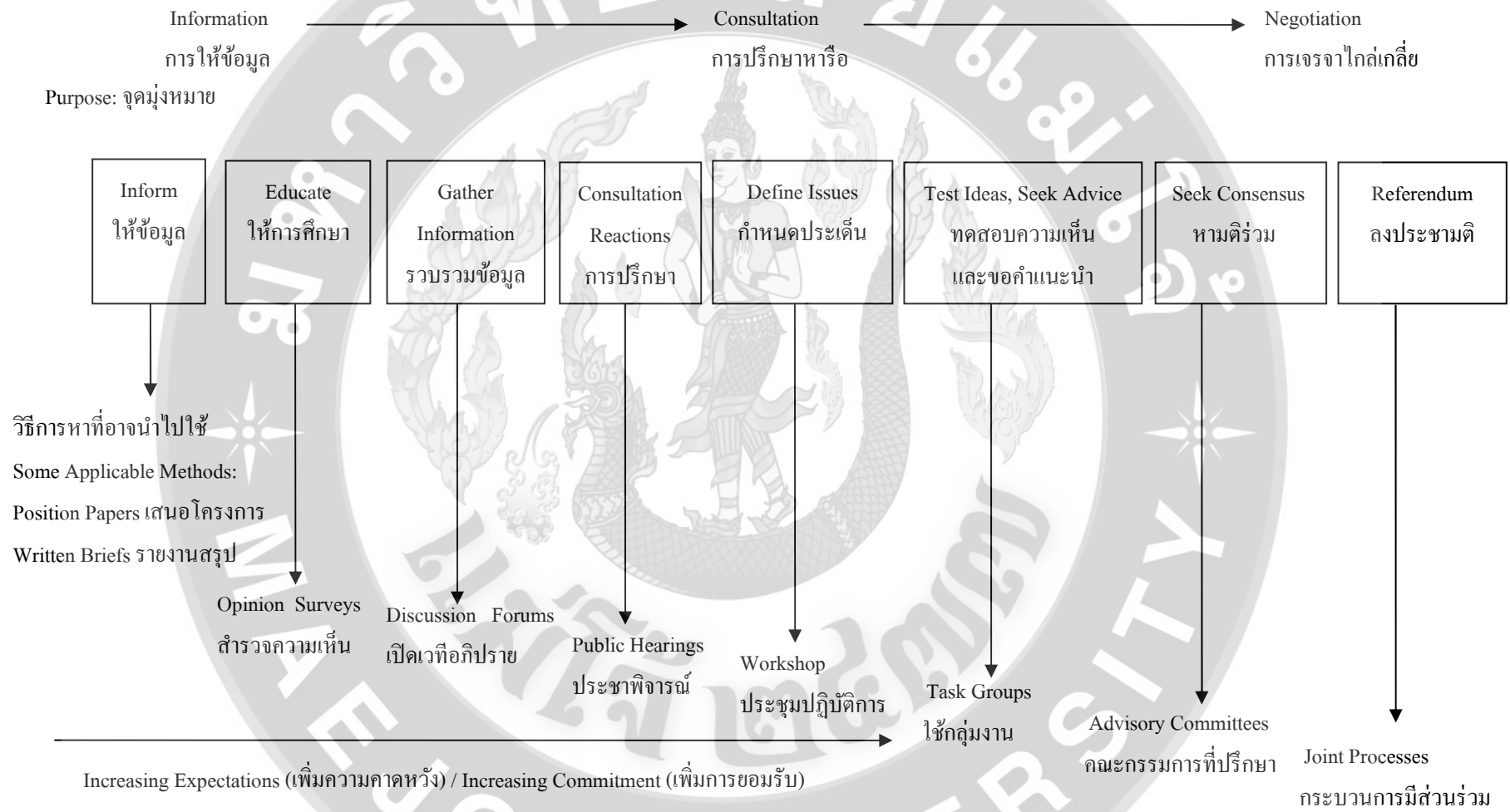
ที่มา : เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540)

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) อ้างถึงใน Georg Simmel (1955) เสนอวิธีการที่จะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง มีดังนี้

- 1) ทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไป เป็นวิธีที่ทำให้คู่ขัดแย้งแยกออกจากเหตุแห่งความขัดแย้ง วิธีนี้อาจทำได้ในทันทีทันใด โดยที่คู่ขัดแย้งอาจยังไม่ได้เตรียมตัวหรือไม่รู้ตัวผลจากการแก้ปัญหาขัดแย้งโดยวิธีนี้อาจทำให้มีความขัดแย้งต่อเนื่อง และมีพฤติกรรมขัดแย้งต่อไปอีกโดยสร้างเหตุแห่งความขัดแย้งขึ้นมาใหม่
- 2) ให้ฝ่ายหนึ่งชนะ เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด ในการเปลี่ยนจากการต่อสู้เป็นสันติภาพ การให้ฝ่ายหนึ่งชนะเป็นผลมาจากการที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่อ่อนแอกว่าไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ ก็อาจสร้างความขัดแย้งต่อไปใหม่ โดยการดำเนินวิพากษ์วิจารณ์หรือการต่อสู้ลับหลัง
- 3) การประนีประนอม วิธีนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงที่จะแบ่งเหตุแห่งความขัดแย้งไม่มีฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมด ความขัดแย้งทุกประเภทอาจไม่สามารถทำให้สิ้นสุดลงด้วยวิธีนี้ เพราะเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างไม่สามารถจะแบ่งได้
- 4) การคืนดีกัน เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตวิสัย เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมที่สงบสุข การคืนดีกันมีลักษณะที่คล้ายกับการให้อภัยกันเพราะทั้งสองอย่างเกี่ยวข้องกับการ

ภาพที่ 2-7 กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

เสียสละอย่างไม่ค่อยมีเหตุผลและทั้งสองอย่างเกิดจากโมตรจิตของบุคคล การคืนดีกันเป็นทัศนคติเชิงจิตวิสัยซึ่งควบคุมโดยความสมัครใจของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ทริยาพรณ สุภามณี (2541) อ้างถึงใน Kenneth Thomas (1978) ได้เสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งที่น่าสนใจ มีดังนี้

1) การแข่งขัน(Competing) วิธีนี้บุคคลจะมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกสูง แต่มีพฤติกรรมความร่วมมือต่ำ เพราะต่างฝ่ายต่างต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งทำตามความต้องการหรือเป้าหมายของตนเอง เป็นการใช้อำนาจที่มีต่อผู้อื่น ทำให้เกิดสถานการณ์ชนะ-แพ้ การใช้วิธีการนี้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ต้องการความรวดเร็วและในเวลาจำกัด การนำวิธีการนี้มาใช้บ่อยๆจะทำให้ผู้ร่วมงานกลัวและเกิดความไม่พอใจ

2) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) วิธีนี้บุคคลจะมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกและพฤติกรรมความร่วมมืออยู่ในระดับต่ำ บุคคลจะเลี่ยงหรือถอยออกจากสถานการณ์ ไม่กล่าวถึงความขัดแย้ง ไม่มีการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา หรือไม่เข้าร่วมกลุ่ม ก่อให้เกิดสถานการณ์แพ้-แพ้ การใช้วิธีการนี้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งการใช้วิธีการนี้บ่อยๆจะทำให้เกิดการสะสมประเด็นความขัดแย้ง อาจทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น

3) การปรองดอง(Accommodating) วิธีนี้บุคคลจะมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกต่ำมีพฤติกรรมความร่วมมือสูง โดยที่ฝ่ายหนึ่งยอมที่จะเสียสละความต้องการของตนเอง เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะเชื่อว่าการรักษาสัมพันธภาพระหว่างกันมีความสำคัญมากกว่าการสร้างคามไม่พอใจในระหว่างผู้ที่ทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดสถานการณ์ของการชนะ-แพ้ วิธีการนี้เหมาะที่จะใช้เมื่อฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายผิด หรืออีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากกว่า การนำวิธีการนี้มาใช้มากจะทำให้เกิดความรู้สึกวิตกกังวลในตัวเองที่ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของตัวเอง แต่ถ้าบุคคลไม่ใช้วิธีการนี้อย่างเพียงพอ อาจจะไม่สามารถสร้างโมตรจิต และอาจจะได้รับการพิจารณาอย่างไม่มีเหตุผล

4) การประนีประนอม (Compromising) วิธีนี้บุคคลจะมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกและมีพฤติกรรมความร่วมมือในระดับปานกลาง เพราะแต่ละฝ่ายต่างตระหนักดีว่า ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งแต่ละฝ่ายต้องมีความไม่พอใจ ทั้งสองฝ่ายคำนึงถึงความต้องการ และความจำเป็นของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ละฝ่ายต่างได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ เป็นลักษณะของการพบกันครึ่งทาง วิธีนี้ใช้ได้ดีเมื่อต้องการข้อสรุปในเวลาจำกัด และเป้าหมายมีความสำคัญปานกลางหรือทั้งสองฝ่ายมีอำนาจเท่าเทียมกัน หรือประเด็นที่ซับซ้อนให้สงบลงชั่วคราว แต่ถ้าใช้วิธีการนี้มากเกินไปทำให้

บรรยากาศของการเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น หรือประเด็นที่เพื่ออาจจะถูกพัฒนาเป็นประเด็นสำคัญขึ้นมาได้ ถ้าไม่ใช้วิธีนี้อย่างเพียงพอ จะทำให้เกิดความยินยอมหรือตกลงอย่างมีประสิทธิภาพยากยิ่งขึ้น

5) การร่วมมือ(Collaborating) วิธีนี้บุคคลจะมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกและพฤติกรรมความร่วมมือในระดับสูง ผลของวิธีนี้จะเป็นแบบชนะ-ชนะ ในการนี้ทั้งสองฝ่ายทำความเข้าใจประเด็นปัญหาพยายามที่จะหาทางแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพโดยที่ทั้งสองฝ่ายพอใจในข้อสรุป ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความพึงพอใจ ดังนั้น การร่วมมือจึงเกิดขึ้นและอาจเกิดความคิดใหม่ ๆ วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้งแต่ต้องใช้เวลามากในการแก้ไขปัญห เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ดี ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความเข้าใจและรู้ถึงสาเหตุของปัญหา ความขัดแย้งและมีวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่สอดคล้องกับสาเหตุ

3) แนวคิดและพัฒนาระบบชลประทาน

3.1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการชลประทาน (อดุลย์ ฉายอรุณ, 2547)

การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานเป็นภารกิจหลักของกรมชลประทานมีหน้าที่จัดให้ได้มาซึ่งน้ำ เพื่อเก็บกัก รักษา ควบคุม ส่งระบาย หรือแบ่งน้ำเพื่อการเกษตรการพลังงาน การสาธารณสุข โภค การอุตสาหกรรมและรวมไปถึงการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากน้ำกับการคมนาคมทางน้ำที่อยู่ในเขตชลประทาน ซึ่งในการที่จะดำเนินการดังกล่าว จำเป็นต้องวางแผน วางโครงการ การสำรวจ การออกแบบ การก่อสร้าง การบำรุงรักษาการจัดสรรน้ำตลอดจนการป้องกันอุทกภัย

3.2) วิวัฒนาการของการพัฒนาแหล่งน้ำในประเทศไทย

ชลประทาน เป็นหน่วยงานใหญ่ที่มีประวัติ และวิวัฒนาการมาเป็นปีที่ 111 (ณ ปัจจุบันปี 2556) มีหน้าที่ในการพัฒนาแหล่งน้ำทั่วประเทศ เมื่อความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจสังคมมีมากขึ้น กรมชลประทานจึงต้องมีการปรับนโยบายและแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางด้านอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจากแต่เดิมเพียงเพื่อมุ่งหวังในการจัดหาน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคเป็นหลัก เพื่อการคมนาคม การเก็บรักษาน้ำ การระบายน้ำ การบรรเทาอุทกภัย โดยดำเนินการให้สอดคล้องกับแนวนโยบายพัฒนาประเทศที่รัฐบาลกำหนดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือการเพิ่มรายจ่ายภาครัฐ เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อกระตุ้นให้เกิดการลงทุน และการสร้างงานภายในประเทศ ทั้งนี้เพื่อ ยกฐานะความเป็นอยู่ของประชากรให้ดีขึ้น

งานชลประทาน เริ่มขึ้นอย่างจริงจังในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการขุดลอกคลองและขุดคลองขึ้นใหม่ในบริเวณทุ่งราบภาคกลางจำนวนมาก ดำเนินการโดย

เอกชน คือ บริษัทขุดคลองและคูน้ำสยาม(Siam Canals, Lands and Irrigation Company)ได้รับพระบรมราชานุญาต เมื่อ พ.ศ.2431 เริ่มขุดคลองเมื่อ พ.ศ. 2433 มีระยะเวลาดำเนินการตามสัมปทาน 25 ปี โครงการประกอบด้วยการก่อสร้างระบบคลองในบริเวณพื้นที่ราบฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เขตจังหวัดปทุมธานี ที่เรียกว่า ท่งรังสิต โดยขุดคลองสายใหญ่ เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาตรงไปยังแม่น้ำนครนายก พร้อมกับการสร้างประตูระบายน้ำสำหรับควบคุมการเก็บกักน้ำ เพื่อการเพาะปลูกและสร้างประตูเรือสัญจร เพื่อการคมนาคมขนส่งทางน้ำตลอดทั้งปี

หลังจากที่บริษัทดังกล่าวได้ดำเนินการมาได้ประมาณ 10 ปี เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการได้ไปตรวจราชการที่ท่งรังสิตจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือด้านการชลประทานเป็นการด่วน จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จ้างนายช่างชลประทานชาวต่างประเทศมาศึกษาพิจารณา และแก้ไขเรื่องการจัดหาน้ำในบริเวณท่งรังสิตให้ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดหาวิศวกรผู้ชำนาญด้านการชลประทานในพ.ศ. 2445 ได้ว่าจ้าง นายเย โฮมัน วันเดอร์ ไฮเด วิศวกรชาวฮอลันดามาดำเนินงานชลประทานในประเทศไทย และทรงแต่งตั้ง นายเย โฮมัน วันเดอร์ ไฮเด เข้ารับราชการเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2445 พร้อมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “กรมคลอง” และทรงแต่งตั้ง นายเย โฮมัน วันเดอร์ ไฮเด เป็นเจ้ากรมคลอง คนแรกทำหน้าที่ดูแลทำนุบำรุงคลองต่างๆ ไม่ให้ตื้นเขิน นายเย โฮมัน วันเดอร์ ไฮเด ได้ทำรายงานเสนอความเห็นควรให้สร้างเขื่อนทดน้ำปิดกั้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “กรมทดน้ำ” ขึ้นแทน “กรมคลอง” เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2475 และทรงแต่งตั้ง นายอาร์ ซี อาร์ วิลสัน เป็นเจ้ากรมทดน้ำ รวมทั้งจัดสร้างโครงการชลประทานป่าสักใต้ โครงการสร้างเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่ คือเขื่อนพระราม6 ขึ้นที่ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกได้ประมาณ 680,000 ไร่ ซึ่งนับเป็นโครงการชลประทานขนาดใหญ่แห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งก่อสร้างด้วยหลักวิชาการที่ถูกต้องและทันสมัยตามหลักเทคโนโลยีการพัฒนาแหล่งน้ำสมัยใหม่อย่างแท้จริง และนับจากนั้นเป็นต้นมาได้เริ่มก่อสร้างโครงการชลประทานกระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการจัดการหาน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

งานก่อสร้างโครงการชลประทานได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อรองรับการขยายตัวทางการผลิตและความต้องการบริโภค ภายในประเทศ จนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริว่า หน้าที่ของกรมท่อน้ำมิได้ปฏิบัติงานอยู่เฉพาะแต่การท่อน้ำเพียงอย่างเดียว งานที่กรมท่อน้ำปฏิบัติอยู่จริงในขณะนั้นมีทั้งการขุดคลอง การท่อน้ำรวมทั้งการส่งน้ำตามคลองต่างๆ อีกทั้งการสูบน้ำเพื่อช่วยเหลือการเพาะปลูก จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อจากกรมท่อน้ำ เป็นกรมชลประทาน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2476 โดยให้มีหน้าที่รับผิดชอบงานการขุดคลอง การท่อน้ำ การส่งน้ำ และการสูบน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกอย่างทั่วถึง

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาและพระราชทานแนวพระราชดำริอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาแหล่งน้ำมาตลอดเช่น โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่า ที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อันเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรกที่กรมชลประทานก่อสร้างขึ้น เมื่อพ.ศ. 2506 ซึ่งในรัชกาลของพระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทาน ดำเนินงานพัฒนาแหล่งน้ำทั่วประเทศมาแล้วประมาณ 2,000 โครงการ

การพัฒนาแหล่งน้ำในระบบสมัยใหม่ ในปัจจุบันเริ่มมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบในกลุ่มน้ำหลักๆ โดยกรมชลประทานได้แบ่งประเภทของการพัฒนาออกเป็น 3 ระดับ คือ

(1) การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ การก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ(อ่างเก็บน้ำ) ที่มีความจุเกิน 100 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือครอบคลุมพื้นที่ที่ส่งน้ำมากกว่า 80,000 ไร่ และใช้เวลาก่อสร้างยาวนาน เช่น โครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นต้น

(2) การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง ได้แก่ การก่อสร้างแหล่งเก็บกักน้ำ(อ่างเก็บน้ำ) ที่มีความจุน้อยกว่า 100 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือครอบคลุมพื้นที่น้อยกว่า 80,000 ไร่ และใช้เวลาก่อสร้าง 1-3 ปี เช่น โครงการชลประทานอ่างเก็บน้ำแม่เขื่อน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

(3) การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ได้แก่ การก่อสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็กทั่วไป ที่มีความจุอ่างเก็บน้ำไม่มากนักใช้เวลาก่อสร้างภายใน 1 ปี วัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค-บริโภค และสามารถสนับสนุนน้ำเพื่อการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวให้แก่ชุมชนในหมู่บ้านเท่านั้น

3.3) การจัดการน้ำชลประทานและการบำรุงรักษาระบบชลประทาน

การจัดการน้ำชลประทานหมายถึงการจัดส่งน้ำให้ไปถึงพื้นที่เพาะปลูกในเวลาพื้นที่ที่ต้องการเพื่อให้การเพาะปลูกนั้นเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด และยังหมายรวมถึงการกำจัดน้ำที่มากเกินไปความต้องการออกจากพื้นที่เพื่อควบคุมปริมาณน้ำที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืชและอำนวยความสะดวกต่อการเกษตรกรรมในพื้นที่ ซึ่งการจัดการน้ำชลประทานสามารถ แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

(1) การจัดการน้ำในไร่นา คือการให้น้ำ แก่พืช และการระบายน้ำส่วนเกินออกจากพื้นที่เพาะปลูก กิจกรรมส่วนนี้อยู่ในความรับผิดชอบของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

(2) การจัดการน้ำในระดับโครงการชลประทาน คือการควบคุมน้ำจากแหล่งน้ำเข้าสู่คลองส่งน้ำสายใหญ่และคลองส่งน้ำสายย่อย ซึ่งการจัดการน้ำในโครงการขนาดกลางและขนาดใหญ่โดยทั่วไป จะอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่โครงการ

(3) การจัดการน้ำในระดับลุ่มน้ำ คือการจัดสรรน้ำแบ่งปันน้ำในระบบลุ่มน้ำ ให้แก่ชลประทานต่างๆหรือให้แก่กิจกรรมการใช้น้ำต่างๆ ด้วยความเป็นธรรมเสมอภาค โดยให้สอดคล้องกับแหล่งน้ำต้นตุนที่มีอยู่ การควบคุมบริหารจัดการน้ำในระดับนี้ อยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการลุ่มน้ำและสำนักคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

การบำรุงรักษาระบบชลประทาน คือกิจกรรมทั้งหลายที่ต้องการรักษาระบบการชลประทานให้อยู่ในสภาพใช้งานได้สมบูรณ์ พร้อมทั้งจะให้บริการได้ตลอดเวลา โครงการชลประทานต่างๆที่ก่อสร้างแล้วเสร็จ อาทิ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนทดน้ำ ฝาย จะสามารถส่งน้ำชลประทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีระบบชลประทานเข้ามาช่วย ประกอบด้วย คลองส่งน้ำ อาคารชลประทาน ถนนคันคลองชลประทาน คลองระบายน้ำ โดยคลองส่งน้ำจะรับน้ำจากอ่างเก็บน้ำแล้วส่งไปยังคูส่งน้ำเข้าไปสู่เขตเพาะปลูกของเกษตรกร โดยมีอาคารชลประทานเป็นตัวบังคับ ควบคุมน้ำ ไปยังจุดที่ต้องการ สำหรับคลองระบายน้ำและคูระบายน้ำ จะทำหน้าที่ระบายน้ำเกินความต้องการออกจากพื้นที่เพาะปลูก ระบบการชลประทานที่ผ่านการใช้งานมาระยะเวลาหนึ่ง อาจเกิดชำรุดทรุดโทรม รวมทั้งตัวอาคารต่างๆ ตามคลอง คูส่งน้ำ ชำรุดใช้งานได้ไม่เต็มที่ ถนนชำรุดทำให้การขนส่งและการเดินทางไม่สะดวก นอกจากนี้หลังจากฤดูฝนผ่านพ้นไปอาจมีวัชพืชขึ้นตามคันคลองและคันคูส่งน้ำ กีดขวางทางน้ำทำให้น้ำที่ส่งไปตามคลองหรือคูส่งน้ำไม่สะดวก ดังนั้น การดูแลและบำรุงรักษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่เกษตรกรจะได้มีน้ำไว้ใช้ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก

4) แนวคิดและพัฒนารื่องเชื่อม

ในการศึกษาความขัดแย้งกรณีเชื่อมปากมูล มีความจำเป็นต้องย้อนกลับไปพิจารณาความสัมพันธ์เรื่องเชื่อมกับการพัฒนาในระบบโลก ซึ่งพบว่า เบื้องหลังการสร้างเชื่อมเริ่มต้นจากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม หรือประเทศที่พัฒนาแล้ว เนื่องจากประเทศเหล่านี้มีนโยบายและแนวคิดในการพัฒนาประเทศโดยเน้นการสร้างเชื่อมเป็นสำคัญ กระทั่งต่อมา นโยบายและแนวคิดเหล่านี้ได้แพร่พิพฒมายังประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วยเช่นกัน

ดังนั้นในหัวข้อนี้จึงแบ่งสาระสำคัญของเรื่องออกเป็น 3 ประเด็น คือ (1) กล่าวถึงแนวคิดและกำเนิดเชื่อมในประเทศพัฒนาแล้ว (2) กล่าวถึงประวัติศาสตร์เรื่องเชื่อมในประเทศกำลังพัฒนาและ (3) กล่าวถึงแนวคิดและพัฒนารื่องเชื่อมในประเทศไทย ดังนี้

4.1) แนวคิดและกำเนิดเชื่อมในประเทศพัฒนาแล้ว

การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ในศตวรรษที่ 18 ถือเป็นการพลิกประวัติศาสตร์แนวคิดครั้งสำคัญของประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งจากเดิมมองว่า “มนุษย์อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ และต้องพึ่งพาธรรมชาติ” (Mother Nature) มาเป็นแนวคิดที่ว่า “มนุษย์สามารถเอาชนะธรรมชาติ หรืออยู่เหนือธรรมชาติได้ด้วยการควบคุม”

ผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้ความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสร้างเขื่อนขึ้นมาเป็นจำนวนมากเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อวงการอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในปี 1880 เป็นต้นมา เมื่อประเทศฝรั่งเศสได้คิดค้นการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำเพื่อป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรมทดแทนพลังงานถ่านหินที่ขาดแคลน ทำให้ประเทศฝรั่งเศสกลายเป็นชาติแรกที่สามารถคิดค้นกระแสไฟฟ้าจากกังหันน้ำได้เป็นผลสำเร็จ แต่ทว่าศูนย์กลางการสร้างเขื่อนกลับอยู่ในประเทศอังกฤษ โดยมีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่กว่า 20 เขื่อน เช่น เขื่อนกันแม่น้ำมัวร์ (Moore) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้อนน้ำให้กับโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆภายในประเทศ

ดังนั้นการสร้างเขื่อนในยุคดังกล่าวจึงมีวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น (Single Purpose) หรือเพื่อประโยชน์ของคนบางกลุ่มที่อยู่ในวงการอุตสาหกรรมมากกว่าเพื่อประโยชน์ของคนในชาติ หรือการเกษตรกรรมเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ยุคสมัยของการสร้างเขื่อนได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อประเทศสหรัฐอเมริกานำความรู้ทางวิศวกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการสร้างเขื่อนเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนฮูเวอร์ ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่ จากเดิมที่สร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้ามาเป็นเขื่อนอเนกประสงค์ (Muti-Purpose) ที่เอื้อประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น การชลประทาน การผลิต

กระแสไฟฟ้า เป็นต้น และยังมีปัจจัยอีกหลายประการที่ผลักดันให้ประเทศสหรัฐอเมริกากลายเป็นผู้นำทางด้านการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ คือ

(1) การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่งผลให้ประเทศสหรัฐฯ ต้องสร้างเขื่อนขึ้นมาเป็นจำนวนมาก เพื่อนำพลังงานมาใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมทางทหาร เช่น โรงงานผลิตลูมิเนียมสำหรับเครื่องบินรบ และการผลิตพลูโตเนียม 239 ซึ่งเป็นส่วนประกอบของระเบิดปรมาณู

(2) คำกล่าวของ John Wesley Powell^[1] ที่เสนอว่า “น้ำไม่ควรถูกจับโดยเกษตรกรหรือชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ส่วนตัว แต่น้ำควรเป็นทรัพย์สินสาธารณะซึ่งรัฐจะต้องเข้าไปจัดการและควบคุมน้ำ ทำให้ต้องมีการเก็บกักน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำ”

(3) นโยบาย Go West Young Man ที่เชิญชวนให้คนหนุ่มสาว และคนไร้ที่ดินอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตตะวันตก โดยใช้เขื่อนเป็นเครื่องมือในการดึงดูดผู้คนและควบคุมให้อยู่ภายใต้อำนาจรัฐได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คน และน้ำ เป็นสิ่งที่สามารถควบคุมและจัดการได้

(4) การผลักดันวิธี New Deal^[2] มาฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ตกต่ำของประเทศสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1933 โดยประธานาธิบดี Franklin D. Roosevelt รวมถึงแนวคิดที่ต้องการพัฒนาลุ่มน้ำ (River Basin Development) ทำให้เกิดองค์กรเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำ และการสร้างเขื่อนต่างๆ ทั่วประเทศ

(5) แรงผลักดันของนักการเมืองและบรรดากลุ่มทุนต่างๆ ที่ร่วมมือกันแสวงหาผลประโยชน์จากการสร้างเขื่อน โดยเฉพาะนักการเมืองได้ใช้เขื่อนเป็นประเด็นในการหาเสียง ซึ่งปัจจุบันกลุ่มทุนเหล่านี้ได้กลายเป็นบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเขื่อนทั่วโลก เช่น บริษัท Brown & Root

(6) ภายใต้นโยบายการสร้างรัฐชาติของสังคมอเมริกัน ทำให้เขื่อนถูกชูเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสะท้อนได้จากคำกล่าวที่ว่า “การได้เข้าทำงานเขื่อน คือการสร้างชาติที่ดีที่สุด” หรือการนำชื่อนักลสำคัญของประเทศมาตั้งเป็นชื่อเขื่อน เช่น เขื่อนฮูเวอร์ (ประธานาธิบดี เฮอร์เบิร์ต ฮูเวอร์) ดังนั้นสังคมอเมริกันจึงให้การยอมรับและตอบสนองต่อการสร้างเขื่อนเป็นอย่างดี

^[1] คำกล่าวของ Powell ได้มีอิทธิพลต่อการสร้างเขื่อนทั่วโลกกระทั่งได้รับการขนานนามว่าเป็นบิดาแห่งการสร้างเขื่อน

^[2] New Deal คือการนำภาษีของประชาชนไปใช้ในการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ เพื่อให้เกิดการจ้างงานและสวัสดิการทางสังคม โดยดึงเอาบริษัทเอกชนที่ต้องการสร้างเขื่อนมาร่วมดำเนินงานกับรัฐ

(6.1) เกิดข้อถกเถียงระหว่างแนวคิดการพัฒนา กับแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมใน สหประชาชาติ โดยเฉพาะภายหลังการสร้างเขื่อนแกรนด์แคนยอน กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การสร้างเขื่อนในประเทศสหรัฐฯ เป็นไปอย่างลำบาก

(6.2) ผลประโยชน์จากการสนับสนุนให้ภูมิภาคต่างๆ สร้างเขื่อน ทำให้ประเทศ สหรัฐฯ ไม่มีความจำเป็นจะต้องสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าในประเทศของตนเอง อาทิ การ สนับสนุนเงิน ทุนในโครงการเจมเบย์ ของประเทศเคนาดา ทำให้ประเทศเคนาดาต้องส่ง กระแสไฟฟ้าป้อนกลับมายังประเทศสหรัฐฯ เป็นต้น ซึ่งมีความคุ้มค่ามากกว่าการสร้างเขื่อน ภายในประเทศ และลดกระแสการต่อต้านเขื่อนจากกลุ่มอนุรักษ์นิยม

จากสาเหตุหลักข้างต้น ทำให้ยุคสมัยของการสร้างเขื่อนถูกโยกย้ายจากประเทศสหรัฐฯ ไปยัง ภูมิภาคต่างๆ ของโลก โดยเฉพาะประเทศเกิดใหม่ หรือประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งรวมถึง ประเทศไทยด้วยเช่นกัน

4.2) ประวัติศาสตร์เรื่องเขื่อนในประเทศกำลังพัฒนา

เป็นเวลานานหลายพันปีมาแล้วที่ประเทศกำลังพัฒนามีระบบการควบคุมและจัดการน้ำ โดยรัฐ เช่น ระบบชลประทานคูเยียงหยัน (Dujiangyan Irrigation System) ในประเทศจีนและระบบ บารายในรัฐชอมโบราณ เป็นต้น แต่การควบคุมและการจัดการน้ำในสมัยโบราณกลับไม่ได้ หมายความว่าสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ อาทิ บาราย (Burray) มีความแตกต่างจากเขื่อนตรงที่มีลักษณะ เป็นแหล่งกักเก็บน้ำถูกสร้างขึ้นรอบบริเวณปราสาทเขมร เช่น บารายที่เขาวพระวิหารมีอยู่ทั้งหมด 4 ทิศ ถูกสร้างขึ้นมาล้อมรอบปราสาทประโยชน์มีไว้เพื่อกักเก็บน้ำในการอุปโภค บริโภค ในทางภูมิ วิทยาศาสตร์ที่สำคัญของเมือง แต่เขื่อนมีความหมายถึงการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาวางแผนการไหล ของแม่น้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า การเกษตรกรรม การท่องเที่ยว และการ คมนาคมขนส่ง เป็นต้น

ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการควบคุมและการจัดการน้ำในอดีตจึงมีความแตกต่างจากการ สร้างเขื่อนอย่างสิ้นเชิง แต่กระนั้นความสำคัญของภูมิปัญญาโบราณกลับถูกมองข้ามจากรัฐสมัย ใหม่ประกอบกับการแผ่อิทธิพลทางความคิดเรื่องเขื่อนจากประเทศพัฒนาแล้วไปยังภูมิภาคต่างๆ ทำให้ เขื่อนกลายเป็นทางเลือกสำคัญในการพัฒนาประเทศ

สำหรับการสร้างเขื่อนในประเทศกำลังพัฒนาเริ่มขึ้นในยุคการค้าอาณานิคม (Colonial Age) โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ ได้เริ่มสร้างเขื่อนและระบบชลประทานในประเทศอาณานิคม โดย อยากรู้ก็ตามหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงการสร้างเขื่อนในประเทศสหรัฐฯ ได้ลดลงอย่าง รวดเร็ว ด้วยสาเหตุ 2 ประการคือมีวัตถุประสงค์เพื่อการเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การสร้างเขื่อน

โลว์อัสวอร์น (Low Aswan) ในประเทศอียิปต์ และเซนนาร์ (Sennar) ในประเทศซูดาน เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประเทศเจ้าอาณานิคม ได้ยุติการสร้างเขื่อนลง ขณะเดียวกันก็เกิดรัฐชาติใหม่ (New Independence Nation) ได้เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการสร้างเขื่อนในประเทศกำลังพัฒนาต่อไป เนื่องจากมีความเชื่อว่า เขื่อนคือสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระ และความก้าวหน้า ซึ่งสะท้อนได้จากคำกล่าวที่ว่า “ชาติใดมีเขื่อน คือชาติที่มีอารยธรรม” (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543) ดังนั้นประเทศเกิดใหม่เหล่านี้จึงเลือกเขื่อน เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศของตนเอง

นอกจากความต้องการสร้างรัฐชาติใหม่แล้ว พบว่ามีปัจจัยอื่นที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการสร้างเขื่อนในประเทศกำลังพัฒนาอีก เช่น

(1) ความต้องการแหล่งน้ำ เพื่อขยายพื้นที่ชลประทานสำหรับการผลิตแบบแปลงเพาะปลูกขนาดใหญ่ (Plantation) เพื่อการส่งออก

(2) ความต้องการของภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขื่อนถูกสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่ผลิตกระแสไฟฟ้าแจกจ่ายไปยังภูมิภาคต่างๆ และทำให้เขื่อนกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

4.3) แนวคิดและพัฒนากการของเขื่อนในประเทศไทย

แนวคิดในเรื่องการควบคุมและจัดการน้ำในประเทศไทยเกิดขึ้นมาหลายศตวรรษแล้ว เช่น ในภาคเหนือมีการพัฒนาระบบเหมืองฝาย ซึ่งเป็นระบบการควบคุมและจัดการน้ำขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดแห่งหนึ่ง โดยการขุดลำราง หรือเหมืองเพื่อส่งน้ำจากที่สูงให้ไหลเข้าสู่ผืนนา

สำหรับในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยก็มีการควบคุมและจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรมจากน้ำฝน โดยการขุดสระน้ำเพื่อเป็นทั้งบ่อล่อปลาในฤดูน้ำหลาก เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในครัวเรือน และเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ขณะเดียวกันได้อาศัยความลาดเทของพื้นที่กั้นแม่น้ำลำคลองเพื่อผันน้ำเข้านา รวมถึงการขุดคลองเป็นตาหมากรุกเชื่อมต่อกับแม่น้ำสายหลัก เพื่อให้น้ำผ่านคูคลองเข้าสู่ผืนนา ทำให้ชาวบ้านสามารถทำนาได้มากกว่าหนึ่งครั้งในแต่ละปี (ยศ สันตสมบัติ, 2537)

ดังนั้นแนวคิดในการควบคุมและจัดการน้ำเพื่อประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค หรือเพื่อการเกษตรกรรม แท้จริงแล้วได้ถือกำเนิดขึ้นมาหลายศตวรรษก่อนที่จะเขื่อนจะถูกนำมาใช้เป็นตัวเลือกสำคัญในการควบคุมและจัดการน้ำแบบสมัยใหม่ที่เน้นความยิ่งใหญ่ เทคโนโลยีที่ทันสมัย และเงินทุนในการก่อสร้างเป็นจำนวนมหาศาล

นับจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการควบคุมและจัดการน้ำได้พิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า ยังมีทางเลือก หรือวิธีการอื่นๆ อีกมากมายในการจัดการเรื่องน้ำ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างเขื่อน ซึ่งสะท้อนได้จากคำกล่าวของ ดร.อุไรวรรณ ตันกิมยง ที่ว่า “ระบบเหมืองฝายในภาคเหนือของไทย เป็นระบบการจัดการน้ำที่เน้นความยั่งยืนและความเป็นธรรม” (ยศ สันตสมบัติ, 2537)

ดังนั้นความแตกต่างระหว่างแนวคิดในการจัดการน้ำโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น กับการจัดการน้ำโดยการสร้างเขื่อนจึงมีความแตกต่างกัน การจัดการน้ำ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ และเกิดจากสัมพันธภาพที่เกื้อกูลกันระหว่างคน ชุมชน และธรรมชาติ เช่น ระบบเหมืองฝาย เริ่มต้นจากการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เพื่อสร้างหลักประกัน และความยั่งยืนให้กับแม่น้ำ มีกฎระเบียบเกี่ยวกับการจัดการป่าต้นน้ำ และเหมืองฝายที่ถูกตราขึ้นเป็นที่ยอมรับร่วมกันของชุมชน เน้นความยุติธรรมทั้งคนต้นน้ำ และคนปลายน้ำ ทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ต้องดูแลและซ่อมแซมเหมืองฝายร่วมกัน ซึ่งหมายถึงความสามัคคีกันในชุมชนที่เหนียวแน่นจะเกิดขึ้นตามมา

อย่างไรก็ตาม การจัดการน้ำโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับถูกรัฐมองข้าม เนื่องจากการนำประเทศเข้าสู่เวทีตลาดโลก ทำให้การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการพัฒนาประเทศอีกต่อไป โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมที่มีความต้องการกระแสไฟฟ้า ทำให้การจัดการน้ำขนาดเล็กไม่สามารถรองรับการผลิตในภาคอุตสาหกรรมได้ การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่จึงกลายเป็นตัวเลือกสำคัญที่ถูกนำมาทดแทนการจัดการน้ำโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะเชื่อให้ประโยชน์ในแง่ของการผลิตกระแสไฟฟ้าซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญและเพื่อการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ (Plantation) รวมถึงการคมนาคมขนส่ง การท่องเที่ยว ซึ่งให้ประโยชน์ที่หลากหลายมากขึ้น

ประวัติศาสตร์การเขื่อนในประเทศไทย เริ่มต้นในยุคการค้าอาณานิคมระหว่างปี พ.ศ. 2398-2475 ถึงแม้ประเทศไทยไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของประเทศใดก็ตาม แต่ก็ถูกบีบบังคับให้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treat) กับประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2398 ทำให้ประเทศต้องผันตัวเองเข้าสู่ตลาดทุนนิยมโลก โดยผลักดันให้เกษตรกรรมเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ

ดังนั้นเพื่อรองรับกับการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ทำให้ประเทศไทยต้องนำเอาระบบชลประทานแบบใหม่เข้ามาใช้เพื่อรองรับการผลิต โดยในปี พ.ศ. 2445 ได้ก่อตั้งกรมคลองหรือกรมชลประทานขึ้นมาเป็นครั้งแรก เพื่อทำหน้าที่ด้านการชลประทานและก่อสร้างเขื่อน เป็นผลให้เทคโนโลยีที่ทันสมัยจากประเทศที่พัฒนาแล้วมุ่งตรงสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว

กระทั่งในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย แนวคิดการพัฒนาประเทศด้วยการสร้างเขื่อนจึงปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อตั้ง คณะกรรมการไฟฟ้าพลังน้ำ^[3] และ โรงเรียนการชลประทาน^[4] ขึ้นมาเพื่อรองรับการสร้างเขื่อนต่างๆ ทั่วประเทศ แต่ที่เห็นอย่างชัดเจน และได้รับความสำเร็จเป็นอย่างมากคือ โครงการชลประทานชัยนาท และการสร้างเขื่อนภูมิพล^[5]

ภายใต้ความสำเร็จและความยิ่งใหญ่ของการสร้างเขื่อนภูมิพล ในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม พบว่าประเทศสหรัฐฯ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย ด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินผ่านทางธนาคารโลก เนื่องจากนโยบายของ ประเทศสหรัฐฯ ที่ต้องการขยายอิทธิพลไปทั่วโลกและขณะเดียวกันก็ใช้ประเทศไทยเป็นฐานในการขยายอิทธิพลไปยังแถบอินโดจีนด้วยเช่นกัน

ดังนั้นเขื่อนภูมิพลจึงเป็นเขื่อนหนึ่งที่ถูกผลักดันในการสร้างขึ้นมา ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงเพื่อสร้างรัฐชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างขึ้นเพื่อสนองผลประโยชน์ของกลุ่มทุนทางการเมืองที่ต้องการสร้างชื่อเสียงเพื่อให้มีสถานะทางการเมืองอย่างมั่นคงและอยู่เหนือคู่แข่ง รวมถึงบริษัทข้ามชาติของประเทศสหรัฐฯ ที่ได้ร่วมลงทุนในการรับเหมาก่อสร้างเขื่อนภูมิพล

ต่อมาในสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ริเริ่มฟื้นโครงการต่างๆ เกี่ยวกับเขื่อนขึ้นมาเป็นจำนวนมากถึง 42 เขื่อน เช่น โครงการเขื่อนลำโดมใหญ่ (อุบลราชธานี), โครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร (ชัยภูมิ) เป็นต้น ทำให้ยุคดังกล่าวกลายเป็นยุคทองของการสร้างเขื่อนในประเทศไทย รวมถึงการปรับปรุงหน่วยงานการสร้างเขื่อนขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะได้ก่อตั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นมา เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าในภูมิภาคดังกล่าวเป็นการเฉพาะ เพื่อสนองต่อระบบตลาดที่ต้องการส่งเสริมให้ภูมิภาคนี้กลายเป็นเขตอุตสาหกรรมของประเทศ

^[3] คณะกรรมการไฟฟ้าพลังงานน้ำ ถือเป็นจุดกำเนิดของพลังงานแห่งชาติ หรือกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน (พพ.)

^[4] โรงเรียนการชลประทาน ภายหลังพัฒนาขึ้นมาเป็นคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการศึกษาเรื่องเขื่อน และการชลประทานในประเทศไทย

^[5] เขื่อนภูมิพล ถูกจัดให้เป็นเขื่อนคอนกรีตโค้งที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และใหญ่เป็นอันดับเจ็ดของโลก ในบรรดาเขื่อนประเภทเดียวกัน

การสืบทอดอำนาจทางการเมืองโดยเผด็จการทหารยังคงดำเนินต่อมาในสมัย ๓จอม
 ฌรณค-ประภาส และเขื่อนยังคงเป็นตัวเลือกสำคัญในการควบคุมและจัดการน้ำ โดยในปี พ.ศ.2511
 ได้ตราพระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ภาควิชาออกเงินยงเหนือ และการ
 ลิกไนต์เข้าด้วยกัน ทำให้นับแต่นั้นเป็นต้นมา กฟผ. ก็ทำหน้าที่สร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า
 ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยเป็นจำนวนมากซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐได้ให้ความสำคัญกับการ
 สร้างเขื่อนในฐานะที่เขื่อนเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อการพัฒนาประเทศ

การสร้างเขื่อนขึ้นมาเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศ ได้ส่งผลให้มีชาวบ้านที่ได้รับ
 ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเป็นจำนวนมาก แต่ภายใต้การบริหารประเทศแบบเผด็จการทหารทำ
 ให้ชาวบ้านไม่สามารถคัดค้านและเรียกร้องความเป็นธรรมได้อย่างเต็มที่ บทบาทการเคลื่อนไหว
 เพื่อถูกซื้อ หรือต่อต้านเขื่อนด้วยความรุนแรงมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามพบว่า ชาวบ้านได้ใช้คติความเชื่อ หรือตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อทำ
 การต่อรองต่อรัฐ เช่น ชาวบ้านต่อต้านการอพยพหรือต่อสู้ และเจ้าพ่อทุ่งจะก็ได้ให้ชาวบ้านต่อสู้
 ต่อไป โดยกล่าวว่า “ลูกเอ๋ยไม่ต้องไปหรอก พ่อจะสู้กับน้ำเอง” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การต่อรองของ
 ชาวบ้านนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วเช่นกัน (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543)

กระทั่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สิ้นสุดยุครัฐบาลเผด็จการทหาร ทำให้
 ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันเพื่อต่อสู้และเรียกร้องความเป็นธรรมจากการสร้างเขื่อนได้อย่างเต็มที่
 ภายใต้ชื่อกลุ่มว่า “สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย” โดยได้รับความร่วมมือสนับสนุนจาก
 สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และนับเป็นครั้งแรกที่เกิดการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ
 ของชาวบ้านเพื่อเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การท้าทายอำนาจรัฐของชาวบ้านทำให้ต้องเผชิญหน้ากับความรุนแรงจาก
 เจ้าหน้าที่รัฐ โดยในช่วงเดือน พ.ศ.2517 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2519 มีผู้นำชาวบ้านถึง 35 คนถูก
 ครอบงำ และบางส่วนถูกจับกุมดำเนินคดีภายใต้พระราชบัญญัติการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

ต่อมาในสมัยรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ) ได้ให้สิทธิ
 ทางการเมืองแก่ประชาชนมากขึ้น ขณะเดียวกันได้ดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศโดยเน้นการ
 ส่งออก และการพัฒนาชนบทเป็นสำคัญ เพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่(Newly
 Industrialized Country: NIC.)

เมื่อกระแสการพัฒนาประเทศ และกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โลกเริ่มเข้มข้นมากขึ้น
 ประกอบกับสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนมีมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้เกิดข้อถกเถียง
 ระหว่างแนวคิดการพัฒนา และการอนุรักษ์ กระทั่งองค์การสหประชาชาติได้พยายามผลักดัน

แนวคิดใหม่โดยมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development)

การผลักดันแนวคิดใหม่ดังกล่าว ทำให้ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศโดยผสมผสานแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2534-2539) เป็นต้นมา ส่งผลให้แนวคิดการสร้างเงื่อนไขในประเทศต้องปรับเปลี่ยนตาม คือ

(1) รัฐบาลประกาศกำหนดขนาด และประเภทของโครงการที่จะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบ

(2) ได้อ้างว่าการสร้างเงื่อนไขเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการสร้างเงื่อนไขได้นำเอาทรัพยากรที่สามารถฟื้นฟูสภาพได้ (Renewable Resources) มาใช้ประโยชน์ และเป็นการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ ดังนั้นนับตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา เหตุผลในการสร้างเงื่อนไขของรัฐจึงได้เปลี่ยนจากการผลิตกระแสไฟฟ้ามาเป็นการแก้ปัญหาภัยแล้ง และน้ำท่วม

ต่อมาในยุคประชาธิปไตยเต็มใบ ภายใต้การนำของรัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาภายใต้คำขวัญที่ว่า “เปลี่ยนสนามรบ ให้เป็นสนามการค้า” ทำให้ประเทศไทยเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งเรียกยุคดังกล่าวว่า “ยุคทองสุก” และเพื่อมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือเสือตัวที่ห้าของเอเชีย ยังผลให้เกิดการผลักดันโครงการเงื่อนไขในหลายพื้นที่ของประเทศและในหลายรัฐบาลต่อมา เช่น โครงการเขื่อนปากมูล ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) การศึกษาวิจัยเรื่องเงื่อนไขในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่านักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์ ได้นำเสนอผลการศึกษา แนวคิด และมุมมองที่มีต่อเงื่อนไข ซึ่งสามารถแบ่งประเภทการศึกษาในประเด็นเรื่องเงื่อนไขได้ 7 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่1: ศึกษาเรื่องเงื่อนไขโดยชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของเงื่อนไข

กลุ่มที่2: ศึกษาเรื่องเงื่อนไขโดยชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของเงื่อนไขในมิติของสิ่งแวดล้อม

กลุ่มที่3: ศึกษาเรื่องเงื่อนไขโดยชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางสังคม และวิถีชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเงื่อนไข

กลุ่มที่4: ศึกษาเรื่องเงื่อนไขโดยใช้แนวทางการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ

กลุ่มที่5: ศึกษาเรื่องเงื่อนไขโดยใช้แนวคิดและการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์

กลุ่มที่6: ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยใช้แนวคิดและการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยา

กลุ่มที่7: ศึกษาเรื่องเขื่อนในมิติของความขัดแย้ง (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543)

1.1) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของเขื่อน

กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของเขื่อนเริ่มปรากฏในประเทศไทย ก่อนกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากประเทศไทยได้รับแนวคิดการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตก ซึ่งเน้น การสร้างรัฐชาติโดยการสร้างเขื่อน ดังนั้นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถพัฒนาประเทศและสร้างเขื่อน ให้สำเร็จได้คือ การชี้ให้ประชาชนเห็นถึงคุณประโยชน์ของเขื่อน ดังนั้นจึงมีการศึกษาเรื่อง ประโยชน์ของเขื่อนออกมาเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น

Allen H. Cullen (2513) (เขียน) นพพล พุนศิริ (แปล) ได้ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยชี้ให้เห็นว่า เขื่อนที่นำพลังน้ำมาใช้โดยเฉพาะเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้าและการชลประทานนั้น ยังความ มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์และความอยู่ดีกินดีมาสู่มนุษย์เป็นจำนวนมาก เช่น ความกลัวว่าปลาจะขึ้นบันได ปลาโจนไม่ได้กลัวว่าเขื่อนจะทำให้เกิดโคลนตมทับถมที่กั้นเขื่อน ทำให้เกิดการตื่นเงินของแม่น้ำ แต่ปัญหาข้อยุ่งยากจากเขื่อนเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขได้ เมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ อันมหาศาลที่ได้จากเขื่อน

ณรงค์ อยู่ถนอม (2529) ชี้ให้เห็นว่า ไฟฟ้าเป็นพลังงานที่สำคัญซึ่งก่อประโยชน์ได้อย่าง มหาศาล โดยเฉพาะการผลิตไฟฟ้าจากพลังน้ำ ไม่ได้ทำให้สิ่งแวดล้อมเสียหายอย่างที่เข้าใจกัน แต่ ในทางตรงกันข้าม การผลิตไฟฟ้ากลับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมจากป่าเขามาเป็นทะเลสาบ จากที่อยู่ อาศัยของสัตว์ป่ากลายเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อาชีพเก็บของป่าขายได้กลายเป็นอาชีพประมง และท่องเที่ยว ประการสำคัญ คือ เป็นโรงไฟฟ้าที่พึ่งพิงพลังงานธรรมชาติ ซึ่งไม่มีวันสูญสิ้น ไม่ ต้องไปเจรจาขอซื้อจากใครอย่างเช่นน้ำมัน

เช่นเดียวกับอรุณศรี สุวรรณโชติ (2533) ศึกษาประโยชน์ของเขื่อนในฐานะที่เขื่อนเป็น แหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ โดยเฉพาะเขื่อนเอนกประสงค์ นอกจากให้ประโยชน์ ทางด้านการผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน และการป้องกันน้ำท่วมแล้ว น้ำที่เก็บกักไว้ยังเป็น แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืด เพื่อเป็นอาหารโปรตีนที่สำคัญของท้องถิ่น และเป็นแหล่งทำกินเพื่อ สร้างรายได้ในอาชีพประมงอีกด้วย ประการสำคัญทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความรักถิ่นฐาน ไม่ดิ้นรนไปหาที่อยู่อาศัยใหม่หรืออพยพมาทำงานในเมืองใหญ่ๆ ซึ่งถือว่าโครงการเขื่อน เอนกประสงค์ เป็นโครงการที่ก่อประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกัน ยังส่งผลต่อ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2556) ได้ศึกษาคุณสมบัติประโยชน์ของเขื่อนปากมูลว่า การก่อสร้างเขื่อนปากมูล เป็นการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งนอกจากใช้ประโยชน์เพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า เขื่อนปากมุลยังก่อให้เกิดประโยชน์ด้านอื่นๆ อีกเช่น ด้านการชลประทาน ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในการเกษตรกรรม กระทั่งสันเขื่อนก็สามารถใช้เป็นสะพาน เพื่อข้ามแม่น้ำมูลทำให้เกิดความสะดวกสบายในการคมนาคม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจได้อีกทางหนึ่งด้วย

ข้อสังเกตพบว่า การศึกษาเรื่องเขื่อน นอกจากเป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของเขื่อนแล้วยังสามารถ ชักจูงโน้มน้าวให้เกิดความเชื่อว่าเขื่อนสร้างผลประโยชน์ได้อย่างมหาศาล อย่างไรก็ตามการศึกษาของกลุ่มดังกล่าวพบข้อบกพร่องตรงที่มีการนำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริงเพียงด้านเดียวเท่านั้น ทำให้น้ำหนักของการศึกษา และข้อมูลที่ได้ยังคงไม่สมบูรณ์มากนัก

1.2) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของเขื่อนในมิติของสิ่งแวดล้อม

การศึกษาเรื่องเขื่อน โดยชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของเขื่อนในมิติของสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. 2520 โดยการนำแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์เข้าร่วมศึกษาในกลุ่มนี้ด้วย อาทิ

วิชัย ปัญจมานนท์ (2521) ได้ศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนต่อพื้นที่ป่า ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หลังการสร้างเขื่อนจุฬาภรณ์ และเขื่อนเขาแหลมมีป่าที่ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง หลังการสร้างเขื่อน มากกว่าป่าที่ถูกทำลายจากอ่างเก็บน้ำ

เจริญ สุนทรจารักษ์ (2525) ได้เสนอบทวิเคราะห์ที่คล้อยคลึงกัน เกี่ยวกับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย โดยชี้ว่า การก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทำให้มีการตัดไม้ทำลายป่าในอัตราที่สูงกว่าปกติมาก และหากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ยังไม่ยุติลง การทำลายป่าไม่ก็ยังคงดำเนินต่อไปเช่นกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์กันอย่างจริงจัง เพื่อที่จะตอบคำถามว่า “ปัจจุบันเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทยมีเพียงพอแล้วหรือยัง และประเทศไทยยังมีที่ที่เหมาะสมสำหรับการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เหลืออยู่หรือไม่”

ณัฐพร แสงประดับ(2525)ได้วิเคราะห์ผลกระทบต่อแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์จากการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า โดยนำเสนอหลักการประเมินคุณค่าทางโบราณคดี และสรุปว่า การสร้างเขื่อนของ กฟผ. เกือบทุกแห่ง ไม่ได้สำรวจค้นคว้าตามขั้นตอนทางวิชาการโบราณคดีเลย ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดทำเพียงการสำรวจเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้หลักฐานทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติต้องถูกทำลายลงไปอย่างน่าเสียดาย และไม่อาจหาสิ่งใดมาทดแทนได้เลย

สืบ นาคะเสถียร และคณะ (2530) ได้ประเมินผลการช่วยเหลือสัตว์ป่าตกค้างในพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนเชี่ยวหลานโดยประเมินจากการช่วยเหลือสัตว์ป่าระหว่างการกักเก็บน้ำของเขื่อน โดยพบว่า การสร้างเขื่อนเชี่ยวหลานทำให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์ป่ามากกว่าที่มีการประเมินไว้ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมถึงการแก้ปัญหาโดยการอพยพสัตว์ป่าที่ตกค้าง ประสบความสำเร็จ

การศึกษาของกลุ่มนี้ได้ชี้ให้เห็นภาพของผลกระทบที่เกิดจากเขื่อน ซึ่งแต่เดิมรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องดังกล่าว รวมถึงชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบที่ล้มเหลว และมาตรการการลดผลกระทบที่กำหนดไว้ไม่สามารถปฏิบัติได้จริง ซึ่งข้อบกพร่องที่เห็นชัดเจนที่สุดคือ เป็นการศึกษาที่เน้นให้เห็นถึงข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพียงด้านเดียว รวมทั้งขาดการเชื่อมโยงกับมิติทางสังคมในด้านอื่นๆ ทำให้มุมมองในการอธิบายเรื่องเขื่อนขาดน้ำหนักลงไป

อย่างไรก็ตาม การศึกษาของกลุ่มนี้ก็สามารถเปิดประเด็นให้หลายๆฝ่ายหันมาสนใจเรื่องของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมยังคงอยู่ในความสำคัญเป็นอันดับต้นๆมาโดยตลอด

1.3) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางสังคม และวิถีชีวิตของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน

กลุ่มนี้ได้ศึกษาเรื่องเขื่อนนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 โดยชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการสร้างเขื่อนที่สร้างความลำบาก ความทุกข์ยากให้กับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบและถูกละเลยจากรัฐ ตัวอย่างของการศึกษาของกลุ่มนี้ เช่น สมพงษ์ ธงไชย (2526) ศึกษาผลกระทบทางสังคมจากเขื่อน โดยพิจารณาผลกระทบจากการกักเก็บน้ำต่อชาวบ้านที่อยู่ทางตอนล่างของเขื่อนเป็นสำคัญ เนื่องจากหากเกิดขาดแคลนน้ำจะทำให้เกิดผลกระทบต่อการผลิต กระทั่งเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้าน รวมทั้งการพิจารณาพื้นที่บริเวณปากแม่น้ำที่เกิดปัญหาน้ำทะเลรุกเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อการผลิตทางการเกษตร การย้ายถิ่นฐานและการเปลี่ยนอาชีพของชาวบ้าน

มนัส สุวรรณ (2532) ได้แบ่งกลุ่มประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนเอนกประสงค์ ออกเป็น 4 กลุ่มคือ

- (1) ประชากรที่ต้องอพยพ เพราะที่อยู่อาศัย และที่ทำกินน้ำท่วม
- (2) ประชากรที่อพยพจากบริเวณน้ำท่วมเข้าไปอยู่อาศัยร่วมกัน
- (3) ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตสร้างเขื่อน แต่ไม่ถูกน้ำท่วม และไม่ต้องอพยพออกไป

(4) ประชากรที่อพยพจากที่อื่นๆเข้ามาอยู่ในทะเลสาบหลังเขื่อน

พบว่าประชากรทั้ง 4 กลุ่มนี้ กลุ่มแรกเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการสร้างเขื่อน ทั้งนี้เพราะเป็นกลุ่มประชากรที่ต้องอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ประชากรเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังมีความรักและผูกพันต่อถิ่นฐานเดิมของตนอยู่ และไม่ยากที่จะอพยพออกไป แต่เมื่อถูกบังคับเวนคืนก็จำเป็นต้องอพยพออกไป

บุษิตา สังข์แก้ว (2540) กล่าวถึงผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลไว้ในหนังสือ “วัฒนธรรมปลา และจุดจบตำนานพรานป่าแม่น้ำมูล” ว่าในอดีตแม่น้ำมูล คือสายน้ำชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ โดยใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน มีวิถีการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมอย่างเรียบง่าย และเป็นสุข แต่หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกเป็นต้นมา ทำให้ความต้องการพลังงานไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้น กระทั่งได้ริเริ่มก่อสร้างเขื่อนปากมูลขึ้นขวางกั้นน้ำมูลที่ชาวบ้านเคยดำเนินวิถีอยู่ ผลจากการสร้างเขื่อนปากน้ำมูลทำให้ปลาจากแม่น้ำโขงวางไข่ในแม่น้ำมูลไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถดำรงชีวิตด้วยการหาปลาในแม่น้ำได้อีกต่อไป

นอกจากนั้น บุษิตา สังข์แก้ว ยังชี้ว่าเขื่อนในประเทศไทยเกิดขึ้นจากความต้องการพัฒนาของรัฐ โดยละเลย หรือมองข้ามว่าคนในพื้นที่เหล่านั้นจะได้รับผลกระทบอย่างไร โดยเฉพาะในประเด็นของการสร้างเขื่อนปากมูลที่กลายเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้อย่างยาวนานของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาอาศัยแม่น้ำมูลเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านได้เปรียบแม่น้ำมูลว่าเป็นสายน้ำแห่งชีวิต แต่เมื่อมีเขื่อนปากมูล ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ ของชาวบ้านต่างได้รับผลกระทบ ท้ายสุดชีวิตความเป็นอยู่ที่เคยผูกพันกับแม่น้ำมูลก็จบสิ้นลง

สดีโส สร้างโกรก (2541) ได้ศึกษากรณีโครงการไฟฟ้าพลังงานน้ำเขื่อนปากมูลพบว่า การสร้างเขื่อนปากมูล ทำให้ความหลากหลายในการประกอบอาชีพลดลงเกิดความยากจนและต้องพึ่งพาตลาดสินค้า กระทั่งก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานการผลิตเพื่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะแหล่งทำมาหากินในชุมชนลดลง ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่

กนกวรรณ พันธุ์เกษม (2543) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ที่มีผลต่อระบบสังคมวัฒนธรรมบริเวณเขื่อนปากมูล ผลการศึกษาพบว่า

(1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่นกับเกาะแก่งธรรมชาติ และระบบนิเวศน์ ดังนั้นระบบนิเวศน์จึงถือเป็นพื้นที่สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

(2) กระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้านประมงพื้นบ้านได้สูญหายไปจากชุมชน เนื่องจากระบบนิเวศน์ถูกทำลาย ลูกหลานของชาวบ้านได้อพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงาน และพึ่งพิงทรัพยากรนอกชุมชนเป็นหลัก

(3) รูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติได้เปลี่ยนแปลงจากเครือญาติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาศักยภาพเมือง

(4) ด้านบทบาททางสังคมชาย หญิง เดิมก่อนมีเขื่อนทั้งชายและหญิงมีบทบาทที่คล้ายคลึง และค่อนข้างเท่าเทียมกัน ในการทำประมงพื้นบ้าน และด้านเศรษฐกิจ แต่ปัจจุบันทั้งชายและหญิงต่างมีบทบาทเคียงคู่กันทางด้านการเมือง ขณะเดียวกันชายและหญิงรุ่นหนุ่มสาวก็มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ โดยการอาศัยทรัพยากรนอกชุมชน เช่น การไปทำงานในกรุงเทพฯ และต่างถิ่น

(5) ด้านประเพณี และความเชื่อของชาวปากมูล ยังคงมีความเชื่อ และโลกทัศน์ด้านการทำบุญอยู่เช่นเดิม แม้ว่าชาวบ้านจะไม่สามารถนำทรัพยากร เช่น ปลา และผัก มาใช้ในการประกอบพิธีกรรมได้เช่นเดิม แต่การทำบุญยังคงเป็นเครื่องหมายทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ในชีวิต และจิตใจที่ไม่เคยสูญหายไป แม้ว่าชาวบ้านจะโยกย้ายที่อยู่หรือไม่มีทรัพยากรให้แล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม กฟผ. ซึ่งเป็นเจ้าของโครงการได้อ้างว่า สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อสนองความต้องการทางด้านพลังงานของเมืองและภาคอุตสาหกรรม หรืออีกบริบทหนึ่ง หมายความว่า เชื่อนำมาซึ่งการพัฒนาในพื้นที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ค่อยพัฒนาในสายตาของรัฐ ดังนั้นเชื่อน คือ สัญลักษณ์ของการพัฒนาที่จะเอื้อประโยชน์ใหญ่หลวงต่อสังคม แต่ในความเป็นจริงเชื่อนเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งของรัฐที่อาศัยทรัพยากรพัฒนาเข้าครอบครองพื้นที่เพื่อดึงทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิตของคนชนบทไปยังคนเมืองซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม

ชยันต์ วรรธนะภูติ (2543) กล่าวถึงชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนปากมูลว่า กลุ่มชาวบ้านปากมูลกำลังชุมนุมอยู่ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล และจากการเฝ้าติดตามการแก้ไขปัญหาของภาครัฐทำให้ชาวบ้านบุกเข้าไปในทำเนียบรัฐบาล กระทั่งนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อชาวบ้าน ซึ่งทำให้เขื่อนปากมูลดำเนินไปตามกลางกระแสคัดค้านจากชาวบ้านอุบลราชธานี และชาวบ้านที่อาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำมูล ด้วยเหตุผลทางด้านระบบนิเวศน์ของแม่น้ำมูล และจากการที่รัฐตัดสินใจสร้างเขื่อนโดยขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยอ้างการก่อสร้างเขื่อนภายใต้ตรรกการพัฒนาที่ว่า “คนส่วนน้อยต้องเสียสละให้แก่มหาชนส่วนใหญ่” ทำให้รัฐไม่มีการเปิดเผยข้อมูลอย่างชัดเจนว่าชาวบ้านได้รับผลกระทบอย่างไร กระทั่งเขื่อนเสร็จสมบูรณ์ รัฐยังคงใช้กลวิธี

แบ่งแยกแล้วปกครอง โดยการดึงชาวบ้านส่วนหนึ่งที่อิงกับอำนาจรัฐไปดูงาน และโน้มน้าวให้สนับสนุนการสร้างเขื่อน จนก่อให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นสองฝ่าย ซึ่งขัดแย้งกันในประเด็นเขื่อนปากน้ำมูล

สมเกียรติ พันธ์ (2534) หนึ่งในแกนนำกลุ่มชาวบ้านปากมูลกล่าวถึงผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลว่า ในพื้นที่อำเภอโขงเจียม สิรินคร และพินมั่งสาหาร เป็นอำเภอที่มีพื้นที่การทำการนา้อยที่สุด เพราะสภาพภูมิประเทศประกอบด้วยหิน กรวด และทราย ชาวบ้านจึงยึดอาชีพการทำประมง ซึ่งตามปกติธรรมชาติของปากน้ำมักจะมีความอุดมสมบูรณ์ มีปลาหลากหลายชนิดเป็นจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำมูล ดังนั้นการจับปลาจึงเป็นอาชีพหลักของคน 3 อำเภอ ควบคู่กับประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำอย่างสงบสุข กระทั่งมีเขื่อนปากมูลชีวิตที่เคยเป็นสุขไม่ว่าจะเป็นอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ได้สูญสิ้นลง ซึ่งชาวบ้านปากมูลไม่เคยคิดเลยว่า เขื่อนปากมูลจะทำลายทุกอย่างที่บรรพบุรุษได้มอบให้มากมาขนาดนี้ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังหวังที่จะได้แม่น้ำมูลกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

เลอลักษณ์ รัตนรักษ์ (2529) ได้ทำการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องมาจากการก่อสร้างเขื่อนในหมู่บ้านอพยพ โครงการเขื่อนและอ่างเก็บน้ำห้วยกุ่มจังหวัดชัยภูมิ พบว่า สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของผู้อพยพ โดยเฉพาะรายได้ยังคงอยู่ในระดับต่ำและไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก คือประมาณ 5,000- 15,000 บาท / ปี ถึงร้อยละ 77 ของจำนวนประชากรและประชากรส่วนใหญ่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากเกษตรกรรม หันมาทำงานรับจ้างมากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากผู้ครอบครองที่ดินก่อนจัดสรรไม่ได้รับประโยชน์จากที่ทำกินที่ได้รับ ขาดแคลนเงินทุน และที่ดินในพื้นที่ทำกินมีคุณภาพไม่ดี ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์เต็มที่จากที่ทำกินได้ อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มว่าจะดีขึ้นในภายหน้า เนื่องจากยังอยู่ในระยะเพิ่งเริ่มบุกเบิกถิ่นฐาน ส่วนทางด้านสังคม นั้น พบว่า การตั้งบ้านเรือนของประชากรเป็นแบบกลุ่มที่มีระเบียบแบบแผนขึ้น การดำเนินชีวิตในพื้นที่อพยพมีความสะดวกสบายมากขึ้น เนื่องจากการจัดหาสาธารณูปโภคสาธารณูปการที่จำเป็นบางประการให้ แต่ก็ยังมีปัญหาต่อเนื่องกับการจัดหาหมู่บ้านอพยพซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพสังคมของประชากร คือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และคุณภาพน้ำใช้และน้ำเพาะปลูก และปัญหาคุณภาพดินในพื้นที่จัดสรร

1.4) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยใช้แนวทางการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ

การศึกษากลุ่มนี้เริ่มขึ้นราว พ.ศ.2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ความขัดแย้งเรื่องเขื่อนในสังคมได้ปรากฏขึ้นหลังกรณีเขื่อนน้ำโจน การศึกษาของกลุ่มนี้มองเขื่อนในฐานะที่เป็นนโยบายสาธารณะ และมุ่งให้ความสำคัญกับกลุ่มต่างๆ ที่เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจของรัฐ

ฤดีมาส ปางพุฒิพงศ์ (2534) ศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้กรณีศึกษาเขื่อนในประเทศไทยภายใต้การดูแลของ กฟผ. โดยชี้ให้เห็นว่า เขื่อนที่เป็นนโยบายสาธารณะจะนำความกินดีอยู่ดีมาสู่คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นการเอาแนวคิดมาจากรัฐที่กำลังสร้างความชอบธรรมให้กับเขื่อน โดยอ้างให้เห็นว่า สามารถสร้างเขื่อนควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ ภายใต้สถานการณ์การช่วงชิงเพื่อคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งเท่ากับการสนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อนต่อไป

จันทนา สุทธิจาริย์ (2535) ได้ค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง การนำเสนอการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ: ศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ต่อโครงการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า 3 โครงการ คือ โครงการเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี โครงการเขื่อนแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และโครงการเขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี ใช้วิธีการศึกษาในเชิงการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ใช้รูปแบบการพรรณนาเชิงอธิบายโดยทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ผลการศึกษาพบว่าประเด็นหลักของการต่อต้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนและเขื่อนแก่งกรุงอยู่ที่ผลกระทบต่อสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า และระบบนิเวศน์เป็นสำคัญ ประกอบกับกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เข้มข้น ทำให้รัฐบาลมีมติระงับ และชะลอการก่อสร้างเขื่อนทั้งสองออกไปก่อน

ส่วนโครงการเขื่อนปากมูล ประเด็นหลักของการต่อต้านกลับอยู่ที่ประเด็นการอพยพรายกรจำนวนมาก ผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในลำน้ำมูล ภัยจากน้ำท่วม การสูญเสียแหล่งท่องเที่ยว แต่บทสรุปเมื่อเทียบกับประโยชน์ที่จะได้ ทำให้รัฐบาลมีมติอนุมัติการก่อสร้างเขื่อนปากมูล

วีรนุช ปิณฑนิช (2539) ได้วิเคราะห์นโยบาย และบทบาทของธนาคารโลกที่มีผลต่อการสร้างเขื่อนปากมูล โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยชี้ให้เห็นว่าธนาคารโลกได้อธิพลซึ่งนำแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย กระทั่งส่งผลให้เกิดการก่อสร้างเขื่อนปากมูลขึ้นมา

ดังนั้นการศึกษาของกลุ่มนี้จึงเป็นการศึกษาที่ไม่ต้องการสร้างผลกระทบในแง่ลบต่อองค์กรที่ทำหน้าที่สร้างเขื่อน และกลุ่มที่คัดค้านการสร้างเขื่อน รวมถึงชี้ให้เห็นถึงการตัดสินใจในระดับนโยบายที่ประชาชนไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจของรัฐได้

1.5) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเงื่อนไขโดยใช้แนวคิด และการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์

การศึกษาของกลุ่มนี้เป็นการศึกษาโดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์ผลได้-ผลเสีย (Benefit-Cost Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่ใช้ความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งแต่เดิมรัฐใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายความจำเป็นในการสร้างเขื่อน ซึ่งมีการศึกษาในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา อันเป็นผลจากกระแสความขัดแย้งเรื่องผลดี-ผลเสียที่เกิดจากการสร้างเขื่อน เช่น การศึกษาของ นาท ตันวิรุฬห์ และพลทรัพย์ สมุทรสาคร (2528) ที่กล่าวถึงเขื่อนในประเทศไทยว่าประเทศไทยมีเขื่อนอยู่จำนวนมาก ทั้งเขื่อนชลประทาน เขื่อนพลังงานไฟฟ้า และเขื่อนอเนกประสงค์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละเขื่อนต่างก็ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการก่อสร้าง ขณะเดียวกันประชาชนก็ต้องเสียภาษีตลอดเวลา แต่ก็ยังไม่มีการศึกษาผลกระทบเรื่องเขื่อนกันอย่างจริงจังและเมื่อน้ำมันขึ้นราคาย่อมส่งผลกระทบไปถึงค่าไฟฟ้าที่ประชาชนต้องจ่ายออกไป

ดังนั้นเท่ากับว่า เขื่อนไม่ได้สร้างประโยชน์อันมหาศาลให้กับคนไทยเลย แต่กลับสร้างภาระในการดูแลผลกระทบต่างๆ ต่อทุกคนในสังคม อย่างไรก็ตาม หากจำเป็นต้องสร้างเขื่อนก็ควรศึกษาวิจัยให้ละเอียดก่อนที่จะทุ่มเงินลงทุนจำนวนมหาศาลลงไปเพื่อสร้างเขื่อน เช่นเดียวกับการศึกษาของ ขวัญใจ อรุณสมบัติ (2538) ที่คำนวณหาขอบเขตของค่าชดเชยประมวงระหว่าง การก่อสร้างเขื่อนปากน้ำมูล โดยสังเคราะห์ตัวเลขสถิติแล้วนำมาวิเคราะห์ในบริบทเชิงเศรษฐศาสตร์ในระยะสั้นด้วยการใช้ทฤษฎีการสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ (Opportunity Cost) เป็นหลักในการคำนวณ และแบ่งการสูญเสียออกเป็นการสูญเสียรายได้จากการประมงเชิงพาณิชย์ (Commercial Transaction) และการสูญเสียการบริโภคปลาในครอบครัว (Own Consumption) เพื่อคำนวณค่าชดเชยที่เป็นธรรม ซึ่งผลที่ออกมาสอดคล้องกับอัตราค่าชดเชยที่ชาวบ้านเรียกร้องให้รัฐจ่าย

อย่างไรก็ตามพบว่าการศึกษาของภาควิชาการจัดการประมงคณะประมงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ซึ่งคำนวณโดยจัดลำดับหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการประมงออกเป็น 5 เขต ตามลำดับของระยะทางที่ไกลออกจากเขื่อน ทำให้ระดับการสูญเสียโอกาสทางด้านเศรษฐกิจของผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้เขื่อนมีระดับการสูญเสียสูงกว่าผู้ที่อยู่ไกลออกไปนั้นไม่ถูกต้อง ซึ่งผลการศึกษาตรงกับที่ชาวบ้านรายงานว่า วิถีชีวิตชาวประมงไม่ผูกติดกับถิ่นที่อยู่อาศัยของตน เพราะชาวบ้านมีการโยกย้ายแหล่งหาปลาอยู่เป็นประจำแล้วแต่ฤดูกาล และการผันแปรของสายน้ำ ไม่มีการผูกขาดแหล่งหาปลาแต่อย่างใด ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นว่าผลกระทบจากการสร้างเขื่อนต่อชาวบ้านเป็นเรื่องของลักษณะทางนิเวศซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องระยะทางแต่อย่างใด

ชวลิต วิทยานนท์ (2543) กล่าวถึงผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลว่า ผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อนปากมูล เป็นผลพวงจากแนวคิดการพัฒนาที่เรียกว่า TRADE-OFF

(ได้อย่าง-เสียอย่าง) เนื่องจากทรัพยากรมีอย่างจำกัด ดังนั้นเวลาใช้ทรัพยากรเพื่อการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงต้องตัดสินใจเลือกว่าจะเอาอะไรที่สำคัญกว่า และเมื่อเลือกเอาคุณค่าอย่างหนึ่งมาก็ย่อมให้คุณค่าอีกอย่างน้อยลงหรือสูญเสียไป เช่นเมื่อเลือกที่จะเอาไฟฟ้า เชื้อน ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ต้องยอมเสียสละธรรมชาติ (ปลา) และคน (ชุมชน-วัฒนธรรม) ไปบ้าง ซึ่งพบว่ามีฐานคติที่อยู่เบื้องหลังวิธีการคิดแบบ TRADE-OFF ดังนี้

(1) เวลาจะตีค่าของสิ่งใด เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมักจะมีความชำนาญมากในการแปรค่าสิ่งต่างๆ เป็นเงินก่อนแล้วค่อยนับ ฉะนั้นของที่ส่งถึงตลาดและนำมาวางจำหน่ายจึงเป็นสินค้ามีราคาจึงถูกคำนวณมาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ส่วนของที่ทำไว้กินและใช้หรือแลกเปลี่ยนกันเองในหมู่บ้านแบบเศรษฐกิจพอเพียงมักตกสำรวจ และถูกมองข้าม เพราะในกรอบแวนเศรษฐกิจการค้า สิ่งใดไม่ถึงตลาดจะไม่ใช่สินค้า และหากไม่มีราคีย่อมมองไม่เห็นนับไม่ได้ ซึ่งเท่ากับได้ดำรงอยู่จริงในบัญชีสถิติของนักเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นเมื่อเอาคุณค่าแบบเศรษฐศาสตร์พอเพียงของชาวบ้านมาเปรียบเทียบกับยอดราคาสินค้าที่ผลิตขึ้นมาขาย ย่อมเทียบกันไม่ได้อยู่แล้ว

(2) การพัฒนาที่พากันมา คือ การบังคับให้คนเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมมาเป็นแบบตลาด และเปลี่ยนความสัมพันธ์กับธรรมชาติมาเป็นแบบเทคโนโลยีชี้นำ ดังนั้นเวลาเลือกตัดสินใจ TRADE-OFF ระหว่างคุณค่าสองอย่างที่ขัดแย้งกันด้วยกรอบเศรษฐศาสตร์การพัฒนาจึงมักมองคุณค่าเหล่านั้นจากมุมเดียว และระบบค่านิยมเดียว ซึ่งตั้งอยู่บนความสัมพันธ์กับธรรมชาติแบบเดียวคือแบบตลาดและเทคโนโลยีชี้นำ

ในกรณีเขื่อนปากมูลก็ได้สร้างผลกระทบต่อปลาในลำน้ำมูล และเห็นว่าวิธีคิดแบบ TRADE-OFF ของนักเศรษฐศาสตร์ประสพกับความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงต่อการสร้างเขื่อนปากมูล โดยเฉพาะปลาน้ำจืดเขตร้อนในลำน้ำโขง ชี และมูล พบว่าจุดเด่นของลำน้ำอยู่ที่ความหลากหลายของพันธุ์ปลา ซึ่งมีอยู่ประมาณ 1,238 พันธุ์ตลอดลำน้ำโขงที่ตัดผ่านทุกประเทศ และประมาณ 330 พันธุ์เฉพาะลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย (ไม่ใช่ปริมาณปลาที่จับได้) แต่เมื่อมีการสร้างกำแพงคอนกรีตขวางแม่น้ำมูล ทำให้พันธุ์ปลาลดความหลากหลายลงไป และก่อให้เกิดความสูญเสียอะไร

บางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ล้ำค่า และหาอย่างอื่นมาทดแทนไม่ได้ กระทั่งเขื่อนปากมูลแล้วเสร็จ และนำ TRADE OFF มาแก้ต่างจึงเป็นความคิดที่ผิดมหันต์ เพราะถึงแม้จะจับปลาไม่ได้เพิ่มขึ้นแต่กลับต้องเสียความหลากหลายของพันธุ์ปลาระยะยาว ซึ่งไม่ใช่การได้อย่างเสียอย่างแต่ประการใด ตรงกันข้ามมีแต่เสียกับเสีย

ดังนั้นนักเศรษฐศาสตร์ควรได้รับบทเรียนว่า คน ชุมชน วัฒนธรรม ธรรมชาติ จะไม่มีผลกระทบภายนอกหรือ Externalities อีกต่อไป เพราะชาวบ้านจะไม่ยอมให้อำนาจรัฐ และอำนาจตลาดกดดันให้อยู่เยียบสงบอยู่ภายนอกของกระบวนการชั่งตวงวัด หรือการตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่กระทบ และทำลายชีวิตพวกเขาอีกต่อไป

ดังนั้นการศึกษาของกลุ่มนี้จึงเป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงความเหมาะสมทางเศรษฐศาสตร์ของหน่วยงานสร้างเขื่อนที่วิเคราะห์ผลได้-ผลเสียทางเศรษฐศาสตร์ที่ผิดพลาดโดยประเมินไว้สูงเกินความเป็นจริง (Overestimate) และไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน และการศึกษาของกลุ่มนี้ยังเป็นการจุดประกายในสิ่งที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี” ฯลฯ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ประเมินค่าไม่ได้ และสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถที่จะวัดหรือตีค่าเป็นตัวเงินในแง่ของเศรษฐศาสตร์ได้ ดังนั้นก่อนที่จะสร้างเขื่อนหรือโครงการพัฒนาของรัฐ การประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) และการประเมินผลกระทบทางด้านสังคม (SIA) จึงจำเป็นและต้องศึกษาอย่างรอบคอบ และครอบคลุมในทุกๆ ด้าน

1.6) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนโดยใช้แนวคิดและการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยา

การศึกษาของกลุ่มนี้เป็นแนวคิดใหม่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ศึกษาเรื่องเขื่อนในสังคมไทย และผู้ที่ถือว่าเป็นผู้บุกเบิกการพัฒนาแนวคิดนี้คือ คุณหญิงสุชาวาลย์ เสถียรไทย และกลุ่มนักวิชาการศูนย์เศรษฐศาสตร์นิเวศ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2539) โดยศึกษาเพื่อประเมินค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยมที่กำลังเกิดปัญหากรณีการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ซึ่งประเมินใน 4 ประเด็น คือ

- (1) ประเมินค่าการเก็บของป่าโดยชุมชนซึ่งเป็นการใช้โดยตรง
- (2) ประเมินค่าความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในแง่คุณค่าด้านแหล่งพันธุกรรมไม้สัก และคุณค่าความเป็นระบบนิเวศน์ที่หายาก ซึ่งเป็นทางคุณค่าที่มีการใช้ และไม่มีการใช้
- (3) คุณค่าของป่าไม้ในการดูดซับคาร์บอนซึ่งเป็นคุณค่าที่ใช้โดยอ้อม
- (4) ประเมินคุณค่าป่าไม้ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นคุณค่าการใช้ที่ไม่ใช่การบริโภค

เกษียร เตชะพีระ (2543) ชี้ให้เห็นว่า แม่น้ำมูลก่อนการสร้างเขื่อนปากมูลเป็นทรัพยากรเศรษฐกิจพอเพียง คือ มีน้ำ ปลา ซึ่งหมายถึง ความชุ่มชื้น พืชผัก ไร่นา สิ่งที่ช่วยสร้างฐานชีวิตครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมของคนสองฝั่งแม่น้ำมูล แต่แล้วทุนธรรมชาติเหล่านี้ต้องสูญสิ้นเมื่อมีเขื่อนปากมูลเกิดขึ้นมา ดังนั้นแม่น้ำมูลไม่ใช่ทรัพยากรเศรษฐกิจพอเพียงอีกต่อไป แต่กลายเป็นทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจการค้า ซึ่งปล้นเอาทรัพยากรเศรษฐกิจพอเพียงไป

หรืออีกนัยหนึ่งเชื่อปากมุลเป็นตัวบ่อนทำลายทรัพยากรเศรษฐกิจพอเพียง และหากเราอยากได้ทรัพยากรเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการดำเนินชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมกลับคืนมา การรื้อเรือน หรือการเปิดประตูให้น้ำในเขื่อนออกมาอาจจะกลายเป็นสัญลักษณ์ก้าวแรกของการเดินทางสายใหม่ที่ประเทศไทยและคนในชาติจะอยู่กันอย่างมีความสุข

1.7) กลุ่มที่ศึกษาเรื่องเขื่อนในมิติของความขัดแย้ง

กลุ่มนี้เป็นการศึกษาที่เน้นเรื่องความขัดแย้งกรณีเขื่อน โดยมุ่งไปวิเคราะห์ความแตกต่างเรื่องทัศนคติ และบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนซึ่งเกี่ยวข้องกับเขื่อนให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาอาทิตการศึกษาของ

สุธานี ใจชื่อสมบูรณ์ (2532) นำเสนอระดับความเป็นมา ความเห็นของฝ่ายคัดค้าน และฝ่ายสนับสนุนการสร้างเขื่อนปากมุล โดยสรุปความเห็นส่วนตัวว่า การต่อสู้ระหว่างเทคโนโลยีเพื่อให้ได้มาซึ่งกระแสไฟฟ้าด้วยวิถีทางจากเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ในสังคมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความเดือดร้อนสูญเสียของเกษตรกรผู้ยากไร้ สิ่งใดจะชนะต้องใช้เวลามากยาวนานกว่าที่รัฐจะได้คำตอบว่าประเทศไทยจะเลือกอะไร ในขณะที่ทั่วโลกต่างก็ตระหนักถึงวิกฤตการณ์ของการสูญเสียธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยฝีมือของมนุษย์ด้วยกันเอง

Hubbel,D (1992) ศึกษากรณีความขัดแย้งเขื่อนปากมุล โดยวิเคราะห์ทัศนคติที่แตกต่างกันระหว่างรัฐกับชาวบ้าน โดยวิเคราะห์ตรรกะของรัฐที่แสดงผ่านวาทะกรรมต่างๆ ขณะเดียวกันวิเคราะห์ทัศนคติของชาวบ้านโดยเชื่อมโยงกับวิถีชาวบ้านที่มองปัญหาปากท้อง และสภาพแวดล้อมว่าเป็นเรื่องเดียวกัน รวมถึงให้ความสำคัญกับการศึกษาผลกระทบการเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่าย

สมบัติ สุภาภา(2541) ได้ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนจังหวัดแพร่ต่อข้อเสนอให้สร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น โดยรวมเอากลุ่มคนที่เกี่ยวข้องต่อเรื่องดังกล่าวมาศึกษา พบว่า ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน และเรียกร้องให้ยุติการสร้างเขื่อนหรือขัดขวางการสำรวจข้อมูลของทางราชการเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ชาวบ้านควรคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ

ยนต์ มุกติ (2543) เสนอมาตรการระยะยาวเกี่ยวกับเขื่อนว่า สำหรับโครงการที่ยังไม่ได้ดำเนินการสร้างอยากให้รัฐบาลมองถึงโครงการอื่นๆ ที่ยังไม่ได้คิดด้วยว่าจะทำอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นมาอีก ส่วนโครงการที่ดำเนินการแล้วนั้น อยากให้รัฐประเมินผลกระทบหลังโครงการด้วย ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อนำมาปรับกระบวนการแก้ไขให้มีประสิทธิภาพและควรใช้วิธีการป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา คือ ให้มีการประเมินผลกระทบของโครงการ กรณีตัวอย่างเขื่อนปากมุลที่มีปัญหาอยู่ในขณะนี้เกิดจากการไม่ประเมินผล

กระทบหลายด้านให้ดีขึ้นที่จะก่อสร้างจึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนขึ้นมา

วิชัย เหลืองธรรมชาติ (2532) ศึกษา เรื่องความพึงพอใจและการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ของประชากรในหมู่บ้านอพยพ โครงการเขื่อนรัชชประภา(เขื่อนเชี่ยวหลาน)จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ประชากรผู้อพยพมีความพึงพอใจด้านการประกอบอาชีพ ด้านสาธารณูปโภค และการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ และการปรับตัวของผู้อพยพ มีดังนี้ คือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจด้านการประกอบอาชีพ และความพึงพอใจด้านสาธารณูปโภค ซึ่งได้แก่ ความตั้งใจจะอาศัยอยู่เพียงชั่วคราว และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งได้แก่ ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในท้องถิ่นปลายทางและระดับการศึกษาของผู้อพยพ โดยผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอพยพนานไม่เกิน 3 ปี ปรับตัวได้ดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำกว่าและอยู่ในหมู่บ้านนานกว่า

กอรปกับมีข้อน่าสังเกตว่าประเด็นความขัดแย้งเรื่องเขื่อน และการถกเถียงเรื่องประเด็นดังกล่าวมักวนเวียนอยู่กับปัญหาเชิงเทคนิคและการจัดการในด้านต่างๆ มีกรณีของผลกระทบที่ตามมาจากการสร้างเขื่อนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่มีการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าวและร่วมกันแก้ปัญหาย่างชาญฉลาดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในกลุ่มนี้พบว่า เป็นการศึกษาที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน ความเข้มข้นอยู่ที่ปัญหาระหว่างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรระหว่าง รัฐกับประชาชน เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างทั้งสองฝ่ายอยู่เป็นประจำ กระทั่งสถานการณ์เริ่มรุนแรงมากขึ้น ดังนั้นการศึกษาในกลุ่มนี้จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงข้อขัดแย้งและข้อพิพาทของทั้งสองฝ่ายได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้จากการศึกษาเรื่องเขื่อนในประเทศไทยทั้ง 7 ประเด็นดังกล่าวทำให้สรุปภาพรวมของการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้คือ

- 1) แนวคิดเริ่มต้นเรื่องเขื่อนมีที่มาจากประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาที่ต้องการสร้างเขื่อนเพื่อนำพลังงานน้ำไปผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อป้อนให้แก่โรงงานอุตสาหกรรม ประกอบกับแนวคิดที่ต้องการควบคุมการไหลของน้ำไม่ให้ไหลลงทะเลโดยสูญเสียเปล่า

- 2) การเกิดรัฐชาติใหม่หลังยุคล่าอาณานิคมทำให้ผู้นำประเทศเกิดใหม่ที่ด้อยพัฒนาทั้งหลายต้องการสร้าง(พัฒนา)ประเทศด้วยเขื่อนขนาดใหญ่ โดยผนวกแนวคิดเรื่องการควบคุมและจัดการน้ำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดการสร้างเขื่อนขึ้นมา ประกอบกับมีความเชื่อว่าเขื่อน

เป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาประเทศที่ยิ่งใหญ่เนื่องจากการรวมเทคโนโลยีอันทันสมัยในขณะนั้นเพื่อนำมาสร้างเขื่อนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงทำให้เขื่อนถูกชูเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนานับแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วยเช่นกัน

3) เมื่อกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมถูกปลุกขึ้นมาให้ต่อสู้และคัดค้านกับกระแสการพัฒนา ทำให้การสร้างเขื่อนในประเทศที่พัฒนาเป็นไปด้วยความลำบาก ดังนั้นจึงทำให้ประเทศพัฒนาขยายฐานการสร้างเขื่อนมายังประเทศที่เกิดใหม่และประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างเจียบๆ โดยเฉพาะการให้เงินกู้เพื่อการสร้างเขื่อนผ่านองค์กรต่างๆ เช่น ธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย เป็นต้น ซึ่งรวมถึงกลุ่มทุนต่างชาติที่ได้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อนก็ขยายฐานการผลิตมายังประเทศกำลังพัฒนาด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่ทำการสร้างเขื่อนในประเทศไทยก็ยังคงยืนหยัดต่อสู้กับกระแสการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้ององค์กรของตนเองอย่างเข้มแข็ง ซึ่งในอนาคตเชื่อว่าเราจะเห็นการต่อสู้ระหว่างสองขั้วนี้อย่างดุเดือดและรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันเริ่มทรุดโทรมและเสื่อมสภาพลงไปจนยากที่จะฟื้นคืนได้ในระยะเวลาอันใกล้ ซึ่งทำให้เกิดการศึกษาเรื่องเขื่อนทั้งในแง่บวก และแง่ลบ ขึ้นมาในแวดวงวิชาการอย่างกว้างขวาง

2) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านแม่ขนิลใต้/หมู่บ้านสบลาน และลุ่มน้ำขาน

เบญจวรรณ ทองศิริ และชวลิต เสถียรพัฒน์พงศา (2547) ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชาว บ้านแม่ขนิลใต้ พบว่า ชาวบ้านมีการพึ่งพาระบบนิเวศป่าที่แวดล้อมหมู่บ้านอย่างสูงมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร วัตถุดิบในการผลิตหารายได้ วัสดุใช้สอย ยารักษาโรค และการนำผลผลิตจากป่ามาใช้ตามความเชื่อและประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะในเรื่องอาหารแล้วพอจะประมาณได้ว่าอย่างน้อยร้อยละ 70 ของอาหารประจำวัน โดยภาพรวมสรุปได้ว่าป่ารอบหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างสูง หากระบบนิเวศนี้ถูกทำลายลงชาวบ้านจะประสบวิกฤตการณ์อย่างหนักในการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเสนอแนะเพื่อทางออกของชุมชนในการที่จะก่อให้เกิดการกินดีอยู่ดี และมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยสอดคล้องกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน ทำให้ระบบนิเวศป่ายังประโยชน์อย่างยิ่งยวดต่อคนรุ่นหลังสืบต่อไป 2 ประการ คือ

2.1) การทำเกษตรผสมผสานในรูปแบบที่รู้จักกันในนาม “เกษตรทางเลื้อย” คือมีกิจกรรมหลายอย่างของการเกษตรที่เกี่ยวเนื่องกัน ผลิตโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการยังชีพผลผลิตที่เหลือคือ

ขายเอารายได้ ซึ่งฐานของทรัพยากรพื้นบ้านอำนวยได้มาก เช่น การเลี้ยงปลาธรรมชาติที่จะพัฒนาเป็นบ่อเลี้ยงปลาได้ และในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำที่จะเพาะปลูกผักพื้นบ้านหรือสมุนไพร รวมทั้งการเลี้ยงไก่พื้นเมืองก็จะผสมผสานกันไปได้

2.2) เพื่อสนองนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน ประกอบกับหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ มีต้นทุนทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสวยงาม ประกอบกับหมู่บ้านอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติออบขาน จึงมีโอกาสเป็นไปได้สูงมากกว่าในอนาคต อันใกล้ที่การท่องเที่ยวจะขยายตัวเข้าสู่หมู่บ้านและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อความยั่งยืนในลำดับต่อไป

พิชญา อนันตวงศ์ (2544) ศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบและแนวทางการจัดการในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนบ้านแม่ลานคำ^[6] ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านแม่ลานคำ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น สร้างบ้าน ช่างข้าว ห่อข้าว และนำมาทำไม้ฟืน โดยมีปริมาณของไม้ที่ใช้ในการสร้างบ้านเฉลี่ยประมาณ 0.4012 ลูกบาศก์เมตร/ครัวเรือน/ปี สำหรับการเลือกไม้ใช้นั้นจะพิจารณาไม้ที่มีลำต้นตรง ยาว มีความแข็งแรงทนทาน และจากการสำรวจสภาพป่าไม้ที่มีในชุมชน พบว่า ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งในป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณ ส่วนการสืบพันธุ์ของไม้ในป่าพบว่า ป่าทั้งสองชนิดมีไม้หนุ่มและลูกไม้ที่สามารถเจริญเติบโตขึ้นมาทดแทนได้ตามธรรมชาติ ส่งผลให้ป่ามีสถานะที่คงที่ แสดงให้เห็นได้ว่าการใช้ไม้ของชุมชนไม่ได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพไป ซึ่งพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความเป็นอยู่แบบพอเพียง เมื่อผลผลิตข้าวไม่เพียงพอที่จะมีการทำอาชีพเสริม โดยจะไม่ใช้ทรัพยากรไม้จากป่าเพิ่มขึ้น ส่วนการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่พบในชุมชนก็ไม่ได้เป็นตัวเร่งให้มีการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนมีกิจกรรมที่ช่วยรักษาสภาพป่าและเพิ่มผลผลิตโดยการปลูกต้นไม้ใช้เอง และการใช้ไม้ยังอยู่ภายใต้กฎระเบียบของการจัดการป่าชุมชน และความเชื่อต่างๆ ที่มีต่อชนิดไม้และป่าความเชื่อต่างๆ ซึ่งได้สั่งสมกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ก็เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมการใช้ไม้ของคนในชุมชนด้วย รวมทั้งความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ และผู้นำของชุมชนจะมีบทบาทต่อการควบคุมให้คนในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบ

^[6] กลุ่มศึกษาชื่อ หมู่บ้านแม่ลานคำ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย 5 หย่อมบ้าน คือ บ้านสบลาน บ้านแม่ลานคำ บ้านห้วยเสี้ยว บ้านห้วยหญ้าไทร และบ้านใหม่

พรพิไล เลิศวิชา และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2546) ศึกษาเรื่องชุมชนลุ่มน้ำขาน พบว่า ลุ่มน้ำขานมีต้นกำเนิดอยู่บนเทือกเขาด้านตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแผ่ต่อเนื่องจากดอยสุเทพไปทางใต้และทางตะวันตกจรดเทือกเขารินทนนท์ เทือกเขานี้ยังได้ให้กำเนิดแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้ คือแม่น้ำว้าง

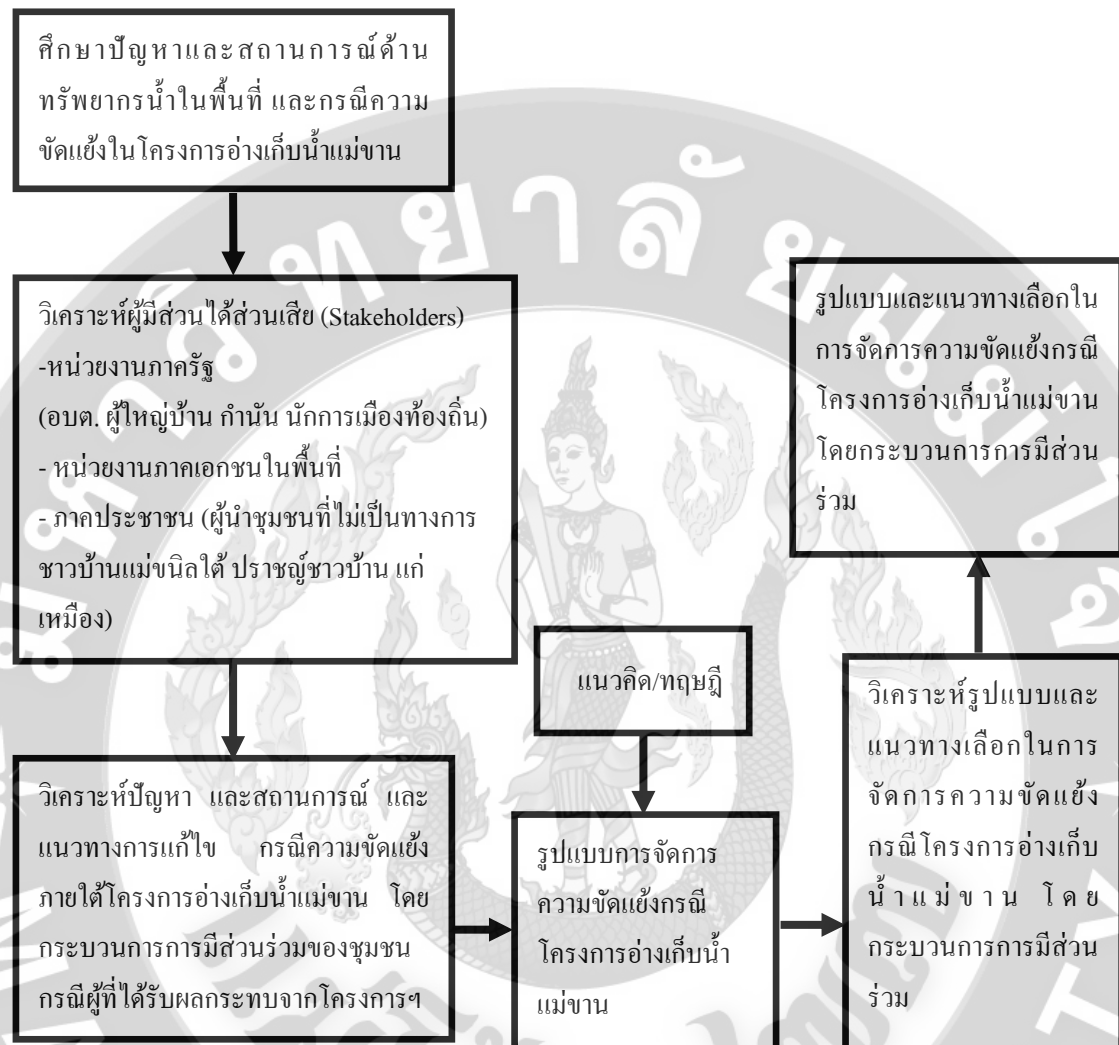
แม่น้ำขานและแม่น้ำว้างไหลจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้จากเทือกเขามายังที่ราบทางใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า ที่ราบลุ่มแม่น้ำขาน ซึ่งอยู่ระหว่างเทือกเขาดังกล่าวและแม่น้ำปิง ปลายสายแม่น้ำทั้งสองไหลรวมกัน แล้วไหลลงสู่แม่น้ำปิง ทางใต้ของบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำนี้

ลุ่มน้ำขานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ตอนบนและตอนล่าง

1) **ลุ่มน้ำขานตอนบน** อยู่ในหุบเขาที่แคบและชัน ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าเขา ที่ราบระหว่างหุบเขาของพื้นที่ตอนบนคือบริเวณน้ำแม่สาบ น้ำแม่สะเมิง และห้วยกองขวากน้อย เป็นที่ราบเล็กๆ มีระบบเหมืองฝายขนาดเล็ก 17 ระบบรองรับ ช่วยการทำมาหากินในพื้นที่กสิกรรมประมาณ 2,000 ไร่ของชาวบ้าน 20 หมู่บ้าน

2) **ลุ่มน้ำขานตอนล่าง** เริ่มนับตั้งแต่บ้านห้วยโถ้ง โดยพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 12 หมู่บ้านที่ใช้น้ำสองแม่ คือ แม่ขานและแม่ว้าง เนื่องจากอยู่ในเขตรอยต่อของสองลุ่มน้ำ ชาวบ้านมีพื้นที่เพาะปลูกเล็กๆ ตามริมลำน้ำลำห้วยต่างๆ เมื่อน้ำขานไหลลงสู่ที่ราบจะแผ่กว้างออกทันที ภูมิประเทศแบบนี้ทำให้ลุ่มน้ำมีพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ มีระบบเหมืองฝายที่หล่อเลี้ยงที่นานับแสนไร่ มีเหมืองฝายถึง 8 ระบบ แต่ละระบบหล่อเลี้ยงไร่นาตั้งแต่ 2,000-5,000 ไร่

กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณ(Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้จากการรวบรวมหนังสือราชการ รายงานการประชุม รายงานการวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ผ่านเครือข่าย ระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Internet) ผสมกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในรูปแบบของแบบสอบถามรายบุคคลและการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยการนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบพรรณนา(Descriptive Analysis)

ประชากร

การกำหนดประชากรเป้าหมาย(Target Population) จากกลุ่มชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯเพื่อเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งมีประชากรใน 2 หมู่บ้าน โดยต้องเป็นบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปคือ

- 1) ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ ตำบลน้ำแพร่ อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสบตาน ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนั้นคณะผู้วิจัยได้แยกกรณีของการกำหนดกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กรณี คือ การศึกษาเชิงปริมาณ(Quantitative Research) และการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) **กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ:** ทำการศึกษาจากประชากรที่อยู่ในทั้ง 2 หมู่บ้าน (หมู่บ้านแม่ขนิลใต้และหมู่บ้านสบตาน) โดยศึกษาในกลุ่มประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปซึ่งได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เน้นคนในหมู่บ้านที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป โดยคัดลอกรายชื่อจากผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งในหมู่ที่ 8 ตำบลน้ำแพร่ อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ (ย้ายเข้าก่อน 24/มิ.ย./2554) จำนวนทั้งสิ้น 144 คน และหมู่บ้านสบตาน จำนวน 55^[7] คนในการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง เพื่อความสะดวกในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้ตารางสุ่มสุ่มสำหรับการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างเมื่อทราบจำนวนประชากร ของ R.V. Krejcie and D.W. Morgan (อ้างถึงใน บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2536) สร้างขึ้น

^[7] ข้อมูลจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสบตาน

จากสูตร ดังต่อไปนี้ $S = X^2 NP(1-P)/d^2(N-1) + X^2 P(1-P)$ เมื่อ...

S = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

X^2 = ค่าไค-สแคว์ จากตาราง degree of freedom และระดับความเชื่อมั่นที่ต้องการ (3.814)

N = ขนาดของมวลประชากร

P = สัดส่วนในมวลประชากร(เมื่อต้องการจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดมากที่สุดใช้ 0.05)

d = ความถูกต้องแม่นยำที่อาจจะยอมรับได้ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วน (0.05)

ซึ่งจากสูตรดังกล่าว นักสถิติ (Krejcie and Morgan, 1970) ได้สร้างตารางสำหรับหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางที่ 3-1 ดังนี้

ตารางที่ 3-1 Table for Determining Sampling Size from a Given Population

N	S	N	S	N	S
10	10	220	140	1,200	291
15	14	230	144	1,300	297
20	19	240	148	1,400	302
25	24	250	152	1,500	308
30	28	260	155	1,600	310
35	32	270	159	1,700	313
40	36	280	162	1,800	317
45	40	290	165	1,900	320
50	44	300	169	2,000	322
55	48	320	175	2,100	327
60	52	340	181	2,200	331
65	56	360	186	2,600	335
70	59	380	191	2,800	338
75	63	400	196	3,000	341
80	66	420	201	3,500	346
85	70	440	205	4,000	351
90	73	460	210	4,500	354
95	76	480	214	5,000	357
100	80	500	217	6,000	361
110	86	550	226	7,000	364
120	92	600	234	8,000	367

ตารางที่ 3-1 (ต่อ)

N	S	N	S	N	S
130	97	650	242	9,000	368
140	103	700	248	10,000	370
150	108	750	254	15,000	375
160	113	800	260	20,000	377
170	118	850	265	30,000	379
180	123	900	269	40,000	380
190	127	950	274	50,000	381
200	132	1,000	278	75,000	382
210	136	1,100	285	100,000	384

ที่มา: หนังสือการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536

(Krejcie and Morgan, 1970)

สำหรับประชากรที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในหมู่บ้าน มีจำนวน 199 คน และจากตารางจำนวนประชากร 190 คน ต้องใช้กลุ่มตัวอย่าง 127 คน เนื่องจากประชากรมีจำนวนไม่ตรงกับในตาราง ผู้วิจัยจึงทำการแทนค่าในสูตร ดังนี้

$$\begin{aligned}
 S &= \frac{(3.814)(199*0.5)(1-0.5)}{(0.05)^2(199-1)+(3.814)(0.5)(1-0.5)} \\
 &= \frac{189.75}{0.4950+0.9534} \\
 &= \frac{189.75}{1.4485} \\
 &= 130.9976 \text{ หรือ ประมาณ } 131 \text{ คน}
 \end{aligned}$$

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดความถูกต้องแม่นยำที่อาจยอมรับได้ ของการสุ่มตัวอย่างเท่ากับ 0.05 เมื่อคำนวณตามสูตรดังกล่าวข้างต้นได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 131 คน ทั้งนี้เมื่อดำเนินการในการเก็บข้อมูลจริงอาจได้จำนวนของกลุ่มตัวอย่างมากกว่าที่กำหนด เนื่องจากการเข้าสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นพบว่ามีบางคนที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านแต่ยังไม่มีรายชื่อตามประกาศ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ เรื่อง: บัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น, ผู้บริหารท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2554 ตลอดจนอาจย้ายเข้าหลังจากช่วงเวลาตามที่คณะผู้วิจัยได้อ้างอิงข้อมูลไว้เบื้องต้น แต่เป็นบุคคลที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ: ทำการศึกษาจากประชากรที่อยู่ในทั้ง 2 หมู่บ้าน(หมู่บ้านแม่ขนิลใต้และหมู่บ้านสบตาน) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง(Purposive

Sampling) เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมซึ่งกำหนดคุณสมบัติเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้คือ

2.1) กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion): โดยการคัดเลือกจากประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้นำ (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ทั้ง 2 หมู่บ้านๆละ 1 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีคนเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว จำนวน 8-10 คน ทั้งนี้ต้องเป็นบุคคลที่ชาวบ้านในหมู่บ้านยอมรับและความเคารพในฐานะแกนนำ และมีส่วนร่วมในการรับรู้และเข้าใจในโครงการฯ

2.2) กิจกรรมการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview): โดยการคัดเลือกจากประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้นำ (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ทั้ง 2 หมู่บ้านๆละ 3 คน ทั้งนี้ต้องเป็นบุคคลในหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ (เหมาะสมทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิหรือประเภทใดประเภทหนึ่ง)

เครื่องมือในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยมีการใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและรายละเอียดของแต่ละเครื่องมือที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (แบบสอบถาม) เพื่อทราบถึง ส่วนที่1: ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปทางเศรษฐกิจ และสังคม ส่วนที่2: ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน(ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ) ส่วนที่3: 3.1)ความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการฯ 3.2) ด้านทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการฯ และ 3.3) ทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต(ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ป่าไม้ และด้านวัฒนธรรมประเพณี) ซึ่งทั้ง 3 ส่วนดังกล่าวมีจำนวนข้อ วิธีการตอบ การให้คะแนนและการแปลผลคะแนนที่ได้ ดังนี้

1.1) ลักษณะแบบสอบถาม เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) และคำถามปลายปิด (Closed Ended Question) โดยมีรายละเอียดของแบบสอบถามในแต่ละส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่

ชื่อ – สกุล เพศ อายุ ความสัมพันธ์ในครอบครัว สถานภาพสมรส การศึกษาชั้นสูงสุด การอยู่อาศัย ถิ่นฐานเดิม ระยะเวลาที่ย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่ ความต้องการย้ายถิ่นในอนาคต รายได้หลัก(บาท/เดือน) รายได้เสริม(บาท/เดือน) รายจ่ายส่วนบุคคล(บาท/เดือน) ขนาดการถือครองที่ดินของครัวเรือน

1) เพศ ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของเพศ ได้แก่

เพศ	ค่าของตัวแปร
ชาย	1
หญิง	2

2) อายุ ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด ได้แก่ อายุ.....ปี

3) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของความสัมพันธ์ในครอบครัว ได้แก่

ความสัมพันธ์ในครอบครัว	ค่าของตัวแปร
หัวหน้าครัวเรือน	1
คู่สมรส	2
ลูก	3
ปู่ย่า	4
หลาน	5
ญาติ	6
ผู้อาศัย	7

4) สถานภาพ ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของสถานภาพ ได้แก่

สถานภาพ	ค่าของตัวแปร
โสด	1
สมรส	2
หม้าย	3
หย่า แยก ร้าง	4

5) ระดับการศึกษา ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิดโดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของระดับการศึกษาได้แก่

ระดับการศึกษา	ค่าของตัวแปร
ไม่ได้เรียน	1
ประถมศึกษา	2
มัธยมศึกษาตอนต้น (มศ.1-3)	3
มัธยมศึกษาตอนปลาย (มศ.4-5), ปวช	4
อนุปริญญา(ปวส,ปวท)	5

ปริญญาตรี	6
อื่นๆ (ระบุ).....	7

6) การอยู่อาศัย ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิดโดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของการอยู่อาศัย ได้แก่

การอยู่อาศัย	ค่าของตัวแปร
อยู่ประจำ	1
ไม่ได้อยู่ประจำ	2
มีชื่อในทะเบียนบ้านแต่ไม่ได้อยู่อาศัยในปัจจุบัน	3

7) ถิ่นฐานเดิม ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของถิ่นฐานเดิม ได้แก่

ถิ่นฐานเดิม	ค่าของตัวแปร
เชิงใหม่	1
ภาคกลาง	2
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	3
ภาคเหนือ	4
ภาคใต้	5
ต่างประเทศ	6

8) ระยะเวลาที่ย้ายมาอยู่ที่นี่ ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของระยะเวลาที่ย้ายมาอยู่ที่นี่.....ปี ได้แก่

ระยะเวลาที่ย้ายมาอยู่ที่นี่	ค่าของตัวแปร
อยู่ที่นี่	0
หนึ่งปี	1
ระบุ.....ปี	2

9) ความต้องการย้ายถิ่น ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของความต้องการย้ายถิ่น ได้แก่

ความต้องการย้ายถิ่น	ค่าของตัวแปร
ต้องการ	1
ไม่ต้องการ	2
ไม่แน่ใจ	3

10) รายได้หลักลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด ได้แก่ รายได้หลัก.....บ./เดือน

รายได้หลัก	ค่าของตัวแปร
ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน	1
5,001-10,000 บาท/เดือน	2
10,001-15,000 บาท/เดือน	3
15,001-20,000 บาท/เดือน	4
มากกว่า 20,001 บาท/เดือน	5

11) รายได้เสริม ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด ได้แก่ รายได้เสริม.....บ./เดือน

รายได้เสริม	ค่าของตัวแปร
ต่ำกว่า 1,500 บาท/เดือน	1
1,501-3,000 บาท/เดือน	2
3,001-4,500 บาท/เดือน	3
4,501-6,000 บาท/เดือน	4
มากกว่า 6,001 บาท/เดือน	5

12) รายจ่ายส่วนบุคคล ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด ได้แก่ รายจ่ายส่วนบุคคล...บ./เดือน

รายจ่ายส่วนบุคคล	ค่าของตัวแปร
ต่ำกว่า 500 บาท/เดือน	1
501-1,000 บาท/เดือน	2
1,001-1,500 บาท/เดือน	3
1,501-2,000 บาท/เดือน	4
2,001-2,500 บาท/เดือน	5
2,501-3,000 บาท/เดือน	6
มากกว่า 3,001 บาท/เดือน	7

13) ขนาดการถือครองที่ดินของครัวเรือน ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด ได้แก่ ขนาดการถือครองที่ดินของครัวเรือน.....ไร่ นอกจากนี้ยังมีข้อคำถามย่อยในแต่ละแปลงที่ผู้ตอบแบบสอบถามต้องตอบเพิ่มเติม คือ

13.1) จำนวนที่ดินของครอบครัวที่ถือครอง(แปลง) ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของจำนวนที่ดินของครอบครัวที่ถือครอง(แปลง) ได้แก่

จำนวนที่ดินของครอบครัวที่ถือครอง(แปลง)	ค่าของตัวแปร
ไม่มี	0
จำนวน 1 แปลง	1
จำนวน 2 แปลง	2
จำนวน 3 แปลง	3
จำนวน 4 แปลง	4
จำนวน 5 แปลง	5
จำนวน 6 แปลง	6
จำนวน 7 แปลง	7
จำนวน 8 แปลง	8
จำนวน 9 แปลง	9

13.2) พื้นที่ถือครองของครัวเรือน (ไร่) ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของพื้นที่ถือครองของครัวเรือน (ไร่) ได้แก่

พื้นที่ถือครองของครัวเรือน (ไร่)	ค่าของตัวแปร
น้อยกว่า 10 ไร่	1
จำนวน 11-20 ไร่	2
จำนวน 21- 30 ไร่	3
จำนวน 31-40 ไร่	4
จำนวน 41-50 ไร่	5

13.3) ลักษณะการถือครอง ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายเปิด โดยการกำหนดตัวเลขแทนตัวแปร แทนความหมายของลักษณะการถือครอง ได้แก่

ลักษณะการถือครอง	ค่าของตัวแปร
เป็นเจ้าของ โฉนด	1
เป็นเจ้าของ นส.3 ก	2
เป็นเจ้าของ นส.3	3
เป็นเจ้าของ สทก.	4
เป็นเจ้าของ สปก.	5

ที่เช่า	6
พื้นที่อุทยาน (ทำฟรี)	7
อื่นๆ(ระบุ)ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินและมีลักษณะการถือครองมากกว่าหนึ่ง	8

ส่วนที่ 2: ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน(ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ)

1) ความพึงพอใจ ในด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน(ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ) ลักษณะการวัดเป็นแบบปลายปิด โดยมีแบบประเมิน 5 ระดับ คือ พอใจมาก พอใจ เฉยๆ ไม่พอใจ ไม่พอใจมาก มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ระดับความพึงพอใจ	คะแนนคำถามเชิงบวก	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
พอใจมาก	5	4.21-5.00
พอใจ	4	3.41-4.20
เฉยๆ	3	2.61-3.40
ไม่พอใจ	2	1.81-2.60
ไม่พอใจมาก	1	1.00-1.80

ระดับความพึงพอใจ	คะแนนคำถามเชิงลบ	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
พอใจมาก	1	1.00-1.80
พอใจ	2	1.81-2.60
เฉยๆ	3	2.61-3.40
ไม่พอใจ	4	3.41-4.20
ไม่พอใจมาก	5	4.21-5.00

นอกจากนี้ในส่วนของความพึงพอใจรวมในแต่ละด้านแยกออกเป็นช่วงคะแนนที่ต่างกัน ดังนี้

2) ความพึงพอใจโดยรวมด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน และ ความพึงพอใจด้านการบริการขั้นพื้นฐาน คะแนนรวม 30 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 6 ข้อ)

ระดับความพึงพอใจ	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
พอใจมาก	25.21-30.00
พอใจ	20.41-25.20
เฉยๆ	15.61-20.40
ไม่พอใจ	10.81-15.60
ไม่พอใจมาก	6.01-10.80

3) ความพึงพอใจโดยรวมด้านอาชีพ คะแนนรวม 25 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 5 ข้อ)

ระดับความพึงพอใจ	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
พอใจมาก	21.01-25.00
พอใจ	17.01-21.00
เฉยๆ	13.01-17.00
ไม่พอใจ	9.01-13.00
ไม่พอใจมาก	5.01-9.00

4) ความพึงพอใจโดยรวมด้านโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน คะแนนรวม 60 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 12 ข้อ)

ระดับความพึงพอใจ	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
พอใจมาก	49.01-60.00
พอใจ	38.01-49.00
เฉยๆ	27.01-38.00
ไม่พอใจ	16.01-27.00
ไม่พอใจมาก	5.01-16.00

ส่วนที่ 3: 3.1) ความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการฯ 3.2) ด้านทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการฯ และ 3.3) ทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต (ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และด้านวัฒนธรรมประเพณี) ซึ่งทั้ง 3 ส่วนดังกล่าวมีจำนวนข้อ วิธีการตอบ การให้คะแนนและการแปลผลคะแนนที่ได้ ดังนี้

1) ความรู้ความเข้าใจ เรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ลักษณะของการวัดคะแนนผู้วิจัยเป็นผู้ตรวจให้คะแนนสอบถามในแต่ละข้อ โดยการให้คะแนน

คำตอบ	คะแนน
ตอบถูก(ถูกต้อง)	1
ตอบผิด (ไม่ถูกต้อง)	0
ไม่แน่ใจ(อยู่ในกรณีตอบผิด)	0

ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน มีคะแนนตั้งแต่ 0-1 คะแนนในแต่ละข้อประเมินระดับความรู้ โดยการใช้ค่าเฉลี่ยคะแนนของกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 ระดับ คือ

ความรู้มาก	คะแนนระหว่าง	0.67-1.00	คะแนน
ความรู้ปานกลาง	คะแนนระหว่าง	0.34-0.67	คะแนน
รู้น้อย	คะแนนระหว่าง	0.00-0.33	คะแนน

นอกจากนี้ในประเด็นด้านความรู้ความเข้าใจโดยรวมที่มีต่อเชื้อและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่
ขานคะแนนรวม 17 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 17 ข้อ) แยกออกเป็นช่วงคะแนนที่ต่างกัน คือ

ความรู้มาก	คะแนนระหว่าง	11.4-17.00	คะแนน
ความรู้ปานกลาง	คะแนนระหว่าง	5.7-11.3	คะแนน
รู้น้อย	คะแนนระหว่าง	0.00-5.6	คะแนน

2) **ทัศนคติ(ผลได้ผลเสียของโครงการ ลักษณะของการวัดเป็นแบบประเมิน 3 ระดับ** คือ
เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย

ระดับทัศนคติ	คะแนนคำถามเชิงบวก	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
เห็นด้วย	2	1.34-2.00
ไม่แน่ใจ	1	0.67-1.33
ไม่เห็นด้วย	0	0.00-0.66
ระดับทัศนคติ	คะแนนคำถามเชิงลบ	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
เห็นด้วย	0	0.00-0.66
ไม่แน่ใจ	1	0.67-1.33
ไม่เห็นด้วย	2	1.34-2.00

ระดับทัศนคติเรื่องเชื้อและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน มีคะแนนตั้งแต่ 0-2 คะแนน
ประเมินระดับทัศนคติ โดยใช้ค่าเฉลี่ยคะแนนของกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 ระดับ คือ

เห็นด้วยมาก	คะแนนระหว่าง	1.34-2.00	คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	คะแนนระหว่าง	0.67-1.33	คะแนน
เห็นด้วยน้อย	คะแนนระหว่าง	0.00-0.66	คะแนน

นอกจากนี้ในประเด็นด้านทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการฯ มีคะแนนรวม 24 คะแนน
(ข้อคำถามจำนวน 12 ข้อ) แยกออกเป็นช่วงคะแนนที่ต่างกัน คือ

ทัศนคติอยู่ในระดับสูง	คะแนนระหว่าง	16.01-24.00	คะแนน
ทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง	คะแนนระหว่าง	8.01-16.00	คะแนน
ทัศนคติอยู่ในระดับต่ำ	คะแนนระหว่าง	0.00-8.00	คะแนน

3) ทักษะด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัดนธรรมและวิถีชีวิต(ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และด้านวัฒนธรรมประเพณี)

ระดับทัศนคติ	คะแนนคำถามเชิงบวก	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
มากที่สุด	5	4.21-5.00
มาก	4	3.41-4.20
ปานกลาง	3	2.61-3.40
น้อย	2	1.81-2.60
น้อยที่สุด	1	1.00-1.80
ระดับทัศนคติ	คะแนนคำถามเชิงลบ	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
น้อยที่สุด	1	1.00-1.80
น้อย	2	1.81-2.60
ปานกลาง	3	2.61-3.40
มาก	4	3.41-4.20
มากที่สุด	5	4.21-5.00

นอกจากนี้ในส่วนของทัศนคติรวมในแต่ละด้านแยกออกเป็นช่วงคะแนนที่ต่างกัน ดังนี้

3.1) ทักษะโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำและทัศนคติโดยรวมด้านวัฒนธรรมและประเพณี แต่ละด้านมีคะแนนรวม 15 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 3 ข้อ)

ทัศนคติอยู่ในระดับสูง	คะแนนระหว่าง	10.01-15.00	คะแนน
ทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง	คะแนนระหว่าง	5.01-10.00	คะแนน
ทัศนคติอยู่ในระดับต่ำ	คะแนนระหว่าง	0.00-5.00	คะแนน

3.2) ทักษะโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน คะแนนรวม 10 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 2 ข้อ)

ทัศนคติอยู่ในระดับสูง	คะแนนระหว่าง	6.67-10.00	คะแนน
ทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง	คะแนนระหว่าง	3.34-6.66	คะแนน
ทัศนคติอยู่ในระดับต่ำ	คะแนนระหว่าง	0.00-3.33	คะแนน

3.3) ทศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ คะแนนรวม 20 คะแนน (ข้อคำถามจำนวน 4 ข้อ)

ทศนคติอยู่ในระดับสูง	คะแนนระหว่าง	13.34-20.00	คะแนน
ทศนคติอยู่ในระดับปานกลาง	คะแนนระหว่าง	6.67-13.33	คะแนน
ทศนคติอยู่ในระดับต่ำ	คะแนนระหว่าง	0.00-6.66	คะแนน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 วิธีการ คือ

1.1) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire Method) จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 142 คน (จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เก็บจริงในพื้นที่ซึ่งเพิ่มขึ้นจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้ระบุไว้จำนวน 11คน) ซึ่งเป็นคนในพื้นที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯหากมีโครงการเกิดขึ้นซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ขนิลได้และหมู่บ้านสบลาน

1.2) การใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group Method) โดยการคัดเลือกจากประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้นำ (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ทั้ง 2 หมู่บ้านละ 1 กลุ่มโดยแต่ละกลุ่มมีคนเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว จำนวน 8-10 คน ทั้งนี้ต้องเป็นบุคคลที่ชาวบ้านในหมู่บ้านยอมรับและความเคารพในฐานะแกนนำ และมีส่วนร่วมในการรับรู้และเข้าใจในโครงการฯ

1.3) การใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview Method) โดยการคัดเลือกจากประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้นำ (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ทั้ง 2 หมู่บ้านละ 3 คน ทั้งนี้ต้องเป็นบุคคลในหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ (เหมาะสมทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิหรือประเภทใดประเภทหนึ่ง)

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้จากการรวบรวมหนังสือราชการ รายงานการประชุม รายงานการวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ผ่านเครือข่าย ระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Internet)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิมาใช้วิเคราะห์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์จากการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งข้อมูลทั้ง 2 ส่วนดังกล่าวนำมาช่วยในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประเด็น คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่นกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

และ2) เพื่อศึกษาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (ใช้แบบสอบถาม การสังเกตการณ์ การถ่ายภาพ การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม) และแหล่งข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ มาทำการวิเคราะห์โดยอาศัยกระบวนการจัดระบบ แยกแยะ และจัดกลุ่มข้อมูลเพื่อใช้เป็นหน่วยย่อย หรือ หน่วยความหมาย ในการวิเคราะห์และการตีความเบื้องต้น พรรณนาเพื่อเขียนรายงานการวิจัย

สำหรับการวิเคราะห์แบบสอบถามซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นใช้สถิติพรรณนา คือ อัตราส่วนร้อยละ(percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต(mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน(standard deviation) ค่าสูงสุด(maximum) และค่าต่ำสุด(minimum) ในการเสนอข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องความพอใจของชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลโดยใช้การศึกษาเชิงปริมาณ(แบบสอบถาม)กับชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ จำนวน 142 คน ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ขานใต้ และหมู่บ้านสบถาน และการศึกษาเชิงคุณภาพ (การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เจาะลึก) กับชาวบ้านในพื้นที่ ทั้งนี้ในส่วนของการศึกษาทั้งสองด้านดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมานำเสนอในลักษณะเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดังจะกล่าวถึงผลการศึกษาในแต่ละลักษณะ ดังนี้

1) ผลการศึกษาเชิงปริมาณในลักษณะของข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลในลักษณะตารางประกอบการอธิบาย ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วนดังนี้

1.1) ลักษณะทั่วไปของชาวบ้านในหมู่บ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ

1.2) ความพึงพอใจในด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน (ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ) และ

1.3) ด้านความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ เรื่องเงื่อนไขและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1.1) ลักษณะทั่วไปของชาวบ้านในหมู่บ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ จำแนกตามประชากร สังคมและเศรษฐกิจ มีรายละเอียดในตารางที่4-1 ดังนี้

ตารางที่4-1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตาม ประชากร สังคม และเศรษฐกิจ

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	75	52.8
หญิง	67	47.2
อายุ		
20-29 ปี	18	12.7
30-39 ปี	28	19.7
40-49 ปี	25	17.6
50-59 ปี	38	26.8

ตารางที่ 4- 1(ต่อ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
60 ปีขึ้นไป	33	23.2
$\bar{x} = 48.73$ S.D.= 15.81 Max= 92 Min= 20		
ความสัมพันธ์ในครอบครัว		
หัวหน้าครัวเรือน	60	42.3
คู่สมรส	55	38.7
ลูก	16	11.3
ปู่ย่า	5	3.5
หลาน	1	0.7
ผู้อาศัย	5	3.5
สถานภาพ		
โสด	14	9.9
สมรส	116	81.7
หม้าย	9	6.3
หย่า แยก ร้าง	3	2.1
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียน	42	29.6
ประถมศึกษา	58	40.8
มัธยมศึกษาต้น(ม.ศ.1-3)	19	13.4
มัธยมศึกษาตอนปลาย(ม.ศ.4-6),ปวช	17	12
อนุปริญญา	3	2.1
ปริญญาตรี	2	1.4
อื่นๆระบุ	1	0.7
สถานภาพการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน		
อยู่ประจำ	117	82.4
ไม่ได้อยู่ประจำ	3	2.1
มีชื่อในทะเบียนบ้านแต่ไม่ได้อาศัยอยู่ในปัจจุบัน	22	15.5
ถิ่นฐานเดิม		
เชียงใหม่	138	97.2
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1	0.7
ภาคเหนือ	3	2.1

ตารางที่ 4- 1 (ต่อ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาที่ย้ายมาอยู่ที่นี่			
อยู่ที่นี่ตั้งแต่เกิด		125	88
น้อยกว่า 5 ปี		3	2.1
ระหว่าง 5-25 ปี		6	4.3
ระหว่าง 26-45 ปี		4	2.8
ระหว่าง 46-65 ปี		3	2.1
มากกว่า 65 ปี		1	0.7
ความต้องการย้ายถิ่น			
ต้องการ		9	6.3
ไม่ต้องการ		128	90.9
ไม่แน่ใจ		4	2.8
รายได้หลัก (บาท/เดือน)			
ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน		98	69
5,001-10,000 บาท/เดือน		32	22.5
10,001-15,000 บาท/เดือน		9	6.4
15,001-20,000 บาท/เดือน		2	1.4
มากกว่า 20,000 บาท/เดือน		1	0.7
$\bar{X} = 4,506.42$ S.D.= 4,304.81 Max= 30,000 Min= 0			
รายได้เสริม (บาท/เดือน)			
ต่ำกว่า 1,500 บาท/เดือน		110	77.3
1,501-3,000 บาท/เดือน		19	13.5
3,001-4,500 บาท/เดือน		5	3.5
4,501-6,000 บาท/เดือน		2	1.4
6,001-7,500 บาท/เดือน		1	0.8
มากกว่า 7,500 บาท/เดือน		5	3.5
$\bar{X} = 1,172.73$ S.D.= 2,273.47 Max= 15,000 Min= 0			
รายจ่ายส่วนบุคคล(บาท/เดือน)			
ต่ำกว่า 500 บาท/เดือน		31	21.8
501-1,000 บาท/เดือน		16	11.3
1,001-1,500 บาท/เดือน		7	4.9

ตารางที่ 4- 1 (ต่อ)

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
1,501-2,000 บาท/เดือน	17	12
2,001-2,500 บาท/เดือน	0	0
2,501-3,000 บาท/เดือน	18	12.7
มากกว่า 3,000 บาท/เดือน	53	37.3
$\bar{X}$ = 3,603.17 S.D. = 3,705.63 Max = 20,000 Min = 0		
จำนวนที่ดินของครอบครัวที่ถือครอง (แปลง)		
ไม่มี	8	5.6
จำนวน 1 แปลง	82	57.8
จำนวน 2 แปลง	34	23.9
จำนวน 3 แปลง	11	7.8
จำนวน 4 แปลง	5	3.5
จำนวน 8 แปลง	1	0.7
จำนวน 9 แปลง	1	0.7
$\bar{X}$ = 1.55 S.D. = 1.19 Max = 9 Min = 0		
พื้นที่ถือครองของครัวเรือน (ไร่)		
น้อยกว่า 10 ไร่	128	90.1
จำนวน 11-20 ไร่	8	5.7
จำนวน 21- 30 ไร่	1	0.7
จำนวน 31-40 ไร่	1	0.7
จำนวน 41-50 ไร่	4	2.8
$\bar{X}$ = 5.11 S.D. = 8.53 Max = 46 Min = 0		
ลักษณะการถือครอง		
เป็นเจ้าของโฉนด	61	43
เป็นเจ้าของ นส.3 ก	4	2.8
เป็นเจ้าของ นส.3	3	2.1
เป็นเจ้าของ สทก.	1	0.7
เป็นเจ้าของ สปก.	1	0.7
พื้นที่อุทยาน (ทำฟรี)	50	35.2
อื่นๆ(ระบุ)ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินและมีลักษณะการถือครองมากกว่าหนึ่ง	22	15.5

(1) เพศ

ผลการศึกษา พบว่าเป็นเพศชาย และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 52.8 และ 47.2 ตามลำดับ ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชายส่วนใหญ่ คือกลุ่มบุคคลที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน

(2) อายุ

ในด้านอายุพบว่า กลุ่มอายุกระจายตัวกันอยู่ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 50-59 ปี (ร้อยละ 26.8) รองลงมาคือ ช่วงอายุระหว่าง 60 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 23.2) 30-39 ปี (ร้อยละ 19.7) 40-49 ปี (ร้อยละ 17.6) 20-29 ปี (ร้อยละ 12.7) ตามลำดับ ทั้งนี้อายุสูงสุด 92 ปี อายุเฉลี่ย 48.73 ปี (S.D.= 15.81) อายุต่ำสุด 20 ปี

(3) ความสัมพันธ์ในครอบครัว

ในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวพบว่าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ 42.3) คู่สมรส (ร้อยละ 38.7) ลูก (ร้อยละ 11.3) ปู่ ย่าและผู้อาศัย (ร้อยละ 3.5) และหลาน (ร้อยละ 0.7) ตามลำดับ

(4) สถานภาพ

ในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาด้านสถานภาพ เรียงลำดับตามร้อยละ จากมากไปน้อย พบว่า สถานภาพสมรส (ร้อยละ 81.7) โสด (ร้อยละ 9.9) หม้าย (ร้อยละ 6.3) และหย่าร้าง (ร้อยละ 2.1) ตามลำดับ

(5) ระดับการศึกษา

ในกลุ่มตัวอย่างด้านระดับการศึกษา ส่วนใหญ่พบว่า จบการศึกษาสูงสุดในระดับชั้น ประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 40.8 รองลงมาคือ ไม่ได้เรียน คิดเป็นร้อยละ 29.6 ส่วนในระดับอื่นๆ คือ มัธยมศึกษาต้น (ม.ศ.1-3) คิดเป็นร้อยละ 13.4 มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.4-6) ปวช. คิดเป็นร้อยละ 12 อนุปริญา คิดเป็นร้อยละ 2.1 ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 1.4 และอื่นๆ (ระบุ) คิดเป็นร้อยละ 0.7 ตามลำดับ

(6) สถานภาพการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน

ด้านสถานภาพการอยู่อาศัยในหมู่บ้านส่วนใหญ่อยู่ประจำ ร้อยละ 82.4 มีชื่อในทะเบียนบ้านแต่ไม่ได้อาศัยอยู่ในประจำร้อยละ 15.5 และไม่ได้อยู่ประจำร้อยละ 2.1 ตามลำดับ

(7) ถิ่นฐานเดิม

ถิ่นฐานเดิมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ร้อยละ 97.2 เป็นคนเชียงใหม่ (คนในพื้นที่) นอกเหนือจากนี้เป็นคนนอกพื้นที่ คนภาคเหนือ (ไม่ใช่คนจังหวัดเชียงใหม่) แต่อยู่ในภาคเหนือ ร้อยละ 2.1 และภาคอีสานที่ย้ายมาอยู่ที่นี่ คิดเป็นร้อยละ 0.7

(8) จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เรียงลำดับตามค่าร้อยละจากมากไปน้อย พบว่าส่วนมากอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด(ร้อยละ88) รองลงมาคือ ระหว่าง 5-25 ปี(ร้อยละ4.3)ระหว่าง 26-45 ปี(ร้อยละ2.8) น้อยกว่า 5 ปีและระหว่าง 46-65 ปี(ร้อยละ2.1) มากกว่า 65 ปี(ร้อยละ0.7) ตามลำดับ

(9) ความต้องการย้ายถิ่น

ในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาถึงความต้องการย้ายถิ่นฐานของชาวบ้าน ส่วนใหญ่พบว่าไม่มีความต้องการย้ายถิ่นฐาน (ร้อยละ90.9) มีความต้องการย้ายถิ่นฐาน(ร้อยละ6.3) และยังไม่แน่ใจ(ร้อยละ2.8)ตามลำดับ

(10) รายได้หลัก (บาท/เดือน)

ในกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาถึงรายได้หลักที่ชาวบ้านได้รับในแต่ละเดือนพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท /เดือน (ร้อยละ69) รองลงมาคือ รายได้ตั้งแต่5,001 ถึง 10,000 บาท/เดือน (ร้อยละ22.5) รายได้ตั้งแต่10,001ถึง 15,000บาท/เดือน(ร้อยละ6.4) รายได้ตั้งแต่ 15,001 ถึง20,000บาท/เดือน(ร้อยละ1.4) และรายได้ตั้งแต่20,000 บาท/เดือน ขึ้นไป (ร้อยละ 0.7) ส่วนรายได้เฉลี่ย 4,506.42 บาท/เดือน (S.D.= 4,304.81) รายได้สูงสุด 30,000 บาท/เดือนและรายได้ต่ำสุดคือไม่มีรายได้เลย ตามลำดับ

(11) รายได้เสริม (บาท/เดือน)

รายได้เสริมที่ได้รับต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ร้อยละ 77.3มีรายได้ต่ำกว่า1,500 บาท/เดือน ร้อยละ13.5มีรายได้ตั้งแต่ 1,501ถึง 3,000บาท/เดือน ร้อยละ 3.5มีรายได้ตั้งแต่ 3,001ถึง 4,500 บาท/เดือน และรายได้มากกว่า 7,500 บาท/เดือน ร้อยละ1.4มีรายได้ตั้งแต่ 4,501ถึง 6,000 บาท/เดือน และร้อยละ 0.7มีรายได้ตั้งแต่ 6,001ถึง 7,500บาท ส่วนรายได้เสริมเฉลี่ย 1,172.73 บาท/เดือน (S.D.= 2,273.47) รายได้สูงสุด15,000 บาท/เดือนและรายได้เสริมต่ำสุดคือไม่มีรายได้ในแต่ละเดือน ตามลำดับ

(12) รายจ่ายส่วนบุคคล (บาท/เดือน)

ในกลุ่มตัวอย่างด้านรายจ่ายส่วนบุคคล เรียงตามค่าร้อยละจากมากไปน้อย พบว่ารายจ่ายมากกว่า 3,000 บาท/เดือน(ร้อยละ37.3) รายจ่ายต่ำกว่า 500 บาท/เดือน(ร้อยละ21.8) รายจ่ายตั้งแต่2,501 ถึง3,000 บาท/เดือน(ร้อยละ12.7) รายจ่าย ตั้งแต่1,501 ถึง2,000 บาท/เดือน(ร้อยละ 12) รายจ่ายตั้งแต่501 ถึง1,000 บาท/เดือน(ร้อยละ 11.3) และรายจ่ายตั้งแต่1,001 ถึง1,500 บาท (ร้อยละ 4.9)ส่วนรายจ่ายเฉลี่ย 3,603.17 บาท/เดือน (S.D.= 3,705.63) รายจ่ายสูงสุด20,000 บาท/เดือนและต่ำสุดคือไม่มีค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน ตามลำดับ

(13) จำนวนที่ดินของครอบครัวที่ถือครอง(แปลง)

ในการถือครองที่ดินของแต่ละครอบครัว เรียงตามค่าร้อยละจากมากไปน้อย พบว่า จำนวน 1 แปลง(ร้อยละ 57.8) จำนวน 2 แปลง(ร้อยละ 23.9)จำนวน 3 แปลง(ร้อยละ 7.8) ไม่มีที่ดิน (ร้อยละ 5.6) จำนวน 4 แปลง(ร้อยละ 3.5) จำนวน 8 แปลง และจำนวน9 แปลง(ร้อยละ 0.7)ส่วน จำนวนที่ดินของแต่ละครัวเรือน เฉลี่ย 1.5 แปลง (S.D.= 1.19) สูงสุดจำนวน 9 แปลงและน้อยที่สุดคือบางครอบครัวไม่มีที่ดินตามลำดับ

1.2)ความพึงพอใจในด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน (ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ) โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็นแต่ละด้านรายละเอียดดังตารางที่ 4-2 ถึง ตารางที่ 4-5 ดังนี้

(1) ความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ในทุกปัจจัย มีความพึงพอใจในด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบันในระดับพึงพอใจมาก ทั้งนี้ด้านความพึงพอใจด้านสถานที่ตั้งที่อยู่อาศัย มีความพึงพอใจมากที่สุด คือค่าเฉลี่ย 4.70 ส่วนอันดับรองลงมาคือสภาพแวดล้อมในบริเวณที่พักอาศัย ค่าเฉลี่ย 4.55สภาพแวดล้อมภายในชุมชน ค่าเฉลี่ย 4.51 ขนาดที่พักอาศัยเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ค่าเฉลี่ย 4.48 ขนาดที่อยู่อาศัยและพื้นที่ที่อาศัยในปัจจุบัน ค่าเฉลี่ย 4.32 และเรื่องอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในบ้าน (เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น) ค่าเฉลี่ย 3.87 ตามลำดับโดยค่าเฉลี่ยรวมคือ 26.42 (พอใจมาก)

ตารางที่4-2จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

ความพึงพอใจ ด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่พอใจ (2)	ไม่พอใจ มาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
1. สถานที่ตั้งที่อยู่อาศัย	71.8% (102)	26.8% (38)	0.7% (1)	0.7% (1)	0.0% (0)	4.70	0.519	พอใจมาก
2. ขนาดที่พักอาศัยเมื่อ เทียบกับจำนวนสมาชิก ในครัวเรือน	55.6% (79)	39.4% (56)	2.1% (3)	2.8% (4)	0.0% (0)	4.48	0.681	พอใจมาก
3. สภาพแวดล้อมใน บริเวณที่พักอาศัย	57.0% (81)	41.5% (59)	0.7% (1)	0.7% (1)	0.0% (0)	4.55	0.553	พอใจมาก
4. สภาพแวดล้อมภายใน ชุมชน	54.9% (78)	42.3% (60)	2.1% (3)	0.0% (0)	0.7% (1)	4.51	0.616	พอใจมาก

ตารางที่4-2 (ต่อ)

ความพึงพอใจ ด้านที่อยู่อาศัยใน ปัจจุบัน	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่ พอใจ (2)	ไม่พอใจ มาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
5. เครื่องอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในบ้าน(ได้แก่ ทิวทัศน์ พืชพันธุ์ ต้นไม้ ฯลฯ)	26.8% (38)	45.8% (65)	14.8% (21)	12.7% (18)	0.0% (0)	3.87	0.954	พอใจ
6. ขนาดที่อยู่อาศัยและพื้นที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน	41.5% (59)	51.1% (73)	4.9% (7)	2.1% (3)	0.0% (0)	4.32	0.669	พอใจมาก
รวม						26.42	2.677	พอใจมาก

หมายเหตุ: ตัวเลขใน() ในแต่ละประเด็นคำถาม หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

(2) ความพึงพอใจด้านอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ในทุกปัจจัย ด้านความพึงพอใจในด้านอาชีพ มีค่าเฉลี่ยรวมคือ 19.78 (พึงพอใจในระดับปานกลาง) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4- 3 ทั้งนี้ ระดับความพึงพอใจจากมากไปน้อย คือด้านอาชีพหลักที่ทำอยู่ในปัจจุบันมีค่าเฉลี่ย 4.10 ส่วนอันดับรองลงมาคืออาชีพเสริมที่ทำอยู่ใน ปัจจุบัน ด้านความมั่นคงของงานและการประกอบอาชีพ ค่าเฉลี่ย 3.84ด้านรายได้จากการประกอบอาชีพเสริมค่าเฉลี่ย 3.77 ตามลำดับ

ตารางที่4-3 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านอาชีพ

ความพึงพอใจ ด้านอาชีพ	พอใจมาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่พอใจ (2)	ไม่พอใจ มาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
1. อาชีพหลักที่ทำอยู่ใน ปัจจุบัน	31.6% (43)	54.4% (74)	5.9% (8)	8.1% (11)	0.0% (0)	4.10	0.833	พอใจ
2. อาชีพเสริมที่ทำอยู่ ใน ปัจจุบัน	22.7% (20)	63.6% (56)	11.4% (10)	2.3% (2)	0.0% (0)	4.07	0.657	พอใจ
3. รายได้จากการ ประกอบอาชีพหลัก	19.5% (26)	56.4% (75)	9.8% (13)	10.5% (14)	3.8% (5)	3.77	1.005	พอใจ
4. รายได้จากการ ประกอบอาชีพเสริม	9.2% (8)	70.1% (61)	14.9% (13)	4.6% (4)	1.1% (1)	3.82	0.708	พอใจ

ตารางที่4- 3 (ต่อ)

ความพึงพอใจ ด้านอาชีพ	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่พอใจ (2)	ไม่พอใจ มาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
5. ความมั่นคงของงาน และการประกอบอาชีพ	19.3% (26)	55.6% (75)	15.6% (21)	8.9% (12)	0.7% (1)	3.84	0.866	พอใจ
รวม						19.78	3.045	พอใจ

หมายเหตุ: ตัวเลขใน() ในแต่ละประเด็นคำถาม หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

(3) ความพึงพอใจด้านการบริการขั้นพื้นฐาน พบว่า ความพึงพอใจด้านการบริการขั้นพื้นฐานเฉลี่ยรวมในทุกปัจจัยมีค่า 20.34 (อยู่ในระดับปานกลาง) ดังรายละเอียดในตารางที่4-4 ทั้งนี้ ความพึงพอใจที่มีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยเรียงตามลำดับ คือ ความพอเพียงของปริมาณ น้ำเพื่อการอุปโภค, บริโภค(น้ำดื่มและน้ำใช้) ค่าเฉลี่ย 4.39 (คุณภาพน้ำในการอุปโภค/บริโภค(ความใส ความขุ่น ความกระด้าง)) ค่าเฉลี่ย 4.17(ความสะอาดสบายและความพอเพียงของไฟฟ้า) ค่าเฉลี่ย 3.45 (ความสะอาดสบายด้านการคมนาคมขนส่งภายในชุมชน(รถโดยสาร รถตนเอง)) ค่าเฉลี่ย 2.89(ความสะอาดสบายในการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและนอกชุมชน(การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร , ไปรษณีย์, โทรศัพท์)) ค่าเฉลี่ย 2.87 (ความสะอาดสบายในการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและนอกชุมชน(การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร, ไปรษณีย์, โทรศัพท์))และสภาพถนนในการเดินทาง ภายในชุมชน และที่จะออกไป ยังชุมชนอื่น ค่าเฉลี่ย 2.56ตามลำดับ

ตารางที่4-4จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านการบริการขั้นพื้นฐาน

ความพึงพอใจ ด้านการบริการขั้น พื้นฐาน	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่ พอใจ (2)	ไม่พอใจ มาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
1. ความสะอาดสบาย และความพอเพียงของ ไฟฟ้า	19.7% (28)	40.1% (57)	12.0% (17)	21.8% (31)	6.3% (9)	3.45	1.212	พอใจ
2. ความพอเพียงของ ปริมาณน้ำเพื่อการ อุปโภค,บริโภค(น้ำดื่ม และน้ำใช้)	49.3% (70)	44.4% (63)	3.5% (5)	2.1% (3)	0.7% (1)	4.39	0.724	มาก
3. คุณภาพน้ำในการ อุปโภค/บริโภค(ความใส ความขุ่น ความกระด้าง)	35.2% (50)	52.1% (74)	7.0% (10)	5.6% (8)	0.0% (0)	4.17	0.790	พอใจ

ตารางที่4- 4 (ต่อ)

ความพึงพอใจ ด้านการบริการชั้น พื้นฐาน	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่ พอใจ (2)	ไม่พอใจ มาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
4. ความสะดวกสบายใน การติดต่อสื่อสารทั้ง ภายในและนอกชุมชน (การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร , ไปรษณีย์, โทรศัพท์)	5.6% (8)	27.5% (39)	21.8% (31)	38.7% (55)	6.3% (9)	2.87	1.064	เฉยๆ
5. ความสะดวกสบาย ด้านการคมนาคมขนส่ง ภายในชุมชน(รถ โดยสาร รถตนเอง)	9.2% (13)	35.2% (50)	7.0% (10)	32.4% (46)	16.2% (23)	2.89	1.300	เฉยๆ
6.สภาพถนนในการ เดินทางภายในชุมชน และที่จะออกไปยัง ชุมชนอื่น	7.0% (10)	25.4% (36)	5.6% (8)	40.8% (58)	21.1% (30)	2.56	1.269	ไม่พอใจ
รวม						20.34	4.144	เฉยๆ

หมายเหตุ: ตัวเลขใน () ในแต่ละประเด็นคำถาม หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

(4) ความพึงพอใจของชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานพบว่า ในทุกมีระดับความพึงพอใจในระดับต่ำ(ค่าเฉลี่ยรวม7.54) รายละเอียดดังตารางที่ 4- 5 ทั้งนี้ความพึงพอใจที่มีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยเรียงตามลำดับ พบว่า ความพึงพอใจด้านโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานดังนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำประชาพิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อโครงการฯ (ค่าเฉลี่ย 2.80) การมีโครงการจะช่วยบรรเทาน้ำท่วมของ จ.เชียงใหม่ได้เพียงบางส่วน (จากรายงานEIA) (ค่าเฉลี่ย 2.30) พื้นที่ที่จะต้องรองรับการอพยพของชาวบ้าน ควรเป็นพื้นที่ๆมีความอุดมสมบูรณ์และไม่แตกต่างจากพื้นที่เดิมของชาวบ้าน (ค่าเฉลี่ย2.27)การเกิดโครงการจะไม่มีส่วนในการทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ (ค่าเฉลี่ย2.13)การชี้แจงและทำความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องโครงการฯโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯที่ผ่านมา (ค่าเฉลี่ย1.97)โครงการสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างยั่งยืนและยุติธรรม (ค่าเฉลี่ย1.95) การให้ความรู้ จากภาครัฐให้คนในชุมชนได้ทราบในเรื่องโครงการฯ(ค่าเฉลี่ย 1.77) การเผยแพร่โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานของรัฐ และพื้นที่อพยพที่บ้านทุ่งโป่ง ห้วยเสี้ยวและท่าไม้ดู่ที่ทางรัฐจัดหาไว้ให้(จาก EIA)(มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 1.75) ท่านพึงพอใจกับการชดเชยหากมีการ

อพยพย้ายถิ่น (ค่าเฉลี่ย 1.59) ความเหมาะสมของสถานที่ตั้งโครงการ (ค่าเฉลี่ย 1.44) และความรู้สึกรู้สึก
ของท่านต่อโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน (ค่าเฉลี่ย 1.37) ตามลำดับ

ตารางที่ 4-5 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

ความพึงพอใจ ด้านโครงการฯ	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่ พอใจ (2)	ไม่พอ ใจมาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความ พึงพอใจ (ความหมาย)
1. ความเหมาะสมของสถานที่ตั้งโครงการ	0.7% (1)	2.1% (3)	4.9% (7)	24.6% (35)	67.6% (96)	1.44	0.748	ไม่พอใจมาก
2. การให้ความรู้จากภาครัฐให้คนในชุมชนได้ทราบในเรื่องโครงการฯ	0.0% (0)	2.8% (4)	15.5% (22)	37.3% (53)	44.4% (63)	1.77	0.814	ไม่พอใจมาก
3. การเผยแพร่โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานของรัฐ	0.0% (0)	2.8% (4)	11.3% (16)	44.4% (63)	41.5% (59)	1.75	0.764	ไม่พอใจมาก
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำประชาพิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อโครงการฯ	6.3% (9)	36.6% (52)	13.4% (19)	18.3% (26)	25.4% (36)	2.80	1.338	เฉยๆ
5. ท่านพึงพอใจกับการชดเชยหากมีการอพยพย้ายถิ่น	1.4% (2)	5.6% (8)	3.5% (5)	29.6% (42)	59.9% (85)	1.59	0.908	ไม่พอใจมาก
6. พื้นที่อพยพที่บ้านทุ่งโป่งห้วยเลี้ยวและทำไม้ลุงที่ทางรัฐจัดหาไว้ให้(จาก EIA)	1.4% (2)	5.6% (8)	7.7% (11)	37.3% (53)	47.9% (68)	1.75	0.924	ไม่พอใจมาก
7. โครงการสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างยั่งยืนและยุติธรรม	0.0% (0)	7.0% (10)	16.2% (23)	41.5% (59)	35.2% (50)	1.95	0.894	ไม่พอใจ
8. การชี้แจงและทำความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องโครงการฯโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯที่ผ่านมา	0.7% (1)	4.2% (6)	17.6% (25)	46.5% (66)	31.0% (44)	1.97	0.850	ไม่พอใจ

ตารางที่ 4- 5 (ต่อ)

ความพึงพอใจ ด้านโครงการฯ	พอใจ มาก (5)	พอใจ (4)	เฉยๆ (3)	ไม่ พอใจ (2)	ไม่พอ ใจมาก (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความ พึงพอใจ (ความหมาย)
9. พื้นที่ที่จะต้องรองรับการ อพยพของชาวบ้าน ควรเป็น พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และไม่แตกต่างจากพื้นที่เดิม ของชาวบ้าน	7.0% (10)	9.2% (13)	10.6% (15)	50.7% (72)	22.5% (32)	2.27	1.124	ไม่พอใจ
10.การเกิดโครงการจะไม่มี ส่วนในการทำให้เกิดผล กระทบต่อชุมชนและ ทรัพยากรธรรมชาติ	5.6% (8)	14.8% (21)	10.6% (15)	24.6% (35)	44.4% (63)	2.13	1.282	ไม่พอใจ
11.การมีโครงการจะช่วย บรรเทาน้ำท่วมของ จ.เชียงใหม่ได้เพียงบางส่วน (จากรายงานEIA)	0.7% (1)	9.2% (13)	28.9% (41)	42.3% (60)	19.0% (27)	2.30	0.907	ไม่พอใจ
12. ความรู้สึกรู้สีกของท่านต่อ โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน	0.0% (0)	1.4% (2)	9.2% (13)	14.8% (21)	74.6% (106)	1.37	0.711	ไม่พอใจมาก
รวม						7.54	2.957	ต่ำ

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บ () ในแต่ละประเด็น หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

1.3) ด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะคิด เรื่องเงื่อนไขและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน) โดยแบ่ง
การนำเสนอออกเป็นแต่ละด้านรายละเอียดดังตารางที่ 4-6 ถึง ตารางที่ 4-12 ดังนี้

(1) ด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเงื่อนไขและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน พบว่า ความรู้ความเข้าใจเรื่องเงื่อนไขและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จากกลุ่มตัวอย่าง ในทุกปัจจัยมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยรวม 7.54) ทั้งนี้ในแต่ละประเด็นความรู้ ดังกล่าว มีระดับความรู้ อยู่ใน 3 กลุ่ม คือ ความรู้ในระดับมาก ปานกลาง และน้อย พบได้ว่า กลุ่มที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การก่อสร้างโครงการให้ผลดีมากกว่าผลเสียกับคนในชุมชนของท่าน ค่าเฉลี่ย 0.85ความรู้ระดับปานกลาง พบว่า ในระดับนี้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ “เขื่อน หรือ ท่านบ”คือ อาคารก่อสร้างที่กั้นขวางแม่น้ำลำธาร มีค่าเฉลี่ย 0.67ความรู้ระดับน้อย พบว่า วัตถุประสงค์ของการเกิดโครงการเพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ลุ่มน้ำขานตอนล่าง และพื้นที่บางส่วนของชลประทานแม่แตง และพื้นที่อพยพจากการสร้างเขื่อนตั้งอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ทาข้างและป่าแม่ขานนิล มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ 0.32ตามลำดับ

ตารางที่4-6จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและ
โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

ความรู้ความเข้าใจ	ตอบถูก	ตอบผิด	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นอ่างเก็บน้ำ เอนกประสงค์ขนาดใหญ่(สามารถผลิตกระแสไฟฟ้า ได้)	18.3% (26)	81.7% (116)	0.18	0.388	น้อย
2. ที่ตั้งโครงการอยู่ที่บ้านแม่ขานได้ ต.น้ำแพร่ อ.หาง ดง จ.เชียงใหม่	23.9% (34)	76.1% (108)	0.24	0.428	น้อย
3. วัตถุประสงค์ของการเกิดโครงการเพื่อส่งน้ำไปยัง พื้นที่ลุ่มน้ำขานตอนล่าง และพื้นที่บางส่วนของ ชลประทานแม่แตง	31.7% (45)	68.3% (97)	0.32	0.467	น้อย
4. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นโครงการที่เกิดขึ้น ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว	14.8% (21)	85.2% (121)	0.15	0.356	น้อย
5. การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงาน หลักที่รับสนองพระราชดำริ	21.1% (30)	78.9% (112)	0.21	0.410	น้อย
6. โครงการดังกล่าวยังไม่ได้รับการประเมินผล กระทบด้านสิ่งแวดล้อม(EIA)	14.1% (20)	85.9% (122)	0.14	0.349	น้อย
7. หากเกิดโครงการขึ้น คนในชุมชน(บ้านแม่ขานใต้ และบ้านสบลาน)จะได้รับประโยชน์จากโครงการ ด้านการเกษตร(มีน้ำใช้ในการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง)	70.4% (100)	29.6% (42)	0.70	0.458	มาก
8. พื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขานและหมู่บ้านแม่ขาน ใต้เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของโครงการ	71.8% (102)	28.2% (40)	0.72	0.451	มาก
9. การก่อสร้างโครงการให้ผลดีมากกว่าผลเสียกับคน ในชุมชนของท่าน	85.2% (121)	14.8% (21)	0.85	0.356	มาก
10. การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำในประเทศไทย จะต้องมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA)	78.9% (112)	21.1% (30)	0.79	0.410	มาก
11. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อผลิตการส่งน้ำเพื่อการเกษตร	26.8% (38)	73.2% (104)	0.27	0.444	น้อย
12. พื้นที่อพยพจากการสร้างเขื่อนตั้งอยู่ในป่าสงวน แห่งชาติป่าแม่ทาช้างและป่าแม่ขาน	31.7% (45)	68.3% (97)	0.32	0.467	น้อย

ตารางที่4- 6 (ต่อ)

ความรู้ความเข้าใจ	ตอบถูก	ตอบผิด	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
13. “เขื่อน หรือ ทำนบ”คือ อาคารก่อสร้างที่กั้นขวางแม่น้ำลำธาร	66.9% (95)	33.1% (47)	0.67	0.472	ปานกลาง
14. เขื่อนแม่กวงและเขื่อนภูมิพลตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย	35.9% (51)	64.1% (91)	0.36	0.481	ปานกลาง
15. การสร้างเขื่อนทำให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ (พื้นที่ก่อสร้างอาคารสำนักงานและบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำ)	76.1% (108)	23.9% (34)	0.76	0.428	มาก
16. เขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำมีประโยชน์ในการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ผลกระทบแลไฟฟ้า การพักผ่อนหย่อนใจ	28.9% (41)	71.1% (101)	0.29	0.455	น้อย
17. พื้นที่โครงการมีแนวแกนเขื่อนอยู่ที่บ้านแม่ขนิลใต้ ต.น้ำแพร่ อ.หางดง	57.7% (82)	42.3% (60)	0.58	0.496	ปานกลาง
รวม			7.54	2.957	ปานกลาง

หมายเหตุ: -ตัวเลขในวงเล็บ () ในแต่ละประเด็น หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

- คะแนนดังกล่าวได้ผ่านการตรวจให้คะแนน โดยผู้วิจัย (ความถูกต้องยึดรายงาน EIA และข้อเท็จจริงจากผู้รู้ในพื้นที่) โดยข้อที่ถูก ประกอบด้วย ข้อ 3,8,10,11,12,13,16,17และ ข้อที่ผิด ประกอบด้วย ข้อ 1,2,4,5,6,7,9,14,15

(2) **ทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการ** พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านแม่ขนิลใต้และหมู่บ้านสบลานที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติต่อโครงการ ทั้งด้านบวกและด้านลบอยู่ในระดับคะแนนเฉลี่ยรวม 10.38 (ระดับปานกลาง) หากทำการเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละข้อคำถามทั้งด้านบวกและด้านลบจากมากไปหาน้อย พบว่า โครงการจะทำให้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมลดน้อยลง ค่าเฉลี่ย 1.87โครงการจะทำให้วัฒนธรรมของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ค่าเฉลี่ย 1.82โครงการจะทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป (การหาของป่า การล่าสัตว์ อาชีพ) ค่าเฉลี่ย 1.80โครงการจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า การไร้ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าค่าเฉลี่ย1.75โครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนภายนอกชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆได้มากขึ้นค่าเฉลี่ย1.08โครงการจะมีการแจกจ่ายน้ำอย่างเป็นระบบและมีการจัดสรรน้ำอย่างมีความเสมอภาคค่าเฉลี่ย0.60โครงการจะทำให้คนในพื้นที่มีงานทำ (การมีน้ำเพื่อการเกษตร) ค่าเฉลี่ย 0.41หากเกิดโครงการถูกหลานในอนาคตจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ ค่าเฉลี่ย 0.39โครงการสร้างผลประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าให้โทษค่าเฉลี่ย 0.25 ท่านเห็น

ด้วยหรือไม่ที่จะมีโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ค่าเฉลี่ย 0.21 และโครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆ ได้มากขึ้น ค่าเฉลี่ย 0.20 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-7 จำนวน ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านทัศนคติ (ผลได้ผลเสียจากโครงการ)

ทัศนคติ	เห็นด้วย (2/0)	ไม่แน่ใจ (1)	ไม่เห็นด้วย (0/2)	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. โครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆ ได้มากขึ้น	4.2% (6)	11.3% (16)	84.5% (120)	0.20	0.495	เห็นด้วย
2. โครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนภายนอกชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆ ได้มากขึ้น*	45.1% (64)	17.6% (25)	37.3% (53)	1.08	0.908	ไม่แน่ใจ
3. โครงการจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า การไร้ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า	85.2% (121)	4.9% (7)	9.9% (14)	1.75	0.621	ไม่เห็นด้วย
4. โครงการจะทำให้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมลดน้อยลง*	90.8% (129)	5.6% (8)	3.5% (5)	1.87	0.427	เห็นด้วย
5. โครงการจะทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป (การหาของป่า การล่าสัตว์ อาชีพ)*	87.3% (124)	5.6% (8)	7.0% (10)	1.80	0.549	เห็นด้วย
6. โครงการจะทำให้วัฒนธรรมของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง*	85.9% (122)	9.9% (14)	4.2% (6)	1.82	0.486	เห็นด้วย
7. โครงการจะทำให้คนในพื้นที่มีงานทำ (การมีน้ำเพื่อการเกษตร)	9.9% (14)	21.1% (30)	69.0% (98)	0.41	0.665	เห็นด้วย
8. โครงการสร้างผลประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าให้โทษ	7.7% (11)	9.9% (14)	82.4% (117)	0.25	0.589	เห็นด้วย
9. หากเกิดโครงการลูกหลานในอนาคตจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ	6.3% (9)	26.1% (37)	67.6% (96)	0.39	0.606	เห็นด้วย

ตารางที่ 4- 7 (ต่อ)

ทัศนคติ	เห็นด้วย (2/0)	ไม่เห็นด้วย (1)	ไม่เห็นด้วย (0/2)	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
10. โครงการจะมีการแจกจ่ายน้ำอย่างเป็นระบบและมีการจัดสรรน้ำอย่างมีความเสมอภาค	9.2% (13)	41.5% (59)	49.3% (70)	0.60	0.653	เห็นด้วย
11. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่จะมีโครงการอ่างเก็บน้ำแม่จาน	4.2% (6)	12.7% (18)	83.1% (118)	0.21	0.503	เห็นด้วย
รวม				10.38	3.193	ปานกลาง

หมายเหตุ: -* หมายถึง ข้อคำถามเชิงบวก ซึ่งประกอบด้วย ข้อ 2,4,5,6 นอกจากนี้เป็นคำถามเชิงลบ ซึ่งประกอบด้วย 1,3,7,8,9,10 โดยคำถามเชิงบวกหากเห็นด้วย ได้ 2 คะแนน ไม่เห็นด้วย 1 คะแนน และไม่เห็นด้วย ได้ 0 คะแนน ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับข้อคำถามเชิงลบ(ในแต่ละข้อ)

-ตัวเลขในวงเล็บ () ในแต่ละประเด็น หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

(3) ทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต (ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และด้านวัฒนธรรมประเพณี)

ตารางที่ 4-8 พบว่า ทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่วัฒนธรรมและวิถีชีวิตในปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่างมีระดับความพึงพอใจในระดับที่แตกต่างกันในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

(3.1) ทัศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติเฉลี่ยรวมในด้านนี้อยู่ระดับสูง(12.39) ค่าเฉลี่ยในแต่ละประเด็น เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ 1) เห็นด้วยที่มีการจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย ว่าเป็นการจัดการน้ำที่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านทุกคน ซึ่งกล่าวได้ว่าการจัดการเหมืองฝาย เป็นองค์กรประชาธิปไตยชาวบ้าน (นับตั้งแต่การเลือกพื้นที่ โดยมีการร่วมแรงร่วมใจกันในการสร้างฝาย ทำนุบำรุง แบ่งปัน ทำให้เกิดความสามัคคี) ค่าเฉลี่ย 4.19 2) เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า “การจัดการน้ำของชาวบ้านโดยใช้ระบบเหมืองฝายเป็นการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ”ค่าเฉลี่ย4.12และ3) เห็นด้วยที่ระบบเหมืองฝายหรือระบบการจัดการน้ำในปัจจุบันของชุมชนทำให้คนในหมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ค่าเฉลี่ย 4.08

(3.2) ทัศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติเฉลี่ยรวมในด้านนี้อยู่ระดับสูง(8.41) มีทัศนคติในด้านนี้อยู่ระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ 1) เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่าเกษตรกรจำเป็นต้องอนุรักษ์ทรัพยากรที่ดินให้คงอยู่ไว้ให้ลูกหลานในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์ค่าเฉลี่ย 4.65และ ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าพื้นที่ดินมีจำนวน

จำกัดไม่ได้มีปริมาณเพิ่มขึ้นแต่ความต้องการที่จะใช้เพื่ออยู่อาศัย ที่สำหรับเพาะปลูก และการประกอบอาชีพอื่นๆ เพิ่มขึ้น ค่าเฉลี่ย 3.76ตามลำดับ

(3.3) ทศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติเฉลี่ยรวมในด้านนี้อยู่ระดับสูง(18.84) ค่าเฉลี่ยในแต่ละประเด็นเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ 1) เห็นด้วยที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนจะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ไว้เพื่อลูกหลานในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์ ค่าเฉลี่ย 4.78 2) ท่านเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า “ป่าไม้ช่วยป้องกันการพังทลายของดิน ช่วยรักษาต้นน้ำลำธารและยังช่วยป้องกันน้ำท่วม”ค่าเฉลี่ย4.75และ3) เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ป่าไม้เป็นศูนย์รวมของสรรพชีวิตเป็นที่ก่อกำเนิดสายน้ำ ชีวิตพืชและสัตว์ที่หลากหลาย (ความหลากหลายทางชีวภาพ)ตลอดทั้งป่าไม้เป็นแหล่งผลิตอาหารพื้นฐานที่สำคัญ ดังนั้นหากไม่มีป่าความเข้าถึงปัจจัย 4 ของท่านก็จะลดลง (ปัจจัย 4 คือ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค) มีค่าเฉลี่ยที่เท่ากัน คือ 4.65ตามลำดับ

(3.4) ทศนคติโดยรวมด้านวัฒนธรรมและประเพณี พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติเฉลี่ยรวมในด้านนี้อยู่ระดับสูง(13.74) ค่าเฉลี่ยในแต่ละประเด็น เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ 1) พิธีกรรมการเลี้ยงผีฝ่ายและพิธีกรรมอื่นๆ ซึ่งคนในชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา มีความสำคัญต่อท่านและชุมชน ค่าเฉลี่ย 4.662) เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์ดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ด้วยการพึ่งพิงกันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของคน น้ำ ดิน และป่า”ค่าเฉลี่ย4.61และ 3) เห็นด้วยที่ว่าระบบเหมืองฝายธรรมชาตินั้น ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดการน้ำหากยังเป็นเรื่องของวัฒนธรรม เป็นตัวสะท้อนภูมิปัญญาของวิถีชีวิต กระทั่งเป็นตัวหล่อหลอมรักษาคติวิญญาณของชุมชน (ดิน น้ำ ป่า และมนุษย์) ค่าเฉลี่ย 4.49ตามลำดับ

ตารางที่4-8 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

ทัศนคติ	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ (ความหมาย)
ด้านทรัพยากรน้ำ								
1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ระบบเหมืองฝายหรือระบบการจัดการน้ำในปัจจุบันของชุมชนทำให้คนในหมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี	51.4% (73)	18.3% (26)	21.1% (30)	5.6% (8)	3.5% (5)	4.08	1.127	มาก

ตารางที่ 4- 8 (ต่อ)

ทัศนคติ	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ (ความหมาย)
2. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “การจัดการน้ำของชาวบ้านโดยใช้ระบบเหมืองฝายเป็นการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ”	46.5% (66)	24.6% (35)	23.9% (34)	4.2% (6)	0.7% (1)	4.12	0.964	มาก
3. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่การจัดการน้ำในระบบเหมืองฝายเป็นการจัดการน้ำที่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านทุกคน ซึ่งกล่าวได้ว่าการจัดการเหมืองฝายเป็นองค์กรประชาธิปไตยชาวบ้าน (นับตั้งแต่การเลือกพื้นที่ โดยมีการร่วมแรงร่วมใจกันในการสร้างฝาย ทำนุบำรุง แบ่งปัน ทำให้เกิดความสามัคคี)	45.8% (65)	30.3% (43)	22.5% (32)	0.0% (0)	1.4% (2)	4.19	0.883	มาก
รวม						12.39	2.636	สูง
ด้านทรัพยากรที่ดิน								
4. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่เกษตรกรจำเป็นต้องอนุรักษ์ทรัพยากรที่ดินให้คงอยู่ไว้ให้ลูกหลานในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์	72.5% (103)	21.1% (30)	5.6% (8)	0.0% (0)	0.7% (1)	4.65	0.654	มากที่สุด
5. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าพื้นที่ดินมีจำนวนจำกัดไม่ได้มีปริมาณเพิ่มขึ้นแต่ความต้องการที่จะใช้เพื่ออยู่อาศัย ที่สำหรับเพาะปลูก และการประกอบอาชีพอื่น ๆ เพิ่มขึ้น	35.9% (51)	25.4% (36)	22.5% (32)	11.3% (16)	4.9% (7)	3.76	1.197	มาก
รวม						8.41	1.430	สูง

ตารางที่4- 8 (ต่อ)

ทัศนคติ	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปาน กลาง (3)	น้อย (2)	น้อย ที่สุด (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
ด้านทรัพยากรป่าไม้								
6. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ ป่าไม้เป็นศูนย์รวมของสรรพชีวิตเป็นที่ก่อกำเนิดสายน้ำชีวิตพืชและสัตว์ที่หลากหลาย (ความหลากหลายทางชีวภาพ)	71.1% (101)	24.6% (35)	3.5% (5)	0% (0)	0.8% (1)	4.65	0.619	มากที่สุด
7. ป่าไม้เป็นแหล่งผลิตอาหารพื้นฐานที่สำคัญต่อท่าน ดังนั้นหากไม่มีป่าความเข้าถึงปัจจัย 4 ของท่านก็จะลดลง (ปัจจัย 4คือ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค)	72.5% (103)	21.1% (30)	5.6% (8)	0.8% (1)	0.0% (0)	4.65	0.619	มากที่สุด
8. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “ป่าไม้ช่วยป้องกันการพังทลายของดิน ช่วยรักษาต้นน้ำลำธารและยังช่วยป้องกันน้ำท่วม”	78.9% (112)	18.3% (26)	1.4% (2)	1.4% (2)	0.0% (0)	4.75	0.551	มากที่สุด
9. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่เราจะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ไว้เพื่อลูกหลานในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์	81.0% (115)	17.6% (25)	0.7% (1)	0.0% (0)	0.7% (1)	4.78	0.521	มากที่สุด
รวม						18.84	1.805	สูง

ตารางที่4- 8 (ต่อ)

ทัศนคติ	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปาน กลาง (3)	น้อย (2)	น้อย ที่สุด (1)	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึง พอใจ (ความหมาย)
ด้านวัฒนธรรมประเพณี								
10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ว่าระบบเหมืองฝายธรรมชาติ นั้น ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดการน้ำหากยังเป็นเรื่องของวัฒนธรรม เป็นตัวสะท้อนภูมิปัญญาของวิถีชีวิต กระทั่งเป็นตัวหล่อหลอมรักษาจิตวิญญาณของชุมชน (ดิน น้ำ ป่า และมนุษย์)	57.0% (81)	35.2% (50)	7.0% (10)	0.7% (1)	0.0% (0)	4.49	0.660	มากที่สุด
11. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์ดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ด้วยการพึ่งพิงกันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของคน น้ำ ดิน และป่า”	66.9% (95)	28.9% (41)	2.8% (4)	0.7% (1)	0.7% (1)	4.61	0.652	มากที่สุด
12. พิธีกรรมการเล่นผีฝายและพิธีกรรมอื่น ๆ ซึ่งคนในชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา มีความสำคัญต่อท่านและชุมชน	74.6% (106)	17.6% (25)	7.0% (10)	0.7% (1)	0.0% (0)	4.66	0.640	มากที่สุด
รวม						13.75	1.603	สูง

หมายเหตุ: -ตัวเลขในวงเล็บ () ในแต่ละประเด็น หมายถึง จำนวนคนที่ตอบ

2) ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

ในลักษณะของข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นผู้วิจัยจะได้กล่าวในสิ่งที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม(รายละเอียดคำถามในแต่ละด้าน ดังภาคผนวก ข) และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมระหว่างอยู่ในพื้นที่โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (การสังเกตการณ์ การถ่ายภาพ การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม)และแหล่งข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ มาทำการวิเคราะห์

โดยอาศัยกระบวนการจัดระบบ แยกแยะ และจัดกลุ่มข้อมูลเพื่อใช้เป็นหน่วยย่อย หรือหน่วยความหมาย ในการวิเคราะห์และการตีความเบื้องต้น พรรณนาเพื่อเขียนรายงานการวิจัยโดยมีประเด็นของการนำเสนอ ดังนี้

- 2.1) สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน (บริบทชุมชน)
- 2.2) การเข้ามาของโครงการลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้าน
- 2.3) ผลกระทบของโครงการฯ
- 2.4) สภาพปัญหาและรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง
- 2.5) ทางเลือกและข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน

2.1) สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน (บริบทชุมชน)

(1) หมู่บ้านแม่ขันใต้

(1.1) ประวัติหมู่บ้าน (เบญจวรรณ ทองศิริและชวลิต เสดียรพัฒนพงศ์, 2547)

จากหลักฐานซากปลุกหักพังของโบราณวัตถุที่ปรากฏคือฐานของเจดีย์ร้าง สันนิษฐานได้ว่าหมู่บ้านแม่ขันใต้เป็นชุมชนมาตั้งแต่ดั้งเดิม ประมาณ 100-200 ปีมาแล้ว อัย^[8] ผู้หญิงที่มีอายุมากที่สุดในหมู่บ้าน (93 ปี) ได้เล่าว่า ตอนเป็นเด็กพ่อแม่ของท่านเคยนำวัวควายมาเลี้ยงบริเวณนี้และบริเวณนี้ก็มีคนมาตั้งหมู่บ้านอยู่ก่อนแล้ว และเห็นว่ามีความอุดมสมบูรณ์ดีเหมาะแก่การทำมาหากินจึงพาครอบครัวอพยพมาอยู่ที่นี่ อัยผู้ชายอายุ 66 ปี เล่าถึงการทำไม้ของบริษัทฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อตอนอัยยังเป็นวัยรุ่น การเสียภาษี 4 บาท หรือภาษีรัชชูปการที่ประชาชนต้องเสียภาษีให้แก่ทางราชการนับเป็นเงินจำนวนมากพอสมควรในขณะนั้น จึงมีบางคนหนีการเสียภาษีอพยพมาอยู่ บางคนก็มีบรรพบุรุษเป็นลูกจ้างของบริษัทบอร์เนียว (บริษัทสัมปทานไม้จากรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5) ซึ่งจะได้ค่าจ้างเดือนละ 1 บาท

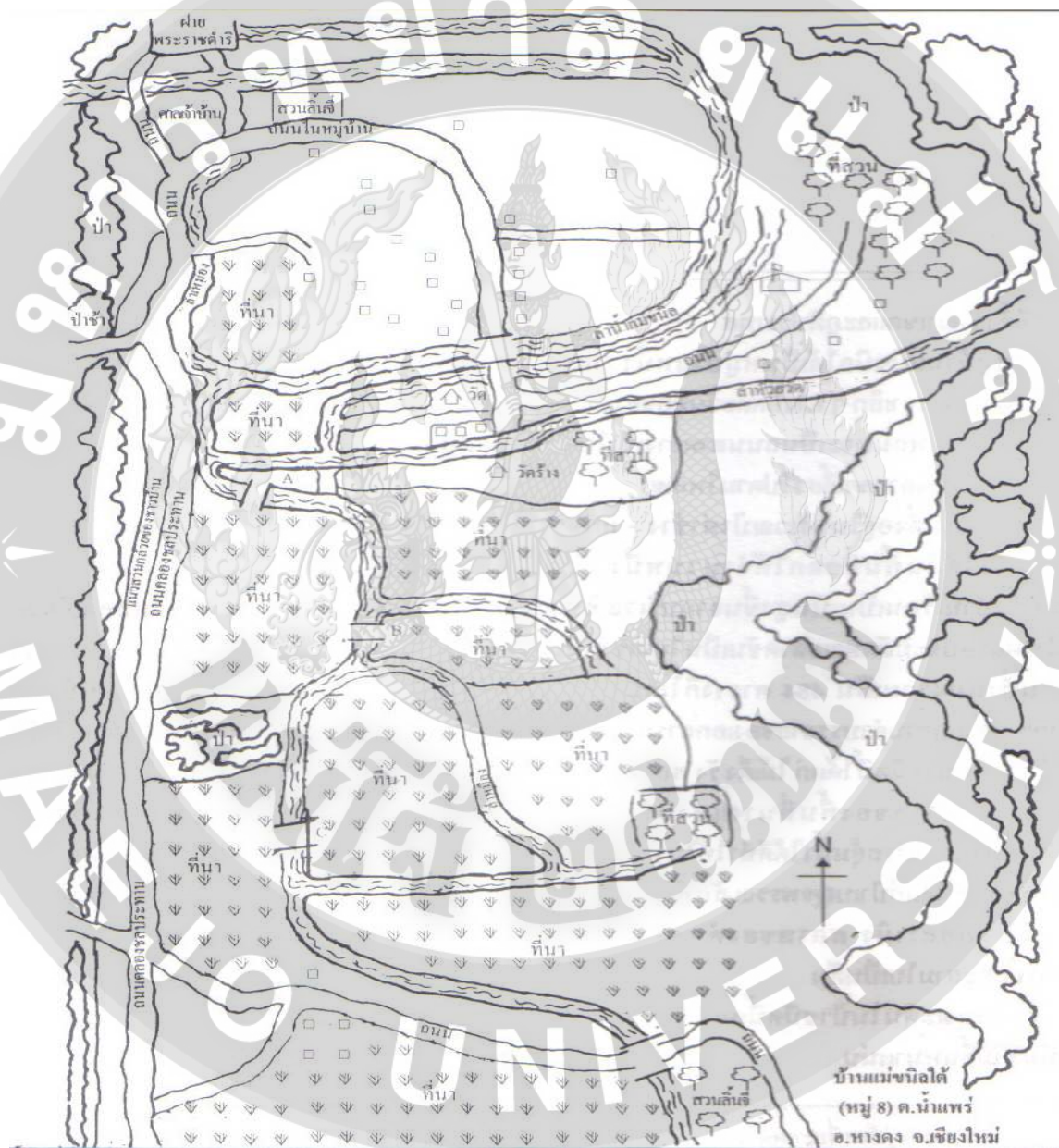
นอกเหนือจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านได้นำไปคูบริเวณวัดร้างมีส่วนที่เป็นอิฐก่อฐานเจดีย์หลงเหลืออยู่ เคยมีคนมาขุดดินหาสมบัติแต่ทราบว่าไม่พบอะไร ในบริเวณวัดร้างยังมีซากคันโพธิ์ใหญ่เข้าใจว่าเป็นต้นไม้ที่ปลุกควบควัด ซากคันโพธิ์ที่ตายแล้วยังเหลือโคนขนาดใหญ่ 5-6 คน โอบหลักฐานทั้งหมดทำให้สันนิษฐานได้ว่าหมู่บ้านนี้ได้มีการอยู่อาศัยมาเป็นชุมชนเป็นเวลานานมาก

หมู่บ้านได้รับการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการของกระทรวงมหาดไทยเมื่อปี พ.ศ. 2478 ได้มีผู้ใหญ่บ้านรับหน้าที่ติดต่อกันจนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2548)เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ทำให้หมู่บ้านเพิ่มโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้นได้แก่ การ

อัย^[8] คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ในภาษาล้านนา มักใช้เรียกผู้ที่อยู่ในวัยชราด้วยความเคารพ

ปรับปรุงและขยายถนนใน พ.ศ. 2513 จากเดิมที่เป็นทางเกวียนและคนเดิน ซึ่งแคบและคดเคี้ยว ให้เป็นถนนลูกรังกว้างเป็นทางรถยนต์การติดตั้งระบบไฟฟ้าเข้ามาสู่หมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2533 หมู่บ้านแบ่งออกเป็น 3 ส่วน (ป๊อก) คือ ป๊อกเหนือ ป๊อกกลาง และป๊อกใต้ บริเวณที่ตั้งรกรากเดิมคือป๊อกเหนือ แล้วค่อยๆขยายตามลำน้ำออกไปยังป๊อกกลางและป๊อกใต้(รายละเอียดดังภาพที่ 4-1)

ภาพที่ 4-1แผนที่โดยสังเขปแสดงการตั้งบ้านเรือน แหล่งน้ำ ที่นา

ที่มา: เบญจวรรณ ทองศิริและชวลิต เสถียรพัฒน์พงศา, 2547:20)

(1.2) ที่ตั้งอาณาเขตภูมิประเทศและการพึ่งพาทรัพยากร

หมู่บ้านแมงนิลได้เป็นหมู่บ้านหนึ่ง (หมู่ที่ 8) ในตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขาเล็กๆ ไปทางทิศตะวันตกของอำเภอหางดง มีระยะทางห่าง

จากเขตชุมชนในอำเภอประมาณ 20 กิโลเมตร สภาพถนนจะเป็นถนนลาดยางเข้าเป็นระยะทางสั้นๆ ระยะทางที่เหลือประมาณ 13 กิโลเมตร จะเป็นทางลูกรังลัดเลาะไปตามไหล่เขา

หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณป่าทาช้าง-แม่ขนิณ^[9] ซึ่งอยู่ระหว่างการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติทางราชการได้กันพื้นที่ออกจำนวนหนึ่ง ประมาณ 80 ไร่ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และทำกิน บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนเป็นเนินสูงชันจากบริเวณที่ทำกินที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นที่นา มีลำธารไหลคดเคี้ยวผ่านพื้นที่ป่าโดยรอบจะมีลักษณะลาดชันเป็นไหล่เขา เนื้อที่ทั้งหมดของป่าที่คาดว่าจะจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติรอบบ้านทั้งหมดรวม 484 ตารางกิโลเมตร หรือ 302,500 ไร่ สภาพป่าโดยทั่วไปของผืนป่าแห่งนี้โดยสังเขปปรากฏตามคำบรรยายของเอกสารกรมป่าไม้^[10] เป็นป่าต้นน้ำลำธารมีป่าอยู่หลายชนิดได้แก่ ป่าเต็งรัง ซึ่งพบพันธุ์ไม้เต็ง รัง พลวง ประดู่ แดง และอื่นๆ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 400 – 1,800 เมตร สภาพพื้นที่บางแห่งมีชั้นของดินลึกเป็นดินร่วนปนทราย บางแห่งเป็นดินลูกรังมีหน้าดินตื้นไม่สามารถอุ้มน้ำได้ดี ทำให้ในช่วงฤดูแล้ง สภาพป่าค่อนข้างแห้งแล้ง ป่าอีกชนิดหนึ่งพบที่บริเวณอุทยานฯ ได้แก่ ป่าเบญจพรรณ สัก คือ ป่าดิบเขา จะขึ้นอยู่บริเวณภูเขาสูงทางตอนเหนือของพื้นที่อุทยานฯ ในท้องที่อำเภอสะเมิง สภาพของพันธุ์ไม้เป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นในป่าดิบเขาเป็นพวกไม้ก่อกวนชนิดต่างๆ สนสองใบและสนสามใบ เป็นต้น

ลักษณะดินในป่าชนิดนี้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้นสูง ดินมีหน้าดินลึกสามารถอุ้มน้ำได้ดีมีพันธุ์ไม้ขึ้นหนาแน่น ส่วนสัตว์ป่าจะพบสัตว์ปีกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ นกชนิดต่างๆ และไก่ป่า เก้ง หมูป่า ลิง ชนิดต่างๆ เป็นต้น ส่วนสัตว์ 4 เท้า ที่มีขนาดใหญ่ยังไม่เคยพบ

หมู่บ้านแม่ขนิณได้เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ในหุบเขาซึ่งห่างจากตัวเมืองอำเภอหางดงประมาณ 20 กิโลเมตร ปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งหมด 54 ครัวเรือน (พ.ศ.2555) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านไม่ต่างไปจากวัฒนธรรมของคนเมืองมากนัก (คนเชียงใหม่) สำหรับด้านที่แตกต่างกันคือ วิถีการดำรงชีวิต การพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติการผูกพันกับธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านค่อนข้างจะได้เปรียบกว่าคนเมืองวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวอาศัยต้นทุนทางธรรมชาติในการทำมาหากินเลี้ยงชีพและมีการประกอบอาชีพ ซึ่งพึ่งระบบตลาดน้อยภายในชุมชนมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ อันได้แก่ทรัพยากรป่าไม้ แม่น้ำลำธาร หุบเขาค่อนข้างจะได้เปรียบกว่าคนเมือง วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว อาศัยต้นทุนทางธรรมชาติในการทำมาหากินเลี้ยงชีพและมีการประกอบอาชีพ ซึ่งพึ่งระบบตลาดน้อย ป่าไม้ แม่น้ำลำธาร หุบเขา สัตว์ป่า แหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร คือความผูกพันของคนในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้เฒ่า ผู้แก่ใน

[9] ชื่อป่า แม่น้ำ และหมู่บ้านที่สะกดต่างกัน เอกสารป่าไม้ใช้ “ขนิณ” ชาวบ้านใช้ “ขนิล”

[10] ส่วนของอุทยานแห่งชาติ สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกรมป่าไม้ “อุทยานแห่งชาติอบขาน จังหวัดเชียงใหม่”

หมู่บ้าน กล่าวว่า “สมัยก่อนเมื่อตอนอายุ 20 ปี(73 ปีที่ผ่านมา) หมู่บ้านมีแค่ 10 หลังคาเรือนแต่ละป๊อกมีบ้านเรือนไม่มาก ป๊อกเหนือมี 6 หลัง ป๊อกกลางมี 4 หลัง พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่าก็มีเยอะ เช่น กระตัง หมูป่า เลื้อย หมี ปู ปลา สมัยก่อนหากินง่าย แต่ปัจจุบันสัตว์ดังกล่าวไม่มีให้เห็นแล้วเนื่องจากถูกล่า สมัยก่อนอุ้ยนำสินค้าที่มีในหมู่บ้านไปแลกเปลี่ยนกับคนนอกหมู่บ้าน การเดินทางต้องเดินทางด้วยเท้าอย่างเดียวลำบากกว่าสมัยนี้มาก”(วาสนา สุขกุล, 2549 อ้างถึงใน คำมุน จันทบุตร, 2548) จากคำกล่าวนี้ทำให้ทราบได้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้านแล้วบริเวณหมู่บ้านยังมีวัดร้างซึ่งมีส่วนที่เป็นอิฐก่อฐานเจดีย์หลงเหลืออยู่เคยมีคนมาขุดดินหาสมบัติแต่ทราบว่าจะไม่พบอะไรและบริเวณเดียวกันยังมีซากต้นไม้โพธิ์ขนาดใหญ่ 5-6 คนโอบอย่างไรก็ตามการพิจารณาในปัจจุบันนี้พบได้ว่าวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านยังพึ่งพาผลผลิตจากป่าซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในชุมชน ถึงแม้ว่าระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไป ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรจะน้อยลงก็ตามวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็ยังพึ่งทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่นเดิม (ภาพที่ 4-2) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฏจักรอาหารผลผลิตจากป่าในรอบปีของชุมชนโดยมีรายละเอียดในแต่ละเดือน

ทั้งนี้ในภาพที่ 4-2 ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นของคนในชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ดังได้มี เบญจวรรณ ทองศิริและชวลิต เสถียรพัฒน์พงศา(2542) ศึกษา เรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านชายหญิงในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ” ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งให้เห็นว่าป่ารอบหมู่บ้านแม้นิลได้มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างสูง หากระบบนิเวศนี้ถูกทำลายชาวบ้านจะประสบวิกฤติการณ์อย่างหนักในการดำรงชีวิต เช่น ชาวบ้านต้องพึ่งพาในเรื่องอาหารกว่าร้อยละ 70 วัตถุดิบในการผลิตหารายได้คือไม้ไผ่จากป่าเป็นหลัก นำมาจักสานเป็นวัสดุใช้สอยในการเกษตร การนำต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้จาก

ป่าเพื่อใช้ประกอบในพิธีกรรม ก็มีอยู่อย่างสม่ำเสมอตลอดปี การใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคมียังมีการใช้กันอยู่ นอกจากนี้ป่ารอบหมู่บ้านยังคงมีสมุนไพรหลากหลายที่นำมาใช้ประโยชน์ได้

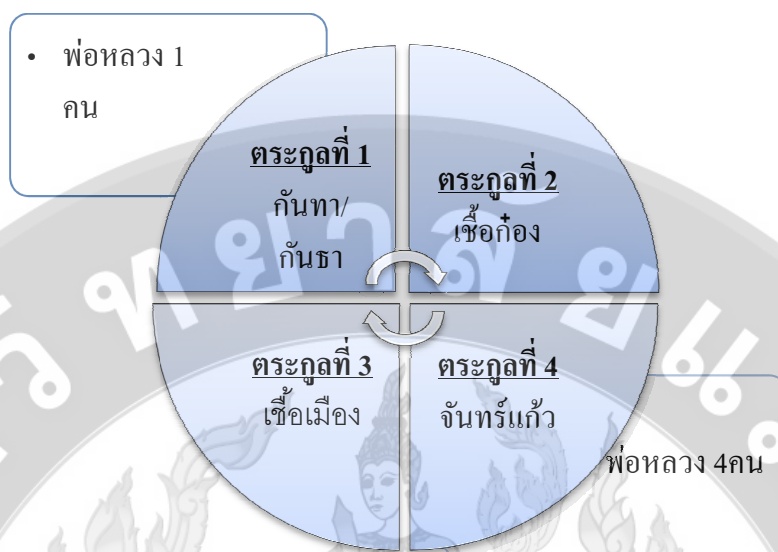
ภาพที่ 4-2 วัฏจักรอาหารผลผลิตจากป่าในรอบปีของชุมชน

(1.3) วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชน

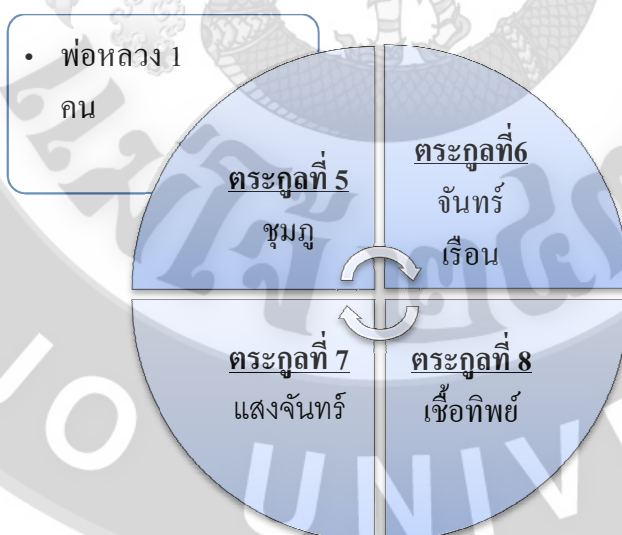
“ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการส่วนใหญ่อยู่ในเครือญาติเดียวกัน มีความรักความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความขัดแย้งภายในหมู่บ้านมีน้อย”(วาสนา สุขกุล, 2549 อ้างถึงใน ศรีลา สร้อยคำ, 2549) ซึ่งหากกล่าวถึง ตระกูล(นามสกุล) ในหมู่บ้านนั้นมี 11 ตระกูลซึ่งแต่ละตระกูลล้วนได้ขึ้นมาเป็นผู้นำของหมู่บ้าน(ผู้ใหญ่บ้าน) รายละเอียดดังภาพที่ 4-3 ถึง 4-5

ภาพที่ 4-3 ความสัมพันธ์: 11ตระกูล(นามสกุลหลัก)กับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน(ตระกูลที่1-4)

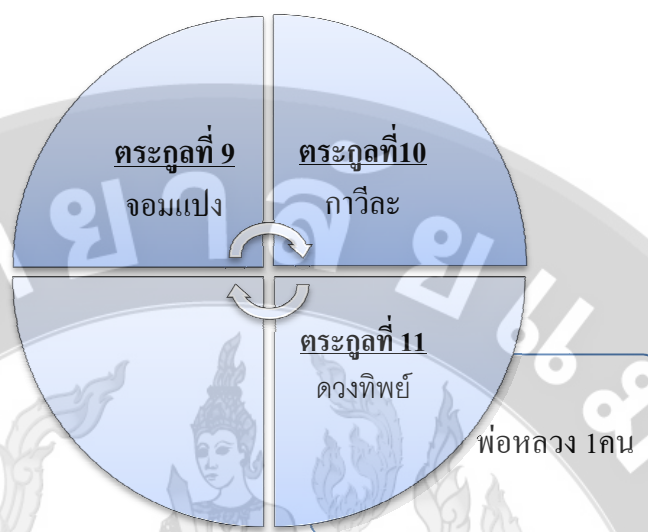
จากภาพที่ 4-3 ตระกูลที่1-4 ที่มีพ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน) มีสองตระกูลที่เคยมีคนในตระกูลเป็นผู้นำ คือ ตระกูลก้นทา/ก้นธา มีจำนวน 1 คน และตระกูล จันทรแก้ว(รวมผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน) จำนวน 4 คน ส่วนตระกูลเชื้อเมืองและตระกูลเชื้อก่องยังไม่มีบุคคลใดในตระกูลที่ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ภาพที่ 4-4 ความสัมพันธ์: 11 ตระกูล(นามสกุลหลัก)กับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน(ตระกูลที่5-8)

จากภาพที่ 4-4 ตระกูลที่5-8 ที่มีพ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน) มีตระกูลเดียวที่เคยมีคนในตระกูลเป็นผู้นำ คือ ตระกูลชุมภู มีจำนวน 1 คน ส่วนตระกูลจันทรเรือน ตระกูลแสงจันทร์และตระกูลเชื้อทิพย์ ยังไม่มีบุคคลใดในตระกูลที่ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ภาพที่ 4-5 ความสัมพันธ์: 11 ตระกูล(นามสกุลหลัก)กับการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน(ตระกูลที่ 9-11)

จากภาพที่ 4-5 ตระกูลที่ 9-11 ที่มีพ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน) มีตระกูลเดียวที่เคยมีคนในตระกูลเป็นผู้นำ คือ ตระกูลดวงทิพย์ มีจำนวน 1 คน ส่วนตระกูลจอมเปง และตระกูลกาวีละยังไม่มีบุคคลใดในตระกูลที่ขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตามลำดับ

ขณะเดียวกันในชุมชนยังมีวิถีชีวิตวัฒนธรรม และความเชื่อบางอย่างที่ชาวบ้านในหมู่บ้านมีส่วนร่วมและยึดถือตลอดจนปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การช่วยกันสร้างบ้าน การเอามือเอาร่างในการทำนา การปลูกถั่ว และการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนมากชาวบ้านในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธโดยมีวัดนิลประภาซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ที่ป้อมเหนือเป็นศูนย์รวมใจของคนทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีงานประเพณีที่สำคัญที่ชาวบ้านในหมู่บ้านปฏิบัติสืบทอดในรอบปีที่ยังปรากฏอยู่ในชุมชน อันประกอบด้วย

- เดือน 7 เหนือ (เดือน 5 ได้ ตรงกับเดือนเมษายน): งานประเพณีปีใหม่เมือง (ประเพณีการเล่นสงกรานต์) ระหว่างวันที่ 13-15 เดือนเมษายนของทุกปี
- เดือน 8 เหนือ (เดือน 6 ได้ ตรงกับเดือนพฤษภาคม): มีปอยหลวง (งานสมโภชทานวิหาร โบสถ์ กำแพง ฯลฯ) ขึ้นบ้านใหม่ - แต่งงาน - วิสาขบูชา
- เดือน 9 เหนือ (เดือน 7 ได้ ตรงกับเดือนมิถุนายน): งานเลี้ยงผีเจ้าบ้าน
- เดือน 10 เหนือ (เดือน 8 ได้ ตรงกับเดือนกรกฎาคม) เดือน 10 เพ็ญ เข้าพรรษา - การทำนาเริ่มไถคราด หว่านกล้า - เริ่มเข้าฤดูฝน(การบวชผิขุนน้ำ) ในทุกวันพระชาวบ้านในหมู่บ้านจะหยุดทำงาน เพื่อเข้าวัดฟังธรรม
- เดือน 11 เหนือ (เดือน 9 ได้ ตรงกับเดือนสิงหาคม) ปลูกนา - ดำนา - ทานข้าวคนเฒ่าจำศีล

- เดือน 12 เหนือ (เดือน 10 ได้ ตรงกับเดือนกันยายน)ฝนตกหนักน้ำมักท่วมในเดือนนี้ประเพณีทางศาสนามีการทานข้าวสลากหรือถ้วยสลากในวันขึ้น 8-15 ค่ำ ถึงเดือน 12 แรม 15 ค่ำ (ในเดือน 12 เพ็ญ มีการทานอุทิศส่วนกุศลแก่คนตายถือว่าขมบาลปล่อยผีออกมารับของท่านได้)ส่วนชีวิตประจำวันของชาวบ้านจะเริ่มหว่านพันธุ์ฝักเพื่อทำสวน

- เดือนเถิงเหนือ โบราณว่าเดือนเถิง (เดือน 11 ได้ ตรงกับเดือนตุลาคม)ทำบุญออกพรรษา การทานสลากภัต ทานกฐิน จนถึงเดือนยี่เพ็ญ ชาวบ้านเริ่มทำสวนปลูกผัก

- เดือนยี่เหนือ (เดือน 12 ได้ ตรงกับเดือนพฤศจิกายน) มีทานกฐินถึงวัน 15 ค่ำ ประเพณีลอยกระทงตามประทีป ทานถ้วยสลาก ตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติ (เดือนนี้เป็นฤดูกาลทำสวนของชาวบ้าน)

- เดือน 3 เหนือ (เดือนอ้ายได้ ตรงกับเดือนธันวาคม) มีประเพณีเทศน์มหาชาติทานทอด (ทอดผ้าป่า) ชาวบ้านก็จะเริ่มเกี่ยวข้าวคอ เดือน 3 แรม เกี่ยวข้าวปี

- เดือน 4 เหนือ (เดือนยี่ได้ ตรงกับเดือนมกราคม)ในเดือนนี้การเก็บเกี่ยวจะแล้วเสร็จ และเกี่ยวเกี่ยวข้าวเข้ายุ้งฉาง เสร็จฤดูกาลทำนาเมื่อเก็บข้าวเสร็จแล้ว ก็มีการทำบุญเรียกว่า ทานข้าวใหม่และประเพณีขึ้นบ้านใหม่แต่งงาน

- เดือน 5 เหนือ (เดือน 3 ได้ ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) มาฆะบูชามีการทำบุญปล่อยหลวง (งานมหรหรรคมลองสมโภช)

- เดือน 6 เหนือ (เดือน 4 ได้ ตรงกับเดือนมีนาคม) ในเดือนนี้มีการทำบุญปล่อยน้อย (บวชเณร - อุปสมบท) ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน

นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานสืบชะตาและสะเดาะเคราะห์เมื่อมีการเจ็บป่วยภายในครอบครัว เป็นต้น ส่วนประเพณีที่สูญหายไปจากชุมชนแล้วคือ ประเพณีการแห่นางแมว เนื่องจากฝนตกต้องตามฤดูกาลตลอดจนน้ำท่าในหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์

ทั้งนี้หากกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมประเพณีระบบเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติ ในภาพรวมของชุมชน(ภาพที่ 4-6) เห็นได้ว่าภายในหมู่บ้านแม่จนิลได้มีระบบเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบที่ผู้วิจัยกล่าวถึงเป็นสิ่งที่พบได้และสืบทอดภายในหมู่บ้าน(ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจและประเพณีและวัฒนธรรม) โดยองค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ในระบบหากยกตัวอย่างเพื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงของทั้ง 3 องค์ประกอบเพื่อความชัดเจนมากขึ้นจะเห็นได้ในประเพณีและวัฒนธรรม(การเอามือเอาแรงยังเป็นสิ่งที่อยู่ในชุมชน ในกิจกรรมการปลูกข้าว ทำสวน เป็นต้น

ภาพที่ 4-6 ประเพณีและวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแม่ขันใต้

โดยใช้แรงงานของแต่ละครอบครัวเพื่อไปช่วยเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ในหมู่บ้านที่เคยมาช่วยครอบครัวของตน) ดังกล่าวจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของคนในชุมชน ตลอดจนการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ (แหล่งวัตถุดิบในการผลิตของชุมชน) ที่มีอยู่ในชุมชนอันมีผลต่อระบบเศรษฐกิจ (รายได้ของคนในชุมชน) ซึ่งทำอาชีพจักสาน และหัตถกรรม ดังนั้นการรักษาอาชีพก็ต้องควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งมีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีภายในชุมชน คือ ข้อห้ามในการตัดไม้ในวันพระเป็นต้น

(2) หมู่บ้านสบลาน

(2.1) ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านสบลานเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขานในเขตอำเภอสะเมิง โดยส่วนมากชาวบ้านเป็นชาวปกากะญอในด้านประวัติการตั้งหมู่บ้านมีมานานกว่า 150 ปี การตั้งถิ่นฐานเริ่มต้นจากพ่ออุ้ยนะนุ ภรรยา และลูก 5 คนอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ บริเวณหมู่บ้านสบลานในปัจจุบัน (เดิมพ่ออุ้ยนะนุเป็นชาวบ้านห้วยหยวก ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่) การอพยพย้ายที่อยู่ของพ่ออุ้ยนะนุและครอบครัวเพื่อหาที่ทำกินใหม่ ระหว่างที่อยู่ในหมู่บ้านพ่ออุ้ยและครอบครัวอยู่ในหมู่บ้านเพียง 20 ปี ก็ต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น (บ้านวัดหลวง) เนื่องจากปัญหาโรค

ระบาคแต่หลังจากนั้นลูกชายคนหนึ่งของพ่ออุ้ยชนะ ชื่อ นายโกะ (ลูกเขย) ได้พาครอบครัวไปอยู่บ้านห้วยเอื้อะ ก่อนจะทำการอพยพย้ายกลับมาอยู่หมู่บ้านสบตานอีกครั้ง และนายโกะก็อยู่หมู่บ้านสบตานสืบมาจนเสียชีวิต เมื่ออายุ 82 ปี และสืบทอดลูกหลานยังหมู่บ้านสบตานจนปัจจุบัน ซึ่งหากทำการนับรุ่นบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้าน โดยจากประวัติพัฒนาการผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำอย่างเป็นทางการ รายละเอียดดังภาพที่ 4-8 (พะตือตาเยะ, 2556)

(2.2) ที่ตั้งอาณาเขตภูมิประเทศและการพึ่งพาทรัพยากร

อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านโดยส่วนมากมีอาชีพทำไร่หมุนเวียน เลี้ยงสัตว์ หาของป่า เป็นต้น แต่สิ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่รู้สึกผูกพันมากที่สุดคือวิถีการผลิตแบบไร่หมุนเวียน ซึ่งชาวบ้านสะท้อนว่า ไร่หมุนเวียนเป็นกระบวนการผลิตที่คำนึงถึงการรักษาน้ำดินเพราะไม่มีการพลิกหรือไถพรวนดิน ประกอบกับการตัดไม้จะไม่มีการขุดรากถอนโคนต้นไม้ (ต้นไม้ช่วยยึดหน้าดินและลดการพังทลายของหน้าดิน) นอกจากนี้ในการเลือกพื้นที่ในการทำไร่หมุนเวียนจะเป็นไปตามความเหมาะสมของระบบนิเวศ ไม่มีการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงที่เป็นอันตราย ทั้งนี้ไร่หมุนเวียน 1 แปลงในหมู่บ้านโดยส่วนมากมีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ ซึ่งแต่ละครอบครัวมีอย่างน้อย 6 แปลง เมื่อทำการเพาะปลูกข้าวไร่เสร็จแปลงที่ปลูกข้าวไร่ในฤดูกาลทำในปีนี้จะถูกทิ้งไว้ประมาณ 6 ปี (ในกรณีที่มี 7 แปลง) เพื่อให้สภาพดินและป่าฟื้นตัว หลังจากนั้นจึงหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์อีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 4-7 การแบ่งพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน

(2.3) วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชน

สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านสบลานคือ ความรักความหวงแหนและความผูกพันในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยถือว่าธรรมชาติคือพื้นฐานของชีวิต ทั้งนี้พวกเขา มีอาจแยกน้ำ ป่า พืช สัตว์ มนุษย์และจิตวิญญาณออกจากกันได้ และถือว่าสรรพสิ่งล้วนมีเทพเจ้า หรือเทวดาปกปักรักษา ดังนั้นจากความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านนับถือผี และมี พิธีกรรมต่างๆมากมาย เช่น ในแต่ละรอบฤดูกาลผลิต มีการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือ ในเส้นทางเดินที่เป็นทางแยกของหมู่บ้าน ตามแม่น้ำ ตามป่า หรือ ตามทุ่งนาจะมีของเซ่นไหว้ผีหรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ ตามความเชื่อ แล้วคนป่วยก็จะหายจากอาการเจ็บป่วย หรือหากบางคนรักษาไม่หายจริงๆอาจต้องนำส่งโรงพยาบาลซึ่งเป็นทางเลือกสุดท้ายและมีน้อยมาก

อย่างไรก็ตามในหัวข้อที่ 2.2) ที่ตั้งอาณาเขตภูมิประเทศและการพึ่งพาทรัพยากร และหัวข้อที่ 2.3) วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชนสามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ข: ความเชื่อประเพณี พิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง ภาคผนวก ค: ไร่หมุนเวียน ภาคผนวก ง: การใช้ประโยชน์จากป่า และภาคผนวก จ: การจัดการป่าชุมชน ตามลำดับ(พิชญ์ อนันต์ ดวงศ์, 2544)

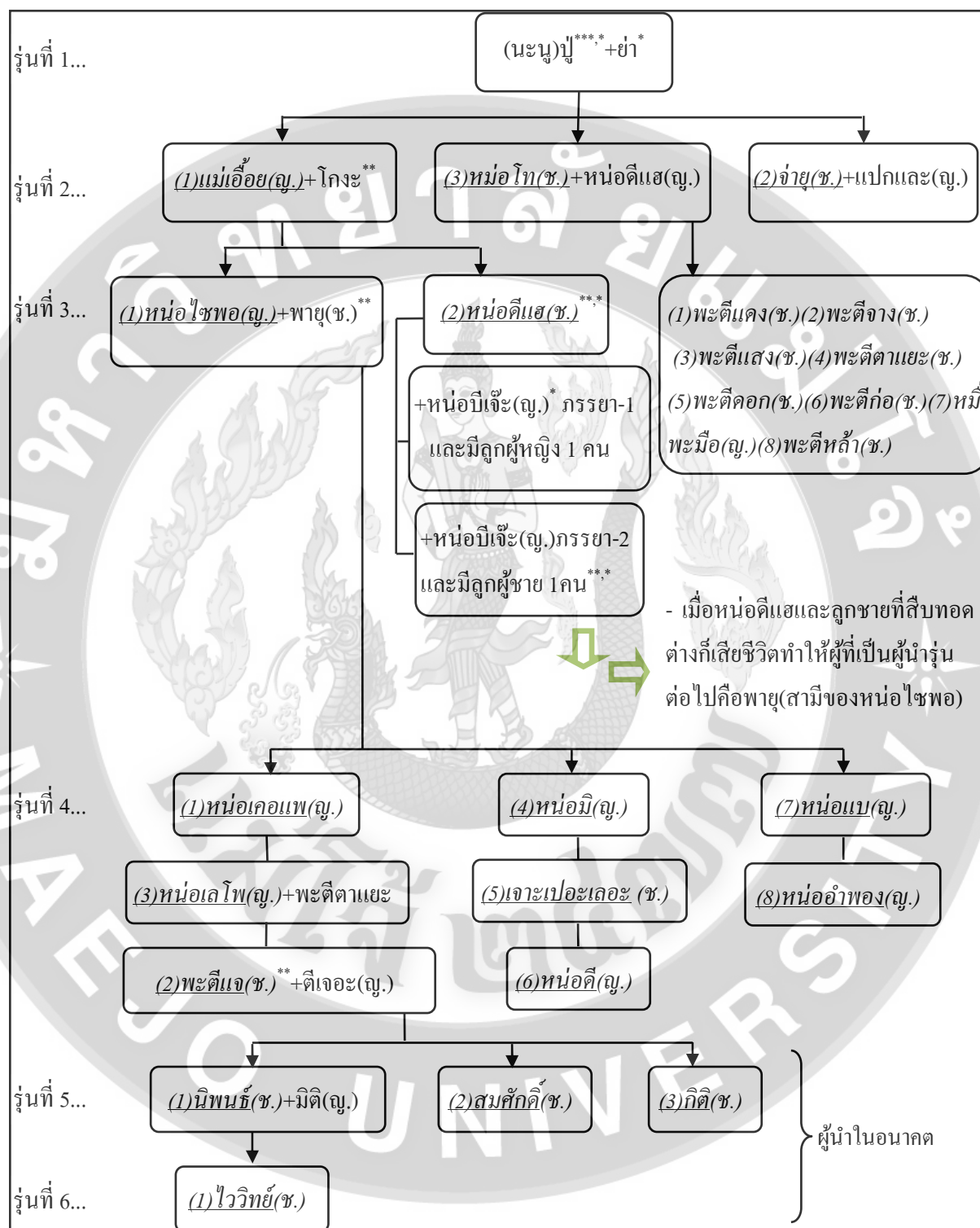
2.2 การเข้ามาของโครงการลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้าน

(1) การเข้ามาของโครงการฯ

หากกล่าวถึงการเข้ามาของโครงการฯในหมู่บ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ พบได้ว่าหมู่บ้านแม่ขนิลได้เป็นหมู่บ้านแรกที่ตื่นตัวในเรื่องผลกระทบที่จะเกิดขึ้นดังกล่าวมากกว่าหมู่บ้านสบลานเนื่องจากโครงการฯได้ระบุไว้แน่ชัดในเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นเพราะเป็นหมู่บ้านที่ต้องอพยพย้ายถิ่นหากเกิดโครงการ ในขณะที่หมู่บ้านสบลานไม่มีรายชื่อในรายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม(EIA)ว่าจะได้รับผลกระทบ หากเกิดโครงการ ดังนั้นหากกล่าวในประเด็นนี้ แม่ขนิลได้จึงเป็นหมู่บ้านที่มีวิวัฒนาการตลอดจนกระบวนการยาวนานมากกว่าหมู่บ้านสบลาน (ตื่นตัวเมื่อปี พ.ศ.2548) ดังนั้นในส่วนของการศึกษาในประเด็นการเข้ามาของโครงการ สถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้านที่มีต่อโครงการจึงได้กล่าวให้เห็นลำดับสถานการณ์ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านแม่ขนิลได้เป็นหลัก กล่าวคือ

การเข้ามาของโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องและมีความสอดคล้องและเป็นเหตุเป็นผลกัน รวมทั้งเป็นจุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในหมู่บ้านแม่ขนิลได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถสรุปภาพรวมของการเข้ามาของกลุ่มนายทุนและโครงการ อันมีผลกับชาวบ้านจากโครงการ(ภาพที่4-9)

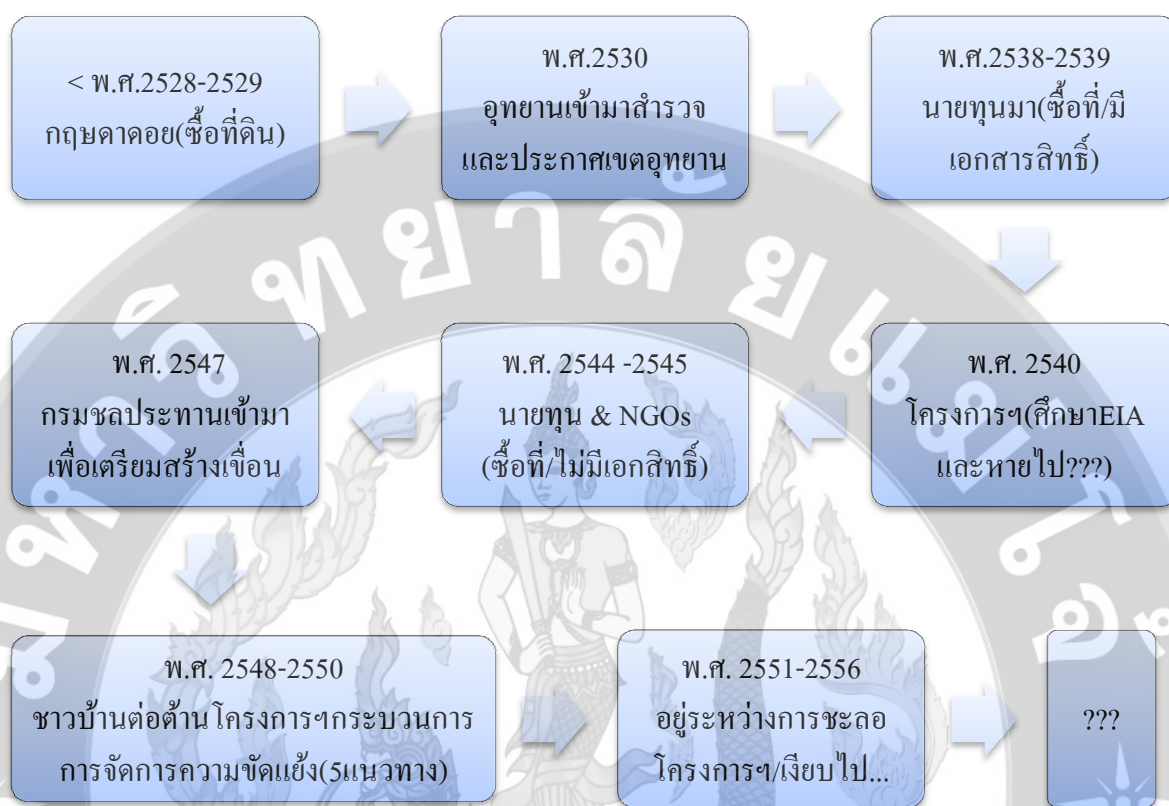
ภาพที่ 4-8 พัฒนาการผู้นำทางจิตวิญญาณ(ฮีโร่)และผู้นำทางการของชุมชน

หมายเหตุ: * หมายถึง เสียชีวิตแล้ว, ** หมายถึง ผู้นำทางจิตวิญญาณ,

***หมายถึง ผู้นำทางการ(ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

ภาพที่ 4-9 การเข้ามาของนายทุนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

จากภาพที่ 4-9 เห็นได้ว่าการเริ่มเข้ามาของนายทุนเมื่อก่อนปี 2530 นั้นเป็นกลุ่มนายทุนที่ต้องการที่ดินสำหรับสร้างรีสอร์ทโดยจากลักษณะเด่นของหมู่บ้านคือเป็นที่ๆมีความสวยงาม ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับหมู่บ้านใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ออบขาน (1 ใน 2 ของออบที่มีในประเทศไทย ที่แรกคือ ออบหลวงแต่หลังจากนั้นประมาณ 2 ปี อุทยานเข้ามาสำรวจและประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ในปี 2535 ซึ่งที่ผ่านมาหลังการประกาศเขตอุทยานแล้ว ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานได้ร่วมกันทำการแบ่งแนวพื้นที่ทำกินเดิมและเขตป่าชุมชนออกจากเขตพื้นที่อุทยานฯ มีการร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้านในการดูแลรักษาป่า

จากบทเรียนในอดีตชาวบ้านในพื้นที่ได้สะท้อนว่าหมู่บ้านเคยประสบปัญหาซึ่งเป็นผลพวงมาจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยหน่วยงานภาครัฐ คือ เคยมีการให้สัมปทานพื้นที่ป่าประมาณ 3 รอบ (ในปี 2495เป็นต้นมา) โดยระยะแรกให้สัมปทาน ป่าสัก (เวลายาวนาน)ระยะที่ 2 ให้สัมปทาน ป่าหลวงแดงและระยะที่ 3ให้สัมปทาน ป่าตะบองโดย...

ปี 2515:เกิดปัญหาน้ำท่วม(อุทกภัย)หนักในหมู่บ้าน

ปี 2530:ชาวบ้านประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำมีผลทำให้เกิดประเพณีแห่นางแมวในอดีต แต่ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวได้เลือนหายไปแล้ว และประเด็นด้านความสัมพันธ์และพึงพา

อาศัยกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับมนุษย์ดังกล่าว มีข้อคิดจาก(พ่อหลวงพันธ์ จันทรแก้ว, 2556) ที่กล่าวว่า “คอยขาดป่า ฟ้าขาดฝน คนขาดใจ”

หลังผ่านช่วงเวลาดังกล่าวในปัจจุบันพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น (จากการร่วมมือในการดูแลรักษาป่าระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ) และในขณะเดียวกันการประกาศเขตอุทยานทำให้นายทุนต้องล่าถอยไปเพราะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างรีสอร์ทและนายทุนดังกล่าวก็ไม่สามารถสร้างเป็นรีสอร์ทได้(กฤษดา คอย)

ต่อมาในปี 2538-2539 ได้มีนายทุนกลุ่มใหม่ เข้ามาในพื้นที่เพื่อกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำสวน ส้มโอ เป็นต้น

ปี 2540 มีกระแสเรื่องโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเข้ามาในพื้นที่ ระหว่างนั้นกรมชลประทานได้ว่าจ้างบริษัทเพื่อทำการจัดทำรายงาน EIA ซึ่งชาวบ้านบางคนบอกว่าไม่รู้ว่ามีการจัดทำรายงานดังกล่าว เพราะบอกแล้วว่ามีคนมาสำรวจ 1 วัน ตามรายละเอียดต่างๆ กับสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งบางคนบอกว่า ที่ให้คำตอบไปไม่ได้ปรึกษากันภายในครัวเรือน และเมื่อเสร็จจากการสำรวจความคืบหน้าของรายงานดังกล่าวชาวบ้านไม่มีโอกาสทราบข้อมูลจาก รายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA)

ปี 2544-2545 นายทุนเข้ามาอีกรอบและทำการกว้านซื้อที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เพื่อทำสวน ชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะเป็นกลุ่มหรือพวกพ้องที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐเพื่อหวังผลจากเงินชดเชยหากเกิดโครงการฯ เพราะลักษณะการทำสวนมีลักษณะการปลูกแบบไม่หวังผลผลิต สำหรับต้นไม้ที่นำมาปลูก ได้แก่ มะขาม/ลำไย (การปลูกหลุมละ 3-4 ต้น/หลุม และแต่ละหลุมห่างกันประมาณหลุมละ 1 เมตร) เป็นต้นสำหรับราคาที่ดินที่ชาวบ้านขายในขณะนั้นสำหรับพื้นที่ๆ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ คือ ไร่ละประมาณ 3-4 หมื่นบาท/ไร่ กอปรกับในช่วงดังกล่าวหน่วยงานภาคเอกชน(กลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ) ก็เข้ามาในพื้นที่เพื่อติดตามโครงการ และให้ความรู้เรื่องโครงการ ตลอดจนพยายามสร้างกิจกรรมที่องค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน

ปี 2547-2550 ข่าวเรื่องการสร้างเขื่อนได้มาอีกรอบหลังจากที่หายไปนาน โดยกรมชลประทานเข้าสำรวจพื้นที่และแจ้งกับชาวบ้านว่าจะทำการสร้างเขื่อน แต่ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่ยอมและทำการต่อต้านโครงการ (เช่น มีการรวมตัวของชาวบ้าน/ประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่โดยใช้เวลาประมาณ 1 เดือน: เปลี่ยนเวรกันไป)ระหว่างนั้นเมื่อ วันที่ 31 ตุลาคม 2548 นำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติร่วมกับกรมชลประทานมาชี้แจงโครงการ เพื่อขอเข้าสำรวจพื้นที่ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่ทราบจริงๆ ว่าหากมีโครงการเกิดขึ้นแล้ว น้ำจะท่วมถึงไหน ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้าน และในวันนั้นชาวบ้านยังยืนยันคัดค้านโครงการและต่อต้านโครงการโดยในระหว่างนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ได้เข้ามาในหมู่บ้าน 2-3 ปีต่อครั้ง ต่อมา

ระหว่าง พ.ศ. 2551-2556(ปัจจุบัน)ความเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านในช่วงระยะเวลาดังกล่าวคือ มีนายทุนกลุ่มใหม่ (พ.ศ.มาซื้อที่ดินที่มีเอกสิทธิ์ เพื่อเก็งกำไร ทำที่อยู่อาศัย(เสียจอย:นามสมมติ)ตลอดจนสร้างรีสอร์ท(เจ็มน:นามสมมติ)

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ชาวบ้านเรียกร้องและสะท้อนออกมาในรูปของผลกระทบ ผู้วิจัยได้นำมาสรุปประเด็นด้านผลกระทบและสภาพปัญหาอันเนื่องมาจากโครงการ(หากเกิดโครงการ) ทั้งนี้ในรายละเอียดด้านลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้านแสดงในหัวข้อที่ (2)ต่อไป

(2) ลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้าน

27 กันยายน 2537 กรมชลประทานว่าจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาฯ ให้ทำการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการซึ่งบริษัทที่ปรึกษาได้เริ่มปฏิบัติงานตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค. 2537

22 พฤศจิกายน 2538 กรมชลประทานจัดประชุมสัมมนา การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อ. สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จ.เชียงใหม่ โดยในการประชุมสัมมนาในครั้งดังกล่าวได้เชิญตัวแทนจากหมู่บ้านแม่ขานิลใต้ ต. น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ ไปเข้าร่วมจำนวน 7 คน ซึ่งเป็นตัวแทนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน กรมชลประทานได้อ้างว่า เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อให้ตัวแทนชาวบ้านยอมรับข้อเสนอการอพยพและรับค่าชดเชย

หลังจากปี 2538 เป็นต้นมาชาวบ้านไม่ได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับโครงการอีกเลย ชาวบ้านคิดว่าโครงการนี้ได้ยกเลิกไปแล้ว เนื่องจากไม่มีความคืบหน้าของโครงการมาประมาณ 3 ปี และเมื่อปี 2542 ผู้ใหญ่บ้านแม่ขานิลใต้ ได้รับหนังสือด่วนว่าจะมีคณะกรรมการผู้ชำนาญการเข้ามาสำรวจพื้นที่ เข้ามารางวัดพื้นที่ คำตอบที่ได้ในขณะนั้นคือ พื้นที่หมู่บ้านและวัดจะถูกน้ำท่วมหมด ทั้งนี้ชาวบ้านได้สอบถามเรื่องค่าชดเชยที่ได้ตกลงไว้ คณะผู้ชำนาญการอ้างว่า โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นโครงการกรมชลประทานขนาดกลาง ไม่มิงบประมาณไว้สำหรับค่าชดเชยใดๆ ประกอบกับพื้นที่ที่เคยบอกว่าจะเป็นพื้นที่อพยพของชาวบ้าน ก็เป็นที่แห้งแล้งไม่มีความอุดมสมบูรณ์

26 ตุลาคม 2542 คณะกรรมการผู้ชำนาญการเดินทางเข้าไปสำรวจในพื้นที่เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงและนำมาประกอบการพิจารณาให้ความเห็นต่อรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จ. เชียงใหม่ โดยกำหนดการเดินทางไปสำรวจพื้นที่ในวันที่ 28-29 ตุลาคม 2542

1 พฤศจิกายน 2542 ชาวบ้านยื่นหนังสือต่อประธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ เพื่อขอความช่วยเหลือ กรณีหมู่บ้านแม่ขานิลใต้ หมู่ที่ 8 จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนอ่าง

เก็บน้ำแม่ขาน โดยชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการหมู่บ้านถูกย้ายออกจากที่ตั้งหมู่บ้านเดิม และทางกรมชลประทานไม่จัดสรรที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้ ทำให้ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการหมู่บ้านไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ดังนั้นชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ขานได้จะขออยู่ที่หมู่บ้านเดิม

23 กุมภาพันธ์ 2543 ชาวบ้านยื่นหนังสือต่อหัวหน้าอุทยานแห่งชาติออบขาน เพื่อคัดค้านการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน พร้อมรายชื่อราษฎรที่คัดค้าน กรณีที่กรมชลประทานเข้ามาสำรวจความเป็นไปได้ในการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานซึ่งเป็นหมู่บ้านที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการ

6 กุมภาพันธ์ 2545 ชาวบ้านยื่นหนังสือต่อองคมนตรี เพื่อขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทบทวนการสร้างโครงการและรายงานสภาพปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน พร้อมรายชื่อราษฎรที่คัดค้าน เนื่องจากมีข่าวว่ากรมชลประทานจะทำการก่อสร้างโครงการเพราะหากมีการก่อสร้างโครงการจริง จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน ผืนป่าต้องจมอยู่ใต้น้ำ ระบบนิเวศน์เสียหาย ดังนั้นชาวบ้านมีมติเอกฉันท์ว่า ขอคัดค้านการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

8 กุมภาพันธ์ 2545 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการประชุมในหมู่บ้านแม่ขานได้ เรื่องกรมชลประทานติดตามการสร้างเขื่อนแม่ขาน โดยทางกรมชลประทานได้เข้ามาแจ้งให้ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการรับทราบว่าจะมีการสร้างเขื่อนแม่ขานบริเวณบ้านห้วยไทรง ต. น้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ และให้ชาวบ้านเตรียมการอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากน้ำท่วม บริเวณที่อยู่อาศัยของชาวบ้านทั้งหมด หลังจากที่มีการประชุมหมู่บ้าน ชาวบ้านได้มีมติไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนแม่ขาน และลงรายชื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่ขาน

10 มีนาคม -9 เมษายน 2545 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการร่วมกันชุมนุมคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนแม่ขานร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ ณ ศาลากลาง จ.เชียงใหม่ เพื่อเสนอปัญหาผลกระทบที่มีต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ

24 มีนาคม 2545 ได้มีเจรจาปัญหาการจัดการน้ำ กรณีปัญหาเร่งด่วนโครงการเขื่อนแม่ขาน ระหว่างตัวแทนชาวบ้านอาจได้รับผลกระทบจากโครงการสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ กับรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์) รับมอบหมายจากรองนายกรัฐมนตรี (นายพิทักษ์ อินทรวินยานันท์)

ข้อเรียกร้อง

ให้ยกเลิกโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

ผลการเจรจา

เห็นชอบให้มีการระงับการดำเนินงานตามโครงการตามข้อเรียกร้อง หากมีการดำเนินการใดๆ จะต้องถามความเห็นชอบจากชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรงก่อนและมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาของกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาการจัดการน้ำตามคำสั่งที่ 3/2545 ลงวันที่ 2 พ.ค. 2545

26 มิถุนายน 2545 อบต. น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ ได้มีการประชุมสภาองค์กรบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ สมัยที่ 3/2545 ลงวันที่ 26 มิ.ย. 2545 วาระที่ 4 เรื่องสำนักงานพัฒนาแหล่งน้ำ อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่ ขอความเห็นชอบแผนการดำเนินงานโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อบต. น้ำแพร่ มีมติไม่เห็นชอบให้สร้างเขื่อนแม่ขานเป็นเอกฉันท

มติประชุม

เห็นชอบ - คน

ไม่เห็นชอบให้มีการดำเนินโครงการสร้างเขื่อน แม่ขาน 22 คน

งดออกเสียง - คน

28 มิถุนายน 2546 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการขึ้นหนังสือต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อขอความช่วยเหลือ กรณีชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการการถูกละเมิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร และเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการเขื่อนแม่ขาน

14 มิถุนายน 2547 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการขึ้นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสนอปัญหาผลกระทบที่จะได้รับจากโครงการเขื่อนแม่ขาน และให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งการให้เจ้าหน้าที่กรมชลประทานยุติการลงพื้นที่หมู่บ้านแม่มณีได้

29 มิถุนายน 2547 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการขึ้นหนังสือต่อ ฯลฯ ท่านนายกรัฐมนตรียกย่อง ชินวัตร พร้อมเอกสารมติที่ประชุมหมู่บ้าน รายชื่อราษฎรที่คัดค้านการสร้างเขื่อนแม่ขาน

29 กรกฎาคม 2547 การประชุมกรม.สัจจที่จังหวัดลำพูน ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือชุมนุมเรียกร้องให้รัฐมนตรีดำเนินการแก้ไขเกษตรกร โดยมีการเรียกร้องให้มีมติคณะรัฐมนตรียกเลิกโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

16 กันยายน 2547 ตัวแทนจากสำนักงานคณะกรรมการเพื่อการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.) กรมชลประทาน ตัวแทนอำเภอหางดง และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ ได้เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ

เก็บน้ำแม่ขาน ณ วัดนิลประภา บ้านแม่ขนิลใต้ ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการชี้แจง และเสนอปัญหาผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนและความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาและความกดดัน ที่ได้รับการผลักดันโครงการ จากตัวแทน กปร. โดยที่ประชุมมีมติให้เจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องยุติการลงพื้นที่ เพื่อศึกษาและดำเนินโครงการ และให้ยกเลิกโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ

22 เมษายน 2548 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการยื่นหนังสือต่อว่าผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ผู้อำนวยการกรมชลประทานที่ 1 และหัวหน้าสำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้มีการสั่งการเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานให้ยุติการลงพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันหน่วยงานกรมชลประทานยังเดินหน้าดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยส่งหนังสือมายังอุทยานแห่งชาติออบขาน เพื่ออนุมัติใช้พื้นที่ในการก่อสร้างเขื่อนแม่ขานจำนวน 2,929 ไร่

16 พฤษภาคม 2548 ตัวแทนชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการยื่นหนังสือต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และประธานกรรมการเพื่อการพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์ ต่อกรณีปัญหาโครงการเขื่อนแม่ขานสหกรณ์ โดยมีรองอธิการบดีกรมชลประทาน นายละเอียด สายน้ำเขียว ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเจรจา กรณีโครงการเขื่อนแม่ขานเป็นโครงการที่ยังไม่สร้างเสนอให้ยกเลิกโครงการ ผลการเจรจาไม่ได้ให้หลักประกันที่แน่นอนสำหรับชาวบ้าน และมีแนวโน้มที่จะดำเนินการ โครงการต่อ โดยผู้ช่วยรัฐมนตรี เสนอให้กรมชลประทานลงไปศึกษาผลกระทบโครงการที่มีต่อต้นทุนทางสังคมและเสนอให้มีการเพิ่มค่าชดเชย ทั้งที่ชาวบ้านไม่เห็นด้วย

25 พฤษภาคม 2548 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการยื่นหนังสือแจ้งต่อนายอำเภอหางดง ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งใหม่ ได้ทราบข้อมูลโครงการ และชาวบ้านได้ยื่นหนังสือการคัดค้านโครงการต่อกรมชลประทานที่ 1 เพื่อนำเอาข้อมูลการคัดค้านโครงการของชาวบ้านประกอบการประชุมในวันที่ 27 พ.ค. 48 ในการเสนอพิจารณางบประมาณ การจ่ายค่าชดเชย และยื่นหนังสือต่อหัวหน้าสำนักงานสิ่งแวดล้อม จ. เชียงใหม่ เพื่อขอความอนุเคราะห์พิจารณาไม่อนุมัติการใช้พื้นที่ป่าในการก่อสร้างโครงการเขื่อนแม่ขาน

10 มิถุนายน 2548 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรีที่โรงเรียนบ้านปางแดง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือให้ยกเลิกโครงการเขื่อนแม่ขาน และสั่งการให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการเขื่อนแม่ขานยุติการลงพื้นที่ในหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ ที่

สร้างความกดดันแก่ราษฎรในพื้นที่และสร้างผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

24 กรกฎาคม 2548 ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการร่วมเวทีการชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการเขื่อนแก่งกะแกรกรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฝ่ายทรัพยากรน้ำและแร่ ที่วัดนิลประภาเวลา 13.00 น.

2 สิงหาคม 2548 นายอำเภอประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเนื่องจากทางจังหวัดมีคำสั่งให้นายอำเภอลงมาประชุม รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน เพื่อบำบัดข้อพิพาทหรือข้อขัดข้องการเขื่อนแม่ขาน ก่อนวันที่ 12 ส.ค. 2548

5 สิงหาคม 2548 มีการประชุมประจำเดือนของสมาชิกตำบลแจ้งโดยประธานในที่ประชุมแจ้งให้ทราบเรื่องได้รับหนังสือ แจ้งผลการติดตามความก้าวหน้าโครงการสร้างเขื่อนแม่ขานจากสำนักงานเลขาธิการพระราชวัง กรณีหนังสือจากอดีตประธานชมรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (นายสุทัศน์ สุทัศน์รักษ์) มีหนังสือถึงเลขาธิการฯ สำนักราชวัง ตามหนังสือที่อ้างถึง

31 ตุลาคม 2548 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และกรมชลประทาน ลงพื้นที่หมู่บ้านแม่ขานนิลใต้เพื่อเปิดโอกาสให้กรมชลประทานได้มีโอกาสเสนอข้อเท็จจริงในเรื่องโครงการซึ่งในภาพรวมของการชี้แจงกรมชลประทานยอมรับว่าไม่รู้ว่าจะท่วมถึงไหน และยืนยันขอเข้าสำรวจพื้นที่จริง แต่ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการคัดค้านและยืนยันไม่เอาเขื่อน

2.3 ผลกระทบของโครงการฯ

ในส่วนของผลกระทบหากเกิดโครงการชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการมองว่า จะมีผลกระทบหลายประการต่อชาวบ้านและหมู่บ้าน คือ

(1) กระทบต่อหมู่บ้านเนื่องจากพื้นที่ตั้งหมู่บ้านแม่ขานนิลใต้และบ้านสบลานในปัจจุบันเป็นถนนลูกรังและมีเส้นทางเข้าออกนอกหมู่บ้านเพียงเส้นทางเดียว หากมีโครงการ พื้นที่ทางเข้าหมู่บ้านและหมู่บ้านบางส่วนจะถูกน้ำท่วม ซึ่งกระทบต่อที่อยู่อาศัยที่ทำกิน(แหล่งอาหาร) แหล่งสมุนไพร พื้นที่ใช้สอยและพื้นที่ป่าอนุรักษ์

(2) ทำลายอาชีพหลักและอาชีพเสริมของชาวบ้าน เช่น ทำนา ทำสวน จักตอก และการหาของป่าเพื่อใช้ยังชีพ เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน ผักกูด ไม้ไผ่ เป็นต้น

(3) ทำลายวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น คนในหมู่บ้านอาจสูญเสียวิถีชีวิตที่ดำรงในท้องถิ่น ทั้งนี้จากสภาพของหมู่บ้านเองที่เป็นหมู่บ้านที่มีความสงบสุขไม่มีปัญหาสังคม เช่น ปัญหาโรคระบาด ปัญหาโจรผู้ร้าย ปัญหายาเสพติด รวมทั้งสิ่งที่เป็นลักษณะเด่นของหมู่บ้านอีกประการหนึ่ง เนื่องจากจุดเด่นทางด้านภูมิศาสตร์ที่สำคัญคือ ทางเข้าหมู่บ้านและ

ทางออกนอกหมู่บ้าน ที่เป็นเส้นทางคมนาคมจริงๆ มีอยู่เส้นเดียว ทำให้อายุการหลบหนีของโจร เพราะหากหลบหนีเส้นทางป่าหรือภูเขา รอบหมู่บ้านหากไม่เชี่ยวชาญจริงๆจะลำบาก

(4) กระทบต่อแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุได้แก่ ฐานของเจดีย์ร้าง ที่มีอายุร่วม 200 ปี รวมทั้งวัดนิลประภาซึ่งเป็นวัดคู่หมู่บ้านมาโดยตลอดภายในหมู่บ้านแม่ขนิลได้

(5) กระทบต่ออุทยานแห่งชาติออบขาน อ. หางดง จ. เชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เนื่องจากพื้นที่บางส่วนของโครงการ อ่างเก็บน้ำแม่ขานอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขาน ตลอดทั้งอ่างกระทบต่อ แหล่งต้นน้ำ(แม่ลานเงิน แม่ลานคำรวมทั้งน้ำตก)ที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านสบลานหากมีโครงการเกิดขึ้น โครงการจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ สัตว์ พืช ที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขาน รวมทั้งสมุนไพรรักษาโรค ความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่ทั้งคนและสัตว์ต่างอาศัยกันมายาวนาน อีกทั้งจะมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ และกระทบกับอาชีพของชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน (รับจ้างนอกหมู่บ้าน ลูกจ้างอุทยานและการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว) “ทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช่สร้างขึ้นโดยภายในวัน สองวัน แต่ใช้เวลานานร้อยๆปี ในการเยียวยาตัวมันเอง หรืออาจจะตราบชีวิตของใครบางคน ดังนั้นการรักษาซึ่งทรัพยากรจะเป็นตัวช่วยอย่างดีให้คนอยู่คู่กับทรัพยากรได้อีกนานเท่านาน”

นอกจากนี้หากทำการพิจารณาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหากเกิดโครงการโดยพิจารณาในประเด็นหรือปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตรวมทั้งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนภายในหมู่บ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการ สิ่งที่ชาวบ้านสะท้อน ดังรายละเอียดแสดงในภาพที่ 4-10 เห็นได้ว่าหากเกิดโครงการขึ้นสิ่งที่ตามมาซึ่งเป็นผลจากโครงการในทัศนะของชาวบ้านมองว่า สิ่งที่จะกระทบกับชาวบ้าน ประกอบด้วยหลายประเด็น คือ ประเด็นด้านอาหารอาชีพและรายได้ ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค (ด้านบริบทชุมชน) ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อชาวบ้าน ทั้งนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะกระทบมากที่สุดกับคนแก่ เด็ก และคนพิการ ซึ่งเป็นผู้ที่ปรับตัวได้ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้สิ่งที่ชาวบ้านสะท้อนเชื่อมโยงได้กับเหตุการณ์ที่ผ่านมา คือ เมื่อปี 2545 โรงเรียนที่เคยมีในหมู่บ้าน (ระดับประถมศึกษา) ได้ถูกยุบไปรวมกับบ้านน้ำแพร่ (หมู่บ้านตำบล) เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นต้องการประหยัดงบประมาณ หากโรงเรียนใดมีนักเรียน น้อยกว่า 100 คน ต้องยุบรวมกันโรงเรียนใกล้เคียงโดยหมู่บ้านดังกล่าวมีระยะทางห่างจากหมู่บ้านแม่ขนิลได้ประมาณ 10 กิโลเมตร ปัญหาที่ตามมาคือรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นของชาวบ้าน การขาดโอกาสในการทำมาหากิน เนื่องจากต้องรับส่งบุตรหลานไปโรงเรียน เป็นต้น ทั้งนี้หลังการยุบรวมของโรงเรียนดังกล่าว ในเบื้องต้นโรงเรียนน้ำแพร่ให้ความช่วยเหลือเรื่องค่าเดินทางครั้งหนึ่งกับผู้ปกครองแต่ปัจจุบันผู้ปกครองต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด

ดังนั้นจากตัวอย่างการยุบโรงเรียนจึงเป็นตัวอย่างที่ทำให้ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ เกิดความไม่แน่ใจและหากแม้ทำการอนุมานไปถึงว่าหากมีโครงการเกิดขึ้น ชาวบ้านมองว่าการปรับตัวหรือผลที่จะตามมาอันเนื่องมาจากการเกิดโครงการ คือการเกิดขึ้นของปัญหาซึ่งเป็นทางออกด้านลบดังกล่าว ต่อชุมชนและชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ

2.4 สภาพปัญหาและการจัดการความขัดแย้ง(อดีต- ปัจจุบัน)

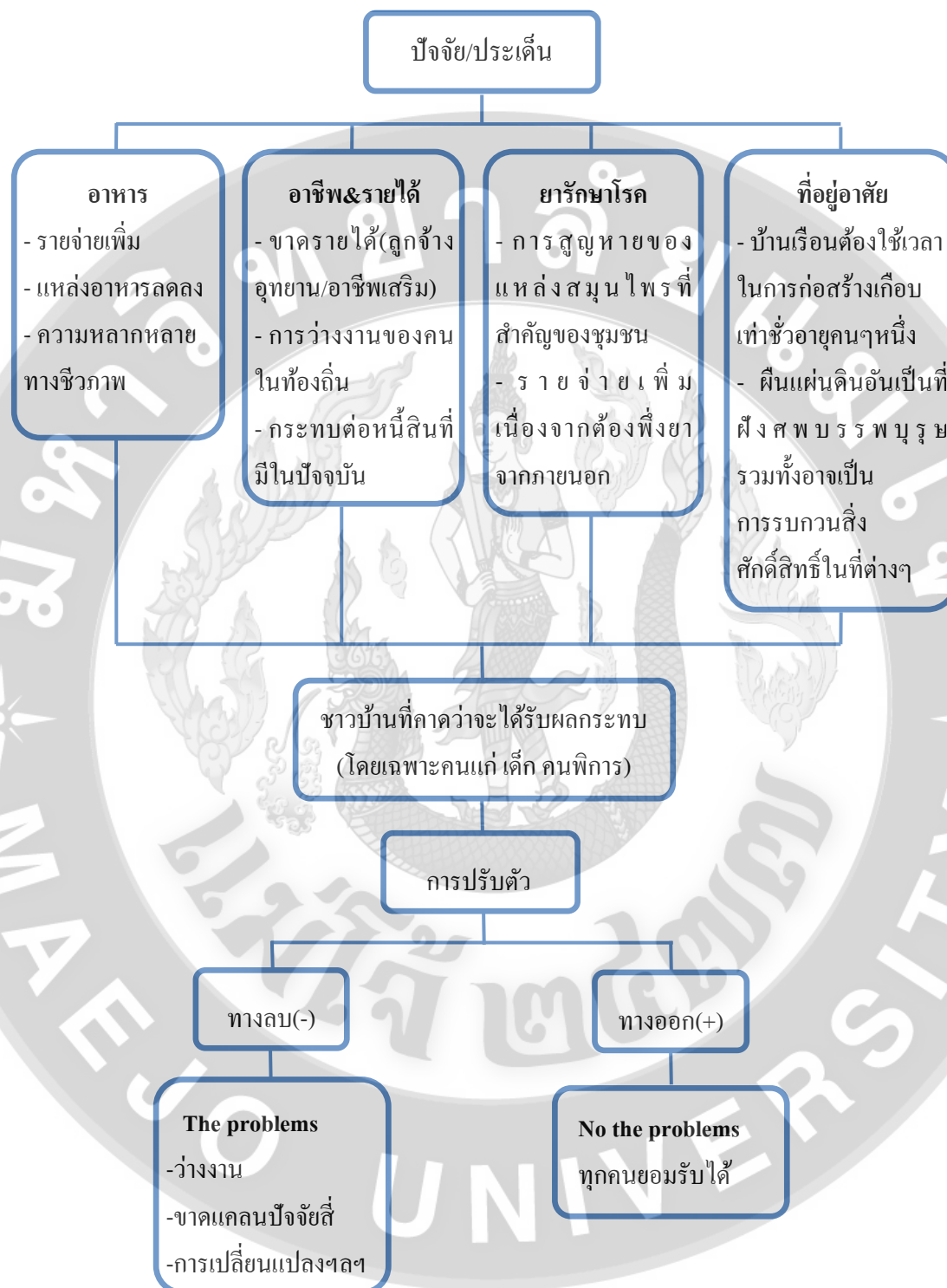
(1) สภาพปัญหา(อดีต- ปัจจุบัน)

(1.1) ขาดการเปิดเผยข้อมูลที่แท้จริงจากหน่วยงานภาครัฐ: เช่น ผ่านมากรมชลประทานไม่เปิดเผยข้อมูลที่ถูกดอง โดยเฉพาะไม่เปิดเผยรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรง และปิดกั้นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจของชาวบ้านหมู่บ้านแม่ขนิลได้ในฐานะผู้อาจได้รับผลกระทบมากที่สุด จะเห็นได้จากการประชุมหลายครั้ง ที่จัดโดยสำนักงานกรมชลประทานเขตที่ 1 และคณะอนุกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำปิงตอนบนเชิญผู้เข้าร่วมประชุมเฉพาะผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเท่านั้นโดยชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการไม่เคยได้รับเชิญให้เข้าร่วมในการประชุมแต่อย่างใด

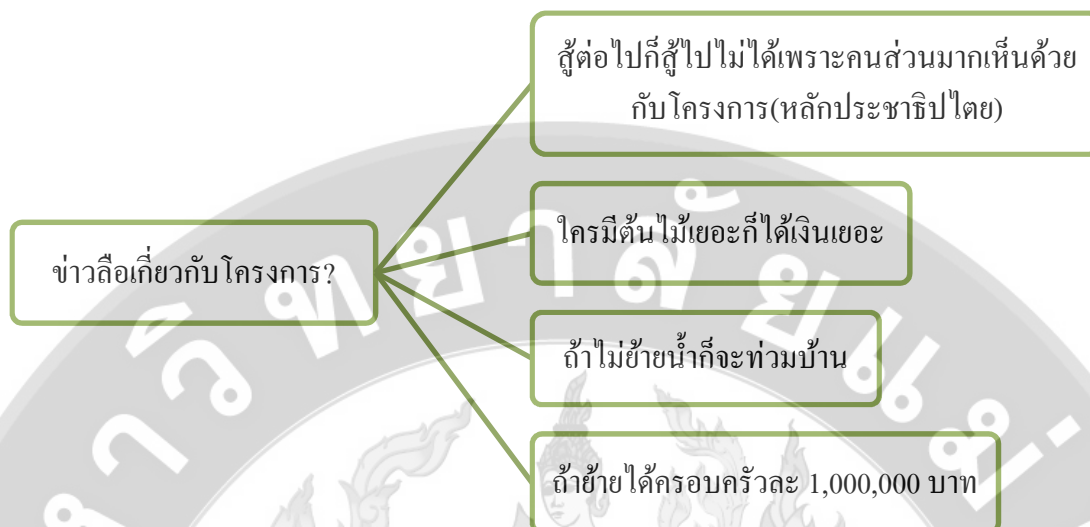
ตลอดจนเมื่อชาวบ้านได้ยื่นหนังสือคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน พร้อมทั้งรายชื่อราษฎรที่คัดค้านต่อหน่วยงานราชการหลายครั้ง แต่ไม่ได้รับคำชี้แจง และให้ความช่วยเหลือแต่อย่างใด ถึงแม้ล่าสุดเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2548 ที่ผ่านมานายงานของกรมชลประทานเข้ามาชี้แจง ในรายละเอียดของโครงการกรมชลประทานเองไม่สามารถตอบคำถามได้ว่าน้ำจะท่วมถึงไหนนอกจากนี้ที่ผ่านมายังมีกระแสน้ำของข้าวลื้อที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นระยะๆ(ภาพที่ 4-11)ซึ่งข้าวลื้อดังกล่าวยังมีผลต่อความคิด ความรู้สึกและความเข้าใจของชาวบ้านบางส่วนจนถึงปัจจุบัน

(1.2) ขาดความโปร่งใสและเกิดกระบวนการทุจริตภายใต้โครงการฯ: ในการจ่ายค่าชดเชย ทางเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานอ้างว่าโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นโครงการขนาดกลาง ไม่มีงบประมาณจัดสรรในหมวดของค่าชดเชยแต่อย่างใด ทั้งที่ก่อนหน้านี้ทางกรมชลประทานได้ตกลงกับชาวบ้านหากมีการก่อสร้างโครงการชาวบ้านจะได้รับค่าชดเชย ทั้งที่ดินที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน รวมทั้งมีพื้นที่สำหรับรองรับการอพยพในการตั้งหมู่บ้านใหม่ จะฟื้นฟูสภาพวิถีชีวิตให้คล้ายเช่นเดิม และมีการสาธารณูปโภคพร้อม แต่ที่ผ่านมาไม่มีหลักหรือมาตรการใดๆที่แสดงให้เห็นว่าคำพูดดังกล่าวของเจ้าหน้าที่จะเป็นได้ ดังนั้นชาวบ้านยังยืนยันว่าหากมีการก่อสร้างโครงการ และชาวบ้านมีความเห็นร่วมกันว่าไม่ต้องการถิ่นฐานทำกินในพื้นที่ใหม่ และไม่โยกย้ายหรือรับค่าชดเชยใดๆจากกรมชลประทาน

ภาพที่4-10 ผลกระทบที่อาจเกิดกับชาวบ้านหากเกิดโครงการ

ภาพที่4-11 กระแสของข่าวลือที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่เกี่ยวกับโครงการ

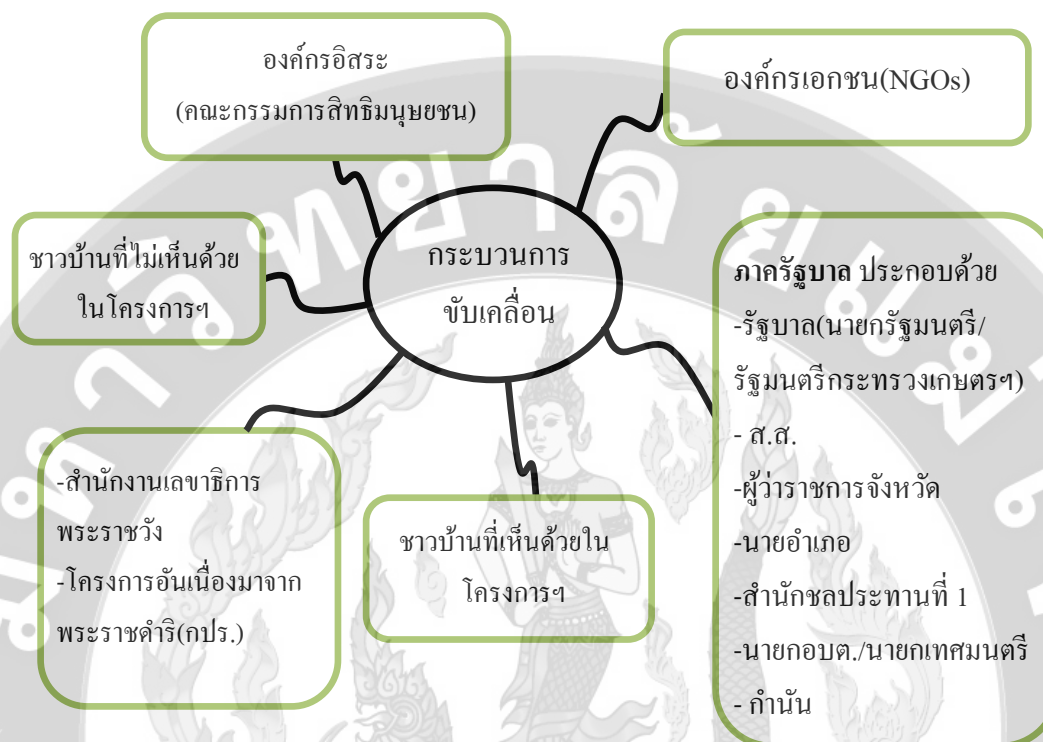
(1.3) การเข้ามาของกระบวนการหาทุนกับค่าชดเชย: เนื่องจากในสภาพปัจจุบันที่ดินบางส่วนในหมู่บ้านได้ถูกกว้านซื้อที่ดินทั้งที่มีเอกสารสิทธิ์และไม่มีเอกสารสิทธิ์โดยกลุ่มนายทุนเหล่านั้นก็ทำการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้าง ปลูกต้นไม้ ทั้งต้นลำไยและต้นมะขาม และพืชสวนอื่นๆซึ่งมีลักษณะการปลูกที่ไม่หวังผล เช่น หลุมละ 3-4 ต้น (ผิดวิสัยเพื่อต้องการผลผลิตทางด้านการเกษตร)

(1.4) กระทบต่อสุขภาพจิตของคนในหมู่บ้าน: เนื่องจากความหวาดระแวงในสิ่งที่ยังมาไม่ถึงมีทั้งความวิตกกังวลและความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงปลอดภัย ทั้งในเรื่องที่อยู่อาศัย อาชีพ วิถีชีวิต ตลอดจนวิถีวัฒนธรรมของคนในชุมชน รวมทั้งส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน เป็นต้นอย่างไรก็ตามในทัศนคติในเรื่องดังกล่าวคนในชุมชนยังมีความไม่แน่ใจตลอดจนมีแนวความคิด ทั้งด้านบวกและด้านลบต่อโครงการฯ ตลอดจนข้อเสนอแนะ ดังนี้

(2) การจัดการความขัดแย้ง(อดีต- ปัจจุบัน)

กระบวนการๆต่อสู้ในเรื่องดังกล่าวที่ผ่านมาชาวบ้านได้สะท้อนว่ามีหลากหลายรูปแบบและกระบวนการ เช่น การยื่นหนังสือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การชุมนุม/ประท้วง การสร้างเครือข่าย การขับเคลื่อนอื่นๆ เช่น การติดป้ายประกาศภายในและนอกหมู่บ้าน(เพื่อต่อต้านโครงการฯ)(รายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อที่ 2.2การเข้ามาของโครงการลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้าน) ซึ่งรูปแบบและกระบวนการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวมีผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการในแต่ละด้าน ดังปรากฏผลออกมาในหลายรูปแบบ ตลอดจนเกี่ยวข้องกับบุคคลและหน่วยงานหลายส่วนด้วยกัน (รายละเอียด ภาพที่4-12)

ภาพที่4-12 บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการขับเคลื่อนและการจัดการความขัดแย้ง
(อดีต- ปัจจุบัน)

ทั้งนี้ในส่วนขององค์กรภายนอกที่มีบทบาทต่อชุมชนบ้านแม่ลานคำ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่(พิชญ์ อนันต์ดวงศ์, 2544) และมีบทบาทต่อโครงการฯ ตลอดจนต่อคนในชุมชนทั้งสองหมู่บ้าน กล่าวว่าที่ผ่านมาชุมชนมีการประสานความร่วมมือภาคี เครือข่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งภายในและระหว่างประเทศ ดังนั้นเพื่อเกิดความชัดเจนมากขึ้น จะทำการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของหน่วยงานและองค์กรต่างๆตลอดจนถึงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกับคนในชุมชนทั้งสองหมู่บ้านในภาพรวม ดังนี้

(2.1) ภาคเอกชนในและระหว่างประเทศ

- **เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ:** เป็นองค์กรชาวบ้านที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาในเรื่องการประกาศเขตทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน และเรื่องการออกกฎหมายพระราชบัญญัติป่าชุมชนด้วย ดังนั้นชาวบ้านที่เป็นตัวแทนของหมู่บ้านจึงต้องเข้าร่วมการประชุมซึ่งจัดขึ้นทุกเดือน โดยประชุมถึงแผนการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการออก พ.ร.บ. ป่าชุมชน

- **มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ:** เป็นองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนการดำเนินงานป่าชุมชนของชาวบ้าน รวมทั้งการเรียกร้องต่อภาครัฐในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน เช่น การออกกฎหมายพระราชบัญญัติป่าชุมชน โดยทำงานร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ

- **เสมสิกขาลัย:**เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนอีกหน่วยงานหนึ่งที่ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชาวบ้าน ได้แก่ การจัดธรรมยาตรา พิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาป่า และส่งเสริมให้ชาวบ้าน หอ่อมบ้านสบลาน กลับมาย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ เพื่อใช้ทอเป็นเสื้อผ้า และทางเสมสิกขาลัยก็ ได้รับซื้อผ้าไปขาย ช่วยให้คนในหมู่บ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และมีการนำข้าวสารมาให้ชุมชน จัดการในรูปแบบธนาคารข้าว

- **โครงการพัฒนาที่สูงไทย-นอร์เวย์:**ได้เข้ามาช่วยเหลือหมู่บ้านแม่ลานคำ เมื่อ ประมาณปี 2533 ได้เข้ามาสร้างระบบประปาภูเขาให้กับหอย่อมบ้านห้วยเฮี้ยะ แม่ลานคำ และสร้าง โรงเรียนให้กับหอย่อมบ้านสบลาน เนื่องจากอยู่ห่างจากโรงเรียนแม่ลานคำมากกว่าหอย่อมบ้านอื่นๆ โดยทางการศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาช่วยดูแลต่อ โดยจัดหาครูมาสอน และทางประชาสงเคราะห์ อำเภอสะเมิงก็เข้ามางบประมาณมาช่วยในการทำประปาภูเขาที่ห้วยเฮี้ยะด้วย

- **โครงการ ZIP:** ได้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนของเครือข่าย ชุมชนรักษาป่าชุมชนลุ่มน้ำขาน โดยให้งบประมาณในการจัดทำป้ายห้ามล่าสัตว์รอบป่าชุมชน จำนวน 5,000 บาท งบประมาณในการทำแนวกันไฟ 12,000 บาทและงบประมาณในการจัดประชุม เครือข่ายฯ ทุกเดือน หรือครั้งละ 6,000 บาท

กรณีหมู่บ้านแม่ขนิลได้หน่วยงานภาคเอกชนที่เข้ามาในหมู่บ้าน คือ เครือข่ายกลุ่ม เกษตรกรภาคเหนือเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านประมาณปี 2544 โดยเข้ามาในรูปแบบของการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องโครงการฯ ส่งเสริมศึกษาดูงาน ตลอดจนแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆกรณีการอพยพหลังจากการสร้างเขื่อน เช่น ชาวบ้านในชุมชน เขื่อนปากมูล แต่หลังจากนั้นประมาณ ปี 2548 หน่วยงานภาคเอกชนดังกล่าวก็เงียบหายไปจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งการเข้ามาของกลุ่มนี้ ชาวบ้านได้สะท้อนว่า ถือเป็นการเปิดวิสัยทัศน์ตลอดจนเป็นการ สร้างภาคีเครือข่ายให้กับคนในชุมชน

กรณีหมู่บ้านแม่สบลาน มีหน่วยงานเอกชนที่เข้ามาในหมู่บ้านหลายกลุ่มและ ในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน ดังนี้

ก่อนปี2537: โครงการพัฒนาที่สูงไทย-นอร์เวย์ เข้ามาในหมู่บ้าน ส่งเสริมและให้ ชาวบ้านได้รู้จักการจัดตั้ง “กองทุนข้าว” และขณะเดียวกันชาวบ้านเริ่มรับรู้ข่าวการสร้างเขื่อนและ รวมถึงเริ่มมีประเด็นการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติออบขาน

ปี 2538: ชาวบ้านตลอดจนชนเผ่าในภาคเหนือรวมตัวกันทำโครงการ “บวชป่าเพื่อ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” โดยการสนับสนุนจาก มูลนิธิพัฒนา ภาคเหนือ

ปี 2539: ตัวแทนในหมู่บ้านเข้าร่วมกระบวนการขับเคลื่อน การคัดค้านเพื่อต่อต้าน การสร้างเขื่อน กรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนแก่งเสือเต้น และเขื่อนสิริกิติ์ ร่วมกับสมาคมนักงานในการนี้ สิ่งที่ตัวแทนคนในชุมชนได้รับจากการเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว คือ ได้ทราบถึงผลดีและผลเสีย ของเขื่อนที่กระทบต่อวิถีชีวิตตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาดูงาน เขื่อนต่างๆ (ภาคเหนือ/กลาง/อีสาน)

ปี 2540: ตัวแทนในหมู่บ้านเข้าร่วมร่วมกับสมาคมนักงานเดินขบวนและชุมนุมหน้า ทำเนียบรัฐบาล จำนวน 99 วัน ประเด็นสนับสนุนรัฐธรรมนูญปี 2540

ปี 2541: ชาวบ้านเริ่มก่อตั้งกลุ่ม เรียกว่าในนาม “เครือข่ายลุ่มน้ำขาน” ซึ่ง ประกอบด้วย ชาวบ้าน 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย 1) หมู่ที่ 6 และ 11 ตำบลสะเมิงใต้ 2) หมู่ที่ 3 (บ้านแม่ตะปู) ตำบลบ่อแก้ว 3) หมู่ที่ 2 (บ้านแม่โต) และ หมู่ที่ 4 (บ้านลิซุ) อำเภอสะเมิง จังหวัด เชียงใหม่ โดยการสนับสนุนจากคณะกรรมการเกษตรกรภาคเหนือ ในขณะนั้นร่วมผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชน

ปี 2548: ผลักดันเรื่องโฉนดชุมชน ชาวบ้านเดินเท้าจากเชียงดาวถึง กรุงเทพมหานคร (สนับสนุนให้มี โฉนดชุมชน)(หลังจากมีกระแสการยกเลิก พ.ร.บ. ป่าชุมชน)

-ชาวบ้านเริ่มขับเคลื่อนเรื่องโครงการฯ ยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อต่อต้านโครงการฯ ตลอดจนเข้าร่วมกับชาวบ้านแม่ขนิลได้เพื่อรับฟังการชี้แจงโครงการฯ ในวันที่ 31 ตุลาคม 2548 โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และกรมชลประทาน ลงพื้นที่ หมู่บ้านแม่ขนิลได้เพื่อเปิดโอกาสให้กรมชลประทานได้มีโอกาสเสนอข้อเท็จจริงในเรื่องโครงการฯ

สำหรับเครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน จากอดีต (2541- ปัจจุบัน มีรายนามในฐานะตำแหน่งประธานเครือข่ายดังนี้

2541 – 2544: พ่อหลวงจอห์นนี่ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

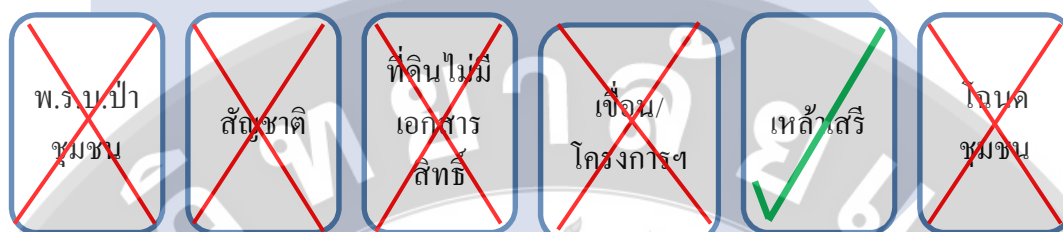
2545 – 2548: นายเบอะ บ้านแม่มะลอ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

2549 – 2552: พริ อูโนชา (ลูกชายของพ่อหลวงจอห์นนี่) บ้านป่าคาโน หมู่ที่ 11

2553 – 2556: พ่อหลวงชัยประเสริฐ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

อย่างไรก็ตามในกระบวนการขับเคลื่อนของชาวบ้านที่ผ่านมาชาวบ้านในหมู่บ้าน ได้เข้าร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนในประเด็นต่างๆ 6 ประเด็นได้แก่ 1) ประเด็น พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2) สัญชาติ 3) ที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ 4)ต่อต้านเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน 5) เหล้าเสรี 6) โฉนดชุมชน ซึ่งทั้ง 6 ประเด็นดังกล่าวสิ่งที่ชาวบ้านสามารถทำได้สำเร็จ หมายถึง ได้รับการตอบสนองต่อรัฐบาลคือประเด็นเรื่องเหล้าเสรี ส่วนอีก 5 ประเด็นที่เหลือ ไม่สามารถเรียกร้องหรือ ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลหรืออยู่ระหว่างการชะลอ(ภาพที่ 4-13)

ภาพที่ 4-13 หกประเด็นหลักที่ชาวบ้านในหมู่บ้านสบลานมีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อน

(2.2) ภาครัฐบาล(วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2556)

- **นายกรัฐมนตรี:**เป็นตำแหน่งผู้นำของรัฐบาล เป็นตำแหน่งสูงสุด โดย **“รัฐบาล”** คือองค์การที่มีอำนาจในการออกและบังคับใช้กฎหมาย สำหรับดินแดนหนึ่งๆ นิยามที่ชัดเจนของรัฐบาลนั้นมีอยู่หลายนิยาม ในกรณีทั่วไป รัฐบาล คือผู้ที่มีอำนาจในการปกครอง กล่าวคือมีอำนาจในการบริหารจัดการ โดยมี **“สำนักนายกรัฐมนตรี”** ซึ่งเป็นส่วนราชการของรัฐบาลไทย มีฐานะเทียบเท่ากระทรวง ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี รับผิดชอบการบริหารราชการทั่วไป เสนอแนะนโยบายและวางแผนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคง และราชการเกี่ยวกับงบประมาณ ระบบราชการ การบริหารงานบุคคล กฎหมายและการพัฒนากฎหมาย การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ การปฏิบัติภารกิจพิเศษ และราชการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือส่วนราชการที่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือที่มีได้อยู่ภายในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงใดโดยเฉพาะ

- **รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์:**มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม การจัดหาแหล่งน้ำและพัฒนาระบบชลประทาน ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ส่งเสริมและพัฒนาระบบสหกรณ์ รวมตลอดทั้งกระบวนการผลิตและสินค้าเกษตรกรรม และราชการอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- **สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร:** เป็นตัวแทนของประชาชน ที่เข้าไปทำหน้าที่ ออกกฎหมาย และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ร่วมกับสมาชิกวุฒิสภา

- องค์การบริหารส่วนจังหวัด จังหวัดเชียงใหม่ (ผู้ว่าราชการจังหวัด): ถือเป็นระดับการปกครองของรัฐบาลลำดับแรก โดยเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคที่รวมท้องที่หลาย ๆ อำเภอเข้าด้วยกันและมีฐานะเป็นนิติบุคคล ในแต่ละจังหวัดปกครองด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด

- อำเภอสะเมิง/อำเภอหางดง(นายอำเภอ): การบริหารงานอำเภอ มีนายอำเภอ เป็นหัวหน้าปกครองบังคับหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอที่กระทรวง กรมส่งมาประจำในอำเภอ และปลัดอำเภอ เป็นผู้ช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ มีที่ทำการอยู่ที่ "ที่ว่าการอำเภอ"มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชาส่วนราชการในอำเภอ และกำกับดูแลการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในสังกัด

- องค์การบริหารส่วนตำบล (ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง และตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง); อบต.:มีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็น ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงฉบับที่ 6 พ.ศ. 2552 โดยยกฐานะจากสภาตำบล

อำนาจหน้าที่ของ อบต.

อบต. มีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วน ตำบล พ.ศ. 2537 และ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542)

1) พัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (มาตรา 66)

2) มีหน้าที่ต้องทำตามมาตรา 67 ดังนี้...

2.1) จัดให้มีและบำรุงทางน้ำและทางบก

2.2) การรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

2.3) ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ

2.4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

2.5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุและพิการ

2.7) ค้ำครอง ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.8) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดี

ของท้องถิ่น

2.9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย

3) มีหน้าที่ที่อาจทำกิจกรรมในเขต อบต. ตามมาตรา 68 ดังนี้

3.1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตร

- 3.2) ให้มีและบำรุงไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- 3.3) ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ
- 3.4) ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและ

สวนสาธารณะ

- 3.5) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และกิจการสหกรณ์
- 3.6) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- 3.7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพ
- 3.8) การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
- 3.9) หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของ อบต.
- 3.10) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- 3.11) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์
- 3.12) การท่องเที่ยว
- 3.13) การผังเมือง

- กำหนดตำบลน้ำแพร่: ในหนึ่งตำบลจะมี “กำนัน” ทำหน้าที่ปกครองท้องที่ตำบลนั้นๆ และมีผู้ช่วยเรียกว่า **สารวัตรกำนัน** และมี **แพทย์ประจำตำบล** ทำหน้าที่สอดส่องดูแลปัญหาโรคภัย และโรคระบาดต่างๆ

ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 การปกครองระดับตำบลได้กระจายอำนาจไปสู่หน่วยการปกครองท้องถิ่นซึ่งมีสภาตำบลที่ได้รับการเลือกตั้ง ขึ้นอยู่กับขนาดและรายได้จากภาษี ตำบลอาจอยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหรือสภาตำบลก็ได้ องค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลนี้ประกอบด้วยผู้แทนสองคนจากแต่ละหมู่บ้านในตำบลนั้น ในบรรดาผู้แทนนั้นจะมีการเลือกประธาน ผู้ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว ประธานคนนี้มักจะเป็นกำนันของตำบลนั้น พื้นที่ตำบลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทศบาลจะอยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดยสภาเมือง ในกรณีที่มีบางส่วนเท่านั้นที่อยู่ในเขตเทศบาล ส่วนที่เหลือจะอยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลที่ติดกันในอำเภอเดียวกันจะมีองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมรับผิดชอบมากกว่าหนึ่งตำบลก็ได้

- หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติออบขาน: อยู่ภายใต้ อุทยานแห่งชาติ ในประเทศไทยเกิดขึ้นจาก พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งได้ให้ความหมายของอุทยานแห่งชาติไว้ว่า ได้แก่ "บริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจ ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน โดยรัฐจะ

ประกาศพระราชกฤษฎีกา และให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดคนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย บริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า อุทยานแห่งชาติ ที่ดินที่จะกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาตินั้น ต้องเป็นที่ดินที่มีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง ให้มีกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรเป็นประธาน อธิบดีกรมป่าไม้ ผู้แทนกรมมหาดไทย ผู้แทนกรมที่ดิน และกรรมการอื่น ไม่เกินสิบเอ็ดคนซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง"

อุทยานแห่งชาติออบขาน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 302,500 ไร่หรือ 484 ตารางกิโลเมตรอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าสะเมิง ท้องที่ตำบลสะเมิงใต้ ตำบลแม่สาบ ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิงป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ขาน-แม่วาง ท้องที่ตำบลแม่วิน ตำบลบ้านกาด ตำบลดอนเปา ตำบลทุ่งปี อำเภอแม่วางตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตองและป่าท่าช้าง-แม่ขนิล ท้องที่ตำบลน้ำแพร่ ตำบลบ้านปาง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงที่สุด ได้แก่ ยอดขุนเคียนสูง 1,550 เมตร มีจุดเด่นทางธรรมชาติที่สวยงาม ได้แก่ ออบขาน ออบไฮ ผาตูป ถ้ำตึกเตน ถ้ำห้วยหก น้ำตกแม่สะป๊อก และน้ำตกขุนวินนอกจากนี้ยังมีพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าที่สำคัญอีกหลายชนิด

-สำนักชลประทานที่ 1: เป็นหน่วยงานที่สังกัดภายใต้กรมชลประทาน เป็นหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่จัดให้ได้มาซึ่งน้ำเพื่อกักเก็บรักษา ควบคุม ส่งระบาย หรือ แบ่งน้ำเพื่อการเกษตร การพลังงาน การสาธารณสุข โภค หรือการอุตสาหกรรม และหมายรวมถึงการป้องกันความเสียหายอันเกิดจากน้ำ กับการคมนาคมทางน้ำซึ่งอยู่ในเขตชลประทาน

อำนาจและหน้าที่

- เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพของกลุ่มน้ำให้เพียงพอ
- จัดการน้ำให้กับผู้ใช้น้ำทุกประเภทอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน
- เสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้การและบริหารจัดการน้ำ ทุกระดับอย่างบูรณาการ
- ดำเนินการป้องกันและบรรเทาภัยทางน้ำ

(2.3) สำนักราชเลขาธิการ: เป็นหน่วยงานราชการซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการเลขานุการในองค์พระมหากษัตริย์ เกี่ยวกับงานหนังสือที่หน่วยราชการ เอกชนและบุคคลทั่วไปส่งเข้ามา เพื่อขอให้เพิ่มความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต พระบรมราชวินิจฉัยและพระมหากรุณา แล้วแต่กรณี รวมทั้งทำหน้าที่รับพระราชทานพระราชดำริและพระราชดำรัส เพื่อเชิญไปยังหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานระหว่าง

พระมหากษัตริย์กับรัฐบาล และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐหรือเอกชนและบุคคลทั่วไป ทั้งที่เป็นราชการแผ่นดินและการส่วนพระองค์ ก่อตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตอนนั้นเรียกว่า *ออฟฟิศไปรเวตซีเกรตารีหลวง* หรือ *กรมราชเลขาธิการ* ที่ผ่านมาในกรณีโครงการฯ

(2.4) องค์การอิสระ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน): เป็นองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการอื่นอีกสิบคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา จากผู้ซึ่งมีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นที่ประจักษ์ ทั้งนี้ โดยต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้แทนจากองค์การเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนด้วย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีวาระการดำรงตำแหน่งหกปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว วาระละ 6 ปี โดยมีสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นหน่วยงานข้าราชการฝ่ายรัฐสภาสามัญทำหน้าที่ปฏิบัติราชการภายใต้

อำนาจหน้าที่

- ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรืออันไม่ปฏิบัติตามพันธกรณี ระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำ หรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอ ให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

- เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ต่อรัฐสภา และคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

- ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

- ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์การเอกชน และองค์การอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

- จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศและเสนอต่อรัฐสภา

- อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในการปฏิบัติหน้าที่ ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติและของประชาชนประกอบด้วย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มีอำนาจเรียกเอกสาร หรือหลักฐาน

ที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ รวมทั้งมีอำนาจอื่นเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

(2.5) ชาวบ้านที่เห็นด้วยกับโครงการฯ: ส่วนใหญ่คือกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์จากโครงการฯ โดยที่ผ่านมามีส่วนร่วมในการร่วมรับรู้ตลอดจนเข้าร่วมรับฟังเวทีสาธารณะเกี่ยวกับโครงการฯ

(2.6) ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการฯ (บ้านแม่ขนิลใต้และหมู่บ้านสบลาน): เป็นกลุ่มที่ร่วมกระบวนการทุกกระบวนการ สำหรับกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า กระบวนการดังกล่าวมีในภาพของบุคคลและหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ทั้งนี้รายละเอียดในภาพรวมได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อที่ (2) ลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้านอย่างไรก็ตามสามารถสรุปภาพรวมการจัดการความขัดแย้งที่ผ่านมามี 5 แนวทางคือ

แนวทางที่ 1: ยื่นหนังสือ คัดค้านการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานพร้อมรายชื่อราษฎรที่คัดค้าน **ไปยัง** ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ หัวหน้าส่วนอุทยานแห่งชาติออบขาน กรมชลประทานและสำนักงานชลประทานที่ 1 สำนักราชเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.)

ผลการยื่นหนังสือ: จากการยื่นหนังสือไปยังหน่วยงานเบื้องต้น พบว่ามีบางหน่วยงานที่ตอบกลับและให้ความสนใจแต่บางหน่วยงานก็เงียบหายไป

แนวทางที่ 2: ชุมนุม/ประท้วง ชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการร่วมกันคัดค้านการก่อสร้างโครงการฯ เป็นเวลาหนึ่งเดือน ณ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

ผลการชุมนุม/ประท้วง: จากการชุมนุม/ประท้วงดังกล่าว ได้นำเสนอปัญหาและผลกระทบที่มีต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติให้สาธารณะชนได้รับทราบ ตลอดจนนำไปสู่เวทีการเจรจาเพื่อแก้ปัญหาในรูปแบบที่ 3 ต่อไป

แนวทางที่ 3: เวทีการเจรจา เป็นเวทีกรณีเร่งด่วนเพื่อแก้ปัญหาโครงการเขื่อนแม่ขาน โดยมี กลุ่มที่เข้าร่วมประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ หน่วยงานภาคเอกชน และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์(นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์)

ผลจากเวทีการเจรจา: เห็นชอบให้มีการระงับโครงการตามข้อเรียกร้อง หากมีการดำเนินการใดๆ จะต้องถามความเห็นชอบจากชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรงก่อน พร้อมกัน

นี้ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาการจัดการน้ำตามคำสั่งที่ 3/2545 ลงวันที่ 2 พฤษภาคม 2545

แนวทางที่ 4:นำวาระเข้าที่ประชุมเมื่อครั้งการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่สมัยสามัญ สมัยที่ 3/2545 ลงวันที่ 26 มิถุนายน 2545 วาระที่ 4 เรื่องสำนักงานพัฒนาแหล่งน้ำ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ขอความเห็นชอบแผนการดำเนินงานโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

ผลจากประชุม: มีมติไม่เห็นชอบให้มีการดำเนินการโครงการสร้างเขื่อนเป็นเอกชนทั้ง 22 เลียง

แนวทางที่ 5:เวทีสาธารณะเกิดขึ้น 3 รอบ ได้แก่

- **รอบที่ 1 (กันยายน 2547):**หน่วยงานและตัวแทนหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ กรมชลประทานและสำนักงานชลประทานที่ 1 นายอำเภอหางดง คณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.) ภาคเอกชน

ผลจากการจัดเวทีสาธารณะรอบที่ 1:มีมติ ให้เจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องยุติการลงพื้นที่ เพื่อศึกษาการดำเนินงานโครงการ และให้ยกเลิกโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ

- **รอบที่ 2(กรกฎาคม2548):**หน่วยงานและตัวแทนหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฝ่ายทรัพยากรน้ำ ภาคเอกชน และชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ

ผลจากการจัดเวทีสาธารณะรอบที่ 2: ชาวบ้านได้นำเสนอข้อเท็จจริงตลอดจนข้อมูล ประเด็นผลกระทบและชี้แจงถึงผลกระทบ ตลอดจนข้อเรียกร้องและการดำเนินการที่ตามมา

- **รอบที่ 3(ตุลาคม2548):**หน่วยงานและตัวแทนหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฝ่ายทรัพยากรน้ำ ภาคเอกชน ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ และสำนักงานชลประทานที่ 1

ผลจากการจัดเวทีสาธารณะรอบที่ 3:เพื่อเปิดโอกาสให้กรมชลประทานได้มีโอกาสเสนอข้อเท็จจริงในเรื่องโครงการซึ่งในภาพรวมของการชี้แจงกรมชลประทานยอมรับว่าไม่รู้ว่าจะท่วมถึงไหน และยืนยันขอเข้าสำรวจพื้นที่จริง แต่ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการคัดค้านและยืนยันไม่เอาเขื่อนซึ่งภาพที่ออกมาคือความขัดแย้งยังคงมีอยู่ต่อไป

จากสภาพปัญหาและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของชาวบ้าน(อดีต-ปัจจุบัน) ในฐานะของกลุ่มคนที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ โดยตรงทำให้ชาวบ้านได้เสนอแนวทางการเลือกและข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนพร้อมทั้งฝากประเด็นที่น่าสนใจต่อบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ ดังนี้

2.5) ทางเลือกและข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนจากบทเรียน ประสบการณ์ ตลอดจนแนวทางการต่อสู้ที่ผ่านมาในฐานะกลุ่มบุคคลผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการนั้นในทัศนะของชาวบ้านคงยืนยันว่าโครงการฯ ไม่สามารถตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำได้อย่างยั่งยืนได้แท้จริง ตลอดจนโครงการฯ ดังกล่าวเป็นเพียงการตอบสนองต่อความต้องการภายใต้ความอยากของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล บางส่วนของสังคมเท่านั้น ดังนั้นรูปแบบการจัดการภายใต้โครงการฯ ดังกล่าวในทัศนะของชาวบ้านนั้นได้เสนอแนะรูปแบบในการจัดการความขัดแย้ง 3 รูปแบบ เรียงตามลำดับเพื่อนำไปสู่การดำเนินการต่อไป ดังนี้

รูปแบบที่ 1 : พึ่งตนเองซึ่งในรูปแบบนี้คือการพยายามรวมตัวและช่วยเหลือกัน และการรวมกลุ่มของกลุ่มชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ โดยตรง ทั้งนี้จากที่ผ่านมาเคยยืนยันและต่อสู้ร่วมกันในหลากหลายวิธีการ เช่น การชุมนุมประท้วง การยื่นหนังสือ การร่วมเวทีสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการก็อาจดำเนินการในรูปแบบที่กล่าวข้างต้นต่อไป

รูปแบบที่ 2: พึ่งภาคีเครือข่าย โดยการขอความร่วมมือในการร่วมผลักดันในประเด็นดังกล่าวเหมือนที่ผ่านมา อันได้แก่หน่วยงานภาคเอกชน(NGOs) หน่วยงานอิสระ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน อบต. โดยขับเคลื่อนไปพร้อมกัน

รูปแบบที่ 3: ถวายฎีกา เป็นทางออกสุดท้ายโดยชาวบ้านเชื่อว่าหากมีพระราชวินิจฉัยอย่างไร ชาวบ้านพร้อมรับสนองพระราชดำริ แต่ชาวบ้านก็ไม่รู้จะทำอย่างไรถึงจะไปถึงกระบวนการตรงนี้ได้ ซึ่งศักยภาพของชาวบ้านไม่ถึงจึงอยากจะมีคนกลางที่จะช่วยในส่วนดังกล่าวโดยลึกๆแล้วก่อนที่จะไปถึงรูปแบบที่ 3 ดังกล่าวสิ่งที่ชาวบ้านยังมีความฝันและคาดหวังคือ อยากได้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติที่สำคัญ 2 ประการคือ

ประการที่ 1: เป็นคนที่มีความเป็นกลาง(มีความเป็นธรรม) และเป็นบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจ โดยไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการฯ อย่างแท้จริง

ประการที่ 2: เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญด้านเงื่อนไขโครงการฯ เป็นอย่างดี เช่นสามารถชี้ถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของโครงการฯ เป็นอย่างดี

2.6) สิ่งที่ชาวบ้านอยากฝากข้อคิดและคำถาม ให้กับบุคคล/องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างโครงการฯ

- (1) ให้วิเคราะห์ว่าการสร้างเชื่อมกับการเก็บต้นไม้ไว้ว่าอันไหนจะดีกว่ากัน
- (2) การสร้างเชื่อมมีปัญหา และมีผลกระทบกับเรา ที่ผ่านมามีอะไรที่เราไม่รู้ที่ไปที่มาของโครงการฯ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรชี้แจงและนำเสนอข้อเท็จจริง และทำความเข้าใจกับชาวบ้าน เพื่อความชัดเจนของทุกๆฝ่าย
- (3) ปัจจุบันภาครัฐบาลเน้นเรื่องการก่อสร้างเชื่อมโดยไม่ดูสภาพจริงๆ
- (4) การสร้างเชื่อมบรรเทาทุกข์ของชาวบ้านได้จริงหรือไม่
- (5) ถ้าเชื่อมที่คิดจะสร้างแตกหรือยุบตัวจะเกิดอะไรขึ้น บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการแก้ไขอย่างไร
- (6) “ท่ามกลางคนไม่ดี ย่อมมีคนดีอยู่ด้วยเสมอ” ในส่วนของชาวบ้านหากไม่มีคนดี ก็กลับไปพึ่งตนเองที่ผ่านมามีหน่วยงานภาครัฐไม่ได้แสดงถึงความจริงใจตลอดจนความเป็นกลางในเรื่องนี้เลย
- (7) “เราอยู่ต้นน้ำช่วยดูแลและรักษาป่า และท่านมองว่าเราเป็นต้นเหตุหรือตัวทำลายทรัพยากร รวมทั้งเป็นตัวก่อให้เกิดของปัญหาของทุกอย่าง(เช่น น้ำท่วม น้ำแล้ง) แล้วในกรุงเทพมหานคร(เมืองหลวง)ไม่เห็นมีต้นไม้มากมาย ไม่มีใครช่วยดูแลรักษาป่าด้วยใจเหมือนเราแต่ทำไมคนส่วนใหญ่ชอบว่าคนที่อยู่กับป่า
- (8) การสร้างบ้าน แต่ละหลังใช้เวลาทั้งชีวิตสำหรับคนบางคนหรือบางครอบครัว (ยังไม่รวมวิถีชีวิต ประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมที่สร้างและสืบทอดรุ่นต่อรุ่น)
- (9) ที่ผ่านมามีอะไรที่เป็นรูปธรรมโปร่งใสและไม่มีอะไรแน่นอน
- (10) ประมาณ ปี 2519 ในหลวง/ สมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ/สมเด็จพระเทพฯ เคยเสด็จมาในหมู่บ้านแม่ชนิดได้ ดื่มน้ำแร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ และทรงมีพิธีพระราชดำริสกับพ่อหลวงจันทร์ จันทร์แก้ว (ผู้ใหญ่วัยบ้านในขณะนั้น) ว่า “...อย่าไปไหนนะ อยู่กับป่าช่วยกันรักษาป่าตรงนี้...”
- (11) ปัจจุบันในยุคหลังสัมปทานป่าและป่าต้นน้ำดีเริ่มฟื้นตัวถ้าสร้างเชื่อมพื้นที่ป่าจะสูญหายไปต้นไม้ใหญ่ๆ ใช้ในระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะโต ถ้าปลูกทดแทนหรือสร้างขึ้นมาใหม่ ก็ต้องใช้ระยะเวลานานมาก
- (12) ถ้าสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขานจะกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนระบบนิเวศ ต้องถูกทำลาย

บทที่ 5

สรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่นกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขานและเพื่อศึกษาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

กลุ่มประชากรที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่ในพื้นที่โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน (ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ขานใต้และหมู่บ้านสบตานซึ่งเป็นกลุ่มที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯโดยตรง) (2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ อันประกอบด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการในพื้นที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(นักการเมืองท้องถิ่น)ในหมู่บ้าน และ(3) ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางจิตวิญญาณ สำหรับการดำเนินการศึกษาวิจัยมีทั้งเชิงปริมาณ(Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้จากการรวบรวมหนังสือราชการ รายงานการประชุม รายงานการวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ผ่านเครือข่ายระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Internet) ผนวกกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในรูปแบบของแบบสอบถามรายบุคคล และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมโดยการนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบพรรณนา(Descriptive Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิมาใช้วิเคราะห์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์จากการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งข้อมูลทั้ง 2 ส่วนดังกล่าวนำมาช่วยในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (ใช้แบบสอบถาม การสังเกตการณ์ การถ่ายภาพ การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม) และแหล่งข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ มาทำการวิเคราะห์โดยอาศัยกระบวนการจัดระบบ แยกแยะ และจัดกลุ่มข้อมูลเพื่อใช้เป็นหน่วยย่อย หรือหน่วยความหมาย ในการวิเคราะห์และการตีความเบื้องต้นพรรณนาเพื่อเขียนรายงานการวิจัย

สำหรับการวิเคราะห์แบบสอบถามจำนวน 142 คน ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น ใช้สถิติพรรณนา คือ อัตราส่วนร้อยละ(percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต(mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

(standard deviation) ค่าสูงสุด(maximum) และค่าต่ำสุด(minimum) ในการเสนอข้อมูล ทั้งนี้ในส่วนของการศึกษาโดยสรุป ดังนี้

5.1) สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ผลการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 142 คน โดยใช้แบบสอบถาม(การศึกษาเชิงปริมาณ) ใน 3 ประเด็น คือ 1) ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง 2) ความพึงพอใจในด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน (ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ) และ 3) ด้านความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ เรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ดังนี้

(1) ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชายเป็นคนเมือง(คนในพื้นที่)ที่อาศัยอยู่ประจำในหมู่บ้าน โดยกำเนิด สถานภาพสมรส อายุระหว่าง50-59 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาสูงสุดในระดับชั้นประถมศึกษา รายได้หลักและรายได้เสริมที่ชาวบ้านได้รับในแต่ละเดือนส่วนใหญ่มีรายได้หลักและรายได้เสริมรวมกันไม่เกิน 8,000 บาท /เดือน และมีรายจ่ายไม่เกิน 3, 000 บาท /เดือน และเมื่อถามถึงความต้องการย้ายถิ่นฐานของชาวบ้านส่วนใหญ่ สะท้อนว่าไม่มีความต้องการย้ายถิ่นฐานกว่า ร้อยละ 90.9 ตามลำดับ

(2) ความพึงพอใจในด้านความเป็นอยู่ในปัจจุบัน (ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพ ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน และด้านโครงการฯ)

(2.1) ความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน พบว่า ในภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจด้านสถานที่ตั้งที่อยู่อาศัยมากที่สุด ส่วนอันดับรองลงมาคือสภาพแวดล้อมในบริเวณที่พักอาศัย สภาพแวดล้อมภายในชุมชน ขนาดที่ที่พักอาศัยเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ขนาดที่อยู่อาศัยและพื้นที่ที่อาศัยในปัจจุบัน และเครื่องอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในบ้าน (เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น) ตามลำดับ

(2.2) ความพึงพอใจด้านอาชีพ พบว่า ในภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจด้านอาชีพในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจด้านอาชีพหลักในระดับมากและตามด้วยอาชีพเสริมที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ตามด้วยการขาดความความมั่นคงประกอบอาชีพ และความพึงพอใจต่ำสุดคือรายได้จากการประกอบอาชีพเสริม

(2.3) ความพึงพอใจด้านการบริการขั้นพื้นฐาน พบว่า ความพึงพอใจด้านการบริการขั้นพื้นฐานเฉลี่ยรวมในทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ความพึงพอใจที่มีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยเรียงตามลำดับ คือ ความพอเพียงของปริมาณ น้ำเพื่อการอุปโภค,บริ โภค(น้ำดื่มและน้ำใช้) คุณภาพน้ำในการอุปโภค/บริโภค(ความใส ความขุ่น ความกระด้าง) ความสะดวกสบายและความพอเพียงของไฟฟ้า ความสะดวกสบายด้านการคมนาคมขนส่งภายในชุมชน(รถโดยสาร รถตนเอง) ความสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและนอกชุมชน(การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ,

ไปรษณีย์, โทรศัพท์) (ความสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและนอกชุมชน(การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร, ไปรษณีย์, โทรศัพท์)) และสภาพถนนในการเดินทาง ภายในชุมชนและที่จะออกไปยังชุมชนอื่น ตามลำดับ

(2.4) ความพึงพอใจของชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวไม่พอใจต่อโครงการ (ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับต่ำ) เรียงตามลำดับจากมากไปน้อยตามประเด็นที่เป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างไม่พึงพอใจ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำประชาพิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อโครงการฯ 2) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าการมีโครงการจะไม่สามารถช่วยบรรเทา น้ำท่วมของ จ.เชียงใหม่ได้ทั้งหมด(จากรายงาน EIA) 3) พื้นที่ที่จะต้องรองรับการอพยพของชาวบ้าน ควรเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และไม่แตกต่างจากพื้นที่เดิมของชาวบ้าน 4) การเกิดโครงการจะไม่มีส่วนในการทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ 5) การชี้แจงและทำความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องโครงการฯ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯที่ผ่านมา 6) โครงการสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างยั่งยืนและยุติธรรม 7) การให้ความรู้ จากภาครัฐให้คนในชุมชนได้ทราบในเรื่องโครงการฯ 8) การเผยแพร่โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานของรัฐ และพื้นที่อพยพที่บ้านทุ่งโป่ง ห้วยเสี้ยวและทำไม้ลุงที่ทางรัฐจัดหาไว้ให้(จาก EIA) 9)ความพึงพอใจกับการชดเชยหากมีการอพยพย้ายถิ่น ความเหมาะสมของสถานที่ตั้งโครงการ และ10) ความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ตามลำดับ

(3) ด้านความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ เรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน พบว่า

(3.1) ด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการฯ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง

(3.2) ด้านทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการ กลุ่มตัวอย่างสะท้อนว่าหากเกิดโครงการขึ้นจะทำให้(ทัศนคติด้านลบเรียงลำดับจากมากไปน้อยตามลำดับ) คือ 1) ความเป็นชุมชนดั้งเดิมลดน้อยลง ตลอดจน 2) กระทบต่อวิถีชีวิต(การหาของป่า การล่าสัตว์ อาชีพ)วัฒนธรรมของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง 3) โครงการจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า การไร้ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และในตรงกันข้าม(ทัศนคติด้านบวกเรียงลำดับจากมากไปน้อยตามลำดับ) คือ ในทัศนะด้านบวกของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อโครงการฯสะท้อนว่า 1)โครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนภายนอกชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆได้มากขึ้น 2) ถ้าโครงการจะมีการแจกจ่ายน้ำอย่างเป็นระบบและมีการจัดสรรน้ำอย่างมีความเสมอภาคโครงการจะทำให้คนในพื้นที่มีงานทำ (การมีน้ำเพื่อการเกษตร) 3) หากเกิดโครงการลูกหลานในอนาคตจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ 4) โครงการสร้างผลประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าให้

โทษ 5) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่จะมีโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน และโครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆได้มากขึ้น ตามลำดับ

(3.3) ทศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต (ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และด้านวัฒนธรรมประเพณี) พบว่า - **ทศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอยู่ระดับสูง** - **ทศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน** มีทศนคติในด้านนี้อยู่ระดับสูง - **ทศนคติโดยรวมด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้** มีทศนคติในด้านนี้อยู่ระดับสูง และ - **ทศนคติโดยรวมด้านวัฒนธรรมและประเพณี** มีทศนคติในด้านนี้อยู่ระดับสูง ตามลำดับ

5.2) สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลจากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ มีประเด็นที่ศึกษา คือ สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน (บริบทชุมชน) การเข้ามาของโครงการ ลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้าน ผลกระทบของโครงการฯ สภาพปัญหาและรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง และสุดท้ายคือทางเลือกและข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน ดังนี้

(1) สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน (บริบทชุมชน)

(1.1) หมู่บ้านแม่ขนิลใต้

หมู่บ้านแม่ขนิลใต้เป็นหมู่บ้านเล็กๆในหุบเขาซึ่งห่างจากตัวเมืองอำเภอหางดงประมาณ 20 กิโลเมตร ปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งหมด 54 ครัวเรือน (พ.ศ.2555) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านไม่ต่างไปจากวัฒนธรรมของคนเมืองมากนัก (คนเชียงใหม่) สำหรับด้านที่แตกต่างกันคือ วิถีการดำรงชีวิต การพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติการผูกพันรู้กับธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านค่อนข้างจะได้เปรียบกว่าคนเมืองวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวอาศัยต้นทุนทางธรรมชาติในการทำมาหากินเลี้ยงชีพและมีการประกอบอาชีพ ซึ่งพึ่งระบบตลาดน้อยภายในชุมชนมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ อันได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ แม่น้ำลำธาร ทุ่งนา ค่อนข้างจะได้เปรียบกว่าคนเมือง วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว อาศัยต้นทุนทางธรรมชาติในการทำมาหากินเลี้ยงชีพและมีการประกอบอาชีพ ซึ่งพึ่งระบบตลาดน้อย ป่าไม้ แม่น้ำลำธาร ทุ่งนา สัตว์ป่า แหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร คือความผูกพันของคนในชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบันผู้นำของหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน

ขณะเดียวกันในชุมชนยังมีวิถีชีวิตวัฒนธรรม และความเชื่อบางอย่างที่ชาวบ้านในหมู่บ้านมีส่วนร่วมและยึดถือตลอดจนปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การช่วยกันสร้างบ้าน การเอามือเอาแรงในการทำนา การปลูกถั่ว และการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนมากชาวบ้านในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดนิลประภาซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ที่ป้อมเหนือเป็นศูนย์รวมใจของคน

ทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีงานประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญที่ชาวบ้านในหมู่บ้านปฏิบัติสืบทอด ในรอบปีที่ยังปรากฏอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้หากกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมประเพณี ระบบเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติ ในภาพรวมของชุมชน สามารถศึกษาดังภาพที่ 4-6 เห็นได้ว่าภายในหมู่บ้านแม้นิลได้มีระบบเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบที่ผู้วิจัยกล่าวถึงเป็นสิ่งที่พบได้และสืบทอดภายในหมู่บ้าน(ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจ และประเพณีและวัฒนธรรม) โดยองค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 4-6 ประเพณีและวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านขนิลได้

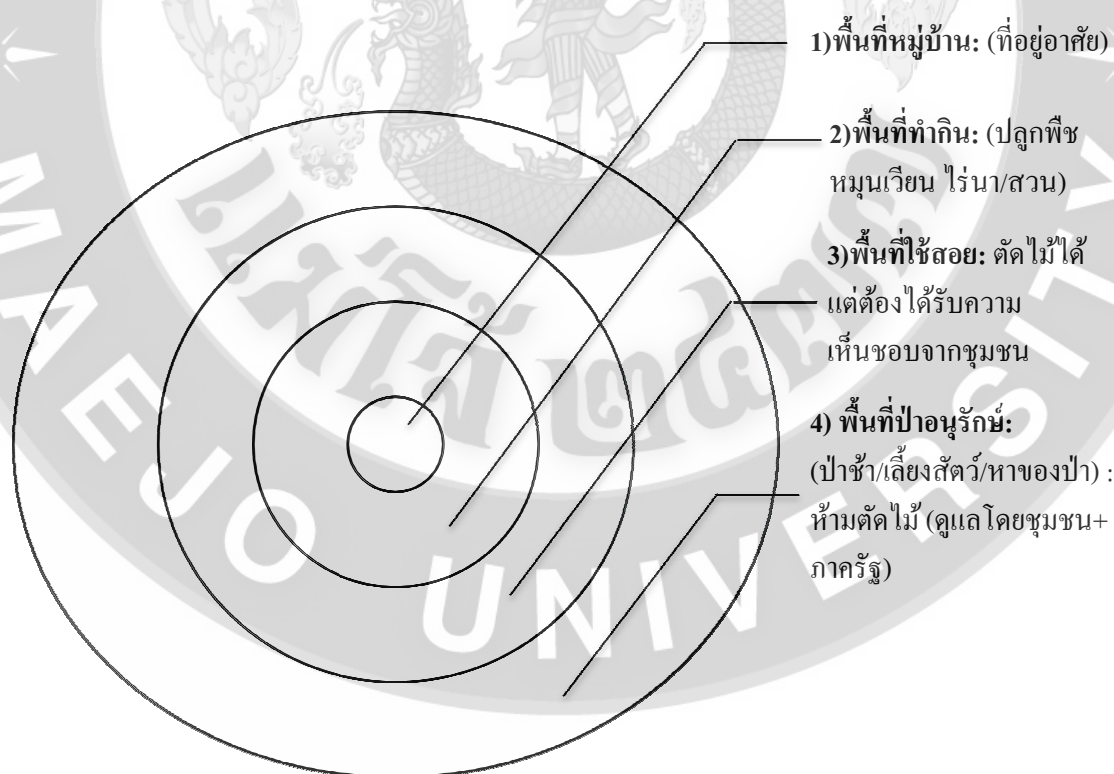
(1.2) หมู่บ้านสบลาน

หมู่บ้านสบลานเป็นหมู่บ้านเล็กๆในพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขานในเขตอำเภอสะเมิง โดยส่วนมากชาวบ้านเป็นชาวปกากะญอในด้านประวัติการตั้งหมู่บ้านมีมานานกว่า 150 ปี การตั้งถิ่นฐานเริ่มต้นจากพ่ออุ้ยนะนุ ภรรยา และลูก 5 คนอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ บริเวณหมู่บ้านสบลานในปัจจุบัน (เดิมพ่ออุ้ยนะนุเป็นชาวบ้านห้วยหยวก ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่) การอพยพย้ายที่อยู่ของพ่ออุ้ยนะนุและครอบครัวเพื่อหาที่ทำกินใหม่ ระหว่างที่อยู่ในหมู่บ้านพ่ออุ้ยและครอบครัวอยู่ในหมู่บ้านเพียง 20 ปี ก็ต้องย้ายไปอยู่ที่อื่น (บ้านวัดหลวง) เนื่องจากปัญหาโรค

ระบาดแต่หลังจากนั้นลูกชายคนหนึ่งของพ่ออุ้ยชนะ ชื่อ นายโกะ (ลูกเขย) ได้พาครอบครัวไปอยู่บ้านห้วยเอื้อะ ก่อนจะทำการอพยพย้ายกลับมาอยู่หมู่บ้านสบตานอีกครั้ง และนายโกะก็อยู่หมู่บ้านสบตานสืบมาจนเสียชีวิต เมื่ออายุ 82 ปี และสืบทอดลูกหลานยังหมู่บ้านสบตานจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านโดยส่วนมากมีอาชีพทำไร่หมุนเวียน เลี้ยงสัตว์ หาของป่า เป็นต้น แต่สิ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่รู้สึกผูกพันมากที่สุดคือวิถีการผลิตแบบไร่หมุนเวียน ซึ่งชาวบ้านสะท้อนว่า ไร่หมุนเวียนเป็นกระบวนการผลิตที่คำนึงการรักษาหน้าดินเพราะไม่มีการพลิกหรือไถพรวนดิน ประกอบกับการตัดไม้จะไม่มีการขุดรากถอนโคนต้นไม้ (ต้นไม้ช่วยยึดหน้าดินและลดการพังทลายของหน้าดิน) นอกจากนี้ในการเลือกพื้นที่ในการทำไร่หมุนเวียนจะเป็นไปตามความเหมาะสมของระบบนิเวศ ไม่มีการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงที่เป็นอันตราย ทั้งนี้ไร่หมุนเวียน 1 แปลงในหมู่บ้านโดยส่วนมากมีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ ซึ่งแต่ละครอบครัวมีอย่างน้อย 6 แปลง เมื่อทำการเพาะปลูกข้าวไร่เสร็จแปลงที่ปลูกข้าวไร่ในฤดูกาลทำในปีนี้จะถูกทิ้งไว้ประมาณ 6 ปี (ในกรณีที่มี 7 แปลง) เพื่อให้สภาพดินและป่าฟื้นตัวหลังจากนั้นจึงหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์อีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 4-7 การแบ่งพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน

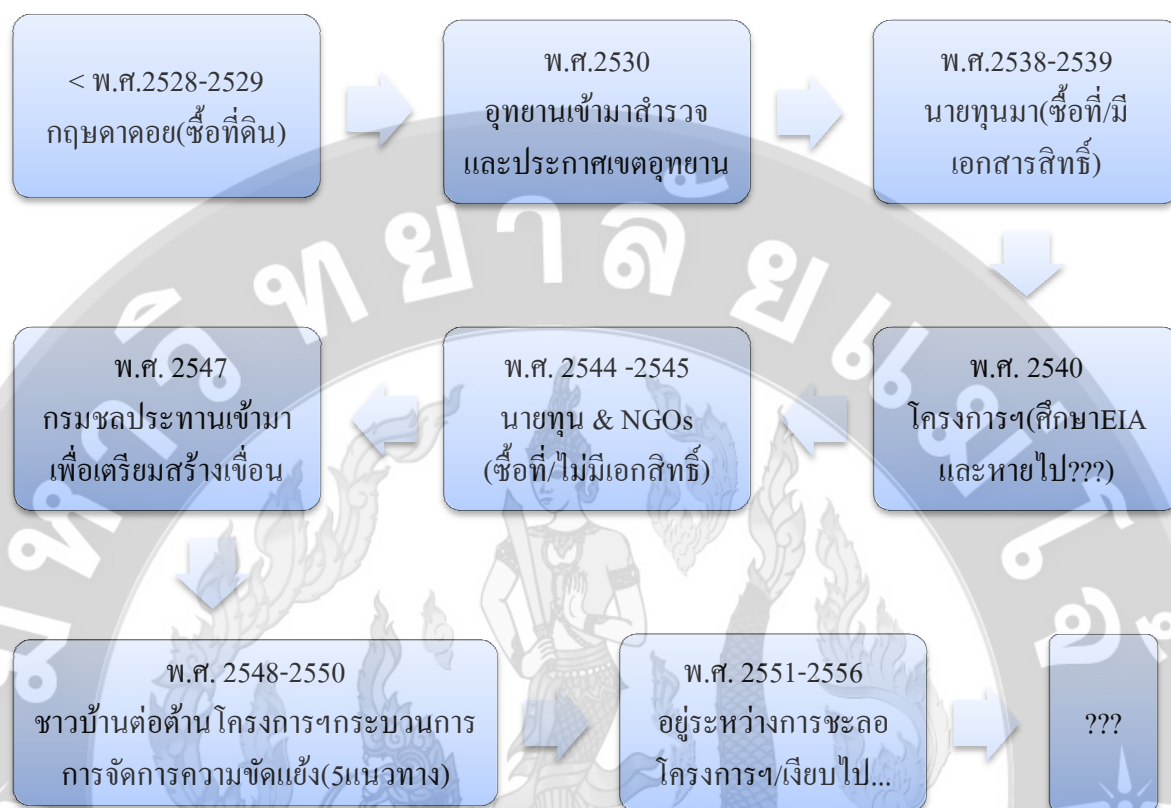
สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านสบตานคือ ความรักความหวงแหนและความผูกพันในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยถือว่าธรรมชาติคือพื้นฐานของชีวิต ทั้งนี้พวกเขา

มืองแยกน้ำ ป่า พืช สัตว์ มนุษย์และจิตวิญญาณออกจากกันได้ และถือว่าสรรพสิ่งล้วนมีเทพเจ้า หรือเทวดาปกป้องรักษา ดังนั้นจากความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านนับถือผี และมี พิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น ในแต่ละรอบฤดูกาลผลิต มีการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือ ในเส้นทางเดินที่เป็นทางแยกของหมู่บ้าน ตามแม่น้ำ ตามป่า หรือ ตามทุ่งนาจะมีของเซ่นไหว้หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ ตามความเชื่อ แล้วคนป่วยก็จะหายจากอาการเจ็บป่วย หรือหากบางคนรักษาไม่หายจริงๆ อาจต้องนำส่งโรงพยาบาลซึ่งเป็นทางเลือกสุดท้ายและมีน้อยมาก

(2) การเข้ามาของโครงการ ลำดับสถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้าน

หากกล่าวถึงการเข้ามาของโครงการฯ ในหมู่บ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ พบได้ว่าหมู่บ้านแม่ขนิลได้เป็นหมู่บ้านแรกที่ตื่นตัวในเรื่องผลกระทบที่จะเกิดขึ้นดังกล่าวมากกว่า หมู่บ้านสบลานเนื่องจากโครงการฯ ได้ระบุไว้ในแนชัดในเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นเพราะเป็นหมู่บ้านที่ ต้องอพยพย้ายถิ่นหากเกิดโครงการ ในขณะที่หมู่บ้านสบลานไม่มีรายชื่อในรายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม(EIA)ว่าจะได้รับผลกระทบ หากเกิดโครงการ ดังนั้นหากกล่าวในประเด็นนี้แม่ขนิลได้จึงเป็นหมู่บ้านที่มีวิวัฒนาการตลอดจนกระบวนการยาวนานมากกว่าหมู่บ้านสบลาน (ตื่นตัวเมื่อปี พ.ศ.2548) ดังนั้นในส่วนของผลการศึกษาในประเด็นการเข้ามาของโครงการ สถานการณ์และการต่อสู้ของชาวบ้านที่มีต่อโครงการจึงได้กล่าวให้เห็นลำดับสถานการณ์ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านแม่ขนิลได้เป็นหลัก กล่าวคือ การเข้ามาของโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องต่อและมีความสอดคล้องและเป็นเหตุเป็นผลกัน รวมทั้งเป็นจุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในหมู่บ้านแม่ขนิลได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถสรุปภาพรวมของการเข้ามาของกลุ่มนายทุนและโครงการอันมีผลกับชาวบ้านจากโครงการ ดังภาพที่4-9 ซึ่งเห็นได้ว่าการนับจากปี 2530 เป็นต้นมามีกระแสและการเข้ามาของคนต่างถิ่น เนื่องจากลักษณะเด่นของหมู่บ้านคือเป็นที่ๆ มีความสวยงามทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับหมู่บ้านใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ออบขาน และหลังจากอุทยานเข้ามาสำรวจและประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ในปี 2535 ซึ่งที่ผ่านมาหลังการประกาศเขตอุทยานแล้ว ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานได้ร่วมกันทำการแบ่งแนวพื้นที่ทำกินเดิมและเขตป่าชุมชนออกจากเขตพื้นที่อุทยานฯ มีการร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้านในการดูแลรักษาป่า แต่เมื่อกระแสของการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขานเข้ามาในปี 2540 ชาวบ้านเริ่มมีการรวมตัวหาข้อเท็จจริง หากากิเครือข่ายนอกชุมชน ตลอดจนมี ปฏิบัติการของการต่อต้านโครงการฯ ในหลากหลายรูปแบบในฐานะผู้ที่อาจจะได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการฯ จากกระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านที่ผ่านมามีผลทำให้โครงการฯ อยู่ใน ระหว่างการชะลอโครงการฯ ณ ปัจจุบันชาวบ้านก็ดำรงชีวิตปกติแต่ลึกๆยังมีความกังวลและ หวาดระแวงว่ากระแสของโครงการฯ จะเข้ามาในชุมชนและเกิดความขัดแย้งขึ้นอีกครั้ง

ภาพที่ 4-9 การเข้ามาของนายทุนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ฆาน

(3) ผลกระทบของโครงการฯ

ในส่วนของผลกระทบหากเกิดโครงการชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการมองว่า จะมีผลกระทบหลายประการต่อชาวบ้านและหมู่บ้าน คือ

(1) กระทบต่อหมู่บ้านเนื่องจากพื้นที่ตั้งหมู่บ้านแมงนิลใต้และบ้านสบลานในปัจจุบันเป็นถนนลูกรังและมีเส้นทางเข้าออกนอกหมู่บ้านเพียงเส้นทางเดียว หากมีโครงการ พื้นที่ทางเข้าหมู่บ้านและหมู่บ้านบางส่วนจะถูกน้ำท่วม ซึ่งกระทบต่อที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน(แหล่งอาหาร) แหล่งสมุนไพร พื้นที่ใช้สอยและพื้นที่ป่าอนุรักษ์

(2) ทำลายอาชีพหลักและอาชีพเสริมของชาวบ้าน เช่น ทำนา ทำสวน จักตอก และการหาของป่าเพื่อใช้ยังชีพ เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน ผักกูด ไม้ไผ่ เป็นต้น

(3) ทำลายวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น คนในหมู่บ้านอาจสูญเสียวิถีชีวิตที่ดีงามในท้องถิ่น ทั้งนี้จากสภาพของหมู่บ้านเองที่เป็นหมู่บ้านที่มีความสงบสุขไม่มีปัญหาสังคม เช่น ปัญหาโรคระบาด ปัญหาโจรผู้ร้าย ปัญหายาเสพติด

(4) กระทบต่อแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุได้แก่ ฐานของเจดีย์ร้าง ที่มีอายุร่วม 200 ปี รวมทั้งวัดนิลประภาซึ่งเป็นวัดคู่หมู่บ้านมาโดยตลอดภายในหมู่บ้าน(แม่บ้านแมงนิลใต้)

(5) กระบดอูทธานแห่งชาตออบขาน อ. หางดง จ. เขียงใหม่ ซึงเป็นแหล่งทอึงเทียวที่สำคัญ ตลอดทังอากระบดอู แหล่งต้นน้ำ(แม่ลานเงิน แม่ลานคำรวมทังน้ำตก)ที่มีอยูในพื้นที่บ้านสบลาน หากมีโครงการเกดขึ้น โครงการจะมีผลกระทบดอระบบนิเวศน์ สัตว์ พืช ที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่อูทธานแห่งชาตออบขาน รวมทั้งสมุนไพร์ที่สำคัญในการรักษาโรค ความอดมสมบูรณ์ของป่าที่ทังคนและสัตว์ต่างอาศัยกันมายาวนาน

(4) สภาพปัญหาและการจัดการความขัดแย้ง(อดีต- ปัจจุบัน)

(4.1) สภาพปัญหา(อดีต- ปัจจุบัน)

- ขาดการเปิดเผยข้อมูลทีแท้จริงจากหน่วยงานภาครัฐ: เช่น ที่ผ่านมารกรมชลประทานไม่เปิดเผยข้อมูลทีถูกต้อง โดยเฉพาะไม่เปิดเผยรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรง และปิดกั้นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจของชาวบ้านหมู่บ้านแม่ขนิลได้ในฐานะผู้อาจได้รับผลกระทบมากที่สุด

- ขาดความโปร่งใสและเกดกระบวนการทุจริตภายใต้โครงการฯ: ในการจ่ายค่าชดเชย ทางเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานอ้างว่าโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นโครงการขนาดกลาง ไม่มีงบประมาณจัดสรรในหมวดของค่าชดเชยแต่อย่างใด

- การเข้ามาของกระบวนการหาเงินกับค่าชดเชย: ในปัจจุบันสภาพที่ดินบางส่วนในหมู่บ้านได้ถูกกว้านซื้อที่ดินทั้งที่มีเอกสารสิทธิ์และไม่มีเอกสารสิทธิ์โดยกลุ่มนายทุนนอกหมู่บ้านรวมทั้งทำการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้าง ปลูกต้นไม้ ทั้งต้นลำไยและต้นมะขาม และพืชสวนอื่นๆซึ่งมีลักษณะการปลูกที่ไม่หวังผลผลิต เช่น ปลูกหลุมละ 3-4 ต้น (ผิดวิสัยเพือต้องการผลผลิตทางด้านการเกษตร)

- กระบดอูสุขภาพจิตของคนในหมู่บ้าน: เนื่องจากความหวาดละแวงในสิ่งที่ยังมาไม่ถึงมีทังความวิตกกังวลและความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงปลอดภัย ทั้งในเรื่องที่อยู่อาศัย อาชีพ วิธีชีวิต ตลอดจนวิถีวัฒนธรรมของคนในชุมชน รวมทั้งส่งผลให้เกดความขัดแย้งภายในชุมชน เป็นต้น

(2) การจัดการความขัดแย้ง(อดีต- ปัจจุบัน)

กระบวนการๆตอสูในเรื่งดังกล่าวที่ผ่านมาชาวบ้านได้สะท้อนว่ามีหลากหลายรูปแบบและกระบวนการ เช่น การยื่นหนังสือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การชุมนุม/ประท้วง การสร้างเครือข่าย การขับเคลื่อน อื่นๆ เช่น การติดป้ายประกาศภายในและนอกหมู่บ้าน(เพือต่อต้านโครงการฯ) ทั้งนี้ในส่วนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯ (stake holders) ประกอบด้วยบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายกลุ่มได้แก่ ปรธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ หัวหน้าส่วนอูทธานแห่งชาตออบขาน กรมชลประทานและสำนักงานชลประทานที่ 1 สำนักราชเลขาธิการ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.) ทั้งนี้ในส่วนของการเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และความขัดแย้งที่ผ่านมาของบุคคลและหน่วยงาน มีหลากหลายกระบวนการเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง มี 5 แนวทาง ได้แก่

แนวทางที่ 1: ยื่นหนังสือ คัดค้านการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานพร้อมรายชื่อราษฎรที่คัดค้าน ไปยัง ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ หัวหน้าส่วนอุทยานแห่งชาติออบขาน กรมชลประทานและสำนักงานชลประทานที่ 1 สำนักราชเลขาธิการ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.)

แนวทางที่ 2: ชุมชุม/ประท้วง ชาวบ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการ ร่วมกันคัดค้านการก่อสร้างโครงการเป็นเวลาหนึ่งเดือน ณ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

แนวทางที่ 3: เวทีการเจรจา เป็นเวทีกรณีเร่งด่วนเพื่อแก้ปัญหาโครงการเขื่อนแม่ขาน โดยมี กลุ่มที่เข้าร่วมประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ หน่วยงานภาคเอกชน และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์(นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์)

แนวทางที่ 4: นำวาระเข้าที่ประชุม เมื่อครั้งการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่สมัยสามัญ สมัยที่ 3/2545 ลงวันที่ 26 มิถุนายน 2545 วาระที่ 4 เรื่องสำนักงานพัฒนาแหล่งน้ำ อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ ขอความเห็นชอบแผนการดำเนินงานโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

แนวทางที่ 5: เวทีสาธารณะ เกิดขึ้น 3 รอบ ได้แก่

- **รอบที่ 1 (กันยายน 2547):** หน่วยงานและตัวแทนหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ กรมชลประทานและสำนักงานชลประทานที่ 1 นายอำเภอหางดง คณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.) ภาคเอกชน

- **รอบที่ 2 (กรกฎาคม 2548):** หน่วยงานและตัวแทนหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฝ่ายทรัพยากรน้ำ ภาคเอกชน และชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ

- **รอบที่ 3(ตุลาคม 2548):** หน่วยงานและตัวแทนหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฝ่ายทรัพยากรน้ำ ภาคเอกชน ชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ และสำนักงานชลประทานที่ 1

ซึ่งจากสภาพปัญหาและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของชาวบ้าน(อดีต-ปัจจุบัน)ในฐานะของกลุ่มคนที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ โดยตรงทำให้ชาวบ้านได้เสนอแนวทางเลือกและข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนพร้อมทั้งฝากประเด็นที่น่าสนใจต่อบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ ดังนี้

(5) ทางเลือกและข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน

ในทัศนะของชาวบ้านนั้นได้เสนอแนะรูปแบบในการจัดการความขัดแย้ง 3 รูปแบบเรียงตามลำดับเพื่อนำไปสู่การดำเนินการต่อไป ดังนี้

- **รูปแบบที่ ๑ : พึ่งตนเอง** ซึ่งในรูปแบบนี้คือการพยายามรวมตัวและช่วยเหลือกัน และการรวมกลุ่มของกลุ่มชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯ โดยตรง ทั้งนี้จากที่ผ่านมามีเคยยื่นยันและต่อสู้ร่วมกันในหลากหลายวิธีการ เช่น การชุมนุมประท้วง การยื่นหนังสือ การร่วมเวทีสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการก็อาจดำเนินการในรูปแบบที่กล่าวข้างต้นต่อไป

- **รูปแบบที่ 2: พึ่งภาคีเครือข่าย** โดยการขอความร่วมมือในการร่วมผลักดันในประเด็นดังกล่าวเหมือนกับที่ผ่านมา อันได้แก่ หน่วยงานภาคเอกชน(NGOs) หน่วยงานอิสระคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน อบต. โดยขับเคลื่อนไปพร้อมกัน

- **รูปแบบที่ 3: ถวายฎีกา** เป็นทางออกสุดท้ายโดยชาวบ้านเชื่อว่าหากมีพระราชวินิจฉัยอย่างไร ชาวบ้านพร้อมรับสนองพระราชดำริ แต่ชาวบ้านก็ไม่รู้จะทำอย่างไรถึงจะไปถึงกระบวนการดังกล่าวได้ ซึ่งศักยภาพของชาวบ้านไม่ถึงจึงอยากจะมีคนกลางที่จะช่วยในส่วนดังกล่าว โดยลึกๆแล้วก่อนที่จะไปถึงรูปแบบที่ 3 ดังกล่าวสิ่งที่ชาวบ้านยังมีความฝันและคาดหวังคืออยากได้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติที่สำคัญ 2 ประการคือ

ประการที่ 1: เป็นคนที่มีความเป็นกลาง(มีความเป็นธรรม) และเป็นบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจ โดยไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการฯอย่างแท้จริง

ประการที่ 2: เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญด้านเงื่อนไขโครงการฯเป็นอย่างดี เช่น สามารถชี้ถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของโครงการฯเป็นอย่างดี

อภิปรายผล

การดำเนินของหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายใต้โครงการฯที่ผ่านมา (จากอดีต-ปัจจุบัน)เป็นที่ประจักษ์ได้ว่า กระบวนการดังกล่าวได้นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่าง ภาครัฐบาลกับประชาชน ภาคการเมืองกับภาคประชาชนและระหว่างกลุ่มประชาชนผู้ที่ได้ขึ้นชื่อว่า ได้รับประโยชน์จากโครงการฯกับประชาชนกลุ่มที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯ(เสียประโยชน์)มาโดยตลอด ความขัดแย้งดังกล่าว มีผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญหลายประการ คือ

1) การดำเนินโครงการฯที่ผ่านมาของรัฐบาลฯเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มข้าราชการและกลุ่มบุคคลบางกลุ่มเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แม้ว่าโครงการฯยังไม่ได้รับการอนุมัติก็ตาม เช่น การเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรจากค่าชดเชยของนายทุน เป็นต้น ตลอดจนการให้ความสำคัญกับข้อมูลทางด้านวิศวกรรม(การก่อสร้าง) มากกว่าผลกระทบ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม หรืออีกนัยหนึ่ง ภาครัฐบาลให้ความสำคัญกับสิ่งก่อสร้างมากกว่าชีวิตประชาชน เนื่องด้วยกระบวนการหาทุนกับโครงการฯ

2) รัฐบาลฯไม่ยอมรับแนวทางเลือกอื่นในการจัดการทรัพยากรน้ำทั้งในด้านการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและการป้องกันน้ำท่วม ทำให้เกิดการถกเถียง-โต้แย้งอยู่ในวงวนของคำว่า “เอาเขื่อน” หรือ “ไม่เอาเขื่อน” เท่านั้น ซึ่งในที่สุดนอกจากเป็นการปิดประตูทางออกของการแก้ปัญหาที่มีทางเลือกอื่นแล้วยังเป็นการสร้างความแตกแยกในแต่ละภาคส่วนรวมทั้งเป็นการนำมาซึ่งความขัดแย้งในสังคมในที่สุด

3) กระบวนการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯที่ผ่านมาของรัฐบาลฯมีการบิดเบือนข้อมูลที่แท้จริง โดยมีการเผยแพร่ข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการมากกว่าความเป็นจริง และทำการปิดบังข้อมูลที่เป็นผลกระทบที่ต่ำกว่าความเป็นจริง ตลอดจน กระบวนการดำเนินโครงการฯมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในหลายรูปแบบ เช่น....

3.1) กระแสข่าวเพื่อบีบบังคับชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการฯเพื่อให้ยอมรับโครงการและการอพยพย้ายถิ่น

3.2) การข่มขู่คุกคามผู้นำชาวบ้านที่คัดค้านโครงการฯ

3.3) กระบวนการศึกษาและดำเนินโครงการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการ

อย่างไรก็ตามในกระบวนการแก้ปัญหาหรือยุติความขัดแย้งภายใต้โครงการฯ ดังกล่าวสิ่งสำคัญสำหรับหน่วยงานและบุคคลควรมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ ต้องเป็นบุคคลหรือหน่วยงานที่มีความเป็นธรรม **“ยุติโดยธรรม”** มีอำนาจในการตัดสินใจ ตลอดจนเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ

และมีความเชี่ยวชาญด้านเขื่อนและโครงการฯเป็นอย่างดี เช่น สามารถชี้ถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของโครงการฯเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

การแก้ปัญหาในระยะยาวต้องพิจารณาหลักการร่วมที่เกี่ยวกับการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม(EIA)และสังคม(SIA)ก่อนและหลังการดำเนินโครงการเกี่ยวกับเรื่องค่าชดเชยหรือค่าทดแทนความเสียหาย การอพยพโยกย้ายเพื่อไม่ให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบมีความรู้สึกถึงความสูญเสียและความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งมีมาตรการด้านการฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ด้านวัฒนธรรม ด้านอาชีพ ฯลฯ เช่น

1.1) กรณีการจ่ายค่าชดเชยควรทบทวนการจ่ายค่าชดเชยให้เป็นรายบุคคลและอย่างเป็นธรรม ในกรณีทรัพยากรสาธารณะที่ท้องถิ่นใช้ร่วมกันการชดเชยดังกล่าวต้องคำนึงถึงการทำให้ผู้ได้รับผลกระทบมีวิถีการดำรงชีวิตใกล้เคียงกับที่เคยเป็นอยู่แต่เดิมให้มากที่สุด ตลอดจนการฟื้นฟูอาชีพและวัฒนธรรมต้องคำนึงถึงความเป็นพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนตลอดสองฝั่งลำน้ำใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพราะชุมชนเหล่านี้ได้ปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศน์ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมีการสร้างประเพณี พิธีกรรม หรือกติกาในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพราะสิ่งเหล่านี้คือสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.2) การจ่ายค่าชดเชยให้เหมาะสมกับการสูญเสียที่เกิดขึ้นกับประชาชนจนเกิดความพอใจในระดับหนึ่งก่อนดำเนินการสร้างโครงการฯ รวมทั้งงานการจัดตั้งถิ่นฐานหรือที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบ ควรมีการดำเนินการก่อนที่จะดำเนินการก่อสร้างโครงการฯ

1.3) การอพยพโยกย้ายจะต้องทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านใกล้เคียงกับของเดิมมากที่สุด พร้อมทั้งให้หลักประกันทางด้านอาชีพและดูแลความเป็นอยู่ของชุมชนที่ได้รับผลกระทบ โดยการแก้ปัญหาให้กับทั้งชุมชน ไม่ใช่มองแยกย่อยเป็นปัจเจกในแต่ละครอบครัว

1.4) การศึกษาผลกระทบก่อนการสร้างเขื่อน จะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการศึกษาความเหมาะสมของโครงการ (feasibility Study) ให้คิดต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมและแผนการแก้ไขผลกระทบของโครงการ มาคิดคำนวณเป็นต้นทุนของโครงการฯด้วย

1.5) ต้องให้ฝ่ายต่างๆของสังคมเข้ามีส่วนร่วมในด้านการจัดการบริหารจัดการ และในทุกขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาโครงการ

1.6) รัฐบาลต้องเคารพต่อสิทธิชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการฯหากชุมชนไม่เห็นด้วยกับโครงการนั้นก็ต้องยกเลิกให้ยุติการสร้างโครงการฯ ตลอดจนหากมีความจำเป็นก็ควรมีมาตรการในการพิจารณาอนุมัติโครงการที่รอบคอบและเป็นธรรมมากกว่านี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการฯ ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านในหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านเท่านั้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปอาจต้องเพิ่มประเด็นกลุ่มผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการฯ โดยตรง

2) ในประเด็นเชิงพื้นที่พบว่ามิแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการฯ คือ อุทยานแห่งชาติอบขานซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ ตลอดจนเป็นแหล่งปัจจัย 4 ของชาวบ้าน ดังนั้นควรมีการศึกษาประเด็นเชิงเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม(การประเมินมูลค่า)เพื่อประกอบการตัดสินใจในการก่อสร้างโครงการฯ สำหรับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ พันธุ์เกษม. (2000). การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่มีผลต่อระบบสังคม

วัฒนธรรม บริเวณเขื่อนปากมูล เข้าถึงได้จาก:

<http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=pnilu&group=1&month=02-2011&date=19>
[19 สิงหาคม 2556].

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ม.ป.ป. .ป.ค. 2 ก. สมุดตรวจการปฏิบัติงานของกำนัน

ผู้ใหญ่บ้าน. เชียงใหม่.

กริมกมล มัทธน์วิศัลย์. 2543. การจัดการความขัดแย้งในป่าชุมชนของชาวปกเกอญอใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เข้าถึงได้จาก: http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/fulltext.php?id=6675&word=ความขัดแย้ง&การจัดการ&check_field=TITLE

&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master= [8 กรกฎาคม 2556].

เกษียร เตชะพีระ. 2543. การอภิปรายเรื่องเขื่อนคือซากศพเศรษฐกิจการค้า การรื้อเขื่อนหรือ

เปิดน้ำใช้เขื่อนปากมูลออกมาเป็นสัญลักษณ์ก้าวแรกที่เราจะเดินทางใหม่. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD.8.htm>. [8 กรกฎาคม 2556].

กองเลขานุการสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ. 2545.

โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่. เอกสารประกอบการเจรจา.

เชียงใหม่, มีนาคม 2545.

การประชุมคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาของกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่าย

องค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาการจัดการน้ำ. 2545. เอกสารประกอบการ

ประชุม. (ม.ป.ท.), 3 กรกฎาคม 2545.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2556). เขื่อนปากมูล. เข้าถึงได้จาก: http://www.egat.co.th/images/information/plants-info/pakmoon_thai.pdf [20 กรกฎาคม 2556].

กิตติชัย รัตนะและชาญชัย งามเจริญ. 2548. การบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง.

: กรุงเทพฯ.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน. 2550. เข้าถึงได้จาก: <http://www.nhrc.or.th/2012/wb/th/>. [11

กันยายน 2556].

โครงการชุมชนรักป่า ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ. 2536. ตำนานชุมชนรักษาป่า บทเรียนการต่อสู้

รักษาป่าของชาวบ้านภาคเหนือ. บริษัทโปรโตไทป์: เชียงใหม่.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2547. บันทึกการประชุมโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เชียงใหม่, 13 พฤษภาคม 2547.
- โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.). 2548. เข้าถึงได้จาก: <http://www.rdpb.go.th/>
[11 กันยายน 2556].
- จาคูพันธ์ รัฐกิจรุ่งโรจน์. 2545. การจัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน:กรณีเขื่อนปากมูล. เข้าถึงได้จาก:[http://library.cmu.ac.th/digital_collection/theses/fulltext.php?id=12052&word=ความขัดแย้ง การจัดการ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master=.](http://library.cmu.ac.th/digital_collection/theses/fulltext.php?id=12052&word=ความขัดแย้ง%20การจัดการ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master=.) [8 กรกฎาคม 2556].
- จินทนา สุทธิจารี. 2535. กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ: การศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า.การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. 2543. ความยุติธรรมในการพัฒนา: กรณีเขื่อนปากมูล.เข้าถึงได้จาก: <http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD22.html>. [20 มิถุนายน 2555].
- ชวลิต วิทยานนท์. 2543. เขื่อนปากมูล: ความคุ้มค่าผลกระทบและทางออก. เข้าถึงได้จาก: <http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD16.html>. [20 มิถุนายน 2555].
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. 2543. นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น".วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2546. ทำลาย ทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง.กรุงเทพฯ มหานคร: สำนักพิมพ์ไทม์ไลน์
- ชัยอนันต์ สมุทวณิชและกุสุมาสนิทวงศ์ ณ อยุธยา. 2535. สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง :ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร.กรุงเทพฯ : สถาบันความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ณรงค์ อยู่ถนอม. 2543. เขื่อนแหล่งพลังงานไฟฟ้าที่ให้ความเป็นไปได้แก่ประเทศ. เอกสารถ่ายสำเนา. สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐพร แสงประดับ. 2525.ผลกระทบต่อแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์จากการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า.กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- ครุณี จงประสิทธิ์กุล. 2544. ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้ :กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาหัง. เข้าถึงได้จาก:
[http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/detail.php?id=8377&word=ความ
ขัดแย้ง+การจัดการ&word=ความขัดแย้ง+การจัดการ&check_field= TITLE
&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master=สืบค้น 8 กรกฎาคม](http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/detail.php?id=8377&word=ความขัดแย้ง+การจัดการ&word=ความขัดแย้ง+การจัดการ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master=สืบค้น+8+กรกฎาคม+2556)
2556.
- ทริยาพรรณ สุภามณี. 2541. ความขัดแย้ง การจัดการกับความขัดแย้ง และการรับรู้ค่าของงานของ
พยาบาลวิชาชีพ. วิทยานิพนธ์ (พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารการ
พยาบาล)). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่:เชียงใหม่.เข้าถึงได้จาก:
<http://search.lib.cmu.ac.th/search~S0?/> [30 กรกฎาคม 2556].
- เทพนม เมืองแมน และสวีส สุวรรณ. 2540. พฤติกรรมองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- เทศบาลตำบลสะเมิงใต้. 2555. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2556-2558).เชียงใหม่, 29 มิถุนายน2555.
- นิคม พรหมเทพย์. 2544. เพื่อผู้ลี้ภัยน้ำปิงป่อแห้ง. สำนักพิมพ์มิ่งขวัญ: เชียงใหม่.
- นาท ต้นวิรุฬห์และพลทรัพย์ สมุทรสาคร. 2528. วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมและการบริหาร
ทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2532. เชิงอรรถสังคมไทยในสายตานักวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล
คีมทอง
- นิศาชล ทองขาว. 2547. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการ
จัดการทรัพยากรน้ำ :กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ .เข้าถึงได้
จาก: [http://library.cmu. ac.th/digital_collection/etheses/fulltext.php?id=12993&word=](http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/fulltext.php?id=12993&word=ความขัดแย้ง+การจัดการ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master=#)
ความขัดแย้ง+การ
จัดการ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&
master= # .[8 กรกฎาคม 2556].
- บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ฟรีดีเวลลอปเมนต์ คอนซัลแตนท์และบริษัท ชันยู
คอนซัลแตนท์ส (ประเทศไทย). 2540. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ฆาน อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ อ่างกอนสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานฉบับสมบูรณ์.
กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์: เชียงใหม่.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

บุษิตา สังข์แก้ว. 2540. วัฒนธรรมปลาและจุดจบของตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล. กรุงเทพมหานคร:

คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา

เบญจวรรณ ทองศิริและชวลิต เติญชรพัฒนพงศ์. 2542. ภูมิปัญญาชาวบ้านชาย-หญิงในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ กรณีศึกษาหมู่บ้านชายป่าในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บันทึกผลการเจรจาปัญหาการจัดการน้ำ. 2545. เอกสารประกอบการเจรจาปัญหาการจัดการน้ำ. เชียงใหม่, 24 มีนาคม 2545.

ประกาศ ปันตบแต่ง. 2541. การเมืองบนท้องถนน 99 วัน สมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การ

เดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นตำรับ

ผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่. 2555. บัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น, ผู้บริหารท้องถิ่น. เชียงใหม่, 23 มิถุนายน 2555.

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 .2556. “ขัดแย้ง” “ขัด” “แย้ง” เข้าถึงได้จาก:

<http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>. [21 กรกฎาคม 2556].

พรพิไล เลิศวิชา และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. 2546. ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน. โครงการวิจัยพลวัตเศรษฐกิจชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: กรุงเทพฯ.

พรนพ พุกกะพันธุ์. 2542. การบริหารความขัดแย้ง (Conflict Management). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ว.เพ็ชรสกุล.

พิชญา อนันตวงศ์. 2544. รูปแบบและแนวทางการจัดการในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนบ้านแม่ลานคำ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยมหิดล: กรุงเทพฯ.

พิมลพรรณ สกิดรัมย์. 2550. “ความเป็นพลวัตของประชาคมนำนกับการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรน้ำ :กรณีศึกษาโครงการอ่างเก็บน้ำขุนสมุน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. เข้าถึงได้จาก: [http:// library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/detail.php?id=16852&word=ความขัดแย้งอ่างเก็บน้ำ&word=ความขัดแย้ง อ่างเก็บน้ำ&check_field=TITLE&select_study=&น้ำcondition=2&search=9&philosophy=&master=](http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/detail.php?id=16852&word=ความขัดแย้งอ่างเก็บน้ำ&word=ความขัดแย้ง อ่างเก็บน้ำ&check_field=TITLE&select_study=&น้ำcondition=2&search=9&philosophy=&master=). [8 กรกฎาคม 2556].

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

มนัส สุวรรณ. 2532. **อ่างเก็บน้ำและปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์** นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

มหาวิทยาลัยชุมชน(Community University) และคนอื่นๆ. ม.ป.ป.. **สมุดบันทึกวิจัยชาวบ้าน** แก่ง
เสือเต้น. (ม.ป.ท.).

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. 2544. **แนวนโยบายการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย**. กรุงเทพฯ:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. 2556. **แนวนโยบาย การจัดการน้ำ สำหรับประเทศไทย**. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.haii.or.th/wiki/index.php/>. [20กรกฎาคม 2556].

ยนต์ มุกสิ. 2543. **Pak Moon Dam**. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thaipost.net> (17 สิงหาคม 2543).

[20กรกฎาคม 2556].

ยศ สันตสมบัติ. 2537. **ความขัดแย้งและทางออกของการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม**.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2556. เข้าถึงได้จาก: [http://www.wikipedia.org/](http://www.wikipedia.org/wiki/รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

[wiki/รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์](http://www.wikipedia.org/wiki/รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์). [11 กันยายน 2556].

วิชัย ปัญจมานนท์. 2521. **ตัวอย่างเขื่อนที่สร้างแล้วป่าถูกทำลาย**. ฝ่ายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กอง

อนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้. เอกสารถ่ายสำเนา.

วิชัย เหลืองธรรมชาติ. 2532. **ความพึงพอใจ และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ของประชากร**

ในหมู่บ้านอพยพโครงการเขื่อนรัชชประภา(เขื่อนหาลาน). วิทยานิพนธ์ปริญญา วิทยาศาสตร

บัณฑิต, สาขาวิทยาศาสตรสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ .2535. **การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: บทบาทองค์กรในท้องถิ่น**.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

วิเชียร วิทิตอุดม .2555. **การบริหารความขัดแย้งในองค์กร**. กรุงเทพฯ: ธนรัชการพิมพ์

วีรณัฐ ปิณฑวนิช. 2539. **นโยบายและบทบาทของธนาคารโลกที่มีผลต่อการสร้างเขื่อนปากมูล**.

วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ

ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล(บรรณาธิการ). 2534. **มนุษย์กับสันติภาพ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

เลสเตอร์ อาร์. บราวน์. (เขียน), อรวรรณ คูหเจริญ นาวายุทธ (แปล). (ม.ป.ป.). **แผนที่**

แผนปฏิบัติการกอบกู้โลกจากมหันตภัยด้านสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- ศดสโ สว่างโกรก. 2541. รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลัง
โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขง
เจียม จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มูลนิธิเพื่อการพัฒนา
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2538. ปัญหาการจัดการและความขัดแย้งเรื่องน้ำ การ
สำรวจพรมแดนแห่งความรู้
เสน่ห์ จามริกและคณะ. 2536. ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
สมเกียรติ พันภัย. 2543. โศกนาฏกรรมหมู่บ้านไม่คิดว่าเขื่อนจะทำลายเราขนาดนี้”. มติชนสุด
สัปดาห์. (กรกฎาคม-สิงหาคม 2543).
สมบัติ สุภาภา, พันตำรวจเอก. 2541. ความคิดเห็นของประชาชนจังหวัดแพร่ต่อข้อเสนอให้มีการ
สร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น. การค้นคว้าแบบอิสระ. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
สมพงษ์ ชงไชย. 2526. รายงานสรุปผลการสัมมนาวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรเรื่อง
ผลได้ผลเสียโครงการไฟฟ้าพลังน้ำแควใหญ่ตอนบน (เขื่อนน้ำโจน). คณะนักศึกษา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. 2556. เข้าถึงได้จาก: th.wikipedia.org/wiki/สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.
[11 กันยายน 2556].
เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. 2540. ความขัดแย้งการบริหารเพื่อการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: ดันอ้อ แกรมมี.
สุธานี ใจชื่อสมบูรณ์. 2532. เขื่อนปากมูล จุดปะทุพลังมวลชนเหนือแคว้นอีสาน”. สยามรัฐ
สัปดาห์วิจารณ์. (กรกฎาคม, 2532). 2-8
สุวารี วงศ์ทองแก้ว. 2540. ความขัดแย้งอันเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ : กรณีศึกษา
อ่างเก็บน้ำแม่สารอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. เข้าถึงได้จาก: [http://library.cmu
ac.th/digital_collection/theses/detail.php?id=3908&word=ความขัดแย้งอ่างเก็บน้ำ.
&word=ความขัดแย้ง อ่างเก็บ
น้ำ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master](http://library.cmu.ac.th/digital_collection/theses/detail.php?id=3908&word=ความขัดแย้งอ่างเก็บน้ำ.&word=ความขัดแย้ง อ่างเก็บน้ำ&check_field=TITLE&select_study=&condition=2&search=9&philosophy=&master)
= [8 กรกฎาคม 2556].
สุวิทย์ รุ่งวิสัย. 2542. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. เชียงใหม่: คาราวรรณการพิมพ์.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- สืบ นาคะเสถียร และคณะ. 2530. การประเมินผลงานช่วยเหลือสัตว์ป่าตกค้างในพื้นที่อ่าง เขื่อน
เขี้ยวหลาน (เขื่อนรัชชประภา) จังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพมหานคร: กองอนุรักษ์สัตว์ป่า
กรมป่าไม้
- สำนักนายกรัฐมนตรี. 2556. เข้าถึงได้จาก: <http://th.wikipedia.org/wiki/สำนักนายกรัฐมนตรี>.
[11 กันยายน 2556].
- สำนักราชเลขาธิการ. 2542. เข้าถึงได้จาก: <http://www.ohm.go.th/th/office-of-his-majesty-principal-private-secretary>. [11 กันยายน 2556].
- หายนะ-ความขัดแย้ง เบื้องหลัง โครงการผันน้ำและเขื่อนขนาดใหญ่ภาคเหนือและข้อเสนอเชิง
นโยบาย. 2543. โครงการสัมมนาบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยการ
มีส่วนร่วมของประชาชน. เชียงใหม่, 26-27 ตุลาคม 2543.
- อดุลย์ นaylor. 2547. การประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้น้ำ : กรณีศึกษาฝ่ายสินธุกิจปรีชา
อำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เชียงใหม่. เข้าถึงได้จาก:
<http://search.lib.cmu.ac.th/search/a/index.php>. [25 กรกฎาคม 2556].
- อรุณศรี สุวรรณโชติ. 2533. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประชากรที่ตั้ง
ถิ่นฐานในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์. การค้นคว้าแบบอิสระ (วิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต (สาขาวิชาภูมิศาสตร์)) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เข้าถึงได้จาก:
<http://search.lib.cmu.ac.th/search~S0?/>. [25 กรกฎาคม 2556].
- องค์การบริหารส่วนจังหวัด. 2556. เข้าถึงได้จาก: <http://th.wikipedia.org/wiki/องค์การบริหารส่วนจังหวัด>. [11 กันยายน 2556].
- องค์การบริหารส่วนตำบล. 2556. เข้าถึงได้จาก: <http://th.wikipedia.org/wiki/องค์การบริหารส่วนตำบล>. [11 กันยายน 2556].
- อภิญา จันทรอิน. 2547. การจัดการความขัดแย้งขององค์กรเหมืองฝายช่วงฤดูแล้งในลุ่มน้ำแม่จัน
จังหวัดเชียงราย. เข้าถึงได้จาก:
[http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/detail.php?id=13491&word=ความ](http://library.cmu.ac.th/digital_collection/etheses/detail.php?id=13491&word=ความขัดแย้ง)
ขัดแย้ง การจัดการ&word=ความขัดแย้ง การจัดการ&check_field=TITLE&select_study
=&condition=2&search=9&philosophy=&master=. [8 กรกฎาคม 2556].
- อานันท์ กาญจนพันธ์. 2538. วัฒนธรรมกับการพัฒนา: มิติของพลังที่สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

อนันท์ กาญจนพันธุ์. 2548. ชุมชนลุ่มน้ำวาง วิถีแห่งการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง. พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์: กรุงเทพฯ.

ฤดีมาส ปางพุฒิพงศ์. 2543. บทบาทหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงการสร้างพื้นฐานเชื่อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีการสร้างเขื่อนของโครงการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ วารสารศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

Allen H. Cullen. (เขียน), นพพล พูนศิริ (แปล). 2513. สายน้ำอุบลลำโข. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า
Chalotorn Kansuntisukmongkol. 1994. **Reappraisal of Cost-Benefit Analysis: Pak Mun**

Project. Master of Economic Thesis (English Language Program) Faculty of Economics, Thammasat University, Bangkok.

George Simmel. 1955. **Conflict and the Web of Group Affiliations.** Kurt H. Worf (tran). Glencoe Illinois: Free Press.

Grimble, Robin and Wellard, Kate. 1997. Stakeholder Methodologies in Natural Resource Management: A Review of Principles, Contexts, Experiences and Opportunities. **Agricultural System.**

Hubbel, D. 1992. **Antithetical Perception of Environmental and Development: the State Against Village People in Rural Thailand.** Master thesis in Environmental Studies, Major Program. York University, Toronto, Canada.

Sukkul Wassana. 2006. **The satisfaction of Villagers within the impacted areas toward Maekham Dam Project.** M.S. Thesis Mahidol University: Bangkok.

Webber, Max. 1968. Economy and Society. In David L. Sills (ed). **International Encyclopedia of The Social Sciences.** New York: Macmillan.

William L. Ury, Jeanne M. Brett, Stephen B. Goldbery. (เขียน), สุรศักดิ์ ไชยชนกิจ (แปล). 2538. ยุทธวิธีจัดการความขัดแย้งเชิงรุก การออกแบบระบบแก้ไขความขัดแย้งเพื่อลดความเสียหาย. สำนักพิมพ์จอสซี่ บาส, (ม.ป.ท.).

ภาคผนวก ก

ความเป็นมาและรายละเอียดโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่

โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทั้งนี้โครงการฯ ได้ทำการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม รายงานฉบับสมบูรณ์(EIA) เป็นที่เรียบร้อยแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2550 โดยบริษัทที่ทำการศึกษา ได้แก่ 1) บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด 2) บริษัท ฟรี ดีเวลลอปเม้นท์ คอนซัลแตนท์ และ 3) บริษัท ชันยู คอนซัลแตนท์ส (ประเทศไทย) จำกัด โดยในส่วนของภาคผนวก ก คณะผู้วิจัยต้องการนำเสนอเนื้อหาบางส่วนภายใต้รายงานฉบับดังกล่าวเพื่อให้เห็นภาพรวมของโครงการฯ ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

- 1) บทนำ(ความเป็นมาของโครงการฯ/วัตถุประสงค์ของโครงการฯและวัตถุประสงค์ของการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม)
- 2) แนวทางการพัฒนาและรายละเอียดโครงการฯ
- 3) รายละเอียดโครงการฯ
- 4) การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม
- 5) คุณค่าต่อคุณภาพชีวิต
- 6) การอพยพการตั้งถิ่นฐานใหม่

- 1) บทนำ (ความเป็นมาของโครงการฯ/วัตถุประสงค์ของโครงการฯและวัตถุประสงค์ของการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม)

1.1) ความเป็นมาของโครงการ

โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเริ่มขึ้นจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2530 ให้กรมชลประทานพิจารณาวางแผนโครงการและทำการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ท้องที่อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ เพื่อส่งน้ำชลประทานให้กับพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณฝั่งแม่น้ำแม่ขานด้านซ้ายน้ำ นอกจากนี้ ช่วงฤดูแล้งพื้นที่เพาะปลูกทางตอนล่างของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตงตอนปลายคลองส่งน้ำสายใหญ่เกิดภาวะขาดแคลนน้ำอยู่เสมอ แต่พื้นที่บริเวณที่เป็นทางเลี้ยวของที่ตั้งอ่างเก็บน้ำ ซึ่งจะต้องถูกน้ำท่วมมีประชาชนทำการเพาะปลูกและตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ ด้วยเหตุนี้กรมชลประทานร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้ดำเนินการสำรวจรายละเอียดและเร่งแก้ไขปัญหาการเวนคืนที่ดินและทรัพย์สิน ซึ่งต่อมาในวันที่ 2 มีนาคม 2532 ได้ทรงมีพระราชดำริเพิ่มเติมว่าควรพิจารณากำหนดที่ตั้งเขื่อนในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม โดยพยายามลดผลกระทบในการอพยพย้ายถิ่นของประชาชน โรงเรียนและวัดให้น้อยที่สุด

ดังนั้น กรมชลประทานจึงดำเนินการพิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการเบื้องต้น โดยทำการสำรวจรายละเอียดลักษณะภูมิประเทศ เพื่อวางทางเลือกที่ตั้งตัวเขื่อนให้มีการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนและครัวเรือนประชาชนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ พร้อมกับกำหนดระดับความจุของอ่างเก็บน้ำไว้เป็น 2 กรณี กล่าวคือ กรณีที่ 1 ระดับความจุอ่างเก็บน้ำประมาณ 25.0 ล้าน ลบ.ม. มีพื้นที่ชลประทานราษฎรประมาณ 20,000 ไร่ กรณีที่ 2 ระดับความจุอ่างเก็บน้ำประมาณ 165.0 ล้าน ลบ.ม. สำหรับพื้นที่ชลประทานราษฎรประมาณ 20,000 ไร่ และพื้นที่ชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตงฝางชาวตอนล่างประมาณ 54,000 ไร่

กรมชลประทานได้ทำการว่าจ้างให้กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาประกอบด้วย บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด บริษัท พีรี ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด และบริษัท ชันยู (ประเทศไทย) จำกัด ดำเนินการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ

1.2) วัตถุประสงค์ของโครงการ

(1) เพื่อใช้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำของกลุ่มน้ำแม่ขาน ให้มีปริมาณเพียงพอสำหรับการเกษตร การอุปโภคและบริโภคของราษฎรในเขตพื้นที่ตอนล่าง ซึ่งมีระบบส่งน้ำเหมืองฝายราษฎรอยู่แล้ว

(2) เพื่อใช้เป็นแหล่งเก็บกักน้ำช่วยเสริมให้กับพื้นที่ส่งน้ำของงานส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 4 (ปลายเหมือง) ที่ตั้งมักจะอยู่บริเวณตอนล่างของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งเกือบทุกปี พร้อมทั้งยังสามารถพัฒนาการใช้น้ำในลุ่มน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(3) เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นเป็นประจำในบริเวณพื้นที่ตอนล่างของกลุ่มน้ำแม่ขาน

1.3) วัตถุประสงค์ของการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA)

(1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันตลอดจนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการ ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงหรือทางอ้อมจากโครงการ

(2) เพื่อศึกษารายละเอียดองค์ประกอบและลักษณะโครงการ ตลอดจนแผนงานและวิธีการก่อสร้างและดำเนินการซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการและที่อาจได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น

(3) เพื่อประเมินผลกระทบที่โครงการจะมีต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และผลกระทบที่สถานะแวดล้อมจะมีต่อโครงการ โดยพิจารณาผลกระทบระยะสั้นหรือผลกระทบชั่วคราวระหว่างการก่อสร้าง ผลกระทบระยะยาวหรือผลกระทบระหว่างดำเนินโครงการ

(4) เพื่อเสนอมาตรการลดผลกระทบ และมาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะก่อสร้างและระยะดำเนินการโครงการ รวมทั้งมาตรการเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่โครงการ

(5) เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIMP) ของโครงการเสนอต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบและสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมร่วมพิจารณา

2) แนวทางการพัฒนาและรายละเอียดโครงการ

2.1) แนวทางเลือกในการพัฒนาโครงการ

การศึกษาเพื่อพัฒนาโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ให้ได้แผนพัฒนาที่เหมาะสมที่สุด และสอดคล้องกับแผนพัฒนาโครงการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง จำเป็นที่จะต้องพิจารณาศึกษาแนวทางการเลือกต่างๆของโครงการที่ได้ดำเนินการมาแล้ว ตลอดจนได้นำเอาแผนพัฒนาโครงการอื่นๆมาศึกษาพิจารณาร่วมด้วย ผลการศึกษาทบทวนการพิจารณาทางเลือกต่างๆสรุปได้ดังนี้

(1) ทางเลือกในการพัฒนาโครงการ

(1.1) ทางเลือกที่ 1 พัฒนาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน เพื่อส่งน้ำให้กับโครงการชลประทานราษฎรด้านท้ายน้ำของอ่างเก็บน้ำแม่ขานพื้นที่ชลประทาน 25,000 ไร่

(1.2) ทางเลือกที่ 2 พัฒนาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน เพื่อส่งน้ำให้กับโครงการชลประทานราษฎรพื้นที่ชลประทาน 25,000 ไร่ และผันน้ำเข้าสู่คลองซอยที่ 23 ซ้ายของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตงพื้นที่ 54,000 ไร่

(1.3) ทางเลือกที่ 3 พัฒนาโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานร่วมกับโครงการผันน้ำปายตอนบนแม่ขาน เมื่อมีแผนที่แน่นอนในการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำจากแม่น้ำปายมายังแม่ขาน เป็นการพัฒนาอ่างเก็บน้ำแม่ขานร่วมกับการผันน้ำลุ่มน้ำ เพื่อประโยชน์ในการชลประทาน อุปโภคบริโภค และเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำให้อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล และช่วยส่งเสริมปริมาณน้ำที่ขาดแคลนในลุ่มน้ำเจ้าพระยาต่อไป

2.2) การพิจารณาแนวทางเลือกที่ตั้งเขื่อน

(1) ที่ตั้งทางเลือกที่ 1 (Site A) กำหนดที่ตั้งเขื่อนบริเวณลำแม่น้ำขานสบลำน้ำแม่ขานินเหนือบ้านห้วยไทรง ต.น้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ มีพื้นที่รับน้ำฝน 1,085 ตร.กม.(ตารางที่ ก-1)

(2) ที่ตั้งทางเลือกที่ 2 (Site B) กำหนดที่ตั้งเขื่อนบริเวณลำน้ำแม่ขานตอนบน ท้ายที่ตั้งทำการอุทยานแห่งชาติออบขาน บ.น้ำแพร่ ต.น้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ มีพื้นที่รับน้ำฝน 1,035 ตร.กม.(ตารางที่ ก-1)

สรุปผลการศึกษาเสนอให้กำหนดตำแหน่งที่ตั้งเขื่อนที่ “Site A” (บริเวณเดิมที่เคยเสนอโดยกรมชลประทาน) โดยมีระดับเก็บกักน้ำที่ +380 ม.รทก. ซึ่งมีระดับสันเขื่อน +385 ม.รทก. โดยมีระดับ Free board เท่ากับ 5 เมตร ส่วนพื้นที่ชลประทานแม่แตงตอนล่างและพื้นที่ชลประทานราษฎร์แม่ขานตอนล่าง มีพื้นที่ชลประทานสุทธิประมาณ 43,370 ไร่ และ 25,000 ไร่ ตามลำดับ โดยจะสามารถทำการเกษตรได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง ระบบส่งน้ำจะเลือกใช้คลองส่งน้ำ โดยปล่อยน้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ขานลงลำน้ำเดิม และปรับปรุงฝายไรรอและคลองส่งน้ำ(เหมืองไรรอ)ยาว 10กม. ซึ่งมีอยู่เดิมแล้วทางเลือกนี้มีความเหมาะสมทั้งด้านเศรษฐศาสตร์และวิศวกรรม

2.3) การพิจารณาระบบชลประทาน

เนื่องจากพื้นที่โครงการชลประทานราษฎร์แม่ขานและของโครงการแม่แตง มีระบบส่งน้ำเดิมอยู่แล้วโดยเฉพาะโครงการชลประทานแม่แตงเป็นระบบที่สมบูรณ์เพียงแต่ขาดแคลนน้ำต้นทุนจึงไม่จำเป็นต้องปรับปรุงระบบ ส่วนโครงการชลประทานราษฎร์แม่ขาน ปัจจุบันมีฝายและเหมืองซึ่งดูแลรักษาโดยราษฎรเอง

2.4) การพิจารณาทางเลือกสำหรับการระบายน้ำและบรรเทาอุทกภัย

พื้นที่ๆได้รับความเสียหายเนื่องจากการเกิดน้ำท่วมเสมอๆ คือพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำแม่ขานบริเวณตอนล่างใกล้จุดบรรจบกับแม่น้ำปิง การมีโครงการจะช่วยบรรเทาอุทกภัยได้ส่วนหนึ่งนอกจากนั้นการสร้างคันกันน้ำเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถบรรเทาอุทกภัยได้ ดังนั้นในการศึกษาได้พิจารณาแนวทางทั้งสองประกอบกัน โดยใช้แผนที่ภูมิประเทศ 1:10,000 เป็นหลัก และพิจารณาคัดเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุด โดยวิเคราะห์ความเหมาะสมทางด้านเศรษฐศาสตร์

สำหรับพื้นที่ของระบบชลประทานราษฎร์แม่ขานมีฝายตั้งอยู่ 8 ตัว แต่ไม่สามารถลดพื้นที่น้ำท่วมหรือป้องกันน้ำท่วมได้ เนื่องจากเมื่อเกิดปริมาณน้ำหลาก จำเป็นต้องเปิดประตูระบายน้ำให้สูงพ้นระดับน้ำ เพื่อเร่งระบายน้ำหลากโดยเร็ว ทำให้การไหลของน้ำในลำน้ำแม่ขานเป็นการไหลแบบปกติเหมือนเมื่อยังกรณีไม่มีฝาย แต่สำหรับการสร้างเขื่อนแม่ขานจะช่วยลดพื้นที่น้ำท่วมทางตอนล่างด้านท้ายน้ำได้เพราะอ่างเก็บน้ำจะกักปริมาณน้ำหลากทางด้านเหนือเอาไว้ส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้ได้พิจารณาความสูงที่เหมาะสมของคันป้องกันน้ำท่วมสองฝั่งแม่น้ำแม่ขาน ในกรณีที่มียังอ่างเก็บน้ำ และไม่มีอ่างเก็บน้ำแม่ขาน โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สภาพลำน้ำ HEC-2 ในการศึกษาได้เสนอแนะระดับคันกันน้ำที่เหมาะสมและพิจารณาสร้างหรือปรับปรุงอาคารระบายน้ำที่มีอยู่เดิม และการปรับปรุงถนนเลียบริมตลิ่งแม่น้ำที่มีอยู่เดิมให้มีความสูงที่เหมาะสมสามารถใช้เป็นคันกันน้ำและป้องกันน้ำท่วมล้นตลิ่งได้

2.5) การพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเปรียบเทียบทางเลือกที่ตั้งเขื่อน

(1) ผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้

มูลค่าความเสียหายและผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาโครงการ สามารถนำมาพิจารณาเปรียบเทียบทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเฉพาะประเภทที่ประเมินเป็นมูลค่าได้ ในส่วนของทรัพยากรที่เป็นแหล่งรับ(Receptor) ของผลประโยชน์และผลกระทบโดยตรง เนื่องจากการประเมินมูลค่าในรูปตัวเงินค่อนข้างยากและไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตามการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ที่นำความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมร่วมพิจารณาด้วยนั้น ตำแหน่งที่ตั้งเขื่อน Site A มีความเหมาะสมกว่า Site B กล่าวคือ

พันธุ์ไม้บริเวณที่ศึกษาตำแหน่งที่ตั้งเขื่อนที่ Site A และ Site B ในแต่ละระดับเก็บกัก ซึ่งมีความหนาแน่นและปริมาตรไม้ที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย สรุปปริมาตรต่อพื้นที่และปริมาตรไม้ที่พบทั้งหมดในพื้นที่อ่างเก็บน้ำแต่ละระดับเก็บกักปริมาตรไม้ทั้งหมดและมูลค่าแสดงในตารางที่ ก-2

สรุปมูลค่าเสียหายเชิงเศรษฐศาสตร์ป่าไม้ในกรณีที่ต้องตัดไม้ออกทั้งหมดในแต่ละแนวทางเลือกที่ตั้งโครงการเป็นดังตารางที่ ก-3

ตารางที่ ก-1 การเปรียบเทียบลักษณะโครงการกรณีทางเลือกของSite “A”และ Site “B” ที่ระดับเก็บกักน้ำต่างๆ

รายละเอียด	ระดับกักเก็บน้ำ ม.(รทก.)											
	Site “A”							Site “B”				
	357	372	380	385	387	390	400	408	420	440	443	450
1.ความจุใช้งานของอ่างฯ (ล้านลบ.ม.)	20.68	49.58	71.32	87.38	94.48	105.59	148.97	22.23	42.20	91.54	93.27	114.02
2.ค่าก่อสร้างอาคารหัวงานและคลองผัน น้ำ(ล้านบาท)	703.49	1,021.73	1,225.80	1,356.48	1,421.82	1,495.68	1,912.60	1,131.15	1,558.93	2,731.74	2,930.00	3,391.21
3.พื้นที่ชลประทานใน 1 ฤดู(ไร่)	34,230	52,950	65,450	75,000	78,200	81,875	102,680	35,100	48,550	77,625	81,000	87,675
4.ค่าก่อสร้าง/ความจุใช้งาน (บาท/ลบ.ม.)	34.02	20.61	17.19	15.52	15.05	14.16	12.84	50.88	36.94	29.84	31.41	29.74
5.พื้นที่ชลประทาน/ความจุใช้งาน (ไร่/ล้าน ลบ.ม.)	1,655	1,068	918	858	828	775	689	1,579	1,150	848	868	769
6.ค่าก่อสร้าง/พื้นที่ชลประทาน (บาท/ไร่)	20,552	19,296	18,729	18,086	18,182	18,268	18,627	32,226	32,110	35,191	36,173	38,679

ที่มา:รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA), 2540

	450	ป่าเบญจพรรณ	78.8101	2,356	16,628.9311	33,542,700
		ป่าเต็งรัง	41.5263		5,086.9718	3,809,018
มูลค่ารวมเศรษฐกิจป่าไม้ในเขตพื้นที่ศึกษา(ล้านบาท)						

ที่มา: คัดแปลงจาก รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA), 2540

ตารางที่ ก-3 สรุปมูลค่าเสียหายเชิงเศรษฐศาสตร์ป่าไม้ในกรณีที่ต้องตัดไม้ออกทั้งหมดในแต่ละแนวทางเลือกที่ตั้งโครงการ

ที่ตั้งเขื่อน Site “A”		ที่ตั้งเขื่อน Site “B”	
ระดับเก็บกัก (ม.รทก.)	มูลค่า (ล้านบาท)	ระดับเก็บกัก (ม.รทก.)	มูลค่า (ล้านบาท)
357	30.89	420	24.48
387	66.47	440	32.30
400	99.99	450	36.35
รวมมูลค่า(ล้านบาท)	197.35	รวมมูลค่า(ล้านบาท)	93.13

ที่มา: คัดแปลงจากรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA), 2540

กล่าวได้ว่า ทางเลือก Site “A” จะสูญเสียพื้นที่ป่า ความหนาแน่นและปริมาตรไม้รวมทั้งมูลค่าสูงกว่า Site “B” เนื่องจากพื้นที่น้ำท่วมมากกว่า แต่ถ้ามองพิจารณาทางด้านนิเวศวิทยา และการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าจะไม่แตกต่างกันเพราะป่ามีลักษณะนิเวศน์ที่คล้ายคลึงกัน

(2) การขุดเซythทรัพย์สินและการอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่

ผลกระทบดังกล่าวเป็นประเด็นที่สำคัญต่อการพัฒนาแหล่งน้ำ ในกรณีที่พื้นที่ตั้งเขื่อน Site A จะทำให้มีผู้ได้รับผลกระทบ 74 ครัวเรือน คิดเป็นมูลค่าขุดเซythทรัพย์สิน 185 ล้านบาท และค่าจัดสรรพื้นที่อพยพตั้งถิ่นฐานใหม่ประมาณ 80.6 ล้านบาท แต่สามารถส่งน้ำในพื้นที่ชลประทานได้ 68,730 ไร่ ซึ่งจะมีผู้ได้รับผลประโยชน์ประมาณ 6,055 ครัวเรือน

สำหรับบริเวณอ่างเก็บน้ำของที่ตั้งเขื่อน Site B ท้ายที่ตั้งสำนักงานที่ทำการอุทยานแห่งชาติออบขาน ไม่มีชุมชนหมู่บ้านอาศัยอยู่ การใช้ดินโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณผสมป่าเต็งรังเกือบทั้งหมด แต่จะต้องเวนคืนทรัพย์สินทางราชการได้แก่ สำนักงาน บ้านพักเจ้าหน้าที่ และบ้านพักรับรองของอุทยานแห่งชาติออบขาน รวมมูลค่าการขุดเซyth 9.5 ล้านบาท ซึ่งจะเกิดขึ้นเฉพาะระดับเก็บกักน้ำอยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่ระดับ 400 ม.รทก.

(3) ผลประโยชน์ด้านการประมง

สำหรับผลประโยชน์ด้านการประมงพิจารณาจากการเพิ่มพื้นที่ผิวน้ำ (Water surface) จะทำให้เป็นการเพิ่มแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์น้ำ จากการสำรวจความสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิตในน้ำลำน้ำแม่ขานทั้งในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝน คาดว่าจะมีผลผลิตทางการประมงเฉลี่ย 22.40 กิโลกรัม/ไร่/ปี ราคาปลาเฉลี่ยโดยประมาณจากชนิด ขนาดและราคาท้องถิ่น 15 บาท/กิโลกรัม คาด

ว่าผลประโยชน์จากการประมงที่จะได้รับในแต่ละระดับเก็บกักของแนวทางเลือกที่ตั้งเขื่อน มีมูลค่าตอบแทนต่อปี สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ก-4 ผลประโยชน์จากการประมงที่จะได้รับในแต่ละระดับเก็บกักของแนวทางเลือกที่ตั้งเขื่อน

อ่างเก็บน้ำที่ตั้งเขื่อน Site A		อ่างเก็บน้ำที่ตั้งเขื่อน Site B	
ระดับ (ม.ทรก.)	มูลค่า (บาท/ปี)	ระดับ(ม.ทรก.)	มูลค่า (บาท/ปี)
357	395,300	420	414,540
387	966,960	440	621,600
400	1,309,940	450	700,350
รวมมูลค่า(บาท/ปี)	2,672,200	รวมมูลค่า(บาท/ปี)	1,736,490

ที่มา:ดัดแปลงจากรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA),2540

(4) ผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

ในด้านการสูญเสียผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติออบขานระหว่างปี พ.ศ.2535-2537 ได้ดังนี้

ตารางที่ ก-5 การสูญเสียผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติออบขานระหว่างปี พ.ศ.2535-2537

ปี พ.ศ.	จำนวน(คน)	อัตราค่าใช้จ่าย(บาท/คน)	รวม(ล้านบาท)
2535	14,464	100	1.45
2536	28,586	105	3.00
2537	129,783	110	14.28

ที่มา:รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA),2540

ตำแหน่งที่ตั้งเขื่อน Site A และ Site B ตลอดจนระดับเก็บกักที่นำมาวิเคราะห์ จะก่อให้เกิดน้ำท่วมแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมและสำรวจพบในลำน้ำแม่ขานที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะออบขานและแก่งตามลำน้ำ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวจะเปลี่ยนรูปแบบจากการท่องเที่ยวออบหรือแก่งเป็นการนั่งรถรอบๆ พื้นที่อ่างเก็บน้ำแทน จากการสอบถามทัศนคติของเจ้าหน้าที่อุทยานและนักท่องเที่ยวปัจจุบัน สรุปได้ว่าแนวโน้มการท่องเที่ยวไม่แตกต่างไปจากเดิมเท่าไรนัก ในกรณีศึกษาสามารถประเมินได้ว่ามีมูลค่าสูญเสีย/ผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวไม่แตกต่างจากปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตมูลค่าการท่องเที่ยวหลังจากมีโครงการจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

สรุปการพิจารณาคัดเลือกที่ตั้งโครงการ Site A และ Site B การวางโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่ขาน โดยมีพื้นที่เป้าหมายคือพื้นที่ชลประทานราษฎรเดิม 25,000 ไร่ และพื้นที่ชลประทานแม่แตงที่คลอง 23 ซ้าย 43,370 ไร่ ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมของที่ตั้ง ค่าก่อสร้างทางวิศวกรรมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ที่ได้รับ ตาม ตารางที่ ก-1 สรุปได้ว่าที่ Site A มีความเหมาะสมมากกว่า เนื่องจากค่าลงทุนต่อปริมาตรน้ำที่ได้ถูกกว่าจึงเสนอให้เลือก Site A

3) รายละเอียดโครงการ

3.1) ที่ตั้งและลักษณะโครงการ

(1) ที่ตั้งโครงการ

เขื่อนแม่ขานตั้งอยู่เส้นรุ้งที่ $18^{\circ}-42'-05''$ เหนือ เส้นแวงที่ $98^{\circ}-42'-22''$ ตะวันออก บริเวณเหนือบ้านห้วยโถ้ง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ หมายเลขแผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1:50,000 ระวัง 4746 11 พิกัด 47 QMA 813-676

(2) ประเภทโครงการ

(2.1) อ่างเก็บน้ำเอนกประสงค์ขนาดกลาง

(2.2) เขื่อนประกอบ 2 เขื่อน ติดต่อกัน ได้แก่ เขื่อนหลัก (Main Dam) และเขื่อนปิดช่องเขาต่ำ (Saddle Dam) ชนิดเขื่อนหินถมแกนดินเหนียว

(3) ลักษณะโครงการ

(3.1) อุทกวิทยาและการใช้น้ำ

พื้นที่รับน้ำฝนที่ตำแหน่งที่ตั้งเขื่อน	1,085	ตร.กม.
ปริมาณน้ำท่าไหลเข้าอ่างเฉลี่ยรายปี	271.29	ล้าน ลบ.ม.
ปริมาณฝนเฉลี่ยรายปี (20 สถานี)	1,110	มม.
ปริมาณการระเหยเฉลี่ยรายปี (2 สถานี)	1,627	มม.
ปริมาณน้ำนองสูงสุดที่คาบการเกิดซ้ำ 500ปี	1,689.56	ลบ.ม./วินาที
ปริมาณตะกอนตกสะสมในอ่างระยะเวลา 100 ปี	9.5	ล้าน ลบ.ม.
ปริมาณความต้องการน้ำสำหรับพื้นที่ชลประทาน		

ช่วงฤดูแล้งเฉลี่ยต่อปี

พื้นที่ชลประทานราษฎรแม่ขานตอนล่าง	14.45	44.59	ล้าน ลบ.ม.
ที่ความหนาแน่นการปลูกพืชไร่		162.50	
พื้นที่คลอง 23 ซ้าย โครงการแม่แตง	30.40	85.86	ล้าน ลบ.ม.
ที่ความหนาแน่นของการปลูกพืชไร่		176.24	

ปริมาณน้ำต่ำสุดที่ปล่อยจากเขื่อนเพื่อรักษาสมดุล
และการอุปโภคบริโภค

2.0 ล้าน ลบ.ม.

(3.2) อ่างเก็บน้ำ

ระดับน้ำเก็บกักน้ำปกติ	+380.00 เมตร รทก.
ระดับน้ำใช้การต่ำสุด	+345.00 เมตร รทก.
ระดับน้ำนองสูงสุด	+381.81 เมตร รทก.
ความจุอ่างที่ระดับเก็บกักน้ำปกติ	74.84 ล้าน ลบ.ม.
ความจุอ่างที่ระดับน้ำนองต่ำสุด	3.52 ล้าน ลบ.ม.
ความจุอ่างที่ระดับน้ำนองสูงสุด	80.90 ล้าน ลบ.ม.
พื้นที่ผิวอ่างที่ระดับเก็บกักปกติ	1,873 ไร่(2.996 ตร.กม.)
พื้นที่ผิวอ่างที่ระดับน้ำต่ำสุด	305 ไร่(0.488 ตร.กม.)
พื้นที่ผิวอ่างที่ระดับน้ำนองสูงสุด	1,969 ไร่(3.136 ตร.กม.)

(3.3) เขื่อน ประกอบด้วย 2 เขื่อนติดต่อกัน ได้แก่ เขื่อนหลักและเขื่อนปิดช่องเขาต่ำ
ระดับกันเขื่อน+385 เมตรรทก.ความกว้าง 10เมตร ปริมาตรตัวเขื่อนรวมทั้งหมด 2,034 ล้านลบ.ม.

(3.4) การผันน้ำระหว่างการก่อสร้างอุโมงค์ผันน้ำขนาดผ่าศูนย์กลาง 4 เมตร ยาว 324
เมตร โดยการทำท่อบปิดกั้นลำน้ำด้านเหนือน้ำและท้ายน้ำ ความสามารถในการผันน้ำสูงสุด 92 ลบ.ม./
วินาที

(3.5) ระบบชลประทาน

(3.5.1) ปล่อยน้ำลงลำน้ำเดิมเพื่อส่งให้กับพื้นที่ชลประทานราษฎรแม่ฆานตอนล่าง
พื้นที่ 25,000 ไร่ ด้วยอัตรา 6.7 ลบ.ม./วินาที

(3.5.2) ปรับปรุงแนวคลองไร้รอเดิม เป็นระยะทาง10 กม. เพื่อส่งน้ำให้กับพื้นที่รับ
น้ำคลอง 23 ซ้าย โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง พื้นที่ 43,370 ไร่ ด้วยอัตรา 12 ลบ.ม./วินาที

(3.6) รูปแบบการปลูกพืช

พื้นที่	ชนิดพืช		ประสิทธิภาพการ ใช้พื้นที่
	ฤดูฝน	ฤดูแล้ง	
พื้นที่ชลประทานราษฎรแม่ฆาน	ข้าว 80% ไม้ผล 20%	ข้าว 7.35% ถั่วเหลือง 40.45% ฝัก 14.7%	162.50%
พื้นที่คลอง 23 ซ้ายโครงการแม่แตงฯ	ข้าว 90% ไม้ผล 10%	ข้าว 8.03% ถั่วเหลือง 48.15% ฝัก 16.06% แตงโม 4.01%	176.24%

3.2) ค่าลงทุนสำหรับโครงการ

รายการ	จำนวนเงิน (ล้านบาท)
1.ค่าก่อสร้างเขื่อนและอาคารประกอบ	1,192.310
2. ค่าก่อสร้างระบบชลประทาน	115.050
3. ค่าวิศวกรรมและบริหาร	77.780
4.ค่าชดเชยทรัพย์สิน	185.124
5. ค่าจัดสรรพื้นที่อพยพตั้งถิ่นฐานใหม่	80.680
6. ค่าจัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม	242.246
รวม	1,893.22

3.3) ผลประโยชน์ของโครงการ

ผลประโยชน์หลักของโครงการที่จะได้รับกับผลประโยชน์ทางการเกษตรกรรมและชลประทานโดยการส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทานฤดูฝน 68,370 ไร่ และฤดูแล้ง 54,198 ไร่ ความหนาแน่นของการปลูกพืชร้อยละ 179.27 ทำให้มีผลประโยชน์สุทธิเพิ่มขึ้นปีละ 359.898 ล้านบาท และผลประโยชน์ทางอ้อมอื่นๆ เช่น การประมงปีละ 0.96 ล้านบาท การบรรเทาอุทกภัยปีละ 0.31 ล้านบาท และการนำไม้ออก 29.73 ล้านบาท จากผลการวิเคราะห์คิดเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ(NPV) ของโครงการ 334.90 ล้านบาท

3.4) การวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ของโครงการ

ผลการวิเคราะห์ด้านเศรษฐศาสตร์โดยใช้อัตราการคิดลด (Discount Rate) 12% ได้ดังนี้

มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV)	5.91	ล้านบาท
อัตราส่วนระหว่างผลประโยชน์กับต้นทุน(B/C)	1.00	
อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ (EIRR)	12.06%	

การวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงต้นทุนหรือผลประโยชน์โครงการในอนาคตจะมีความอ่อนไหวต่อความล่าช้าของการพัฒนาด้านการเกษตรมาก กล่าวคือ ถ้ากำหนดให้ผลประโยชน์รวมคงที่ต้นทุนเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.46 หรือในกรณีที่ต้นทุนคงที่ผลประโยชน์รวมลดลงร้อยละ 0.46 โครงการจะอยู่ในระดับที่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจพอดี แต่ในกรณีที่ผลประโยชน์ทางการเกษตรล่าช้าไป 1 ปี โครงการจะไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ ค่า B/C เท่ากับ 0.90 และ EIRR เท่ากับร้อยละ 10.73

4) การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

4.1) สังคม-เศรษฐกิจ

(1) ผลกระทบด้านบวก

(1.1) การดำเนินโครงการสามารถพัฒนาระบบชลประทานในพื้นที่โครงการที่มีอยู่เนื่องจากมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรกรรมมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีด้านเศรษฐกิจสังคมของเกษตรกรเป็นอย่างมาก ปัจจุบันถึงแม้จะมีพื้นที่ทำการเกษตรในพื้นที่โครงการเป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรน้ำฝน ส่วนในโครงการชลประทานเดิมที่มีพื้นที่ระบบคลองชลประทานอยู่แต่มีปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งทำให้ผลผลิตของการเพาะปลูกไม่สูงเท่าที่ควร

ในการพัฒนาโครงการทำให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์ กล่าวคือสามารถทำงานการเกษตรในช่วงฤดูแล้งในพื้นที่ชลประทานได้มากขึ้น ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจะทำรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้นมากเมื่อเทียบกับปัจจุบัน การพัฒนาระบบชลประทานตามแผนของโครงการทั้งหมดจะสามารถส่งน้ำได้ 68,370 ไร่ เกษตรกรได้รับประโยชน์ 6,055 ครัวเรือน ซึ่งส่งผลทำให้รายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้นและมีการจ้างงานและใช้แรงงานมากขึ้นด้วย

(1.2) การที่มีแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น จะลดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง นอกจากเพื่อการเกษตรกรรมแล้วยังจำเป็นสำหรับการอุปโภค-บริโภค และการบรรเทาอุทกภัย ตลอดจนมีผลต่อเนื่องถึงการพัฒนาในระดับลุ่มน้ำการจัดสรรน้ำ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการอุตสาหกรรม การลงทุนหรือพัฒนาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นเป็นต้น

(1.3) การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำมีศักยภาพที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นได้ ทำให้มีการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวตามมา และทำให้เกิดการพัฒนาในอีกหลายด้านรวมถึงด้านสังคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในท้องถิ่นด้วย

(1.4) ผลดีต่อการพัฒนาด้านการประมง และเพิ่มผลผลิตของน้ำจะทำให้เกิดแหล่งน้ำขนาดกลางถาวร ทำให้มีพื้นที่น้ำต่อการเพิ่มปริมาณปลาน้ำจืดท้องถิ่น มีผลผลิตปลาสูงขึ้นมีความมั่นคงทางด้านประมง ถ้าสามารถปล่อยพันธุ์ปลาชนิดที่มีอยู่เดิมเพิ่มเติมได้ก็จะเป็นการพัฒนาทรัพยากรประมงที่ดี

(2) ผลกระทบด้านลบ

(2.1) ผลเสียที่สำคัญของการชดเชยทรัพย์สิน ได้แก่ การกำหนดอัตราค่าชดเชยที่อาจต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งในกรณีนี้จะทำให้สภาพเศรษฐกิจสังคมของผู้ที่ได้รับผลกระทบเริ่มไม่ดีขึ้น การได้รับค่าทดแทนเท่ากับราคาประเมินนั้นจะทำให้เกิดผลกระทบด้านลบ เพราะราคาประเมินของทางราชการจะต่ำกว่าราคาซื้อขายในตลาดมาก โอกาสที่จะหาซื้อที่ดินทดแทนในลักษณะเดิมแทบ

จะเป็นไปไม่ได้เพราะราคาที่ดินมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา หรือแม้ว่าจะได้รับราคาที่เหมาะสมกับราคาตลาดก็ตาม

การจ่ายค่าชดเชยในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่น ถ้าจ่ายเร็วเกินไปค่าชดเชยที่ได้ก็มักจะถูกนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่น นอกจากการลงทุนก่อสร้างหรือเพื่อพัฒนาการเกษตรแหล่งใหม่ (เช่น เพื่อการใช้จ่ายในครัวเรือน หรือเพื่อการพนัน ฯลฯ) ทำให้ทรัพย์สินลดน้อยลงไปก่อนจะเริ่มการสร้างตัวใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้การจ่ายค่าชดเชยที่ช้าเกินไปก็จะทำให้เกิดผลเสียได้เช่นกัน เพราะไม่สามารถลงทุนก่อสร้างหรือลงทุนด้านการเกษตรได้ทันเวลา

สำหรับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานได้กำหนดอัตราค่าชดเชยที่เหมาะสมเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้คณะกรรมการฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปพิจารณาปฏิบัติเพื่อลดปัญหาดังกล่าว และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ ยินดีที่จะย้ายเข้าไปอยู่ในพื้นที่อพยพที่ได้จัดเตรียมไว้ให้ คาดว่าผลกระทบด้านสังคมเศรษฐกิจจะได้รับการพัฒนาและยกระดับขึ้นจากเดิม

(2.2) เมื่อมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน คาดว่าจะก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเดิมมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งจะเกิดเนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านต่างๆ ของราษฎรรวมถึงการขยายตัวและการเกิดชุมชนแห่งใหม่ ถึงแม้จะไม่หนาแน่นมากนักก็ตามแหล่งชุมชนอาจจะขยายตัวออกเป็นบริเวณกว้างได้ถ้าขาดการควบคุมที่ดี ทางการควรยอมรับสภาพดังกล่าวและให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจสังคมตามสมควรเพราะถือว่าเป็นผลกระทบทางอ้อมของโครงการ

(2.3) ผลจากการพัฒนาระบบชลประทาน ทำให้สามารถทำการปลูกพืชได้ปีละ 2 ครั้ง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร ซึ่งเดิมทำการเกษตรปีละครั้งเป็นส่วนใหญ่ ในระยะแรกอาจมีปัญหาเกี่ยวกับการยอมรับ ระบบใหม่ซึ่งต้องมีการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ทั้งนี้เนื่องจากความเคยชินต่อการว่างงานในช่วงหลังเก็บเกี่ยว นอกจากนี้อาจทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในครัวเรือนหรือในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีความจำเป็นต้องนำแรงงานมาจากท้องถิ่น

(2.4) ปัญหาสินเชื่อทางการเกษตร มีการลงทุนเพิ่มขึ้นในระยะเริ่มต้น ซึ่งเกษตรกรอาจไม่มีทรัพย์สินค้ำประกัน และทำให้ไม่สามารถหาเงินมาลงทุนตามที่ทางการได้วางแผนไว้ได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ทางการต้องเข้ามาศึกษาปัญหาและช่วยแก้ไขอย่างแท้จริง โดยทำการส่งเสริมด้วยระบบการเกษตรโดยการให้สินเชื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการลงทุนของเกษตรกร

(2.5) การปลูกพืชไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ซึ่งจะมีผลเสียต่อเกษตรกรได้เป็นอย่างมาก เกษตรกรมักจะนำแนวทางหรือสภาพตลาดที่เกิดขึ้นในปีที่ผ่านมา มาใช้

วางแผนเพาะปลูกในปีถัดไป ซึ่งไม่เป็นการยืนยันได้เสมอไปว่าสภาพตลาดปีปัจจุบันจะเหมือนกับปีที่ผ่านมาแต่ทางการ โดยเฉพาะกรมชลประทานจะทราบได้ดีกว่า ดังนั้นควรให้คำแนะนำชนิดพืชที่สมควรปลูกรายปี อีกทั้งมีความจำเป็นต้องช่วยเกษตรกรในการหาตลาด และรักษาราคาพืชผลให้อยู่ในระดับที่เกษตรกรจะอยู่รอดได้เป็นอย่างน้อย นอกจากนี้ในกรณีที่คาดว่าเกิดภาวะฝนแล้ง กรมชลประทานควรต้องเตือนเกษตรกรตั้งแต่ในระยะแรกๆ ให้ลดพื้นที่เพาะปลูกฤดูแล้งลงหรือปลูกพืชอื่นที่ต้องการน้ำน้อยแทน

4.2) การชดเชยทรัพย์สินและอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่

ผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านลบที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดอัตราค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่อาจต่ำกว่าที่ควรเป็นซึ่งในกรณีนี้จะทำให้สภาพเศรษฐกิจ-สังคมของผู้ที่ได้รับผลกระทบไม่ดีขึ้นตั้งแต่ต้น ดังนั้นราคาค่าชดเชยควรเป็นราคาที่เหมาะสมเพียงพอต่อการที่ผู้ได้รับผลกระทบจะสามารถจัดหาทรัพย์สิน หรือที่ดินในปริมาณและคุณภาพที่ไม่ต่ำกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบยินดีจะเข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดให้ ทำให้ผลกระทบด้านนี้ไม่รุนแรงมากนัก นอกจากผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากการจ่ายค่าชดเชยในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่น จ่ายเร็วเกินไปก่อนการตั้งถิ่นฐานใหม่ ค่าชดเชยที่ได้อาจถูกนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น หรือหากจ่ายช้าเกินไป ซึ่งอาจไม่ทันเวลาต่อการจัดซื้อทรัพย์สินและที่ดินที่มีราคาสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งทัศนคติที่มีอยู่เดิมอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ได้

เนื่องจากการที่ราษฎรต้องอพยพและตั้งถิ่นฐานใหม่อันเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในอ่างเก็บน้ำ ซึ่งมีทั้งราษฎรที่มีบ้านเรือนถาวรและมีสิทธิในการได้รับพื้นที่จัดสรรอพยพและลูกไร่หรือคนงานในสวนเกษตรที่จะต้องสูญเสียโอกาสในการทำงาน ซึ่งไม่มีสิทธิในการได้รับพื้นที่จัดสรรอพยพ บุคคลทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจและด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการโยกย้ายถิ่นฐาน ซึ่งต้องจัดหามาตรการที่เหมาะสมเพื่อลดผลกระทบดังกล่าว

อย่างไรก็ตามจากผลการประชุมกลุ่มย่อยและประชุมสัมมนาโครงการ ในงานประชาสัมพันธ์และข้อมูลที่ได้จากการสอบถามทัศนคติของผู้ที่ได้รับผลกระทบ การดำเนินการจัดการชดเชยทรัพย์สินและวางแผนการอพยพ ถ้าในแนวทางปฏิบัติได้ดำเนินการที่สอดคล้องกับความต้องการแล้วก็จะต้องลดผลกระทบได้มาก กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเรื่องที่ดินและแหล่งน้ำ ซึ่งก็ต้องจัดสรรให้ตามที่ต้องการในขอบเขตที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

4.3) โบราณคดีและประวัติศาสตร์

พื้นที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างเขื่อน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานที่อยู่ในบริเวณที่จะเป็นอ่างเก็บน้ำคือ วัดนิลประภา บ้านแม่ขนิลใต้ ซึ่งมีประวัติการสร้างมากกว่าร้อยปี

โบราณสถานที่อยู่ภายในวัดคือ วิหาร ซึ่งสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2486 ภายในวิหารมีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย และภาพเขียนบรรยายเรื่องพระเวทสันดรชาดกกัณฑ์ต่างๆที่ผนังวิหาร นอกจากนี้ยังพบว่าบริเวณหมู่บ้านแมงนิลใต้ เป็นหมู่บ้านที่มีการอยู่อาศัยมานานแล้ว จากการสำรวจได้พบเศษภาชนะดินเผาสมัยโบราณปรากฏอยู่ตามผิวดิน บริเวณวัดนิลประภา และหมู่บ้านแมงนิลใต้ซึ่งจะถูกล้างน้ำท่วม

พื้นที่ชลประทาน โครงการแม่ขานและพื้นที่ชลประทานแม่แดงคลอง 23 ซ้าย จากการสำรวจพบแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ทั้งหมด 32 แหล่ง เป็นแหล่งที่มีโบราณสถานปรากฏอยู่ในพื้นที่ชลประทาน โครงการแม่ขาน 20 แหล่ง และพื้นที่ชลประทานแม่แดงคลอง 23 ซ้าย 12 แหล่ง แต่แหล่งโบราณคดีเหล่านี้ไม่ได้รับผลกระทบจากโครงการเนื่องจากพื้นที่ชลประทานใช้ระบบและคลองส่งน้ำเดิมที่มีอยู่

ในช่วงดำเนินการก่อสร้าง และระยะดำเนินโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน มีผลกระทบต่อแหล่งโบราณคดี เฉพาะบริเวณกลุ่มบ้านแมงนิลใต้ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่และโบราณสถานคือวัดนิลประภา รวมทั้งพบเศษภาชนะดินเผาที่กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งเก็บกักจะทำให้ น้ำท่วมบริเวณเหล่านี้ จำเป็นต้องมีมาตรการแก้ไขผลกระทบดังกล่าวเพื่อดำเนินการขุดค้นและเคลื่อนย้ายโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่มีอยู่

4.4) อุทยานแห่งชาติออบขาน และการท่องเที่ยว

อุทยานแห่งชาติออบขานครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 484 ตารางกิโลเมตรหรือ302,500 ไร่ ในพื้นที่ 3 อำเภอ 1 กิ่ง คือ อำเภอสะเมิง อำเภอสันป่าตอง อำเภอหางดง และกิ่งอำเภอแม่วงก์ที่ทำการอุทยานแห่งชาติออบขาน ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ฝั่งซ้ายของลำน้ำแม่ขานในเขตท้องที่ ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง

สถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญของอุทยานแห่งชาติออบขานในปัจจุบันได้แก่ ออบขาน ผาอกม้า ออบไซ ห้วยหญ้าไซ ผาตูป และห้วยโป่งซึ่งอยู่ใกล้กับที่ทำการอุทยานแห่งชาติออบขาน แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีทัศนียภาพที่สวยงามเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางอุทยานฯได้ดำเนินการสำรวจ และเปิดให้บริการนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะมาใช้บริการท่องเที่ยวบริเวณออบขาน และมีเพียงบางส่วนจะเดินเข้าไปเที่ยวชม จุดอื่นๆ หากมีการดำเนินการโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานพื้นที่ที่เป็นจุดท่องเที่ยวที่กล่าวข้างต้น รวมทั้งที่ทำการอุทยานแห่งชาติออบขานจะได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการและถึงแม้ในช่วงที่อ่างเก็บน้ำแม่ขานมีปริมาณน้ำเก็บกักในระดับต่ำสุด แหล่งท่องเที่ยวจะปรากฏให้เห็นหลังจากระดับน้ำที่เก็บกักลดระดับลง แต่ก็ไม่สามารถใช้เส้นทางเดิมเข้าไปท่องเที่ยวในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวได้ นอกจากดำเนินการก่อสร้างเส้นทางใหม่เข้าพื้นที่

สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมอุทยานแห่งชาติออบขาน นับตั้งแต่มีการเตรียมการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติออบขานขึ้นในช่วง พ.ศ. 2532-2537 พบว่าปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นตลอดปี โดยเฉพาะในช่วงเมษายนและพฤษภาคม

แนวทางการแก้ไขจำเป็นต้องทำการสำรวจหาแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆภายในพื้นที่อุทยานฯ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชมได้อย่างสะดวก และจัดหามาตรการที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวเดิมที่ได้รับผลกระทบจากการถูกน้ำท่วม สามารถตอบสนองการท่องเที่ยวบริเวณดังกล่าวได้ ในช่วงที่ระดับน้ำในอ่างเก็บน้ำลดระดับลงจนสามารถเที่ยวชมความงามของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ได้ รวมทั้งการให้บริการความสะดวกสบายในการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติออบขาน และอ่างเก็บน้ำแม่ขาน โดยการเลือกจุดที่ตั้งทำการอุทยานแห่งชาติออบขานที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้เท่าเดิมที่เคยเป็นอยู่หรือพัฒนาให้ดีกว่าเดิม โดยเน้นอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นส่วนเสริมหรือทดแทนแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่สูญเสียไป

5) คุณค่าต่อคุณภาพชีวิต

5.1) การชดเชยทรัพย์สิน

(1) วิธีการศึกษา

(1.1) จัดเตรียมแบบสำรวจครัวเรือนและทรัพย์สินสาธารณะเพื่อใช้ในการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ที่ต้องชดเชยทรัพย์สินในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ

(1.2) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการกำหนดราคาที่ดินและการชดเชยทรัพย์สิน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการจ่ายชดเชย

(1.3) สำรวจข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ เนื้อที่ถือครองเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ชนิดพืชที่ปลูก พื้นที่ปลูก ความหนาแน่นและขนาดของพืชผลและไม้ผลยืนต้นรวมทั้งจำนวน ขนาด และวัสดุสิ่งก่อสร้างของราษฎรและราชการเพื่อประเมินราคา

(1.4) กำหนดอัตราค่าทดแทนทรัพย์สิน ซึ่งเป็นอัตราพื้นฐานของการศึกษาเพื่อกำหนดมูลค่าชดเชยของโครงการและประกอบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

5.2) ผลการศึกษา

(1) ทรัพย์สินถูกเวนคืน

(1.1) จำนวนครัวเรือนและที่ดินถูกเวนคืน

ชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำอยู่ในเขตปกครอง หมู่ที่ 8 บ้านแม่ขนิลใต้ ตำบลน้ำแพร่ อำเภอลำดอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 56 ครัวเรือน (จำแนกเป็นกลุ่มบ้านจึกใต้ 11 ครัวเรือน กลุ่มบ้านกลาง 19 ครัวเรือน และกลุ่มบ้านแม่ขนิลใต้ 26 ครัวเรือน) รวมครัวเรือนบริเวณ

แนวแกนเขื่อน อีก 3 ครัวเรือน อยู่ในเขตติดต่อหมู่ที่ 8 บ้านห้วยโถง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง และบางส่วนหมู่ที่ 12 บ้านสันปูเลย ตำบลคอนเปา อำเภอแม่วาง

นอกจากนี้ยังมีราษฎรที่มีเฉพาะที่ดินอยู่ในเขตพื้นที่อ่างเก็บน้ำอีก 15 ครัวเรือน ที่จะต้องชดเชยเฉพาะค่าที่ดิน

สรุปครัวเรือนที่จะต้องได้รับการชดเชยทรัพย์สิน 74 ครัวเรือน แบ่งเป็นครัวเรือนที่มีที่ดินและบ้านเรือนที่อยู่อาศัยถาวร 59 ครัวเรือน และที่มีเฉพาะที่ดิน 15 ครัวเรือน จำนวนราษฎร 74 ครัวเรือน ที่มีในพื้นที่อ่างเก็บน้ำและแนวแกนเขื่อนนั้น มีทั้งเอกสารสิทธิ์ประเภท นส.3/สก.1 ทั้งหมด 295 ไร่ และไม่มีเอกสารสิทธิ์มีเพียงการเสียภาษีบำรุงท้องที่ (ภบทรและภบท) อีก 211 ไร่ รวมที่ดินทั้งหมดที่จะต้องชดเชย 506 ไร่

(1.2) สิ่งปลูกสร้างและสาธารณประโยชน์

(1.2.1) สิ่งปลูกสร้างราษฎร ประกอบด้วย บ้านเรือน 56 หลัง โรงครัว ห้องน้ำ/ส้วมและขี้ฉาง

(1.2.2) สิ่งปลูกสร้างราชการ ได้แก่

- สำนักงานอุทยานแห่งชาติ 1 แห่ง (รวมสิ่งก่อสร้าง-อาคารต่างๆ) ประกอบด้วยสำนักงานที่ทำการอุทยาน 1 หลัง บ้านพักข้าราชการ 3 หลัง บ้านพักเจ้าหน้าที่ บ้านพักคนงาน ห้องน้ำ ห้องสุขา โรงรถและโรงเก็บวัสดุ หอพักน้ำส่งน้ำ สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ (เสาธง เสาอากาศวิทยุ ชุมนพักผ่อน และป้อมยาม)

- โรงเรียนแม่ขนิลใต้ ประกอบด้วย อาคารเรียน 1 หลัง บ้านพักครู 1 หลัง และห้องน้ำ

- วัดนิลประภา (แม่ขนิลใต้) ประกอบด้วย โบสถ์ กุฏิ ศาลา 2 แห่ง โรงเรือนหอระฆัง ห้องอาบน้ำ ถังเก็บน้ำฝน และกำแพงวัด

(1.2.3) สาธารณประโยชน์ ที่จะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ประกอบด้วย ถนนคอนกรีต 100 เมตร ถนนลูกรัง 8.9 กม. สะพานคอนกรีต สะพานไม้ ระบบประปาหมู่บ้าน และระบบไฟฟ้า

(1.3) พิษเศรษฐกิจ

ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำแม่ขานและแนวแกนเขื่อน มีที่ดินบางส่วนอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมซึ่งอยู่ในระหว่างการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติอบขาน ส่วนบริเวณที่เป็นหมู่บ้านได้รับการกันออกจากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแล้ว เพราะชุมชนหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เป็นระยะเวลาประมาณ 100 ปี

สำหรับพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมที่ระดับเก็บกักสูงสุด 381.81 เมตร รทก. ครอบคลุมพื้นที่ 1.969 ไร่ มีพืชเศรษฐกิจที่จะต้องชดเชยจำนวน 328 ไร่ จำแนกเป็น

(1.3.1) พื้นที่นาข้าว	140.0 ไร่	ร้อยละ 37.8
(1.3.2) พื้นที่พืชไร่	88.0 ไร่	ร้อยละ 23.8
(1.3.3) พื้นที่สวนผลไม้	100.0 ไร่	ร้อยละ 27.0

(2) การกำหนดอัตราค่าทดแทนทรัพย์สิน

(2.1) อัตราค่าทดแทนที่ดิน

(2.1.1) ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ ถูกต้องตามประมวลกฎหมายที่ดิน ตามข้อกำหนดกฎระเบียบและกฎหมายสามารถจ่ายทดแทนได้การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดอัตราจากราคาประเมินที่ดินตามบัญชีกำหนดจำนวนทุนทรัพย์ในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับที่ดินของคณะกรรมการประจำจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2535-2538 ประกอบกับการสำรวจราคาตลาดทั่วไป และราคาซื้อขายที่ดินต้องการ ดังแสดงในตารางที่ ก-6 จาการคาดกล่าวผลการศึกษาได้กำหนดค่าชดเชยที่ดินอัตรา 335,000 บาท/ไร่

(2.1.2) ที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จะดำเนินการจ่ายค่าทดแทนในรูปค่าพัฒนาที่ดิน ซึ่งเป็นต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่ได้ลงทุนทำการปรับปรุงที่ดินโดยการพิจารณาจากค่าใช้จ่ายในการพัฒนาที่ดินตลอดระยะเวลาที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ซึ่งได้กำหนดไว้ประมาณ 25 ปี โดยนำมาคำนวณหามูลค่าปัจจุบัน ตามรายละเอียดในตารางที่ ก-7 การศึกษาได้กำหนดให้อัตราค่าพัฒนาที่ดิน 52,000 บาท/ไร่

(2.2) อัตราค่าชดเชยสิ่งปลูกสร้าง และสาธารณประโยชน์

การประเมินอัตราสิ่งก่อสร้างได้จากการสำรวจประเภท จำนวนและสภาพทางกายภาพพร้อมทั้งคำนวณมูลค่าก่อสร้างในปัจจุบัน ร่วมกับการสอบถามราคาก่อนก่อสร้าง สาธารณประโยชน์จากเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ร่วมกับฐานข้อมูลราคา มูลค่าวัสดุสิ่งก่อสร้างปัจจุบัน และมาตรฐานกำหนดค่าร้อยละอาคารบ้านเรือนราษฎรที่ถูกเขตชลประทาน พ.ศ.2535 และ 2538 ของกรมชลประทานเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบเพื่อกำหนดอัตราที่เหมาะสม สรุปได้ดังนี้

(2.2.1) บ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างประชาชน ได้จำแนกประเภทตามสภาพกายภาพ รูปแบบและวัสดุที่ใช้ก่อสร้างร่วมกับการสอบถามราคาก่อนก่อสร้างจากเจ้าของบ้าน พร้อมกับเลือกตัวอย่างแบบละ 1 หลังมาถอดแบบ เพื่หาราคาทดแทนต่อหน่วยพื้นที่ สรุปอัตราโดยเฉลี่ยได้ 735 บาท/ตร.กม.

(2.2.2) สิ่งก่อสร้างทางราชการและสาธารณประโยชน์ ใช้หลักการเดียวกับ
สิ่งก่อสร้างราษฎรรวมกับมูลค่าก่อสร้าง สรุปลัทธิราคาทดแทนได้อยู่ระหว่าง 200-250,000 บาท/
หน่วย

ตารางที่ ก-6 ราคาประเมินที่ดินตามราคาตลาด และราคาที่เขาของที่ดินต้องการขายในเขต
พื้นที่โครงการ

หน่วยที่	ที่ดินบริเวณ	ราคาตลาดทั่วไป		ราคาที่เขาของต้องการ	
		บาท/ไร่	บาท/ตร.วา	บาท/ไร่	บาท/ตร.วา
1	พื้นที่บริเวณแนวถนน				
	ที่ดินติดถนน/ทางสาธารณประโยชน์				
2	/คลอง/ร่องน้ำ/ลำธาร				
	- ไม่มีเอกสารสิทธิ์	25,000.0	62.5	30,000.0	75.0
2	- มีเอกสารสิทธิ์	280,000.0	700	300,000.0	750.0
2	ที่ดินอื่น ๆ				
	- ไม่มีเอกสารสิทธิ์	12,000.0	30.0	18,000.0	45.0
2	- มีเอกสารสิทธิ์	160,000.0	400.0	200,000.0	500.0
1	พื้นที่อ่างเก็บน้ำ				
	ที่ดินติดถนน/ทางสาธารณประโยชน์				
2	/คลอง/ร่องน้ำ/ลำธาร				
	- ไม่มีเอกสารสิทธิ์	30,000.0	75.0	40,000.0	100.0
2	- มีเอกสารสิทธิ์	320,000.0	800.0	350,000.0	875.0
2	ที่ดินอื่น ๆ				
	- ไม่มีเอกสารสิทธิ์	34,000.0	85.0	38,000.0	95.0
2	- มีเอกสารสิทธิ์	220,000.0	550.0	280,000.0	700.0

ที่มา: การสำรวจของกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2538

ตารางที่ ก-7 อัตราการชดเชยค่าพัฒนาที่ดินบริเวณพื้นที่โครงการ

ชนิดของพืช	ค่าใช้จ่ายในการพัฒนาที่ดิน					มูลค่าปัจจุบันของ ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ย (4)
	ปี พ.ศ. 2537 (1)			ปี พ.ศ.2514 (2)	เฉลี่ย (3)	
	ค่าเตรียมพื้นที่	ค่าดูแลรักษา	รวม			
ไม้ผล	720.24	597.70	1,317.94	97.53	707.74	74,031.73
พืชไร่	448.48	282.76	731.24	54.11	392.68	41,075.51
พืชผักและอื่น ๆ	306.55	185.42	491.97	36.41	264.19	27,635.07
รวมเฉลี่ย	535.67	383.80	919.47	68.04	493.76	51,648.78

หมายเหตุ: (1) ค่าเฉลี่ยการพัฒนาที่ดินในปีล่าสุดที่ผ่านมา ประกอบด้วย ค่าเตรียมพื้นที่ ได้แก่ โถ-คราด ยกร่อง แต่งคันนา ขุด-ถาง รากไม้และการดูแลรักษา โดยใช้แรงงานคน สัตว์ และเครื่องจักร หน่วยเป็น บาท/ไร่

(2) ระยะเวลาที่ประชาชนเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่นานประมาณ 23 ปี

- อัตราดอกเบี้ยที่นำคิดลดเพื่อหามูลค่าปัจจุบันเท่ากับ 12%

- Discount factor at 12% interest rate = 0.074

- ดังนั้น (2) สามารถคำนวณได้จาก (1) $\times$ 0.074

(3) คิดค่าเฉลี่ยต่อปี ตลอดช่วงระยะเวลา 23 ปีที่ผ่านมา คำนวณได้จาก [(1) + (2)]

(4) คำนวณได้จาก (3) $\times$ 104.603

- Compounding factor for 1 per annum of equal payment series at 12%

Interest rate for 23 years = 104.603

(2.3) อัตราค่าทดแทนพืชเศรษฐกิจและไม้ยืนต้น

ตามเกณฑ์การจ่ายเงินค่าชดเชยพืชเศรษฐกิจถ้าเป็นพืชไร่ จะจ่ายค่าชดเชยในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนไม่สามารถรอการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทัน สำหรับไม้ผล ไม้ยืนต้นจะต้องมีอายุเกินกว่า 1 ปี ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ประเมินครอบคลุมทั้งพืชไร่และไม้ผล ไม้ยืนต้น ซึ่งอยู่ในหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้งหมด

การกำหนดอัตราค่าทดแทน โดยการสำรวจ ชนิด จำนวน ความหนาแน่น และอัตราค่าชดเชยของหน่วยราชการต่างๆ ตามที่กล่าวถึงวิธีการไว้ข้างต้นแล้ว แต่เพื่อความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่จะพิจารณาจากต้นทุนการผลิต ระยะเวลาในการปลูกพืช และค่าเสียโอกาส สรุปลงต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจ ดังแสดงในตารางที่ ก-8

อย่างไรก็ตามมูลค่าของต้นทุนการผลิตดังกล่าว จะนำมาเปรียบเทียบกับอัตราค่าทดแทนที่หน่วยงานต่าง ๆ กำหนดไว้ และสรุปเป็นอัตราค่าทดแทนของพืชผล ไม้ผล ไม้ยืนต้นที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา ดังแสดงในตารางที่ ก-9

ตารางที่ ก-8 ต้นทุนการผลิตโดยเฉลี่ยต่อปีของพืชไร่/ไม้ยืนต้นที่ปลูกมากในพื้นที่โครงการ

รายการ	ข้าว (บาท/ไร่)	ถั่วเหลือง (บาท/ไร่)	ลั่นजी/ลำไย (บาท/ไร่)	มะม่วง (บาท/ไร่)
ค่าแรงงาน(คน)	1,099.49	971.54	1,471.80	1,575.49
เตรียมดิน	280.88	300.69	712.30	728.17
เพาะปลูก	202.67	92.27	51.93	55.21
ใส่ปุ๋ย	90.08	47.33	87.95	52.39
ฉีดยา	42.91	54.51	40.99	33.24
ดูแลรักษา	120.82	255.46	556.52	638.87
เก็บเกี่ยว	362.13	221.28	22.11	67.61
ค่าแรงงาน เครื่องจักร	129.33	501.45	186.34	177.46
ค่าวัสดุ	436.25	515.52	306.09	276.19
พันธุ์	105.00	135.00	31.06	-
ปุ๋ย-ฮอร์โมน	167.52	150.71	99.88	92.81
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	53.73	149.31	85.71	81.97
น้ำมันเชื้อเพลิง	110.00	80.50	89.44	101.41
ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	342.20	268.97	136.65	126.76
ค่าจ้างนวด	308.20	210.52	0.00	0.00
ค่าขนย้าย	34.00	58.45	0.00	0.00
ค่าแต่งกิ่ง	0.00	0.00	129.69	126.76
ค่าคัดเกรด	0.00	0.00	6.96	0.00
รวมทั้งสิ้น	2,007.27	2,257.48	2,100.88	2,155.90
จำนวนต้น/ไร่	-	-	18	16
ต้นทุนการผลิตต่อต้น	-	-	116.72	134.74

ที่มา: จากการสำรวจเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2538

(2.4) สรุปการประเมินมูลค่าการทดแทน

(2.4.1) มูลค่าการทดแทนที่ดินและค่าพัฒนาที่ดิน

สรุปมูลค่าการทดแทนที่ดิน 295 ไร่ และค่าพัฒนาที่ดิน 211 ไร่ บริเวณพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบรวมมูลค่าทดแทน 109.881 ล้านบาท จำแนกเป็น

ประเภท	พื้นที่(ไร่)	อัตราค่าทดแทน(บาท/ไร่)	มูลค่าทดแทน(ล้านบาท)
1.ค่าที่ดิน -นส.3ก./สค. 1	295	335,000	98.925
2. ค่าพัฒนาที่ดิน -กทท.5 และ กบท.6	211	52,000	10.955
รวม	506.0	-	109.881

ตารางที่ ก-9 อัตราค่าทดแทนพืชผลและไม้ยืนต้นที่ถูกเวนคืนของหน่วยต่างๆและในพื้นที่โครงการ

ชนิดพืช 1/	อัตราค่าทดแทนของ กรมชลประทาน 2/ (บาท/หน่วย)				อัตราค่าทดแทนของ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย 2/ (บาท/หน่วย)				อัตราค่าทดแทน3/ (บาท/หน่วย)			
	หน่วย	มีผลหรือ ขนาดใหญ่	ไม่มีผลหรือ ขนาดกลาง	อื่นๆ	หน่วย	มีผลหรือ ขนาดใหญ่	ไม่มีผลหรือ ขนาดกลาง	อื่นๆ	หน่วย	มีผลหรือ ขนาดใหญ่	ไม่มีผลหรือ ขนาดกลาง	อื่นๆ
ไม้ผล/ไม้ยืนต้น												
กระถิน	บาท/ไร่	-	-	700	-	-	-	20-30	บาท/ไร่	-	-	700
กระถ่อนพื้นเมือง	บาท/ต้น	100	50	-	บาท/ม.	300	150	-	บาท/ต้น	800	600	-
ขนุนพื้นเมือง	บาท/ต้น	200	150	-	บาท/ต้น	400	200	-	บาท/ต้น	1,100	700	-
แค	บาท/ต้น	40	20	-	บาท/ต้น	50	25	-	บาท/ต้น	50	25	-
ตะขบ	บาท/ต้น	30	20	-	บาท/ต้น	30	15	-	บาท/ต้น	400	200	-
ทุเรียน	บาท/ต้น	100	50	-	บาท/ต้น	150	75	-	บาท/ต้น	150	75	-
ไผ่ลวก/เลียง/ ลำมะรอก	บาท/กอ	100	50	-	บาท/ต้น	100- 150	50 - 75	-	บาท/กอ	100	50	-
ฝรั่งพื้นเมือง	บาท/ต้น	50	35	-	บาท/ต้น	100	50	-	บาท/ต้น	250	150	-
มะกรูด	บาท/ลำ	100	60	-	บาท/ลำ	200	100	-	บาท/ต้น	300	200	-
มะขามเปรี้ยว	บาท/ต้น	500	200	-	บาท/ต้น	500	250	-	บาท/ต้น	800	600	-
มะนาว	บาท/ต้น	150	100	-	บาท/ต้น	200	100	-	บาท/ต้น	200	100	-
กล้วย	บาท/กอ	30	15	-	บาท/กอ	60		60	บาท/กอ	200	100	-

ตารางที่ ก-9 (ต่อ)

ชนิดพืช 1/	อัตราค่าทดแทนของ กรมชลประทาน 2/ (บาท/หน่วย)				อัตราค่าทดแทนของ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย 2/ (บาท/หน่วย)				อัตราค่าทดแทน3/ (บาท/หน่วย)			
	หน่วย	มีผลหรือ ขนาดใหญ่	ไม่มีผลหรือ ขนาดกลาง	อื่นๆ	หน่วย	มีผลหรือ ขนาดใหญ่	ไม่มีผลหรือ ขนาดกลาง	อื่นๆ	หน่วย	มีผลหรือ ขนาดใหญ่	ไม่มีผลหรือ ขนาดกลาง	อื่นๆ
มะม่วงพันธุ์ดี	บาท/ต้น	450	225	-	บาท/ต้น	700	350	-	บาท/ต้น	1,600	1,300	-
มะละกอ	บาท/ต้น	55	35	-	บาท/ต้น	55	27-50	-	บาท/ต้น	150	80	-
ลิ้นจี่พื้นเมือง	บาท/ม.	-	-	15-20	บาท/ม.	-	-	150	บาท/ม.	-	-	20,100
ลิ้นจี่พันธุ์ดี	บาท/ม.	-	-	100	บาท/ม.	-	-	200	บาท/ต้น	3,200	1,800	-
ลำไยพื้นเมือง	บาท/ม.	-	-	15-20	บาท/ม.	400	200	-	บาท/ต้น	1,500	1,000	-
ลำไยพันธุ์ดี	บาท/ม.	-	-	200	บาท/ม.	-	-	200	บาท/ต้น	2,800	1,600	-
ไม้ล้มลุกและธัญพืช												
ข้าว	บาท/ไร่	-	-	1,200	บาท/ไร่	1,800	-	1,800	บาท/ต้น	-	-	2,500
ข้าวโพด	บาท/ไร่	-	-	1,000	บาท/ไร่	2,000	-	2,000	บาท/ต้น	-	-	1,000
ถั่วเขียว	บาท/ไร่	-	-	1,600	บาท/ไร่	-	-	1,600	บาท/ต้น	-	-	1,600
ถั่วเหลือง	บาท/ไร่	-	-	1,500	บาท/ไร่	-	-	1,500	บาท/ต้น	-	-	1,500
ยาสูบพื้นเมือง	บาท/ไร่	-	-	1,500	บาท/ไร่	-	-	2,000	บาท/ต้น	-	-	4,000
ยาสูบพันธุ์ดี	บาท/ไร่	-	-	3,100	บาท/ไร่	-	-	4,000	บาท/ต้น	-	-	4,000
สวนดอกไม้	บาท/ไร่	-	-	500	บาท/ไร่	-	-	-	บาท/ต้น	-	-	500
สวนผัก	บาท/ไร่	-	-	500	บาท/ไร่	-	-	1,200	บาท/ม./ไร่	-	-	500

หมายเหตุ: 1.ชนิดพืชตามรายละเอียดจากการสำรวจของบริษัท ฟรีดีเวลลอปเม้นท์ คอนซัลแตนท์ จำกัด เมื่อเดือน มกราคม 2537

2. กรมชลประทาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 – ปัจจุบัน และการไฟฟ้าการผลิตแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 – ปัจจุบัน

3. อัตราทดแทนที่ใช้สำหรับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน เปรียบเทียบราคา (1) + (2) และต้นทุนการผลิตพืชในพื้นที่ศึกษา

(2.4.2) มูลค่าทดแทนสิ่งก่อสร้าง และสาธารณประโยชน์

ประมาณการมูลค่าทดแทนสิ่งก่อสร้างของประชาชนเท่ากับ 8.73 ล้านบาท ดังแสดงในตารางที่ ก-10 เป็นมูลค่าทดแทนทรัพย์สินของทางราชการ และสาธารณประโยชน์โรงเรียนบ้านแม่ขนิลใต้

ตารางที่ ก-10 ประมาณการมูลค่าทดแทนบ้านเรือน และสิ่งก่อสร้างของประชาชนในพื้นที่โครงการ

แบบ	จำนวน	หน่วย	พื้นที่เฉลี่ย ประมาณ(หน่วย)	อัตราค่าตอบแทน (บาท/หน่วย)	รวมราคาค่าทดแทน (บาท)
1) บ้านเรือน					
1.1 บ้านชั้น ครึ่งปูน/ครึ่งไม้	10	ตร.ม.	49.5	2,550.0	1,262,250.0
1.2 บ้านไม้ได้ทุนสูงใช้งานบางส่วน	7	ตร.ม.	89.5	2,440.0	1,528,660.0
1.3 บ้านไม้ได้ทุนสูง	20	ตร.ม.	87.5	2,030.0	3,552,500.0
1.4 บ้านชั้นเดียวก่ออิฐ	4	ตร.ม.	36.0	1,970.0	283,680.0
1.5 บ้านชั้นเดียวครึ่งปูนครึ่งไม้	3	ตร.ม.	25.0	1,875.0	140,625.0
1.6 บ้านไม้ชั้นเดียวยกพื้นต่ำ (1)	7	ตร.ม.	37.5	1,705.0	447,562.5
1.7 บ้านไม้ชั้นเดียวยกพื้นต่ำ (2)	2	ตร.ม.	25.5	1,360.0	69,360.0
1.8 บ้านไม้ชั้นเดียวยกพื้นต่ำ (3)	3	ตร.ม.	30.0	1,270.0	114,300.0
1.9 บ้านไม้ชั้นเดียวติดดิน (1)	4	ตร.ม.	40.0	1,520.0	243,200.0
2) สิ่งก่อสร้าง					
2.1 ห้องน้ำ/ห้องส้วม (1)	9	ตร.ม.	6.0	1,585.0	85,590.0
2.2 ห้องน้ำ/ห้องส้วม (2)	29	ตร.ม.	3.0	710.0	61,770.00
2.3 โรงเรือน (1)	3	ตร.ม.	15.0	1,150.0	51,750.0
2.4 โรงเรือน (2)	7	ตร.ม.	15.0	410.0	43,050.0
2.5 โรงครัว (1)	6	ตร.ม.	37.5	1,405.0	316,125.0
2.6 โรงครัว (2)	13	ตร.ม.	7.5	1,000.0	97,500.0
2.7 ตู้ล้าง (1)	6	ตร.ม.	9.0	1,200.0	64,800.0
2.8 ตู้ล้าง (3)	9	ตร.ม.	7.8	720.0	50,544.0
2.9 ตู้ล้าง (3)	4	ตร.ม.	4.0	440.0	7,040
2.10 เฝือก	6	ตร.ม.	8.0	380.0	18,240.0
2.11 ลอกสัตว์ (1)	5	ตร.ม.	8.0	295.0	11,800.0
2.12 ลอกสัตว์ (2)	21	ตร.ม.	5.6	160.0	18,816.0
2.13 หิ้งน้ำ	15	ตร.ม.	2.0	110.0	3,300.0
2.14 ถังเก็บน้ำฝน					
- ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ม.	6	ลบ.ม.	2.0	1,200.0	14,400.0
- ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ม.	8	ลบ.ม.	4.5	1,500.0	54,000.0
2.15 บ่อบาดาล	5	ม.	5.5	0.00	192,500.0
รวมทั้งหมด					8,733,362.5

วัดนิลประภา (แม่ขนินใต้) และสาธารณประโยชน์ รวมทั้งหมด 8.30 ล้านบาท สำหรับมูลค่าทดแทนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ขานรวมทั้งหมด 8.67 ล้านบาท ดังแสดงรายละเอียดใน ตารางที่ ก-11 สรุปมูลค่าการทดแทนสิ่งก่อสร้างของโครงการทั้งหมด 16.97 ล้านบาท

ตารางที่ ก-11 ประมาณการมูลค่าทดแทนสิ่งปลูกสร้างของพื้นที่ทำการอุทยานแห่งชาติออบขาน

แบบ	จำนวน	หน่วย	พื้นที่เฉลี่ย (หน่วย)	อัตราค่าทดแทน (บาท/หน่วย)	รวมมูลค่าทดแทน (บาท)
1. อุทยานแห่งชาติออบขาน					
1.1 ที่ทำการอุทยาน	1	ตร.ม.	130.0	5,600	728,000.0
1.2 บ้านพักที่ราชการระดับ5-6	1	ตร.ม.	115.5	5,240	605,220.0
1.3 บ้านพักที่ราชการระดับ3-4	1	ตร.ม.	100.0	5,010	501,000.0
1.4 บ้านพักที่ราชการระดับ1-2	1	ตร.ม.	132.0	4,750	627,000.0
1.5 บ้านพักเจ้าหน้าที่	1	ตร.ม.	36.0	3,250	117,000.0
1.6 บ้านพักพนักงาน4ครอบครัว	1	ตร.ม.	200.0	4,500	900,000.0
1.7 บ้านพักคนงาน (1)	1	ตร.ม.	45.0	810	36,450.0
1.8 บ้านพักคนงาน (2)	1	ตร.ม.	24.0	780	18,720.0
1.9 บ้านพักคนงาน (3)	1	ตร.ม.	36.0	830	29,880.0
1.10 บ้านพักคนงาน (4)	1	ตร.ม.	30.0	760	22,880.0
1.11 ห้องน้ำห้องสุขารวม	1	ตร.ม.	87.0	8,800	765,600.0
1.12 ห้องน้ำแบบ๒ห้อง	2	ตร.ม.	10.0	1,240	24,800.0
1.13 โรงรถและพัสดุ	1	ตร.ม.	52.5	4000	210,000.0
1.14 เสาธง	1	ม.	15.0	3,000	45,000.0
1.15 เสาอากาศวิทยุ	1	ม.	30.0	6,500	195,000.0
1.16 หอพักน้ำ-ส่งน้ำ	1	ม.	4.5	46,500	209,250.0
1.17 ชุ้มพักผ่อน	12	ม.	2.50	350	10,500.0
1.18 ป้อมยาม	2	ตร.ม	7.5	2,000	30,000.0
1.19 ป้าย (1)	1	ตร.ม	3.0	1,500	4,500.0
1.20 ป้าย (2)	4	ตร.ม	3.0	1,200	14,400.0
1.21 ป้าย (3)	2	ตร.ม	2.6	1,500	7,800.0
1.22สะพานไม้(1)	1	ม.	10.05.5	800	4,400.0
1.23 สะพานไม้(2)	1	ม.	10.0	1,500	1,500.0
1.24 ถนนลูกรัง	1	ม.	1,500.0	200	300,000.0
1.25ระบบไฟฟ้า	กำลังดำเนินการ			3,250,000	3,250,000.0
รวม 1					8,672,320.0

ตารางที่ ก-11 (ต่อ)

แบบ	จำนวน	หน่วย	พื้นที่เฉลี่ย (หน่วย)	อัตราค่าทดแทน (บาท/หน่วย)	รวมมูลค่าทดแทน (บาท)
2. โรงเรียนบ้านแม่ขนินใต้					
2.1 อาคารเรียน	1	ตร.ม.	230.0	4,900	1,127,000.0
2.2 บ้านพักครู	1	ตร.ม.	49.0	5,180	150,750.0
2.3 ห้องน้ำ	1	ตร.ม.	4.5	1,700	5,850.0
2.4 ศาลา	1	ตร.ม.	10.0	800	8,000.0
2.5 เสาธง	1	ม.	10.0	2,000	20,000.0
2.6 ป้ายโรงเรียน	1	ตร.ม.	3.6	1,200	4,320.0
รวม 2					1,315,920.0
3. วัดนิลประภา (แม่ขนินใต้)					
3.1 โบสถ์	1	ตร.ม.	75.6	8,500	642,600.0
3.2 กุฏิ	1	ตร.ม.	87.5	3,850	336,875.0
3.3 ศาลา (๑)	1	ตร.ม.	60.0	3,800	228,000.0
3.4 ศาลา (๒)	1	ตร.ม.	181.0	2,500	452,500.0
3.5 โรงครัว	1	ตร.ม.	54.0	1,250	67,500.0
3.6 โรงเรือนเก็บของ	1	ตร.ม.	23.0	1,350	31,050.0
3.7 หอระฆัง	1	ตร.ม.	7.5	1,200	9,000.0
3.8 ห้องน้ำ	1	ตร.ม.	8.5	1,520.0	25,840.0
3.9 ที่อาบน้ำ	2	ตร.ม.	7.5	750.0	5,625.0
3.10 ถังเก็บน้ำฝน	1	ลบ.ม.	4.5	1,500.0	6,750.0
3.11 กำแพง	1	ม.	72.0	1,200.0	86,400.0
รวม 3					1,892,140.0
4. สาธารณประโยชน์					
4.1 ถนนคอนกรีต	1	ม.	100.0	350	50,000.0
4.2 ถนนลาดยาง	1	ม.	300.0	400	120,000.0
4.3 ถนนลูกรัง	1	ม.	7,400.0	200	1,480,000.0
4.4 สะพานคอนกรีต	2	ม.	7.0	35,500	497,000.0
4.5 สะพานไม้	2	ม.	5.5	10,000	110,000.0
4.6 ศาลาอ่านหนังสือ	1	ตร.ม.	3.0	850	2,550.0
4.7 ศาลาเอนกประสงค์	1	ตร.ม.	12.0	2,700	32,400.0

ตารางที่ ก-11 (ต่อ)

แบบ	จำนวน	หน่วย	พื้นที่เฉลี่ย (หน่วย)	อัตราค่าทดแทน (บาท/หน่วย)	รวมมูลค่าทดแทน (บาท)
4.8 ฉาปนสถาน (ป่าช้า)	1	ตร.ม.	22.5	1,000	22,500.0
4.9 ระบบไฟฟ้า					
- ความยาว	1	ม.	7,400	335	2,479,000.0
- หม้อแปลง	2	ลูก	แรงต่ำ	50,000	100,000.0
4.10 ระบบประปา	1	ม.	5.5	35,000	192,500.0
4.11 ป้ายหมู่บ้าน	1	ตร.ม.	5.0	1,200	175,000.0
รวม 4					5,091,950.0
รวม 1-4					16.97(ล้านบาท)

(2.4.3) มูลค่าทดแทนพืชเศรษฐกิจและไม้ผล

การประมาณการมูลค่าทดแทนพืชผลและไม้ยืนต้น ในเขตพื้นที่ได้รับผลกระทบโดยมีพื้นที่เกษตรกรรมที่ต้องเวนคืน 328ไร่ โดยรวมพืชไร่ไว้ด้วย ในกรณีที่ไม่สามารถรอให้เก็บเกี่ยวได้ มูลค่าการทดแทนพืชผลรวมทั้งสิ้น 4.65ล้านบาท (ตารางที่ ก-12)

ตารางที่ ก-12 ประมาณการมูลค่าทดแทนพืชไร่ ไม้ยืนต้นและพืชไร่ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำแม่ขาน

ชนิดของพืชผล	หน่วย	จำนวน	อัตราค่าทดแทน (บาท/หน่วย)	มูลค่าการทดแทน (บาท)
ไม้ผล-ไม้ยืนต้น				3,635,850.0
ขนุน	ต้น	1,100	37	40,700.0
ชะอม	ต้น	50	63	3,150.0
ไผ่ตง	กอ	200	256	51,200.0
มะขาม	ต้น	1,800	86	154,800.0
มะนาว	ต้น	200	48	9,600.0
มะพร้าว	ต้น	850	49	41,650.0
มะม่วง	ต้น	1,600	915	1,464,000.0
ลิ้นจี่	ต้น	3,200	199	636,800.0
ลำไย	ต้น	2,800	227	635,600.0
ส้มโอ	ต้น	2,000	297	594,000.0
มะละกอ	ต้น	150	29	4,350.0
ไม้ล้มลุก/ธัญพืช				1,022,400.0
ข้าว	ไร่	2,500	236	590,000.0
ถั่วเหลือง	ไร่	1,500	92	138,000.0
กล้วย	กอ	200	1,472	294,400.0
รวมทั้งหมด				4,658,250.0

สรุปการประมาณการมูลค่าทดแทนทรัพย์สินทั้งหมด โดยรวมค่าใช้จ่ายในการบริหารและการจัดการร้อยละ 10 และค่าเผื่อเหลือเผื่อขาดร้อยละ 20 รวมทั้งสิ้น 185,125 ล้านบาท ดังนี้

รายการ	มูลค่าทดแทน(บาท)
1. ค่าทดแทนที่ดินและค่าพัฒนาที่ดิน	
- ที่ดิน	98,925,500.00
- ค่าพัฒนาที่ดิน	10,956,400.00
2. ค่าทดแทนสิ่งปลูกสร้างประชาชน	8,733,362.50
3. ค่าทดแทนทรัพย์สินของราชการและสาธารณประโยชน์	16,972,330.00
4. ค่าทดแทนไม้ผล-ไม้ยืนต้น	4,658,250.00
รวม(บาท)	140,245,842.50
5. ค่าสำรวจและค่าใช้จ่ายในการบริการ ร้อยละ 10	14,024,584.25
6. ค่าเผื่อเหลือเผื่อขาด ร้อยละ 20	30,854,085.35
รวมทั้งสิ้น (บาท)	185,124,512.10

6) การอพยพการตั้งถิ่นฐานใหม่

6.1) วิธีการศึกษา

- (1) สำรวจจำนวนประชากรแต่ละครัวเรือนที่ต้องอพยพ ร่วมกับการศึกษาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องต่อโครงการและการที่จะต้องถูกอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่
- (2) สำรวจลักษณะรูปแบบ บ้านเรือน การตั้งชุมชน สาธารณูปโภค พื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยและเอกสารสิทธิ์แสดงการเป็นเจ้าของที่ดิน
- (3) ศึกษาแนวทางเลือกและการตัดสินใจทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นธรรมกับฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อการอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่ หรือการชดเชยทั้งหมด
- (4) ศึกษาพื้นที่อพยพที่เหมาะสมโดยเน้นพื้นที่สาธารณะอยู่ใกล้เคียงพื้นที่เดิมและมีสภาพคล้ายคลึง โดยพิจารณาทางด้านภูมิศาสตร์ กายภาพ เช่น ดิน และคุณสมบัติของดิน โดยทำการสำรวจและเก็บตัวอย่าง วิเคราะห์ศักยภาพต่อการเพาะปลูกจำนวน 2 ตัวอย่าง และโอกาสการได้รับน้ำเพื่อการเกษตร
- (5) ศึกษาสภาพสังคม-เศรษฐกิจ และทัศนคติของผู้อพยพ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการจัดทำแนวความคิด วางแผนรูปแบบในการอพยพ

(6) ร่วมในการเสนอแนะแผนและรูปแบบการอพยพย้ายถิ่นฐานใหม่ เช่น พื้นที่การเกษตร พื้นที่วนชุมชน (Agro-Forestry) พื้นที่สาธารณประโยชน์ ตลอดจนรูปแบบ วิธีการและระยะที่เหมาะสมต่อการเคลื่อนย้ายสอดคล้องกับความต้องการ

6.2) การขดเชยทรัพย์สินและอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่

(1) มาตรการก่อนการก่อสร้าง

(1.1) ประชาสัมพันธ์ความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการเป็นระยะๆ เพื่อบรรเทาความวิตกกังวล และทราบระยะเวลาการขดเชยและอพยพตั้งถิ่นฐานล่วงหน้าพอสมควร เพื่อเตรียมตัวและวางแผนได้ทันกับเหตุการณ์

(1.2) จัดหลักสูตรอบรมและพัฒนาอาชีพการเกษตรกรรม ที่จะต้องนำไปใช้ใน พื้นที่เพาะปลูกแห่งใหม่ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้ผลและอาชีพเสริมอื่นๆ ก่อนที่จะรับผลผลิตตาม ประสงค์ของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ อาจจะเป็นการส่งเสริมอาชีพในระยะสั้น โดยร่วมมือกับกรม พัฒนาฝีมือแรงงาน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นต้น

(1.3) เพื่อให้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และสามารถเริ่มทำการ เกษตรกรรมได้ทันทีควรจะต้องมีการปรับปรุงพื้นที่อพยพให้สามารถเตรียมการเพาะปลูกล่วงหน้า ได้ในปีที่ 3 ก่อนที่จะทำการอพยพจริงในปีที่ 6 ของการก่อสร้างโครงการ รวมทั้งประสานงานกับ เจ้าหน้าที่ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการพัฒนาชุมชนและกรมพัฒนาที่ดิน ช่วยแนะนำให้ คำปรึกษาแก่เกษตรกร

(2) มาตรการระหว่างการก่อสร้าง

(2.1) การขดเชยทรัพย์สินควรจ่ายค่าชดเชยในอัตราที่เหมาะสมและยอมรับได้ของ กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งอาจจะรวมค่าทดแทนการสูญเสียด้านจิตใจด้วย โดยให้สูงกว่าราคาที่ ได้ประเมินไว้ นอกจากนี้การจ่ายค่าทดแทน ควรจะจ่ายในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับแผนการดำเนินงาน ของโครงการและควรจ่ายให้เสร็จสิ้นในครั้งเดียวพร้อมกันทุกครัวเรือน

(2.2) การอพยพย้ายถิ่นฐานใหม่ ต้องจัดเตรียมพื้นที่อพยพให้แล้วเสร็จทันเวลาที่ ราษฎรต้องโยกย้ายออกจากพื้นที่เดิม โดยในพื้นที่อพยพต้องมีการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตไว้ให้ครบถ้วน พร้อมทั้งจัดเตรียมแผนในการประกอบ อาชีพและพัฒนาอาชีพแก่ผู้อพยพ เพื่อให้ผู้อพยพสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตตามปกติได้อย่าง เร็วที่สุด ส่วนผู้ได้รับผลกระทบที่ไม่มีสิทธิ์ในการได้รับพื้นที่อพยพ แต่เพื่อเป็นการบรรเทาความ เดือดร้อน ควรพิจารณาจัดพื้นที่สร้างบ้านเรือนในพื้นที่อพยพและจัดแผนพัฒนาส่งเสริมอาชีพ เพิ่มเติมให้แก่ราษฎรกลุ่มดังกล่าว อย่างไรก็ตามถ้าไม่สามารถดำเนินการจัดพื้นที่อพยพให้ได้ควร จ่ายเงินชดเชยพิเศษ เพื่อทดแทนการสูญเสียโอกาสในการทำงาน และเป็นการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายใน

การจัดหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่หรือการอพยพกลับสู่ถิ่นฐานเดิมต่อไป มาตรการที่เป็นข้อเสนอแนะสรุปได้ดังนี้

(2.2.1) การศึกษาด้านการอพยพและจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ เป็นการเตรียมแผนงานเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการ นอกเหนือจากค่าทดแทนทรัพย์สินที่ราษฎรจะได้รับแล้ว การจัดเตรียมพื้นที่อพยพเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำกินแห่งใหม่เป็นมาตรการต่อเนื่องที่จำเป็น หากแต่การดำเนินการจัดหาพื้นที่ว่างเปล่าที่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์เพื่อจัดเป็นพื้นที่อพยพในปัจจุบันเป็นไปด้วยความยากลำบาก อีกทั้งการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมถึงการให้การพัฒนาส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎร คูแสรสภาพการดำรงชีวิตในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเป็นข้อผูกพันที่รัฐมีต่อผู้อพยพต้องใช้งบประมาณสูงพอสมควร แต่เนื่องจากโครงการนี้มีจำนวนผู้ได้รับผลกระทบไม่มากนัก ประมาณ 74ครัวเรือน และพื้นที่อพยพที่จัดเตรียมไว้มีมากพอที่จะดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ตามความต้องการ กรมชลประทานและหน่วยงานต่าง ๆ ที่ร่วมกันรับผิดชอบ สมควรที่จะร่วมกันทำให้เป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชนอพยพ เพื่อลดปัญหาด้านมวลชนและเป็นกรณีศึกษาที่ดีของโครงการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันด้วย

(2.2.2) แผนปฏิบัติการ จากการศึกษาการอพยพและจัดตั้งถิ่นฐานใหม่เพื่อให้เห็นภาพของแผนงานเป็นรูปธรรมขึ้น จึงได้กำหนดแผนปฏิบัติงานในส่วนงานที่เกี่ยวข้อง คือการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน และการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ขึ้น ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องดำเนินงาน หน่วยงานที่รับผิดชอบ และงบประมาณในแต่ละช่วงเวลาดังนี้

6.3) แผนการจ่ายค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน

(1) หน่วยงานรับผิดชอบ คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล โดยกรมชลประทานเป็นฝ่ายเลขานุการ

(2) วิธีการดำเนินงาน ดำรวจตรวจสอบและจัดทำบัญชีทรัพย์สินของเอกชนและของรัฐที่ได้รับความเสียหาย กำหนดราคาค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน จ่ายค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน

ในการจ่ายค่าทดแทนสำหรับราษฎรแต่ละราย กรมชลประทานจะทำการสำรวจทรัพย์สินที่เสียหายของราษฎรเป็นรายครัวเรือน และประเมินค่าเสียหายและค่าทดแทนของแต่ละครัวเรือนตามอัตราที่กำหนดสุดท้าย โดยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล

ระยะเวลาดำเนินการ การจ่ายทดแทนจะดำเนินการให้เสร็จภายในปีที่ 2 เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ ดังแสดงในตารางที่ ก-13

อัตรากำลัง กำหนดโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามความเหมาะสม

(2.1) หน่วยงานรับผิดชอบ กรมชลประทาน คณะกรรมการระดับจังหวัด สำนักงาน
ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร และกรมส่งเสริมสหกรณ์

(2.3) งานสำรวจและออกแบบแปลงพื้นที่อพยพ และระบบสาธารณูปโภคและ
บริการพื้นฐานต่าง ๆ

(2.7) ดำเนินการพัฒนาส่งเสริมอาชีพของผู้อพยพ

ตารางที่ ก-13 แผนการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินและการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่

รายการ	ปีดำเนินโครงการ								ผู้รับผิดชอบ
	1	2	3	4	5	6	7	8	
แผนการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน 1. การสำรวจที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และพืชเศรษฐกิจ 2. การจ่ายค่าทดแทน									กองสำรวจภูมิประเทศและกองกฎหมาย ที่ดินกรมชลประทานกรมที่ดิน คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทน ทรัพย์สินเพื่อการชลประทานและบุคคลที่ จะได้รับค่าทดแทน
แผนการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ 1. สำรวจออกแบบและ ดำเนินงาน 2. ปรับสภาพพื้นที่และแบ่ง แปลง แปลงที่อยู่/ที่ดินทำ กิน 3. ปรับปรุงคุณภาพดิน 4. จัดหาแหล่งน้ำ/ระบบ ชลประทาน									กองสำรวจภูมิประเทศและกองออกแบบ กรมชลประทาน กรมที่ดิน สปก และกองสำรวจภูมิประเทศ กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมชลประทาน

ตารางที่ ก-13 (ต่อ)

รายการ	ปีดำเนินการ								ผู้รับผิดชอบ
	1	2	3	4	5	6	7	8	
5. ระบบบริการพื้นฐาน									รพช. และกรมชลประทาน
6. พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ									กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน
7. จ่ายค่าชดเชยทรัพย์สินที่มีอยู่ในพื้นที่อพยพ									กรมพัฒนาชุมชนและกรมชลประทาน
8. เตรียมการโยกย้ายเข้าอยู่อาศัยหรือให้เข้ามาทำการเกษตรกรรมได้									กองกฎหมายที่ดิน กรมชลประทาน
9. อพยพแล้วเสร็จ									กองกฎหมายที่ดิน สปก. และกรมพัฒนาที่ดิน

หมายเหตุ: A_{1,2,3} สามารถเลือกได้ว่าต้องการค่าทดแทนในปีทางเลือกที่ 1,2 หรือ 3

ตารางที่ ก-14 งบประมาณการดำเนินงานตามแผนการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินของโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

กิจกรรม	ปีดำเนินการ		รวม
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	
1. การจ่ายค่าชดเชย			
1.1 การชดเชยที่ดิน และค่าพัฒนาที่ดิน	32.962	76.920	109.882
1.2 การชดเชยสิ่งปลูกสร้างประชาชน	2.623	6.110	8.733
1.3 การชดเชยทรัพย์สินราชการและสาธารณประโยชน์	5.092	11.880	16.972
1.4 การชดเชยพืชผลไม้-ไม้ยืนต้น	1.398	3.260	4.658
รวม	42.075	98.170	140.245
2. ค่าสำรวจและค่าใช้จ่ายการบริหาร (ร้อยละ10)	4.208	9.817	14.025
3. ค่าเผื่อเหลือเผื่อขาด (ร้อยละ20)	9.256	21.598	30.854
รวมทั้งหมด	55.539	129.585	185.124

- ระยะเวลาดำเนินการ แผนการจัดการตั้งถิ่นฐานใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยการจัดสรรที่ดินและพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตและอาชีพให้ราษฎรจะดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 7ปี หลังจากได้รับการอนุมัติให้ก่อสร้างโครงการ (ตารางที่ ก-13)

- งบประมาณ จากการประมาณการในการดำเนินงานทั้งหมด 80.68ล้านบาท

ภาคผนวก ข

ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง

1) พิธีผูกมือเรียกขวัญ

ทำพิธีนี้ให้กับเด็กแรกเกิด เมื่อสายสะดือหลุดออกจากตัว ในวันเกิดของเด็ก หรือเวลาที่เจ็บป่วยไม่สบาย ซึ่งอาจเป็นเพราะขวัญไม่ได้อยู่กับตัว รวมทั้งคนที่กลับมาจากไปส่งผีในป่าช้าด้วย นอกจากนี้ยังมีพิธีผูกมือปีใหม่ ซึ่งตรงกับช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งการทำพิธีผูกมือนี้ทำเพื่อเรียกขวัญทั้ง 37 อย่างมาอยู่กับตัวเรา เพื่อให้มีอายุมั่นคงขวัญยืน ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยการทำพิธีจะใช้กิ่งไม้มาผูกที่หลังคาในบ้านแล้วใช้ฝ้ายผูกกับกิ่งไม้โดยที่ปลายอีกด้านหนึ่งของฝ้ายจะพันกับกำไลเอาไว้หลายๆทบ ด้านล่างจะมีถาดอาหารใส่ไก่ 2 ตัว และข้าววางอยู่ ขณะที่ทำพิธีจะเอาเนื้อไก่ และข้าวเล็กน้อยใส่ไว้ในมือของลูก พ่อหรือแม่จะพูดเรียกขวัญ ให้มากินข้าวขาวๆ น้ำใสๆ เหล้าเต็มขวด ไก่ตัวอ้วนๆ ให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว มาดูแลเรา รวมทั้งคนอื่นๆในบ้าน และสัตว์เลี้ยง ให้มีผลผลิตในการเกษตรดี และจะเคาะทัพพีที่ถาดไปด้วยส่วนกำไลก็จะหมุนไปเรื่อยๆ จนกระทั่งตกลงมาอยู่ที่ตัวเราแล้ว และอาจจะมีพิธีอีกแบบหนึ่ง คือใช้ไข่ใส่ไว้ในซามที่มีข้าวสารอยู่ ระหว่างที่พูดต้องตั้งเปลือกหอยไว้บนไข่ให้ได้ เมื่อวางได้แล้วแสดงว่าขวัญมาอยู่ที่ตัวเราแล้ว ก็จะทำการเอาฝ้ายมาผูกมือ เมื่อผูกเสร็จห้ามเอาออกแล้วก็กินไก่กับข้าวในมือได้ วันนั้นคนที่ผูกมือห้ามใช้เงิน

2) พิธีผูกมือปีใหม่

การเตรียมพิธี จะใช้หมูและไก่อย่างละ 1 ตัว ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ไก่ หมู ที่นำไปแกงแล้ว เหล้า ของหวานซึ่งทำจากข้าวเหนียวห่อด้วยใบครีแม่ละ เรียกว่าเมตอ ซึ่งอาจจะใส่กล้วยหรือถั่วดำ เข้าไปด้วย และเมโดพี หรือข้าวเหนียวหนึ่งทีนำไปตำและอาจใส่งาดำด้วย นำฝ้ายที่จะใช้ผูกมือมาวางไว้บนอาหารต่างๆ

ทำพิธีตรงเตาไฟ ขณะที่ทำพิธีเอาทัพพี (หน่อเตอควา) เคาะที่ถาดข้าว แล้วพอกับแม่ จะผูกให้กันและกันก่อน และเอาข้าว ไก่ ใส่มีอย่างละน้อย แล้วเอาฝ้ายที่วางอยู่บนถาดมาผูกมือโดยจะพูดพรต่างๆว่า “วันนี้เป็นวันดี วันงาม ให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว อยู่ดีมีสุข มีโชคมีลาภ ให้ขวัญมา กินข้าวขาวๆ กินน้ำใสๆ กินเหล้าเต็มขวด กินไก่ตัวอ้วนๆ อายุมั่นคงขวัญยืน” พอผูกเสร็จก็กินข้าวกับไก่ในมือ จากนั้นก็จะผูกมือให้ลูกๆทุกคน แล้วลูกจะผูกให้พ่อแม่ด้วยก็ได้ เมื่อผูกเสร็จแล้ว ทำพิธีขอขอบคุณเจ้าที่เจ้าดิน โดยจะพูดว่าวันนี้เป็นวันดี เป็นวันผูกมือปีใหม่ เจ้าที่ทั้งหลาย ได้แก่ เจ้าน้ำแม่ ลานเงิน (แม่ลานเงิน โกล๊ะข่า) เจ้าน้ำแม่ลาน (แม่ลาน โกล๊ะข่า) เจ้าน้ำแม่ขาน (แม่ขาน โกล๊ะข่า) เจ้าป่า เจ้าเขา เทวดา พญายม และอื่นๆที่ดูแลพวกเราให้มารับอาหารเหล่านี้ และช่วยคุ้มครองดูแล

พวกเราต่อไป ให้เราปลอดภัย ทำไร่นา มีผลผลิตดีๆ ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ แล้วจะเทเหล้าลงพื้นให้เจ้าที่เจ้าดิน และจะมีการขอเพลง (อ้อทา) ด้วย โดยจะทำพิธีที่บ้านฮักก่อนแล้ว ซึ่งจะมีคนในหมู่บ้านมาร่วมกันแล้วก็เวียนไปผูกมือที่บ้านอื่นๆ ต่อไปรวมทั้งจะมีญาติพี่น้องที่อยู่หมู่บ้านอื่นๆ หรือคนภายนอกที่สนิทชิดเชื้อกันมาร่วมงานด้วย ถือว่าเป็นวันดี ได้พบปะญาติพี่น้อง ดังนั้นวันนี้จึงห้ามทะเลาะกัน ถ้ามีคนภายนอกเข้ามาทะเลาะกับคนในหมู่บ้านต้องเอาหมู 1 ตัวมาขอโทษชาวบ้าน และจะไม่ใช้เงินในวันผูกมือ และยังมีความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับวันผูกมือปีใหม่ ก็คือก่อนวันผูกมือห้ามขายสัตว์เลี้ยงในบ้าน เพราะถือว่าไม่ดี ถ้ามีคนตายในหมู่บ้านในช่วงงานผูกมือจะเลื่อนงานออกไป 1 เดือน เหล้าที่เตรียมดื่มไว้จะไม่ใช้เลย ต้องดื่มเหล้าใหม่ หรือถ้าหมู่บ้านอื่นมีคนตายก็ห้ามไปร่วมงาน ถ้าไปร่วมก็ดื่มเหล้าใหม่ เพราะถือว่าเหล้าจะไม่ดีแล้วใช้เลี้ยงผีไม่ได้

3) ความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

แต่ก่อนจะทำคลอดเองที่บ้าน โดยจะคลอดบริเวณเตาไฟ ใช้ไม้ไผ่บางๆ ที่เสามาไฟ ซึ่งตั้งอยู่ตรงมุมเตาไฟแต่ละมุม (สก็เต่อ) มาตัดสายสะดือ (เดปอ) ของเด็ก แล้วนำสะดือของเด็กใส่กระบอกไม้ไผ่ แขนวไว้ที่เสา 1 คืบ วันรุ่งขึ้นจะนำกระบอกไม้ไผ่ดังกล่าวไปผูกที่ต้นไม้ตั้งแต่เช้า เพราะเชื่อว่าเมื่อเด็กโตขึ้นจะเป็นคนตื่นเช้า ต้นไม้ที่ใช้ผูกสายสะดือเรียกว่า ต้นเดปอ จะเลือกต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ขวัญของเด็กอยู่ที่ต้นไม้หลังจากที่ผูกไว้ 3 วัน ถ้ากระบอกไม้ไผ่ยังไม่ตกลงมาจากต้นไม้ให้เอากิ่งไม้มาปาดใส่ให้ตกลงมา เพราะเชื่อว่าถ้ากระบอกไม้ไผ่ไม่หล่น ขวัญจะไม่กลับมาหาเด็ก หลังจากนั้นพอเด็กกลับมาบ้านต้องตัดไม้ไผ่เล็กๆ มาด้วย ถ้าได้ลูกชายให้วางไม้ลงในครกกระเดื่องเพื่อให้ลูกขยันทำงาน แต่ถ้าเป็นลูกสาวให้ใส่ไว้ในคอกหมู เพื่อให้เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ดีๆ

เมื่อตั้งครรภ์ครั้งแรก ก่อนคลอดจะเอาข้าวสารผูกไว้ที่เสื่อ เพื่อให้คลอดง่าย หลังจากคลอดประมาณหนึ่งเดือน ให้เอาข้าวนั้นมาหุงผสมทำพิธีเลี้ยงผี หลังคลอดต้องให้แม่กินแกงที่ทำจากมะเขือ ยอดผักทอง และผักอื่นๆ เรียกว่าอะเนียเด เพื่อต่อไปทานอะไรจะได้ไม่เจ็บป่วย เมื่อสายสะดือของเด็กหลุดออกมาจากตัวแม่แล้ว ให้เอาไก่ตัวเล็กๆ 2 ตัว ผูกมือเรียกขวัญให้เด็กแล้วนำเสื่อที่ทอไว้ สร้อยคอสำหรับเด็กผู้หญิง ใส่ให้เด็ก เอาปลาบู่ (คอปะลูก) ใส่ปากของเด็กแล้วเอาออกเพื่อให้โตขึ้นมาจะได้กินปลาเก่งๆ ก้างไม่ติดคอ ถ้าเด็กพูดติดอ่างให้เอาเจียด (ตะอ้อตีปาก แต่ถ้าเด็กพูดน้อยให้เอาน้ำที่น้ำตกไหลดังผัวๆ ให้เด็กกินจะได้พูดเก่ง

เมื่อเด็กอายุครบ 1 ปี จะทอเสื่อให้เด็ก ต้องใช้คนทอ 3 คน โดยทอให้เสร็จภายใน 1 วัน นำไปใส่ที่หินลับมีดก่อนเพื่อให้เด็กอายุยืนเหมือนหิน แล้วนึ่งให้สุกด้วย เพื่อให้เด็กโตมาแข็งแรง ถ้าไม่สบายก็หายง่ายเหมือนสุกแล้ว จึงนำไปนึ่งให้เด็ก เด็กผู้หญิงจะโตเร็วกว่าเด็กผู้ชาย เพราะผีบ้านช่วยดูแลให้โตเร็วๆ เพื่อจะได้ทานของไหว้จากเด็กผู้หญิงเวลาแต่งงาน และเชื่อว่าถ้าเอาตีปลาตุกมาทาที่หัวเด็กแรกเกิด จะทำให้กะโหลกแข็ง

4) ความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

มีความเชื่อว่าถ้าทำการฝังศพ คนที่ตายไปเมื่อไปถึงปรโลกแล้วจะได้ทำนา แต่ถ้าทำพิธีเผาก็จะได้ทำไร่ และถ้าสามีตายก่อนแล้วเผา เมื่อภรรยาและลูกๆตายก็ต้องเผาเช่นกัน เพราะหลังจากที่ตายแล้วจะได้เจอกันใหม่ เพราะได้ทำนาเหมือนกัน แต่อาจจะดูตามความเหมาะสมถ้าเป็นหน้าฝน อาจจะใช้วิธีการฝังแทน แต่ถ้ามีคนตายที่บ้านต้องเอาศพมาที่บ้าน 3 วัน แล้วค่อยนำไปฝังหรือเผาที่บ้าน แต่ถ้าตายในป่าก็จะเผาหรือฝังศพไว้ที่ป่าวัน 1 วัน จะไม่เอาไปไว้ในป่าช้า ขณะทำพิธีที่บ้านจะมีการอ้อทาหรือซอเพลง โดยผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งวันทั้งคืน ในเพลงอ้อทาจะบอกหนทางไปเมืองผี และจะบอกให้คนตายไม่ต้องเป็นห่วงอะไร คืนสุดท้ายก่อนวันส่งศพ คนที่อยู่ในบ้านห้ามหลับ เพราะถ้าหลับผีจะชวนไปอยู่ด้วย และถ้าจะทำพิธีหลังจากฝังหรือเผาศพไปแล้ว ก็ใช้เสื้อผ้าของคนตายมาทำพิธี

คนที่แบกศพคนตายเข้าไปในป่าช้าห้ามเดินข้ามแม่น้ำแต่เดินข้ามห้วยเล็กๆได้ โดยต้องใช้ฝ้ายขาวเพื่อให้ดวงวิญญาณได้ข้ามไป ถ้าฝ้ายพันแบกข้ามแม่น้ำไปคนที่อยู่ข้างหลังจะตาย 1 คนเพื่อไปอยู่เป็นคู่กับคนตาย สังเกตได้ว่าป่าช้าจะอยู่ฝั่งเดียวกับหมู่บ้าน ถ้าทำพิธีฝังศพ ถ้าขุดลงไปแล้วเจอศพเก่าจะไม่ฝังตรงนั้น จะเปลี่ยนหาที่ใหม่ เพราะเชื่อว่าถ้าฝังร่วมกันชาติหน้าจะตายคู่กัน และเมื่อกลับมาจากป่าช้าแล้ว ถ้าหมาเห่าให้หมาหมาตัวนั้นและต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กับคนที่ไปร่วมส่งผีที่ป่าช้า เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่ที่ตัวเรา โดยฆ่าไก่ 1 คู่ แล้วผูกมือให้คนที่ไปร่วมทั้งหมด หรือใช้น้ำส้มป่อย ล้างมือล้างหน้า

5) การทำพิธีเลี้ยงผีเรือน

ทำพิธีเลี้ยงผีเรือนเมื่อเด็กในบ้านไม่สบาย ซึ่งไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่หาย หรือหมอเมื่อทำนายว่าโดนผีเรือนทำ, ฝันถึงผีพ่อแม่ที่ตายไป เช่นฝันว่านั่งทานข้าวด้วยกัน, ฝันว่าเห็นตำราจ (เชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษปลอมตัวมา) ก่อนขึ้นบ้านใหม่ เพื่อบอกให้ผีเรือนตามไปอยู่บ้านใหม่ เพื่อให้คุ้มคลองลูกหลาน สัตว์เลี้ยง คนในหมู่บ้าน ให้ได้ผลผลิตไร่นา สวน ไร่ ให้อยู่ดีมีสุขทั้งคนและผี และวันที่ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ปกติจะเลี้ยงปีละ 1-2 ครั้งในพิธีกรรมจะใช้ไก่ 1 ตัว หรือหมูก็ได้แต่ต้องใช้ไก่ด้วย เพราะถือว่าไก่เป็นผีหมู ฆ่าตรงเตาไฟ แล้วนำมาทำแกง เมื่อทำสำเร็จ และทุกคนในครอบครัวมาครบทุกคนแล้ว ก็จะเริ่มทานข้าว และไก่ที่แกงไว้ที่ละคนให้พ่อทานก่อนตามด้วยแม่ ลูกคนโต ลูกคนรอง ลูกคนสุดท้าย ตามลำดับ ถ้าลูกแต่งงานและมีหลานก็ต้องเอาหลานมาทานด้วย โดยทานต่อจากตนเอง ตาสามีหรือภรรยาของลูกไม่ต้องมาทาน ถ้ายังกินไม่เสร็จ ห้ามลงไปข้างล่าง เมื่อทุกคนกินเสร็จแล้วแบ่งไก่และข้าวมาวางและทิ้งลงไปให้ผีเรือน และบอกผีว่าให้ดูแลรักษาลูกหลาน ให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข จากนั้นญาติพี่น้องสามารถร่วมกินได้

พิธีเลี้ยงผีเรือนนั้นมีความยุ่งยาก เนื่องจากพ่อแม่ ลูกต้องอยู่กันครบทุกคน ถ้ามาไม่ครบก็ทำพิธีไม่ได้ และมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องมากมาย เช่น...

5.1) ห้ามเอาพื้นที่ใช้ตอนทำพิธี (หุงข้าว ทำแกง) ออกไปนอกบ้าน ถ้าต่อยาเส้น บุหรี่ ก็ต้องสูบให้หมดก่อนออกไปจากบ้านและขณะที่ทำพิธีห้ามเอาของออกจากบ้าน

5.2) ถ้ามีคนอื่นมาที่บ้านตอนตั้งหม้อต้มไก่แล้วต้องอยู่จนเสร็จพิธี แต่จะทานด้วยไม่ได้

5.3) ถ้าหั่นไก่แล้วกระเด็นออกนอกกระดังไม่ดี ต้องใช้ไก่ใหม่ ส่วนหมูที่จะใช้ต้องมีดี จึงจะใช้ได้

5.4) คนที่นับถือคริสต์ห้ามเข้ามาดูพิธีเพราะผีจะอายไม่มากินอาหารที่เตรียมไว้ให้

5.5) ถ้าทานน้ำแกงแล้วไอ จามไม่ดีต้องทำพิธีใหม่ ถ้าไม่ทำจะเกิดสิ่งไม่ดี และขณะที่ทานถ้าช้อนตกลงมาข้างล่างไม่ดี

5.6) ขณะที่เดินขึ้นบ้านมาทำพิธีห้ามกระโดด ต้องใช้บันได ทุกคน

5.7) ถ้าน้องคนสุดท้ายยังไม่แต่งงาน ต้องไปกินกับพี่ แต่พี่ที่โตกว่าไม่ต้อง แต่ถ้าน้องหล้าแต่งงานไปแล้วก็ต้องมากิน ต้องจ่ายเงินซื้อตัวให้พี่ 1 บาท และพี่กับน้องจะเลี้ยงผีเรือนพร้อมกันไม่ได้ เพราะผีจะกินทีละบ้านและจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้น ต้องทำพิธีใหม่ ปกติต้องให้พี่เลี้ยงก่อนน้อง

การนิมนต์พระมาตัดผีให้จะทำในช่วงสงกรานต์ โดยจะมีการทำตัวซึ่งมีลักษณะคล้ายกล่องสี่เหลี่ยมทำจากต้นกล้วย ข้างในใส่ ข้าว เกลือ พริก เมียง บุหรี่ เทียนขี้ผึ้ง ของหวาน จัดเตรียมไว้ 2 ชุด แล้วนำไปวางที่ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก แล้วใช้น้ำส้มป่อยมาเป่าให้คนในบ้านซึ่งนั่งล้อมวงกันเพื่อไล่ผีในตัวให้ออกไป

บางครอบครัวที่ยังนับถือผีอยู่ แต่ถูกไปแต่งงานกับคนในเมือง แล้วย้ายไปอยู่ด้วยกัน ส่วนใหญ่ลูกก็จะตัดผีเลย เพราะการกลับมาทำพิธีเลี้ยงผีที่บ้านนั้นทำได้ยาก ซึ่งต้องทำพิธีบอกผีเรือนโดยใช้ ไก่ หมู บอกว่าลูกจะย้ายไปและไม่มาทานแล้ว ให้อยู่อย่างมีความสุขสบาย ไม่เกี่ยวข้องกันแล้ว และถ้าลูกกลับมาตอนทำพิธี ก็ต้องไปอยู่ที่บ้านหลังอื่น

6) การทำพิธีเลี้ยงผีบ้าน

ผีบ้าน เป็นผีที่อยู่รอบๆ บ้าน ซึ่งความเชื่อต่อผีบ้านส่งผลให้เกิดการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้มีความประพฤติที่ดีงาม เช่น ผู้หญิงและผู้ชายถ้ามีความสัมพันธ์ในทางชู้สาวก่อนที่จะแต่งงาน ถือว่าเป็นการทำผิดผีบ้าน ผีเจ้าที่ เจ้าดิน ดังนั้นต้องทำพิธีเลี้ยงผีบ้าน (ดาหมากร) เพื่อเป็นการขอโทษเจ้าที่เจ้าดิน และขอให้คนในหมู่บ้าน รวมทั้งสัตว์เลี้ยง อยู่ดีมีสุข ถ้าไม่ทำพิธีเลี้ยงผี จะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นในชุมชน เช่น ผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลที่ดี หรือ คนในชุมชนเจ็บป่วย เป็นต้น การทำพิธีต้องใช้หมู เหล้า นำไปวางไว้ที่โคนต้นไม้ ขุดหลุมให้ผู้ชายฆ่าหมู บอกขอโทษเจ้าที่เจ้าดิน ขอให้คนในหมู่บ้าน รวมทั้งสัตว์เลี้ยง อยู่ดีมีสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย

7) ฝึน้ำ (นาทึ)

ลำนนำทุกสายจะมีฝึน้ำอาศัยอยู่ เพราะจะคอยดูแลสายน้ำ และสัตว์น้ำต่างๆ ถ้าไม่มีฝึน้ำ น้ำจะแห้ง โดยเฉพาะบริเวณที่มีน้ำออกกรู (ทีเป่อถ่อ) เชื่อว่ามีฝึน้ำคู่ ห้ามเข้าไปใกล้ หรือทำในสิ่งที่ไม่ดี เช่น ทำให้น้ำสกปรก หรือทำลายแหล่งน้ำ เพราะอาจถูกฝึน้ำได้ ส่วนแหล่งน้ำอื่นๆ เมื่อลงไปเล่นน้ำ หรือเดินผ่านน้ำ บางครั้งอาจเหยียบไล่ฝึน้ำได้โดยไม่รู้ตัว ทำให้เกิดการเจ็บส่วนต่างๆ ของร่างกายซึ่งถ้าเจ็บตรงไหน ฝึน้ำก็เจ็บที่เดียวกับเราด้วย นอกจากนี้ยังเชื่อว่าถ้าฝึน้ำอยากทานไก่ ก็จะทำให้คนไม่สบาย เพื่อที่จะให้กลับมาทำพิธีเลี้ยงฝึน้ำโดยใช้ไก่ หรือบางครั้งการทำไม่ดีหรือทำในสิ่งที่ผิดศีล เช่น การทำให้น้ำแห้ง การกั้นน้ำ เช่น การทำฝายน้ำเข้านา หรืออำประปาภูเขาจึงต้องมีการเลี้ยงฝึน้ำ หรือเรียกว่าฝึฝาย โดยต้องทำพิธีเลี้ยงฝึฝายทุกปี ในช่วงที่ทำนาไม่เช่นนั้นจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นในครอบครัว คนที่ถูกฝึน้ำทำจะมีอาการเจ็บตา หู อื้อ กินข้าวไม่ได้ นอนไม่หลับ คันผิวหนัง เจ็บขา เป็นต้น การทำพิธีเลี้ยงฝึน้ำ ส่วนใหญ่จะใช้ ข้าวสาร เปลือกข้าว ส้มป่อย เปลือกไข่ไก่ ขนไก่เผา ขมิ้น แป้งเหล้า ห่อด้วยใบตองแล้วให้คนที่โดนฝึน้ำลุยน้ำลายไล่ จากนั้นนำทิ้งลงไปตรงบริเวณที่โดนฝึน้ำ คนที่โดนฝึน้ำไม่ต้องไป แล้วพูดเชิญให้เจ้าทั้งหลาย เช่น เจ้าน้ำ เจ้าป่า เจ้านาค เจ้ากิ้ง เจ้าปู เจ้าเขียด เจ้าปลา เจ้าผีรุ เจ้าหิน เจ้าผา มารับของถวายนี้ และขอให้ทุกคนที่เจ็บ และฝึน้ำ หายจากอาการเจ็บนั้นๆ ด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ถ้ายังไม่หายอาจต้องไปถามหมอเมือซึ่งจะให้ทำพิธีเลี้ยงฝึน้ำ โดยใช้ไก่ 1 คู่ เหล้า 1 ขวด คนที่ถูกฝึน้ำไม่ต้องไปร่วมพิธี รวมทั้งคนนอกหมู่บ้านด้วย และหมอเมือจะเป็นคนดูให้ว่าใครไปบ้าง ผู้ชาย ผู้หญิงอย่างละกัคน ตอนทำพิธีจะพูดเหมือนดังที่กล่าวไว้แล้ว

สามารถป้องกันได้โดย เวลาจะลงเล่นน้ำ หรือ เดินผ่าน ให้ลุยน้ำลายแล้วพูดว่าจะลงอาบน้ำที่นี่ให้ฝึน้ำไปไกลๆ ไปที่อื่นๆ

8) พิธีเลี้ยงฝึตาวิโตะ

ต้องให้หมอเมือทำพิธี โดยทำถ้วยเล็กๆ ใส่ข้าว พริก ยาสูบ นำไปวางในป่าตาวิโตะ แล้วฆ่าหมาดำ 1 ตัว จากนั้นใช้มีดตัดทางเพื่อไม่ให้ฝึตามมา แล้วจึงเดินกลับมาโดยห้ามหันไปมอง เมื่อมาถึงบ้านต้องทำพิธีเรียกขวัญให้คนที่โดนฝึ โดยจะปักตะเหลียงไว้ที่หน้าบ้านเพื่อป้องกันฝึไม่ให้เข้ามา และห้ามคนในชุมชนขึ้นบนบ้านเป็นเวลา 1 วัน ส่วนคนภายนอกห้ามขึ้นบ้าน 3 วัน ถ้ามีใครขึ้นมาต้องเสียเงิน 70 บาท เพื่อทำพิธีใหม่

ภาคผนวก ค

ไรรหมุนเวียน

1) พืชพันธุ์ที่ปลูกในไรรหมุนเวียน

ตารางที่ ค-1 พืชพันธุ์ต่างๆที่ปลูกในไรรหมุนเวียน

พืช	ชื่อปลา เกาะญอ	ชนิดพันธุ์
ข้าวเจ้า	(ป้อนอะ)	ป้อนชูวา ป้อนโหม่งก่อ ป้อนโทลย ป้อนกวา ป้อนบอ ป้อนโซ ป้อนกิไคยะ(ข้าวลาย หลวง) ป้อนกิ(ข้าวลาย) ป้อนชอแม(ข้าวางช้าง) ป้อนเจ้ากะวะ(ข้าวกา)
ข้าวเหนียว	ป้อนป้อน	ป้อนบอ ป้อนชู ป้อนโบ โกละ ป้อนกวา
มัน	หน้อย	มันข้าว(หน้อยกวา) มันดินช้าง มันงู มันจิด(หน้อยสะเอ) มันนิ้วมือ (หน้อยจันเอน) มันแกว(หน้อยจอบา) มันตูดคำ (คริปูชู) มันอ้อ (หน้อย สะกูปละ) หน้อยสะกูดะ ละคำ เกก้อ หน้อยเชอคู หน้อยเคะโบ หน้อยลาโบ หน้อยกงอโบ หน้อยโปละ หน้อยโพล่า หน้อยเฮะ
เผือก	คิ	เผือกแดง (คิกวอ) เผือกคำ (คิชู) เผือกขาว (คิกวา)
ฟักทอง	ลิเค	ลิเคบอ ลิเคโมโล ลิเคบิยะ ลิเคบอฮือ ลิเคเคเจ
ฟักเขียว	ลือชา	ลือบ ลือชาน่อมู
ผักกาด	ชีบาเค้าะ	ผักกาด (ชีบาเค้าะกวา) ลือบาจอบะ
แตง	ดี	ดีเก๋อวอติ (แตงกวา) ดีกวา ดีแพละ ดีพะทอ ดีหมื่น ดีชี ดีโถ่เก้าะดี (แตง ไข่นกเงือก)
บวบ		เตอ โกะก้วย ชอคาเค้าะ (บวมขม)
มะเขือ	สะกอ	สะกอชู สะกอกวา สะกอข่า สะกอฉิ สะกอเบร สะกอจะเก้าะ สะกอเก้าะ (มะเขือพวง)สะกอลา
พริก	มิชา	มิชาเบลอะ มิชาพะโค๊ะ มิชาชือเอะ(พริกขี้หนู)
ถั่ว	เปาะเทะ	เปาะเทะอะกอ เปาะเทะเบะฮิ เปาะเทะโซ เปาะเทะสะ เปาะเทะ กวา เบื่อะบะเปะวิ เปาะเทะเบะโบ (ถั่วลูกเดี๋ย)
งา	หนี	หนีชอชู หนีชอกวา หนอ
อ้อย	เก่อทิ	เปชู เปกวา
ลูกเดี๋ย		เบอะบือ เบอะชิมแม

ตารางที่ ก-1 (ต่อ)

พืช	ชื่อปลา เกาะญอ	ชนิดพันธุ์
ดอกไม้	พอ	พอบอ(ดอกสีเหลือง) พอกวอ(ดอกสีแดง) พอกี่แม่ (สีชมพู) พอกู(สีเหลืองส้ม) พอกะชอแม(ดอกงาช้าง) พอแจ้แว้(ดอกสีเหลือง) ปลูกไ่ว้ดูแลข้าว
เครื่องเทศ		ตะไคร้ (ห่อวโปะ) โหระพา(ห่อวเซ) ห่อว(ผักอีหลือ ใช้น้ำกับน้ำพริก)
อื่นๆ		ข้าวโพด ยาสุญ กระเจี๊ยบ (แบมีซี) แจแอะ ซิโพเด เซอเบ ชู บีเบ ผักเผ็ด พอแคร่ ห่อเตอเคาะ ห่อพลี (ช่วยให้ได้ข้าวดี เมล็ดข้าวไม่เน่า เวลาตำเมล็ดไม่แตก)

ที่มา: พิษญา อนันตวงศ์, 2544

หมายเหตุ: - พันธุ์ข้าวที่สูญหายไปแล้วคือ บือปาแม บือคอแอะวะ บือกว่าโพ บือชุกว่า บือชูโพ

- ข้าวที่ปลุกในนามีทั้งข้าวเจ้า ได้แก่ บือปือ บือชอมิ(ข้าวโกป่า) บือกว่าโพ และข้าวเหนียว ได้แก่ บือโหมอะนอ และมีบางพันธุ์ได้สูญหายไป ได้แก่ บือชา บือกอกา

2) ความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับไร่หมุนเวียน

2.1) การเลือกพื้นที่ทำไร่

ก่อนไปเลือกพื้นที่ต้องคัมน้ำส้มป่อย เพื่อใช้ดำหัว เพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไป จากตัวเราให้หมดแล้วค่อยไปที่ไร่ เมื่อเจอที่ๆเหมาะสม ให้ตัดไม้ เพื่อปักลงที่ดินตรงนั้น ก่อนปักพูดว่า “ปีนี่เราจะทำไร่ที่นี่ ขอให้ยู่ดีมีสุข ไม่เจ็บป่วย ได้ข้าวเยอะๆ” แล้วจึงปักไม้ลงไป จากนั้นให้ตั้งไม้ขึ้นมาวัด ให้ทำ 3 ครั้ง ถ้าไม้ยาวขึ้นจากเดิมแสดงว่าพื้นที่ตรงนั้นเหมาะสม แล้วจึงใช้มีดถากพื้นดินไม้ต้นไฟ และพูดบอกผีว่าไม่ต้องอยู่ตรงนี้แล้ว ให้หนีไปอยู่ที่อื่น เราจะทำไร่ที่นี่ตลอดปีนี้กับพี่น้องของเรา ถ้าคืนนั้นกลับปอนแล้วหากฝันไม่ดี เช่นฝันว่าไฟไหม้ป่า ฝันเห็นเสือ ฝันว่าแก้ง หมี หมูป่า กวางผา นั้นไม่ดี ต้องหาที่ทำไมใหม่ ให้คนอื่นทำแทนก็ได้ ถ้าไม่เชื่อฝ่าฝืนไปทำจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นในครอบครัวอาจถึงตายได้ แต่ถ้าฝันเห็นน้ำ เห็นช้าง หรือก้อนหิน แสดงว่าจะได้ข้าวมากสามารถทำไร่ตรงนั้นได้ ถ้าฝันวันนั้นยังไม่ต้องไปถางเพราะปล่อยให้ผีเก็บของออกไปก่อน วันต่อไปจึงค่อยไปถางไร่ต่อสำหรับ

พื้นที่ๆจะใช้ทำไร่ต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

(1) ไม่เลือกพื้นที่ที่มีต้นไม้ใหญ่ ไม้ใหญ่อยู่หลายต้น เพราะถางไร่ยาก

(2) เลือกพื้นที่ที่อยู่ในป่าเบญจพรรณ ไม่ทำไร่ในป่าดงดิบ เพราะเป็นป่าต้นน้ำ ดินจะชื้นทำให้ข้าวโตแต่ออกเมล็ดน้อย

(3) เลือกพื้นที่ที่ทิ้งไว้ 7 ปี เพราะป่าฟื้นตัวแล้ว ดินอุดมสมบูรณ์ จะได้ข้าวดี ถ้าพักดินไม่ถึง 7 ปีผักบางชนิดที่ปลูกจะไม่งอก เช่น แตง งา เผือก มัน ข้าวก็จะแตกกอไม่มาก นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ไร่ ดังนี้

(3.1) ถ้ามองจากไร่มุมเวียน แล้วเห็นคอยม่อนดอกแสดงว่าไร่นั้นจะได้ผลผลิตดี

(3.2) ถ้ามีไร่ 2 แปลงตั้งอยู่ตรงกัน แล้วอีกคนจะมาทำไร่ตรงกลาง ระหว่างไร่ทั้งสองไม่ได้ หรือถ้าไร่ 3 แปลงอยู่เรียงกันเป็นสามเหลี่ยม อีกคนจะมาทำไร่ตรงกลางไม่ได้ เพราะคนที่อยู่ตรงกลางจะถูกบีบ และจะเกิดสิ่งไม่ดีในครอบครัว เช่น ลูกไม่สบายอาจถึงตายได้ แต่ถ้าทั้ง 3 ไร่เป็นพี่น้องกันก็ไม่เป็นไร

(3.3) คนที่ไปหาที่ไร่ห้ามกินไข่ เพราะจะทำให้ได้ข้าวน้อย

(3.4) ไม่ทำไร่ตรงพื้นที่ที่เป็นก๊วยคอย เพราะเชื่อว่าเป็นทางเดินของผี

(3.5) ถ้าฝั่งแม่น้ำด้านหนึ่งมีคนทำไร่อยู่ ฝั่งตรงข้ามจะห้ามทำไร่

(3.6) บริเวณที่น้ำ 2 สายไหลมารวมกันห้ามทำไร่

(3.7) พื้นที่บนยอดเขาไม่ทำไร่ เพราะข้าวจะไม่งาม

2.2) การถางไร่

ต้องให้หมอเมื่อช่วยควั่นถางไร่ที่ดี ก่อนไปถางไร่ต้องสระผมด้วยน้ำที่ต้มจากเปอะชีชะ 7 อัน ขมิ้น(เส่อยอ) 7 อัน เอามาต้มเพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไปจากตัวเราก่อนไปถางไร่ การถางไร่จะพยายามตัดต้นไม้ออกให้หมด โดยต้นไม้ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15 เซนติเมตร และเล็กกว่านี้ จะตัดที่ระดับความสูง 1 เมตรจากพื้นดิน ส่วนต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่านี้จะทำการริดกิ่งเพื่อให้ข้าวได้รับแสงสว่างอย่างเพียงพอ ซึ่งต้นไม้ที่ถูกตัด

นั้นยังไม่ตาย สามารถที่จะแตกกอได้ ซึ่งต่อมียังไม่ตายต้นไม้จะแตกกอที่บริเวณรอยตัด แต่ถ้าต้นไม้ตายไปแล้ว ก็จะแตกกอบริเวณ ราก หรือตาไม้ ส่วนต้นไม้ที่ถูกริดกิ่งก็สามารถผลิใบออกมาใหม่ได้ นอกจากนี้ในบริเวณที่ทำไร่มักจะมีการไถอยู่จำนวนมาก เวลาตัดต้องตัดชิดดิน และตัดออกทั้งกอ ซึ่งกอไผ่นั้นจะไม่ตาย เนื่องจากตัดในช่วงหน้าแล้ง และ ยังมีเหง้าอยู่ที่ใต้ดินสามารถแตกกอออกมาใหม่ได้เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการถางไร่ ดังนี้

(1) มีดที่ไปฟันไร่แล้วจะเอาไปฟันต้นกล้วยไม่ได้ เพราะเวลาผ่าไร่ จะทำให้ไม้ไหม้

(2) ขณะที่เดินไปถางไร่ ระหว่างทางเจอแก้งูเห่า นกโศกเสอะกวอร้อง จะไม่ไปถางไร่

(3) ขณะที่ถางไร่ถ้าพบ เต่า งูเหลือม ถือว่าไม่ดีต้องหาพื้นที่ทำไร่ใหม่

2.3) เผไไร่

หลังจากที่ตากไร่ทิ้งไว้ 1 เดือน ก็จะทำการเผไไร่ ก่อนออกตากบ้านไปเผไไร่จะต้องเอาระดังมาใส่เผือก มัน ข้าวโพด และอุปกรณ์ที่ใช้ในไร่ เช่น เสียม มีด ขวาน ที่คายหญ้า และเอากี๋เข้าใส่ นำไปตากแดดแล้วค่อยออกจากบ้าน เพื่อให้ไฟไหม้ดินไม้ที่มีรอยมีด รอยขวาน ให้ไหม้เหมือนจี๋เถ้าและให้ได้ผลผลิตดี เวลาเผไไร่ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านจะเอามือกัน ตั้งแต่ทำแนวกันไฟจนถึงเผไไร่เสร็จ โดยจะเผไไร่ทีละแปลง แต่ถ้าไร่อยู่ใกล้กันก็ทำแนวกันไฟติดต่อกัน การทำแนวกันไฟเป็นการกวาดเศษใบไม้ออกจากพื้นที่ที่ติดกับไร่ โดยมีขนาดกว้างประมาณ 4 เมตรล้อมรอบทั้งสี่ด้าน และเผใบไม้ที่บริเวณหลังแนวกันไฟก่อน เป็นการป้องกันไฟที่ลามออกมาจากแนวกันไฟให้ดับไปเองเพราะไม่มีเชื้อไฟให้เผไหม้แล้ว

ก่อนเผไไร่ต้องไหว้เจ้าที่เจ้าดิน โดยใช้ข้าวที่หุงเสร็จใหม่ๆ และยังไม่ได้กินรวมทั้งพริกเกลือ มาวางไว้ที่ตอไม้ หรือกอไผ่แห่งๆ ที่จะจุดไฟ และบอกผีไฟว่าจะเผไไร่วันนี้ให้เผไไร่ดีๆ อย่าลูกตามเข้าไปในป่า บอกสัตว์ที่ที่อยู่ในไร่ให้ออกไปให้หมด ถ้าออกไปไม่ทันก็ขอโทษที่ทำให้ลูกไฟไหม้ตาย และบอกผีไร่ว่าหลังจากข้าวโตแล้วจะเอาไก่ตัวผู้สีแดง 1 ตัวมาเลี้ยงผีไฟ ถ้าไม่เลี้ยงผีไฟ ข้าวจะไม่ดี และคนในบ้านจะไม่สบาย

เริ่มเผตอนเย็น รอให้ลมสงบแล้วจึงจุดไฟเพื่อป้องกันไฟลามเข้าป่า ขณะที่จุดไฟจะบอกว่า “ไฟเอ๊ย จงไหม้ไม้ที่ตากแห้งแล้ว อย่าออกไปนอนไร่นอกเขตแนวกันไฟอย่าลามเข้าไปในป่า” โดยเริ่มจุดไฟเผเป็นจุดๆ ตากข้างบนลงมาข้างล่าง เมื่อเผถึงกลางพื้นที่แล้วก็เผจากข้างล่างขึ้นไปข้างบน โดยให้คนที่มาช่วยยืนล้อมรอบทุกด้าน เพื่อคอยระวังไฟลามเข้าป่า ไฟจะเผไม้ที่แห้งในไร่จะหมด แล้วก็ดับไปเองเมื่อหมดเชื้อไฟ เศษใบไม้ ต้นไม้ที่แห้งแล้วกลายเป็นจี๋เถ้า ซึ่งเป็นปุ๋ยให้แก่พืชพันธุ์ต่างๆ ต่อไป เมื่อเผเสร็จจะเอาไม้มาปักในไร่ เพื่อแสดงว่าเป็นไร่ที่มีเจ้าของ ถ้าไม่ปักไว้ผีจะเอาไป หลังจากเผไไร่ วันต่อมาจะไปตรวจที่ไร่เพื่อดับไฟตามขอนไม้ใหญ่ต่างๆ โดยใช้น้ำไปรด ส่วนไม้ที่ยังไหม้ไม่หมดก็จะนำมากองรวมกันเผอีกครั้ง และจะนำมากองรวมกันเผอีกครั้ง และจะทำการปลุกมัน ที่เรียกว่า ครีปูชู ก่อน โดยจะจุดหลุมแล้วหยอดเมล็ดลงไป กลบหลุมให้แน่น และจะพูดบอกครีปูชูว่าให้ช่วยดูแลข้าวไม่ให้เป็นโรคจากนั้นจึงปลุกมันอีกสองชนิดคือ หน่อโยปะ และหน่อกวาซึ่งหน่อกวาจะต้องปลุกบริเวณที่มีต้น ไม้ เนื่องจากเป็นพืชไม้เลื้อย ดังนั้นตอนหยอดเมล็ดลงหลุม ต้องเอาเสียมวางทาบบากต้นไม้ลงมาที่หลุม เพื่อบอกทางให้หน่อกวาเลื้อยขึ้นไป และใส่จี๋เถ้าก่อนกลบหลุม นอกจากนี้ยังปลุกข้าวโพดด้วย ถือว่าเป็นการปลุกเพื่อให้ไฟดับ ซึ่งเรียกว่า สุพีเม เมื่อต้นมัน หน่อกวาขึ้นแล้ว จะทำพิธี แซะกิ เพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไปจากไร่

ไม้ที่เหลือจากการเผาไ้จะนำมาทำเป็นรั้วไว้กันวัว ควาย เข้ามากินข้าวในไร่ และทำฟืนได้ ซึ่งหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็สามารถนำรั้วมาเป็นไม้ฟืนได้ และจะสร้างกระท่อมเพื่อไว้ใช้เป็นที่พัก ที่หลบแดด ฝน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่นๆ เกี่ยวกับการเผาไ้ เช่น ถ้าฝนถึงว่ว เวลาเผาจะไม่ค่อยไหม้ และไม้ที่ใช้ในการจุดไฟเมื่อใช้เสร็จแล้วต้องโยนทิ้งออกไปนอกไร่ เพื่อป้องกันงูเข้ามาในไร่

2.4) พิธีเลี้ยงผีไ้

อีโจะจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีไ้ก่อนบ้านอื่นๆ ทำกันเฉพาะในครอบครัว โดยจะทำพิธีหลังจากข้าวเริ่มโตและทำการถางหญ้าหน่อเมไ้ ออกหมดแล้ว โดยใช้ไ้ตัวผู้สีแดง 1 ตัว ต้องทำบ้านให้ผีไ้ไฟ จากนั้นก็ฆ่าไ้เอาเลือดไปแตะที่ส่วนต่างๆ ของบ้านผีไ้ แล้วนำไ้ไปแกง แล้วนำเนื้อไ้แต่ละส่วนมาถวายให้ผี และบอกผีไ้ไฟว่า ขอบคุณสำหรับปีนี้ที่ช่วยเผาไ้ แต่อย่าไปรื้อนไ้ข้าวที่กำลังปลูก และในปีหน้าจะขอให้ช่วยเผาไ้ไ้ อีก หลังจากที่ทำอาหารเสร็จแล้ว ให้เอากระดูกไ้ ข้าวที่เหลือ ยาสูบ ไ้กระถางเพื่อไ้สิ่งที่ไม่ดี ผิดต่างๆ ออกไปนอกไร่

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้อง

- (1) ถ้าจะไปเลี้ยงผีไ้ไฟแล้วเจอไ้แก้ง ให้กลับมาบ้าน ห้ามไปเลี้ยงผีไ้ไฟเพราะจะไม่ดี
- (2) ขณะที่ทำพิธีและหลังจากที่ทำพิธีเสร็จห้ามคนเดินเข้ามาในไร่
- (3) ห้ามเก็บผักต่างๆ ในไร่ แต่เก็บก่อนทำพิธีได้

2.5) พิธีเลี้ยงผีไ้

จะทำพิธีเลี้ยงผีไ้หลังจากที่เลี้ยงผีไ้ไฟเสร็จแล้ว ทำเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวมากๆ โดยต้องถามหมอเมื่อว่าต้องใช้ไ้อะไรเลี้ยง และต้องเลี้ยงอย่างนั้น มิเช่นนั้นข้าวจะไม่งาม ถ้าหลังจากทำพิธีข้าวยังไม่งาม มีผีเหลือๆ ต้องทำพิธีเลี้ยงอีก โดยอาจจะไปปรึกษาหมอเมื่อ ว่าต้องใช้ไ้อะไรเลี้ยง และต้องทำพิธีเลี้ยงผีไ้หลังจากที่ถางหญ้าออกจากไร่หมดแล้ว มิเช่นนั้นหญ้าจะขึ้นมากจนถอนไม่ไหว

2.6) การเกี่ยวข้าว

การเกี่ยวข้าวมีความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ขณะที่เกี่ยวข้าวถ้าได้ยินเสียงแก็งร้อง ถือว่ากลับบ้านและในช่วงที่เกี่ยวข้าวถ้ามีคนตายจะยังไม่ทำพิธีจัดงานศพ เพราะจะทำให้ข้าวไม่ดี ต้องเอาศพไปฝัง หรือเผาในป่าเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว แล้วค่อยเอาเสื้อผ้า ขำม ไปทำพิธีในช่วงเดือนธันวาคม (ลาปรีอ) และเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วต้องทำพิธีส่งนก ไ้ปีข้า กลับสวรรค์ โดยใช้ของถวายได้แก่ ข้าวเปลือก มัน เหล้า และอื่นๆ อย่างน้อย วางไว้เพื่อขอบคุณนก ไ้ปีข้าที่ช่วยดูแลไ้ และขอให้ปีหน้าถ้าเห็นต่อไม้ดำๆ หลังจากที่ทำไ้แล้ว ให้ลงมาช่วยดูแลไ้อีกพอต่อไม้ขาว หรือหลังเกี่ยวเสร็จก็จะทำพิธีส่งกลับไป โดยให้ลูกคนสุดท้ายเป็นผู้ทำพิธี

2.7) การตีข้าว

การตีข้าวมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องดังนี้ ก่อนที่จะตีข้าว ต้องทำขวัญข้าว หรือพิธีแชะบือสำ เพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไป โดยใช้ไก่หรือหมู เหล้า และมัน หน้อยกว่าที่ปลูกไว้ตั้งแต่หลังเผาไรมาแกงกับไก่

2.8) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว

(1) พิธีเลี้ยงเจ้าที่เจ้าดิน (พอกวอหม้ออีต๊ะ)

เพื่อแสดงความขอบคุณที่ช่วยดูแลคนในครอบครัว สัตว์เลี้ยงให้ปลอดภัย อยู่ดีมีสุข ผลผลิตต่างๆพอกินพอใช้ และไม่มีปัญหากับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และขอให้ปีหน้าได้มีผลผลิตดีเหมือนปีนี้ ทำหลังจากที่เกี่ยวข้าวและตีข้าวเสร็จแล้ว โดยจะขนข้าวกลับมาที่บ้านโดยเหลือข้าวทิ้งที่ไร่หรือนาด้วย แล้วนำข้าวที่เหลือนั้นมาต้มเหล้าเพื่อใช้ในพิธี ถ้านำข้าวที่เหลือจากนามาต้มเหล้าเรียกว่า เสือสาต๊ะ แต่ถ้านำข้าวที่เหลือจากไรมาต้มเหล้าเรียกว่า คลอเม่ออีต๊ะ หรือจะนำข้าวที่เหลือจากไร่และนามารวมกันแล้วต้มเหล้าก็ได้ ทำพิธีในช่วงเดือนธันวาคม (ลาปรีอ) ถือว่าเป็นเดือนผี ถ้าต้มเหล้าในเดือนลาปรีอ ก็ต้องทำพิธีเลี้ยงเจ้าที่เจ้าดินในเดือนลาปรีอด้วย ถ้าข้ามไปเดือนเตอเล หรือมกราคมจะไม่ดี โดยให้ลูกชายคนโตรินเหล้าให้พ่อ แล้วจึงรินเหล้าส่งต่อให้ อีโซ่ และผู้ใหญ่คนอื่นๆ ตามความอาวุโส หรือความสนิทสนม หลังจากนั้นทำการสวดและค่อยๆ รินเหล้าลงพื้นเพื่อถวายแก่เจ้าที่เจ้าดิน หลังจากนั้นก็เทเหล้าส่งต่อให้คนที่มาร่วมพิธี ขณะที่ทานก็จะมีการอธิษฐานด้วยความสนุกสนาน ทานจนเหล้าเหลือในขนาดที่สามารถเทลงแก้วเดียวให้เต็ม จึงทำพิธีสวดต่อเพื่อขอให้เจ้าที่เจ้าดินช่วยคุ้มครอง และเมื่อเทเหล้าแล้วเต็มแก้วพอดี จะถือว่าปีหน้าได้ผลผลิตดี เริ่มทำที่บ้านของอีโซ่ก่อนและห้ามไม่ให้ผู้หญิงเทเหล้า

(2) พิธีผูกมือควาย (กีพิหน้าจี)

ทำพิธีเฉพาะควายที่ใช้ในการทำนาเพื่อแสดงความขอบคุณที่ช่วยทำนา ของที่ใช้ในพิธี ได้แก่ ใบตองม้วนให้เป็นรูปกรวย เรียกว่า “ตาเซอแอะ” ไล่ ข้าวสาร ข้าวตอก ดอกไม้ ชื่อดอกพอทุ มีสีเหลืองคล้ายดอกดาวเรืองแต่เล็กกว่า เทียนขี้ผึ้ง แล้วนำไปผูกที่เขาควายเป็นสองข้าง และจุดเทียนปักที่เขาควายเป็น จากนั้นใช้น้ำส้มป่อยมาพรมที่หัวควาย ใช้ไก่ตัวเมีย 1 ตัว ตัวผู้ 1 ตัว นำแล้วนำมาทำแกง

(3) พิธีสืบชะตาข้าวใหม่ (ออบี้อ้ออะซอ)

เป็นการทำบุญขวัญข้าว เพื่อให้เมล็ดข้าว เมล็ดพันธุ์พืชผักต่างๆ ที่ปลูกในไร่ นา ปลอดภัยจากโรคแมลง ให้ผลผลิตดีๆ ในปีต่อไป นอกจากนี้ยังทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ของที่ใช้ทำบุญ ได้แก่ ข้าวสุก ข้าวเหนียวหนึ่งห่อด้วยใบครีแม่ละ(เมตอ) ข้าวหลาม(เมบลอ) ข้าวสาร ปลาย่าง เมี่ยง พริก ดอกดาวเรือง เทียน ข้าวตอก ขนม น้ำ และเงิน เป็นต้น นำไปถวายให้พระ ซึ่งพระจะสวดและกรวดน้ำไปให้ ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจากนั้นไปทำบุญข้าวใหม่โดยนำของ ข้าว พืช ผัก ผลไม้ ในไร่ทุกชนิดมาทำบุญ เช่น ข้าว เผือก มัน ดอกไม้ ฯลฯ เพื่อขอบคุณเจ้าที่เจ้าดิน ที่ช่วยให้ได้ผลผลิตต่างๆ เหล่านี้ และขอให้อับปีหน้าได้ผลผลิตดีเช่นกัน ทำพิธีที่วัดหลวงซึ่งมีปากะญอมาร่วมกันหลายหมู่บ้าน

(4) พิธีแสะออบี้อ

จัดทำเพื่อให้ข้าวอยู่ในยุ้งอยู่ได้นาน หรือเพื่อให้มีข้าวพอกินตลอดปี ซึ่งของที่ใช้ในพิธี ได้แก่ ข้าวเปลือก (โกมี) พริก และไก่ 1 ตัว ตอนทำพิธีให้ฆ่าไก่และเอาเลือดหยดใส่ในยุ้งข้าว

ภาคผนวก ง

การใช้ประโยชน์จากป่า

วิถีชีวิตของชาวบ้านปกาเกอะญอ จะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรจากป่าเป็นหลัก นอกจากเนื้อไม้แล้ว อาหารก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวบ้านจะพึ่งจากป่าแทบทุกวัน ทั้งพืชผักต่างๆรวมทั้งสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ มีรายละเอียดดังนี้

1) หน่อไม้ (เบาะ)

ไม้ไผ่ที่กินหน่อส่วนใหญ่จะเป็นหน่อของไผ่ไร่ ไผ่บง ไผ่ซาง ส่วนไผ่ทะนุ กินได้แต่ไม่อร่อย และไผ่ข้าวหลามไม่นิยมกินหน่อ หน่อไม้จะออกในช่วงฤดูฝน เมื่อตัดแล้วต้องเหลือหน่อไม้ในกอไว้ 1-2 หน่อ เพื่อให้ไผ่ได้แตกกอต่อไปด้วย และห้ามเก็บหน่อไม้ขายโดยเด็ดขาด ส่วนใหญ่จะนำมาแกงทานในหน้าฝนเท่านั้น

2) พืชผัก มีหลายชนิด ส่วนใหญ่จะนำมาทานกับน้ำพริก หรือไข่แกง มีผักให้เลือกรับประทานได้ตลอดปี ดังนี้

2.1) ผักที่พบในป่า

(1) ตาปลาเต้า เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบมีขนาดเล็ก ผิวเรียบ กินยอดและ ใบ โดยนำไปทำแกง หรือต้มจิ้มน้ำพริก มีรสจืด ออกช่วงฤดูฝน

(2) เกอะมิโคเต้า เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบมีลักษณะรียาว กินยอดและใบ มีรสชาติหวาน ออกในช่วงฤดูฝน

(3) กิโกเต้า มียอดใบอ่อนๆ ใช้ห้วมาต้มกับเกลือเป็นสมุนไพรแก้หนาว ใบใช้ห้ามเลือด และใช้มัดกับครกกระเดื่องตำข้าว และใช้กินกันปู ในพิธีกินข้าวใหม่ เพื่อจะได้ทานข้าวไม่เปลือง

(4) เพาะแปะแซะ เป็นต้นไม้ขนาดกลาง ใบใหญ่ กินหน่อซึ่งออกในช่วงฤดูฝน และมีผล ออกในช่วงเดือนเมษายน ใช้ทานกับน้ำพริก มีรสจืด

(5) เพาะดี ต้นสูง ใบยาวเท่าฝ่ามือ ใช้ทานหน่อ และดอกซึ่งมีลักษณะเป็นพวงเหมือนรวงข้าวโพด มีรสเปรี้ยว ออกในช่วงหน้าฝน และใช้เป็นสมุนไพรโดยใช้รากตำแล้วนำมาประคบแก้ปวดเข่า

(6) เพาะดิเคาะ ดอกใช้ทานกับน้ำพริกมีรสจืด ออกช่วงหน้าฝน หลังไฟป่าจะออกเยอะ

(7) เพาะเส่อล่อ ต้นสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ใช้ทานรากและหัว หัวมีขนาดเล็ก มีรสเผ็ดและมีกลิ่นหอม ทานกับน้ำพริก หรือใส่แกง ออกในช่วงฤดูฝน และใช้เป็นสมุนไพรแก้โรคกระเพาะโดยใช้หัวผสมกับน้ำผึ้ง

(8) เส่เอชะเค (ข้า) ใช้หัวมาทำแกง มีกลิ่นหอม ต้นเล็กสูง ออกตลอดทั้งปี ดอกกินได้ หน่อมีรสหวานกลิ่นฉุน ทานกับน้ำพริกและใช้เป็นสมุนไพรแก้ท้องร่วงโดยนำหัวมาผสมกับน้ำปูนใส

(9) แหล่งลอปอ เป็นไม้พุ่ม มีดอกสีขาวเขียว รับประทานได้ ส่วนผลจะออกในช่วงเดือนมีนาคม ทานได้แต่จะมีรสขม

(10) เคล่อชีเต๊ะ ตอนแรกจะเป็นไม้เครือ พอโตขึ้นเป็นไม้ยืนต้น ใบมีรสขาคีเปรี้ยว ทานกับน้ำพริก ออกช่วงเดือนมีนาคม

(11) เส่เคล่อเต๊ะ ต้นมีลักษณะเตี้ย ต้นมีขนาดใหญ่ ใบมีรสจืด ทานกับน้ำพริก หรือใส่ในแกงปลา ผลทานได้รสหวาน

(12) เพาะเส่อ ต้นมีลักษณะเตี้ย คล้ายขม้น ต้นและรากมีกลิ่นหอม ใช้ทานกับน้ำพริก

(13) ชะแวงเต๊ะ ต้นมีขนาดใหญ่ ใบมีกลิ่นหอม มีรสจืด ใช้ทานขูดใบอ่อนๆกับน้ำพริก

(14) เส่แบชี กินขูดใบอ่อนๆกับน้ำพริก ต้นไม่สูงใบมีรสเปรี้ยว

(15) เส่เจ๊ะหน้า ใช้ทานขูดใบอ่อนๆ กับน้ำพริก ต้นสูงใหญ่ ใบมีรสจืด

(16) เตอะชันนาโป เป็นไม้เครือใบมีกลิ่นคล้ายใบชา มีรสฝาด ใช้เป็นสมุนไพรด้วย

(17) เตอะกือทุ ต้นมีขนาดใหญ่ ผลทานได้ เรียกว่าเต่อกือช่าใช้ทานกับน้ำพริก มีรสจืด

(18) เส่ชกาโบ เป็นไม้เครือ มีหนาม ทานขูดใบอ่อน มีรสจืด

(19) พะชีชะะ ต้นมีขนาดเล็ก ใบสีแดง ต้มใบกินกับน้ำพริก มีรสขม

(20) ห่อทาชี่ ทานขูดใบอ่อน นำมาดองกับน้ำ จะออกรสเปรี้ยว

(21) เพาะชี ต้นสีแดง ใบใหญ่ มีหนวยสีแดง รสเปรี้ยว

(22) สะกอจ่อเตะ (มะเขือพวง) ใช้ผลตำใส่น้ำพริก

(23) เกรดี (หาวย) ทานได้ทั้งขูด หน่อ และผล ขูดจะมีรสจืด หาวยมี 3 ชนิด คือ เกรข้า เกรหน่อเมอ ทั้งสองชนิด หน่อมีรสขม และเกรพาเด

(24) ย่ากวอ (กล้วยป่าแดง) ต้นและหัวปลีมีสีแดง ทานได้ทั้งต้น หน่อ หัวปลี และผล แต่มีเมือกเยอะ

(25) ย่ากวา (กล้วยป่าขาว) ต้นสีขาว ทานได้ทั้งต้น หน่อ หัวปลี ผล หยวกมีรสหวาน ที่ รอสะ ทานดอก ออกหน้าแล้ง

(26) โหล่ดี (ก้อ) ทานหน่อ ออกตลอดทั้งปี

(27) เก่อแซ ทานหน่อ ออกตลอดทั้งปี

(28) เอชะดี ทานหน่อ ต้น ใบ ออกช่วงหน้าแล้งใกล้หน้าฝน

- (29) ก่อคอเต่า ทานใบ ออกช่วงหน้าแล้งใกล้หน้าฝน
- (30) ซอคาเต่า ทานใบ ผล ออกตลอดปี
- (31) โพซุเต่า (ชะอม) ทานใบ ยอดอ่อน ใส่แกง มีตลอดทั้งปี
- (32) ตำเขอเต่า (ผักหวานป่า) ออกช่วงหน้าแล้งก่อนฝน
- (33) เส่เกาะโงมี 2 ชนิดสีแดง กับสีขา ใบสีแดงกินยอด ใบอ่อนได้มีรสเปรี้ยว
- (34) บุ่ง มียอดคล้ายข้าวโพด นำมาต้มใส่แกง
- (35) ห่อเกออะ คล้ายต้นไผ่ แต่ลำต้นมีหนาม ทานหน่อได้ แต่คนมรกรรมห้ามตัด เพราะถ้าถูกตลอดแล้วจะร้องไห้ไม่มีเสียง ต้นแก่ๆเอามาต้มทานแก้ปวดเอว
- (36) เพาะปะแก ใบยาว ใช้ทานหน่อและดอก
- (37) ห่อชกาหล่าทานดอก ใบอ่อน มีรสเปรี้ยว
- (38) เสอคามือ เป็นเครือบนต้นไม้ ทานได้ทั้งใบและเครือ โดยใช้เครือมาแกงใส่เนื้อ และเป็นสมุนไพร โดยใช้ผสมกับน้ำอ้อย ต้มกินแก้ปวดท้อง ต้มเครือกินแก้ไอ

2.2) ผักที่ขึ้นใกล้ห้วย

- (1) ปูแปรเต่า หรือผักกูด ใช้กินใบและยอด ทานกับน้ำพริก ออกตลอดทั้งปี
- (2) ห่อตูโหล่ กินใบ ต้น ออกช่วงหน้าแล้ง
- (3) โกโปโพเต่า กินใบ ต้น ออกช่วงหน้าแล้ง
- (4) เบอะคาที่เต่า ใช้กินใบและยอด ออกตลอดทั้งปี
- (5) หย่าโพเต่า กินใบ ออกช่วงหน้าแล้ง
- (6) ชูแดเครเต่า กินใบ ออกช่วงหน้าแล้ง
- (7) เตอะกือเต่า กินใบ ออกช่วงหน้าแล้ง
- (8) หน่อเกอะอะ เป็นเครือ ออกช่วงหน้าหนาว คนที่มรกรรมห้ามกิน ห้ามตัด ใช้กินดอก และใช้รากและต้นเป็นสมุนไพรแก้ปวดเอว
- (9) โบละเบรเต่า กินยอด ออกช่วงหน้าแล้ง
- (10) เซอะบละเต่า กินใบ ออกช่วงหน้าแล้ง
- (11) เตอะบุแ่ง ใช้กินใบ มีตลอดทั้งปี และใช้เป็นอาหารให้หมูด้วย
- (12) หน่อเตอมี ใช้กินใบ มีตลอดทั้งปี และใช้เป็นอาหารให้หมูด้วย
- (13) เนเต่า ต้นมีขนาดใหญ่ ใบกว้าง ใช้ทานใบแต่ต้องต้มก่อน มีรสจืด
- (14) ชุยโปปอหล่อเต่า ใช้ทานใบกับน้ำพริก หรือแกงปลา ขึ้นตามนาข้าว

2.3) ไม้ผล

- (1) ซาบีจือ ผลคล้ายมะไฟมีรสเปรี้ยว ส่วนใบอ่อนนำมาแกงใส่ปลาได้

- (2) เป้อคาเบอะอะสำ ผลคล้ายขนุน แต่มีขนาดเล็กกว่า มีรสเปรี้ยว ออกช่วงก่อนฤดูฝน
- (3) มะมือสำหรือกะบก ต้นใหญ่ ผลกินได้ทั้งดิบและสุก ผลที่ดิบต้องผ่ากินข้างใน ผลสุกกินได้ทั้งเปลือกมีรสหวาน และเมื่อแก่แล้วจะแห้งต้องกินเนื้อข้างในมีรสมันๆหอมๆ สัตว์ก็ชอบกิน ออกช่วงเดือนธันวาคม
- (4) บ่อแก้อ เป็นไม้เลื้อย ผลสุกจะมีสีเหลืองรสเปรี้ยวหวาน คล้ายมะไฟ ออกช่วงหน้าแล้ง
- (5) เจาะบือแม ผลเล็กมีรสเปรี้ยว ทานตอนที่สุกแล้ว ออกในช่วงหน้าฝน
- (6) เสอะพีสำ ผลเล็กสีขาว สุกแล้วจะมีสีแดงรสเปรี้ยว ถ้าจะสีดำรสหวาน ออกช่วงเดือนสิงหาคม
- (7) มะกอก ต้นมีขนาดใหญ่ มีรสเปรี้ยว ฝาด หวาน ออกช่วงฤดูแล้ง
- (8) มะนะสำ ต้นมีขนาดใหญ่ ผลเล็กมีรสเปรี้ยว เมื่อทานแล้วดื่มน้ำตามจะมีรสหวาน ออกช่วงเดือนธันวาคม
- (9) เสยาสำ (มะขามป้อม) ผลเล็ก สีเขียวมีรสฝาด เมื่อทานแล้วดื่มน้ำตามจะมีรสหวาน ออกฤดูแล้ง
- (10) เส้มักวา ต้นมีขนาดใหญ่ ผลเล็กสีขาว มีรสหวาน ออกช่วงหยดข้าวไร่
- (11) เส้มิฐ คล้ายเส้มักวา แต่ผลสีดำ
- (12) เส่ตาว ผลเล็กสีดำ มีรสหวาน ออกในช่วงหน้าฝน
- (13) หน่อเคาะเวอะสำ ผลออกช่วงแล้ง มีรสฝาด มัน แต่พอสุกจะมีรสหวาน แต่ทานหน่อได้มีรสหวาน ใบใช้ทำไม้กวาด
- (14) สะกอเอะ เป็นไม้เครือ ผลคล้ายแตงกวา มีขนและหนามแต่ไม่ขม มีรสเปรี้ยว ออกฤดูแล้ง
- (15) เส่เคาะสำ (มะม่วงป่า) ผลสุกมีรสหวาน มีหลายชนิด ได้แก่ เส่เคาะโตปอ เมื่อผลสุกจะมีสีแดง ลูกไม่ใหญ่, เส่เคาะแบคลี ลูกเล็กๆกินเปลือกและเนื้อ มีเมล็ดเล็ก, เส่เคาะชี ผลเล็ก สุกแล้วจะมีสีเหลือง, เส่เคาะกาเบ่ ลูกใหญ่มีกลิ่นเหม็น แต่เมื่อสุกจะมีรสหวาน, เส่เคาะเจ๊ะ (มะม่วงเงิน) ผลเล็กสีขาว และเส่เคาะลาเบะ ผลเล็ก เมื่อสุกแล้วจะมีสีเขียวเหมือนเดิม
- (16) เส่ดุษย์ ออกผลที่ราก สุกแล้วจะมีรสหวานคล้ายสตอเบอรี่ ออกปีละ 3 ครั้ง
- (17) เส่เคาะดี ผลทานได้ มีรสมัน แต่ทานมากจะเมาได้
- (18) ก่อ ผลมีเปลือกแข็ง ต้องผ่ากินเนื้อข้างใน โดยกินดิบหรือนำไปคั่วกินก็ได้ ก่อที่กินผลได้ได้แก่ เส่เอ๊ะ เส่บอ เส่ชูสำ ออกช่วงเกี่ยวข้าว แต่ก่อนเคยเก็บขาย ปัจจุบันไม่ได้เก็บขายแล้ว

(19) ปูเป มีผลเรียกว่า หน่อแควเซ ตอนที่ยังดิบจะมีรสมัน แต่เมื่อสุกแล้วจะมีรสหวาน ใช้ใบทำไม้กวาด

2.4) เห็ด (กือ) ออกในช่วงฤดูฝน จะนำมาใส่ในแกง

- (1) กือโปะคอ หรือเห็ดห่อเท้า มีสีขาว รสจืด เหนียว คนที่มีลูกเล็กๆห้ามกิน
- (2) กือชวะ หรือเห็ดขาว มีสีขาว ขึ้นบนขอนไม้ จะขึ้นที่คันเตอซ้อชะ เสาชะ เสาเคะ
- (3) กือแะนะ หรือเห็ดหนูหนู มีทั้งสีแดงน้ำตาลขึ้นบนขอนไม้
- (4) กือหว่าโค หรือเห็ดขาว มีสีขาว จะออกตามโคนไม้ที่ตายแล้ว
- (5) กือโถ่พี้อย หรือเห็ดโคน มีสีขาวคล้ายเห็ดฟาง
- (6) กือโซกวา หรือเห็ดขาว ขึ้นบนดิน
- (7) กือบอโทพร้า มีสีขาว หลือง คนที่มีลูกอ่อนห้ามกิน
- (8) กือกาว หรือเห็ดแดง ใบสีแดงแต่โคนสีขาว (ถ้าโคนสีแดงกินไม่ได้)
- (9) กือหล่ามะ หรือเห็ดหน้าเขียว สีเขียวลายขาว
- (10) กือเลาะโบ มีสีขาวดำ ขึ้นที่ฟางข้างนา
- (11) กือแบคลี หรือเห็ดข้าวตอก มีสีขาว ออกก่อนฝนจะตก
- (12) กือลาเรอ ด้านนอกมีสีเหลือง พอแก่จะเป็นสีดำ ถ้าไม่มีไฟป่าจะไม่ออก
- (13) กืออี หรือเห็ดเต้ มีสีเหลืองสูงประมาณ 1 นิ้ว
- (14) กือโซย หรือเห็ดน้ำมันหวาน มีรสหวาน สีขาวสูงกว่ากืออี
- (15) กือคละ มีสีดำ ดอกเล็กๆ แต่แช่น้ำแล้วจะใหญ่ขึ้น
- (16) กือเนอมู หรือเห็ดหอม มีสีน้ำตาล
- (17) กือชะเว หรือเห็ดแก้ง มีสีเหลืองแดง เมื่อเด็ดจะมียางสีขาวไหลออกมา
- (18) กือเส่อยอ หรือเห็ดขมื่น มีสีเหลืองแดง ออกช่วงหยอดข้าวไร่
- (19) กือเคะพอ หรือเห็ดกลม
- (20) กือบอโถปะ หรือเห็ดไข่ห่าน มีสีเหลือง ขาว
- (21) กือชุยคิลี หรือเห็ดขาหลังหมา

2.5) สัตว์

สัตว์ป่าที่รับประทานเป็นอาหาร ได้แก่ หมูป่า กระรอก งูสิงห์ นก เป็นต้น โดยจะใช้ปืนยาวในการล่า ส่วนสัตว์น้ำจะไปจับตามห้วยต่างๆ เช่น ห้วยแม่ลานเงิน และแม่ลานหลวง โดยจะจับมากในช่วงหน้าแล้งเพราะน้ำน้อยจับง่าย ส่วนใหญ่จะใช้มือจับตามโขดหิน ใต้หิน ในรูปลา และมีการใช้แห สวิง หน้ากาก และฉมวก ซึ่งมีลักษณะคล้ายเข็ม ยาวๆ ผูกกับหนังยางใช้ยิงเอาสัตว์น้ำที่ใช้เป็นอาหารมีหลากหลายชนิด ดังนี้

(1) ปลา (หยาโป) ปลาที่สามารถใช้เป็นอาหาร ได้แก่ หยาเปอลา หยาโล่ คอเปอะลูก (ปลาบู่) หยาโปะบอ (ปลาชีว) หยาบิโค หยาค่อเห่ หยาทะเซ่ หยาเสรี หยากือ หยาชา (ปลาตุก) หยาเล หยาปาโก้ (ปลาคัง) หยาโรใหม่ (ปลาชะโด) หยาบือพกา หยาเลอปแก หยาทอ หยาโลโพล (ปลาหมอ) หยาโพกวา คนที่มีลูกอ่อนห้ามทานปลาต่อไปนี้ หยาเต่า หยาควอดี้ หยาแลง่า หยาโก่ซ้อ

(2) ปู (ชะแวง) ได้แก่ ชะแวงกวา ชะแวงชู ชะแวงโพแข่ นอกจากนี้ยังมีปูที่พบในนา คือ ชะเวชิ

(3) กุ้ง (เล่อเดาะ) ได้แก่ เล่อเดาะบอและเล่อเดาะชู

(4) ลูกอี๊ด (เบอะกา) ได้แก่

(4.1) เบอะกา โตขึ้นจะกลายเป็น เคะกาว สามารถทานได้ทั้งเบอะกาและคะกาว

(4.2) เบอะคาควา โตขึ้นจะกลายเป็น เคะบือ สามารถทานได้ทั้งเบอะคาควา และคะบือ

(4.3) เบอะพค้อโพ โตขึ้นจะกลายเป็น เคะคา มีอกสีเหลือง ไข่กินได้แต่ขม สามารถทานได้ทั้งเบอะพค้อโพ และคะคา

(4.4) บือเหล่อ โตขึ้นจะเป็นคะนอ มีสีเขียวล้นพบตามหน้าผา ทานได้ทั้งบือเหล่อ และคะนอคา

นอกจากนี้ยังมี เคะเคร เคะกวา เคะชือ เคะอี เคะลาเคลอ ทานได้แต่ต้องเอาหนังสีเขียวออก ส่วนคะพค้อครอบครัวหนึ่งทานได้ 1 ตัว และใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาโรคไทฟอยด์ และยังมีกบที่เป็นอาหารแต่พบในนาได้แก่ เคะชิ เคะโก๊ะ เคะอู เคะพิหน้า เคะแบคลี

(5) แมลง ที่อาศัยอยู่ในน้ำ ได้แก่ คอชูแม่ ทิข่า (แมงดา) กือ ซึ่งมีลักษณะคล้ายหนอน เกาะอยู่หน้าผาที่มีน้ำไหล ถ้าพบแสดงว่าน้ำตรงนั้นสะอาด

2.6) น้ำผึ้ง

เมื่อต้นที่มีผลทำรัง หรือเรียกว่า ต้นผึ้ง (เก่อแนทุ) ต้องทำเครื่องหมายไว้ เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ และจะบอกคนในหมู่บ้านด้วย การที่ต้องไปช่วยกันหลายคน และเจ้าของต้นผึ้งจะแบ่งน้ำผึ้งให้เป็นการตอบแทน เวลาจะไปตีผึ้งต้องทำตอนกลางคืน ต้องทำพิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ เพื่อให้คุ้มครองดูแลทุกคนที่มาตีผึ้งให้ปลอดภัยและได้น้ำผึ้งเยอะๆของถวายใช้ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ข้าวสวย 1 กล้วย 1 กล้วย ทำพิธีตรงโคนต้นผึ้ง เมื่อทำพิธีเสร็จ ก็จะปีนขึ้นไปตีผึ้ง โดยใช้ควันไฟเพื่อไล่ผึ้งให้บินออกไปจากไร่ ถ้าเป็นรังหนุ่ม จะไม่เอารังเอาแต่น้ำผึ้ง หลังจากทิ้งไว้ 10 วัน รังจะแก่ สามารถกลับมาเอาน้ำผึ้งได้อีกครั้ง และถ้ารังสีแดง ไม่มีไข่แล้วสามารถเอาลงมาได้ เพื่อนำผึ้งไปทำเทียนถวายพระ ส่วนใหญ่จะเก็บในช่วงเมษายน

2.7) สมุนไพร

- (1) พอซุเจ้าะ นามาคำกับพอพะโตะ เพื่อแก้เจ็บคอ ไอ
- (2) เพาะโคซุ ต้นกินแก้เจ็บเอว ปวดเอว ห้ามเด็กถอน
- (3) มะแขว่น รักษาแผล ป้องกันโรคมะเร็ง
- (4) ปุคาแล ใช้ใส่แผลไฟลวก โดยเอาแกนต้นไม้มาใส่หม้อต้ม เอามือถูไปถูมา จะมียางขาวๆ ออกมาที่แกน รินน้ำออกให้เหลือก้นขาวๆ มาใส่แผล แต่ถ้าเอาแกนต้นไม้มาใช้มากๆ ก็จะทำให้ต้นตายได้ ปัจจุบันไม่ใช่แล้วเพราะกลัวว่าต้นจะตาย
- (5) ไม้ตีนเป็ด ใช้รักษามาลาเรีย หัวัด แก้เจ็บคอ
- (6) หน่อหาวย ใช้รักษาลิ้นเด็กเป็นแผล
- (7) เต๋อซื่อชะ หรือไม้ทะโล่ ตัดต้นเล็กๆ จะมีน้ำออกมากินแก้หัวัด
- (8) เป้า เอาใบต้มแล้วเอาผ้าห่มคลุมหรืออบ ให้อยู่ไฟหลังคลอด
- (9) เตอซื่อเชอซอ ใบมีลักษณะเป็นปุ่ม เป็นไม้พุ่ม ใช้รากใบ นำมาต้มน้ำสมุนไพรแก้ไอหัวัด
- (10) ทอกรอซุ นำเปลือกมาอมใช้รักษาแผลในปาก นำมาต้มน้ำรักษาโรคกระเพาะ
- (11) ทอปกำหล่า กินยอดแก้ปวดเอว ให้อยู่ไฟหลังคลอด
- (12) เต๋อซื่อชะ เป็นสมุนไพรแก้ท้องร่วง โดยกำที่ยอดแล้วตัดท้ายนำมาต้ม หรือพั่นที่ต้นจะมีน้ำให้กินแก้หัวัด ใช้ในพิธีด้วยเวลาไปส่งผีให้เค็ดไปติดตัวไปด้วย หรือเค็ดยอดใส่หูกันผี
- (13) เตอสีเบลอะ ต้มรากให้เด็กอ่อนกินแก้ปวดท้อง เอาน้ำมันจากผลไปทำบุญจะได้บุญเยอะ
- (14) ฟรังใช้ต้มน้ำแทนแก้ท้องเสีย
- (15) เส่หนูที หรือไม้น้ำนม ไม้ยืนต้น เปลือกในมีสีชมพู มีรสหวาน ฝาด ถ้าคลอดลูกแล้ว แม่ไม่มีน้ำนมให้เอาเปลือกมาต้มน้ำ หรือเอาเปลือกไปเผาแล้วแช่น้ำ รักษาอาการเจ็บคอ ส่วนผลเป็นอาหารของสัตว์ป่า
- (16) เซอพาหม่มเจ๊ะ แก้วโรคเบาหวาน โดยใช้รากบดมาต้ม
- (17) ทากะและ ไข่ มีดอกลักษณะคล้ายไส้เดือน ต้มรากให้เด็กกินเพื่อให้เจริญอาหาร
- (18) ขลาปอ ใช้ใบห้ามเลือด ดอกอ่อนๆ ใช้ทานกับน้ำพริก
- (19) ทอเนอ ใช้ย่างทาแผล
- (20) แรงพันซัง นำรากมาต้มช่วยให้เป็นหมันได้ และมีความเชื่อว่าถ้าทานจนถึงพันซังจะทำให้ฟันไม่เข้า

(21) โคะนาเด มีลักษณะคล้ายกล้วยไม้ เมื่อตัดดอกข้างในจะกลวง นำไปใส่ข้าวเหนียว นำไปนึ่งแล้วเผาข้าว จะสุกและมีสีแดง ให้เด็กทาน แก้ม้ามใหญ่

(22) แม่กำ ใช้ใบ ราก ทานแก้เจ็บคอ

(23) เจ้ากาเปรพอ ใบสีเขียว ขาว ดอกสีเหลือง ใช้รากต้มทานแก้หนาว

2.8) ไม้ที่ใช้ย้อมฝ้าย

ส่วนใหญ่จะใช้เปลือกไม้ โดยจะถางเปลือกไม้ออกบางๆเพียงด้านเดียว และถ้าจะใช้เปลือกไม้ครั้งต่อไปก็จะเลือกที่ต้นอื่นแทน โดยจะทิ้งต้นเก่าไว้ให้มีเปลือกไม้ใหม่ นำเปลือกไม้มาตำ แล้วนำไปขยี้กับฝ้าย ผสมน้ำจืด น้ำมัน ปูนขาว มะกรูด เป็นต้น นอกจากนี้ ชนิดไม้ที่ใช้ย้อมฝ้ายได้แก่

(1) เควาะ ใช้ปลายรากย้อมสี โดยจะตัดรากมาเพียงครึ่งเดียวเพื่อไม่ให้ต้นตาย รากจะมีสีเหลืองนำมาตำและเอาไปขยี้กับฝ้ายจะให้สีแดงเลือดหมู ตัดรากช่วงจันทร์ข้างแรม

(2) เต้เซอพกำ ให้สีแดงอ่อน

(3) เส่บอเบะ(ไม้ก่อ)ให้สีน้ำตาลอมส้ม ถ้าผสมกับห่อชกาเบะและโปะคาเบะจะได้สีแดง

(4) เต่อเลอ หรือไม้ประดู่ ให้สีน้ำตาลจางๆออกแดง

(5) เต้มี เปลือกใช้ย้อมผ้า ได้สีม่วง ผลทานได้

(6) กาเบะ ให้สีน้ำตาลอมส้ม ผสมกับใบบ๊วยก็ได้

(7) ย่าละ ลักษณะคล้ายต้นหญ้า ใช้ทั้งต้น ย้อมแล้วให้สีฟ้า

(8) เต่อยอ หรือขมิ้น ให้สีเหลือง ถ้าผสมขี้เถ้าจะได้สีแดง

(9) เส่เก่อเต๊ะ ให้สีชมพู

(10) ทื่อ ใช้เปลือกย้อมผ้า ผลเป็นอาหารสัตว์

(11) คีใช้ย้อมผ้าให้สีเหลือง

(12) ขนุน ใช้เปลือกขนุนมาย้อม ให้สีเหลือง

(13) ใบบ๊วย ย้อมให้สีเขียวสด

การนำไม้เคาะมาใช้เป็นสิ่งที่ไม่ดี จึงต้องไปข้อมนอกหมู่บ้าน และเมื่อข้อมเสร็จต้องทำพิธีพ้อเป่ตาเพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไปจากหมู่บ้าน โดยนำรากของเคาะที่เหลืองอยู่ หรือไม่ได้ใช้ จะนำไปผูกกับไม้ไผ่ เรียกว่าเปอะ แล้วเอาฝ้ายในตัวคนทุกคนที่มาด้วยกันข้อมเคาะ มามัดรวมกันไว้ในเปอะ และให้ทุกคนฉุนน้ำลายใส่แล้วจึงนำไปวางไว้ที่กอไผ่นอกหมู่บ้าน และเนื่องจากต้องทำพิธีดังกล่าวและยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องอีกมาก เช่นห้ามคนที่มิท้อง หรือมีประจำเดือนเข้ามาดู รวมทั้ง

ผู้ขายด้วย เพราะจะทำให้สีไม่ติด ขณะที่ข้อมก็ห้ามทานข้าว เป็นต้น การข้อมด้วยรากควาวะ จึงทำเพียงปีละครั้ง

นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น เกราะ เป็นไม้เครื่องมือหนาม ใช้เปลือกมาทำยาฆ่าแมลงในไร่นาเมื่อข้าวเป็นโรคและใช้ทำยาเบื่อปลา

ภาคผนวก จ

การจัดการป่าชุมชน

1) พิธีเลี้ยงผีแนวกันไฟ

ของถวายที่ใช้ในพิธี ได้แก่ ข้าวสุก(เม) ข้าวเหนียวดำ(เมโตพี) ข้าวสาร แกง ผลไม้ เมียง(ละพา) ยาสูบหรือบุหรี่(หม้อทุ)เทียนขี้ผึ้ง(เปาเนคาะ)ดอกดาวเรือง ดอกต้นสาบเสือ(ชอโพก้วย) เหล้า 1 ขวด(ชิต่อโกะ)ขาวดอก(เป่ส่อแก)หมาก ใบพลู ปูน เงิน ไก่ตัวผู้ 1 ตัว ไก่ตัวเมีย 1 ตัว

เริ่มพิธีกรรมโดยนำของถวายที่เตรียมมาจัดเป็น 2 ชุด ชุดแรกในตำห่ลือเด ชุดที่สองวางไว้ที่พื้น ส่วนข้าว ไก่ และเหล้า จะวางไว้ข้างล่าง จากนั้นฆ่าไก่ที่ละตัว เอาเลือดไก่ป้ายที่ส่วนต่างๆ ของตำห่ลือเด เช่น เสา หลังคา ฝา รั้ว รวมทั้งต้นไม้ ดึงขนไก่แปะตามรอยเลือดป้ายไว้ พร้อมพูดคำว่า “วันนี้เป็นวันดีขอเชิญ พญาอี พญาโท เทวออี เทวคา เจ้าน้ำ(ทิจจา) เจ้าป่า(ก่อขจา)เจ้าฟ้า เจ้าที่ เจ้าดิน เจ้าเมือง เจ้าไม้ เจ้าสัตว์ต่างๆ พญาลิสวา นักขัตฤกษ์ พญามัจจุราช ฯลฯ ทั้งหมดมาทานหัวข้าว หัวเหล้า หัวไก่ และของถวายอื่นๆ ที่จัดเตรียมไว้ตรงแนวกันไฟนี้ และให้ช่วยดูแลป่าให้ดีย่ำให้ไฟไหม้ ไครมาร้ายให้ไครร้าย และช่วยดูแลคุ้มครองทุกคนในชุมชน ทำไร ทำนาให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอ ข้าวไม่มีโรค และขอให้คนภายนอกทั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ คนพื้นราบที่ไม่เข้าใจเรา ก็ขอให้ฟังเราแล้วเข้าใจถึงการรักษาป่าของเรา ไม่ให้เขามาทำร้ายชุมชน สัตว์เลี้ยงต่างๆ ไม่ให้ไปเจอสัตว์ร้าย รวมทั้งทุกคนที่มาร่วมพิธีนี้ และขอให้เจ้าทั้งหลายอยู่ดีมีสุข ”

แล้วนำไก่ไปเผา ถอนขน นำไปต้มกับน้ำแกงจนสุก นำไก่ ข้าว และเหล้ามาใส่ในตำห่ลือเด จุดเทียน และทำการสวดอีกครั้ง เมื่อเทียนดับ นำกระทงมาใส่ข้าวและฉีกเนื้อและส่วนต่างๆ ของไก่ใส่ลงไป โดยทำ 2 ชุด ชุดหนึ่งใส่ตำห่ลือเด อีกชุดวางไว้ข้างล่าง เทเหล้า น้ำใส่ในกระทงทั้งสอง แล้วสวดอีกครั้ง จากนั้นรินเหล้าใส่แก้วส่งให้ทุกคนที่มาร่วมพิธีจิบคนละหน่อย แล้วให้คนที่มาร่วมพิธีทานข้าวกับแกงไก่ และเหล้าด้วยกัน จนเหลือไว้ถ้วยสุดท้าย ทำพิธีสวดอีกครั้ง พูดว่าจะกลับแล้ว ให้เจ้าที่ต่างๆ ช่วยดูแลผืนป่าต่อไป เทเหล้าลงให้เจ้าที่เจ้าดิน แล้วกินเหล้าที่เหลือในแก้วให้หมด มีการนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมในพิธีกรรมด้วย และจะไม่ทำพิธีในวันพระ เนื่องจากต้องฆ่าไก่ ส่วนวันพุธ ถือว่าเป็นวันพระเจ้าก็ไม่ทำพิธีเพราะเชื่อว่าผีก็จะไม่กินไก่

2) การสืบชะตาแม่น้ำ (หลือท)

บริเวณที่สืบชะตาแม่น้ำเป็น ลำห้วย 2 สายไหลมารวมกัน คือ แม่ลานเงิน กับแม่ลานหลวง ตอนทำพิธีจะใช้กระบอกไม้ไผ่ตักน้ำจากแต่ละห้วย แล้วมาเทรวมกันลงในของถวายทั้งในบ้านผีและที่อยู่ข้างล่าง เพื่อให้ น้ำสองสายอยู่ร่วมกัน และเพื่อทำพิธีเสร็จจะเอาน้ำในกระบอกน้ำที่ตักมาจากแต่ละห้วยเอาไปเทกลับคืนลงห้วยเดิม เพื่อให้สัตว์น้ำต่างๆ อยู่ดีมีสุขในปีหน้าอาจจะเปลี่ยนไปทำพิธีที่หมู่บ้านอื่น

3) กฎระเบียบการดูแลและป้องกัน

3.1) ห้ามตัดไม้ในป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด ถ้าฝ่าฝืน จะปรับโดยถ้าตัดไม้ใหญ่ปรับ 1,000 บาท ไม้เล็ก 500 บาท ส่วนไม้จะยึดเป็นของหมู่บ้าน

3.2) ห้ามจุดไฟเผาป่าโดยเด็ดขาด ฝ่าฝืนปรับ 2,000 บาท

3.3) ห้ามล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์โดยเด็ดขาด ถ้าฝ่าฝืนจะปรับโดยถ้าจับสัตว์ใหญ่ เช่น หมูป่าจะปรับ 3,000 บาท เก้ง 1,500-2,000 บาท สัตว์เล็ก เช่น ไก่ป่า 500 บาท กระรอก ปรับ 300 บาท ถ้าเป็นบุคคลภายนอกเข้ามาล่าสัตว์ ครั้งแรกจะเตือนก่อน ครั้งที่ 2 จะยึดปืน และถ้าได้สัตว์ป่าก็จะยึดและปรับตามที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ยอมจ่ายค่าปรับจะจับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีต่อไป ครั้งที่ 3 จะจับส่งดำเนินคดีเลย

3.4) ห้ามตัด ไม้ในเขตป่าชุมชนทุกชนิด ฝ่าฝืนปรับ ต้นละ 500 บาท

3.5) ก่อนตัด ไม้ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน ฝ่าฝืนปรับ ต้นละ 500 บาท ถ้าไม้เล็ก จะปรับ 250 บาท

3.6) ห้ามตัด ไม้เกินที่คณะกรรมการอนุญาต ฝ่าฝืนปรับ ต้นละ 500 บาท ถ้าไม้เล็ก จะปรับ 250 บาท

3.7) ห้ามขายที่ดินทำกินให้บุคคลภายนอก ถ้าฝ่าฝืนจะยึดเป็นของชุมชน

3.8) ห้ามขายบ้าน ฝ่าฝืนยึดเป็นของชุมชนและเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่

3.9) ถ้าหากบุคคลใดเข้ามาจำหน่ายยาเสพติดในชุมชน ชุมชนต้องดำเนินการดังนี้ ครั้งแรกตักเตือน ครั้งที่ 2 จับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

3.10) ถ้าบุคคลภายในเป็นผู้นำยาเสพติดมาจำหน่ายในชุมชน ชุมชนต้องดำเนินการดังนี้ ครั้งแรกตักเตือน ครั้งที่ 2 ปรับตามปริมาณแล้วทำลาย ครั้งที่ 3 ให้กรรมการชุมชนจับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

3.11) ห้ามทิ้งขยะตลอดทาง หรือข้างถนนและที่สาธารณะ ผู้ใดฝ่าฝืนต้องดำเนินการดังนี้ ครั้งแรกตักเตือน ครั้งที่ 2 ปรับ 500 บาท

3.12) ผู้นำเฝ้าชุมชนมาใช้ ชุมชนต้องยึดหรือปรับ เว้นแต่ใช้ในส่วนรวม แต่ต้องได้รับอนุญาตจากกรรมการชุมชน และเจ้าพนักงานปกครอง

ทั้งนี้การกำหนดบทลงโทษขึ้นอยู่กับคณะกรรมการด้วยว่า ถ้าหากเป็นการทำผิดในครั้งแรก โดยไม่ร้ายแรงจะเรียกตักเตือน ครั้งที่สองปรับ ครั้งที่สาม ส่งดำเนินการตามกฎหมาย และหากเป็นความผิดร้ายแรง คณะกรรมการจะต้องดำเนินการส่งเรื่องให้ผู้รับผิดชอบตามกฎหมาย เป็นกฎที่ใช้ร่วมกันทั้งคนในและนอกหมู่บ้าน

ภาคผนวก น

ชุดที่.....

แบบสัมภาษณ์(รายบุคคล)

เรื่อง รูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จังหวัดเชียงใหม่
 คำชี้แจง 1. ใช้แบบสอบถามนี้ 1 ชุด ต่อ 1 คน (อายุ 20 ปีขึ้นไป)

ชื่อและนามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....

บ้านเลขที่.....บ้าน.....โทรศัพท์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....วันที่สัมภาษณ์...../...../ 2555

ข้อสังเกตจากการสัมภาษณ์ (เกี่ยวกับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน)

-ทัศนคติ (-)

.....

.....

.....

.....

.....

-ทัศนคติ (+)

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานและด้านอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปทางเศรษฐกิจ และสังคมส่วนบุคคล

เพศ	อายุ (ปี)	ความสัมพันธ์ ในครอบครัว	สถานภาพ สมรส	การศึกษา ชั้นสูงสุด	การอยู่ อาศัย	ถิ่นฐานเดิม	ระยะเวลาที่ ย้ายมาอยู่ที่นี่	ความต้องการย้ายถิ่นใน อนาคต*(ถามรายละเอียด เพิ่มเติม)	รายได้หลัก (บาท/เดือน)	รายได้เสริม (บาท/เดือน)	รายจ่ายส่วน บุคคล (บาท/เดือน)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
											

หมายเหตุ:

เพศ (1)	ความสัมพันธ์ในครัวเรือน (3)	สถานภาพ (4)	การศึกษาชั้นสูงสุด (5)	การอยู่อาศัย (6)	ถิ่นฐานเดิม (7)	ระยะเวลาที่ย้าย มาอยู่ที่นี่ (8)	ความต้องการย้ายถิ่น (9)
1=ชาย	1=หัวหน้าครัวเรือน	1=โสด	1=ไม่ได้เรียน	1=ประจำ	1=เชียงใหม่		
2=หญิง	2=คู่สมรส	2=สมรส	2=ป.1-6	2=ไม่ได้อยู่ประจำ	2=ภาคกลาง	0=อยู่ที่นี่	1 ต้องการ
	3=ลูก	3=หม้าย	3=มัธยมต้น(ม.ศ.1-3)	3=มีชื่อในทะเบียน บ้านแต่ไม่ได้อาศัยอยู่ ในปัจจุบัน	3=ภาคอีสาน	1= 1 ปี	2 ไม่ต้องการ
	4=ปู่ ย่า	4=หย่า แยก ร้าง	4=มัธยมปลาย(ม.ศ.4-6),ปวช		4=ภาคเหนือ	2= ระบุ...ปี	3 ไม่แน่ใจเพราะ...
	5=หลาน		5=อนุปริญญา (ปวส,ปวท)		5=ภาคใต้		
	6=ญาติ		6=ปริญญาตรี		6=ต่างประเทศ		
	7=ผู้อาศัย		7=อื่นๆ(ระบุ).....				

1.2 ขนาดการถือครองที่ดินของครัวเรือน.....ไร่

แปลงที่	พื้นที่ (ไร่/งาน)	ลักษณะการ ถือครอง

หมายเหตุ : การถือครองที่ดิน/เอกสารสิทธิ์

1 = เป็นเจ้าของโฉนด , 2 = เป็นเจ้าของ นส.3ก , 3 = เป็นเจ้าของ นส.3
4 = เป็นเจ้าของ สทก. , 5 = เป็นเจ้าของ สปก. , 6 = ที่เช่า , 7 = ทำฟรี
8 = อื่นๆ (ระบุ)

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และความพึงพอใจด้านโครงการ (กรุณาใส่เครื่องหมาย / ลงในช่องด้านขวามือเพียงข้อเดียว)

รายละเอียด	ระดับความพึงพอใจ				
	พอใจ มาก	พอใจ	เฉยๆ	ไม่ พอใจ	ไม่พอใจ มาก
ด้านที่อยู่อาศัย(ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน)	5	4	3	2	1
1. สถานที่ตั้งที่อยู่อาศัย (หมู่บ้านของท่าน)					
2. ขนาดที่พักอาศัยเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน					
3. สภาพแวดล้อมในบริเวณที่พักอาศัย					
4. สภาพแวดล้อมภายในชุมชน					
5. เครื่องอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในบ้าน(ได้แก่ โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น)					
6. ขนาดที่อยู่อาศัยและพื้นที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน					
ด้านอาชีพ					
1. อาชีพหลักที่ทำอยู่ในปัจจุบันคืออาชีพ.....					
2. อาชีพเสริมที่ทำอยู่ในปัจจุบันคืออาชีพ.....					
3. รายได้จากการประกอบอาชีพหลัก					
4. รายได้จากการประกอบอาชีพเสริม					
5. ความมั่นคงของงานและการประกอบอาชีพ (ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม)					
ด้านการบริการขั้นพื้นฐาน					
1. ความสะดวกสบายและความพอเพียงของไฟฟ้า					
2. ความพอเพียงของปริมาณน้ำเพื่อการอุปโภค,บริโภค(น้ำดื่มและน้ำใช้)					
3. คุณภาพน้ำในการอุปโภค/บริโภค(ความใส ความขุ่น ความกระด้าง)					
4. ความสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและนอกชุมชน(การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร , ไปรษณีย์,โทรทัศน์)					
5. ความสะดวกสบายด้านการคมนาคมขนส่งภายในชุมชน(รถโดยสาร รถตนเอง)					
6. สภาพถนนในการเดินทางภายในชุมชนและที่จะออกไปยังชุมชนอื่น					
ด้านโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ฆาน					
1. ความเหมาะสมของสถานที่ตั้งโครงการฯ					
2. การให้ความรู้ จากภาครัฐให้คนในชุมชนได้ทราบในเรื่องโครงการฯ					
3. การเผยแพร่โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ฆานของรัฐ					
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำประชาพิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อโครงการฯ					
5. ท่านพึงพอใจกับการชดเชยหากมีการอพยพย้ายถิ่น					

ส่วนที่ 2 (ต่อ)

รายละเอียด	ระดับความพึงพอใจ				
	พอใจ มาก	พอใจ	เฉยๆ	ไม่พอใจ	ไม่พอใจ มาก
6. พื้นที่อพยพที่บ้านทุ่งโป่ง ห้วยเสี้ยวและท่าไม้ดู่ที่ทางรัฐจัดหาไว้ให้(จาก EIA)					
7. โครงการสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างยั่งยืนและยุติธรรม					
8. การชี้แจงและทำความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องโครงการฯโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการฯที่ผ่านมา					
9. พื้นที่ที่จะต้องรองรับการอพยพของชาวบ้าน ควรเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และไม่แตกต่างจากพื้นที่เดิมของชาวบ้าน					
10.การเกิดโครงการจะไม่มีส่วนในการทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ					
11.การมีโครงการจะช่วยบรรเทาความทุกข์ของ จ.เชียงใหม่ได้เพียงบางส่วน (จากรายงานEIA)					
12. ความรู้สึกของท่านต่อโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน					

ส่วนที่ 3 ด้านความรู้ความเข้าใจ, ทศนคติ เรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน (กรุณาทำเครื่องหมาย / หน้าข้อความต่อไปนี้)

3.1 ด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน (กรุณาทำเครื่องหมาย / หน้าข้อความต่อไปนี้)

รายละเอียด	ใช่	ไม่ใช่	ไม่แน่ใจ
ด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการ			
1. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นอ่างเก็บน้ำเอนกประสงค์ขนาดใหญ่(สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้)			
2. ที่ตั้งโครงการอยู่ที่บ้านแม่ขานใต้ ต.น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่			
3. วัตถุประสงค์ของการเกิดโครงการเพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ลุ่มน้ำขานตอนล่าง และพื้นที่บางส่วนของชลประทานแม่แตง			
4. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานเป็นโครงการที่เกิดขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว			
5. การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงานหลักที่รับสนองพระราชดำริ			
6. โครงการดังกล่าวยังไม่ได้รับการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม(EIA)			
7. หากเกิดโครงการขึ้น คนในชุมชน(บ้านแม่ขานใต้และบ้านสบลาน)จะได้รับประโยชน์จากโครงการด้านการเกษตร(มีน้ำใช้ในการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง)			
8. พื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขานและหมู่บ้านแม่ขานใต้เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของโครงการ			
9. การก่อสร้างโครงการให้ผลดีมากกว่าผลเสียกับคนในชุมชนของท่าน			
10. การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำในประเทศไทยจะต้องมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA)			
11. โครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อผลิตการส่งน้ำเพื่อการเกษตร			
12. พื้นที่อพยพจากการสร้างเขื่อนตั้งอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ทาช้างและป่าแม่ขาน			
13. “เขื่อน หรือ ท่ำนบ”คือ อาคารก่อสร้างที่กั้นขวางแม่น้ำลำธาร			

3.1 (ต่อ)

รายละเอียด	ใช่	ไม่ใช่	ไม่แน่ใจ
ด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องเขื่อนและโครงการ (ต่อ)			
14. เขื่อนแม่กวางและเขื่อนภูมิพลตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย			
15. การสร้างเขื่อนทำให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ (พื้นที่ก่อสร้างอาคารสำนักงานและบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำ)			
16. เขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำมีประโยชน์ในการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ผลกระทบแลไฟฟ้า การพักผ่อนหย่อนใจ			
17. พื้นที่โครงการมีแนวแกนเขื่อนอยู่ที่บ้านแม่ชนิดใต้ ต.น้ำแพร่ อ.หางดง			

3.2 คำถามเกี่ยวกับทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน (กรุณาใส่เครื่องหมาย / ลงในช่องด้านขวามือเพียงข้อเดียว)

ข้อความ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ
ด้านทัศนคติผลได้ผลเสียจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน			
1. โครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆ ได้มากขึ้น			
2. โครงการจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนภายนอกชุมชนดีขึ้นเนื่องจากสามารถใช้น้ำในกิจกรรมอื่นๆ ได้มากขึ้น			
3. โครงการจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า การไร้ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า			
4. โครงการจะทำให้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมลดน้อยลง			
5. โครงการจะทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป (การหาของป่า การล่าสัตว์ อาชีพ)			
6. โครงการจะทำให้วัฒนธรรมของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง			
7. โครงการจะทำให้คนในพื้นที่มีงานทำ (การมีน้ำเพื่อการเกษตร)			
8. โครงการสร้างผลประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าให้โทษ			
9. หากเกิดโครงการลูกหลานในอนาคตจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ			
10. โครงการจะมีการแจกจ่ายน้ำอย่างเป็นระบบและมีการจัดสรรน้ำอย่างมีความเสมอภาค			
11. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่จะมีโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน			

3.3 ทัศนคติด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

รายละเอียด	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่วัฒนธรรมและวิถีชีวิต					
ด้านทรัพยากรน้ำ					
1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ระบบเหมืองฝายหรือระบบการจัดการน้ำในปัจจุบันของชุมชน ทำให้คนในหมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี					
2. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “การจัดการน้ำของชาวบ้านโดยใช้ระบบเหมืองฝายเป็นการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ”					
3. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่การจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย เป็นการจัดการน้ำที่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านทุกคน ซึ่งกล่าวได้ว่าการจัดการเหมืองฝาย เป็นองค์กรประชาธิปไตยชาวบ้าน (นับตั้งแต่การเลือกพื้นที่ โดยมีการร่วมแรงร่วมใจกันในการสร้างฝาย ทำนุบำรุง แบ่งปัน ทำให้เกิดความสามัคคี)					

3.3 (ต่อ)

รายละเอียด	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านทรัพยากรที่ดิน					
4. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่เกษตรกรจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรที่ดินให้คงอยู่ไว้ให้ลูกหลานในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์					
5. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าพื้นที่ดินมีจำนวนจำกัดไม่ได้มีปริมาณเพิ่มขึ้นแต่ความต้องการที่จะใช้เพื่ออยู่อาศัย ที่สำหรับเพาะปลูก และการประกอบอาชีพอื่นๆ เพิ่มขึ้น					
ด้านทรัพยากรป่าไม้					
6. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ป่าไม้เป็นศูนย์รวมของสรรพชีวิตเป็นที่ก่อกำเนิดสายน้ำ ชีวพิช และสัตว์ที่หลากหลาย(ความหลากหลายทางชีวภาพ)					
7. ป่าไม้เป็นแหล่งผลิตอาหารพื้นฐานที่สำคัญต่อท่าน ดังนั้นหากไม่มีป่าความเข้าถึงปัจจัย 4 ของท่านก็จะลดลง (ปัจจัย 4 คือ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค)					
8. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “ป่าไม้ช่วยป้องกันการพังทลายของดิน ช่วยรักษาดินน้ำลำธารและยังช่วยป้องกันน้ำท่วม”					
9. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่เราจะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ไว้เพื่อลูกหลานในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์					
ด้านวัฒนธรรมประเพณี					
10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ว่าระบบเหมืองฝายธรรมชาตินั้น ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดการน้ำ หากยังเป็นเรื่องของวัฒนธรรม เป็นตัวสะท้อนภูมิปัญญาของวิถีชีวิต กระทั่งเป็นตัวหล่อหลอมรักษาจิตวิญญาณของชุมชน (ดิน น้ำ ป่า และมนุษย์)					
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต					
11. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์ดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ด้วยการพึ่งพิงกันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของคน น้ำ ดิน และป่า”					
12. พิธีกรรมการเลี้ยงผีฝายและพิธีกรรมอื่น ๆ ซึ่งคนในชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา มีความสำคัญต่อท่านและชุมชน					

ภาคผนวก ข

คำถามเพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของคนในพื้นที่ตลอดจน

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการฯ

เรื่อง รูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ขาน จ.เชียงใหม่

ตอนที่ 1: กิจกรรมการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-dept interview)

1. ชื่อ-สกุล อายุ อาชีพและประวัติโดยย่อของท่านและชุมชน/ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการฯ
2. ท่านมีตำแหน่งหรือบทบาทอะไรในชุมชนของท่าน
 - 2.1 บทบาทตามภาระหน้าที่(ทางตรง)
 - 2.2 บทบาทตามภาระหน้าที่ทางอ้อม(ที่สนใจเป็นพิเศษ)ในด้านทรัพยากร
3. ลักษณะทางสังคมของชุมชน เช่น อาชีพ รายได้ ระบบการผลิต การบริโภค การพึ่งพาทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น
4. สภาพทางกายภาพ (ดิน น้ำ ป่าไม้ ที่ดิน) ของชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร รวมถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องน้ำ กลุ่ม/เครือข่ายในชุมชนโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ
5. ชุมชนของท่านหรือตัวท่านมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมหรือไม่ อย่างไรบ้าง
6. ท่านเคยได้ยินหรือเคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขานหรือไม่ โครงการฯ/กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมอย่างไร องค์กร/หน่วยงานใดเป็นผู้จัด และมีคนเข้าร่วมกี่คน จากที่ใดบ้าง
7. ท่านคิดว่าหากมีโครงการฯเกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อตัวท่านและชุมชนของท่านหรือไม่ ด้านใดบ้าง
8. ตามข้อเสนอที่ว่า การสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขานจะเป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการลดและแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและป้องกันปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำขาน:
 - 8.1 ถ้าสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน:
 - (1) ท่าน/คนในชุมชนของท่านจะต้องทำอะไรบ้าง
 - (2) แต่ละเรื่องที่ท่าน/คนในชุมชนของท่านจะต้องทำเมื่อสร้างอ่างเก็บน้ำดังกล่าวจะแก้ปัญหอะไร/ หรือจะไปสร้างปัญหาใหม่อะไร

(3) ใครจะได้ประโยชน์และเสียประโยชน์บ้าง ท่านให้ความสำคัญกับกลุ่ม/ฝ่ายไหนมากที่สุดเพราะอะไร

8.2 ถ้าไม่สร้างอ่างเก็บน้ำ:

- (1) จะมีข้อเสนออะไร
- (2) ข้อเสนออื่นจะสามารถแก้ปัญหาอะไร/ หรือจะไปสร้างปัญหาใหม่อะไร
- (3) ใครจะได้ประโยชน์และเสียประโยชน์อะไรบ้าง ท่านให้ความสำคัญกับกลุ่ม/ฝ่ายไหนมากที่สุดเพราะอะไร

ตอนที่ 2: กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion)

1. การเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหา การแก้ปัญหาความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

1.1 ไม่เคยเกี่ยวข้องเลย เพราะเหตุ (ในฐานะส่วนตัวและในฐานะชุมชน)

1.2 เคยเกี่ยวข้อง (ที่แท้จริง)

- (1) โดยตรง (ในฐานะส่วนตัวและในฐานะชุมชน) อะไรบ้าง อย่างไร
- (2) โดยอ้อม (ในฐานะส่วนตัวและในฐานะชุมชน) อะไรบ้าง อย่างไร

2. จากที่ท่าน/ชุมชนของท่านเกี่ยวข้องกับปัญหา การแก้ปัญหาความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน แต่ละกิจกรรม:

2.1 ใครมาเข้าร่วมบ้าง

- (1) ใครเห็นด้วย/ไม่เห็นด้วยกับท่านและชุมชนของท่าน
- (2) ใครร่วมมือกับใคร เพราะอะไร

2.2 ประเด็นที่เห็นด้วยหรือที่ร่วมมือมีอะไรบ้าง และประเด็นที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ร่วมมือมีอะไรบ้าง เพราะอะไร

2.3 กิจกรรมที่ดำเนินมีรูปแบบอย่างไร เช่น การประชุม/สัมมนา การเจรจาต่อรอง การสำรวจหาข้อมูล หรือการขับเคลื่อน (อื่นๆ)

3. จากการดำเนินกิจกรรมแต่ละขั้นตอน เพื่อให้แนวคิดและการจัดการความขัดแย้งของท่าน/ชุมชนของท่านสำเร็จ

3.1 ได้ใช้เครื่องมือ(ตัวช่วย) อะไรบ้าง เช่น

- (1) ข้อกฎหมาย/ระเบียบ/นโยบาย
- (2) ข้อมูล/เอกสาร
- (3) ทูตทางวัฒนธรรม-ประเพณี ความเชื่อต่างๆ
- (4) การรวมตัว/เครือข่าย
- (5) อื่นๆ

3.2 คนที่สนับสนุนท่าน/ชุมชนของท่านเป็นใคร เพราะเหตุใด และคนที่ขัดแย้งกับท่าน/
ชุมชนของท่านเป็นใคร เพราะเหตุใด

3.3 ผลจากการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมเป็นอย่างไรบ้าง ท่าน/ชุมชนของท่านได้หรือ
เสียอะไรกับผลที่เกิดขึ้น

ตอนที่ 3: กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (focus group discussion)

1. ท่านคิดว่าแนวทางออก/รูปแบบที่เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะต้องทำ
อย่างไร รูปแบบดังกล่าวมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน และจะต้องมีปัจจัยอะไรบ้าง เพื่อให้
ปัญหายุติ โดยปราศจากการใช้ความรุนแรงและมีความเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

